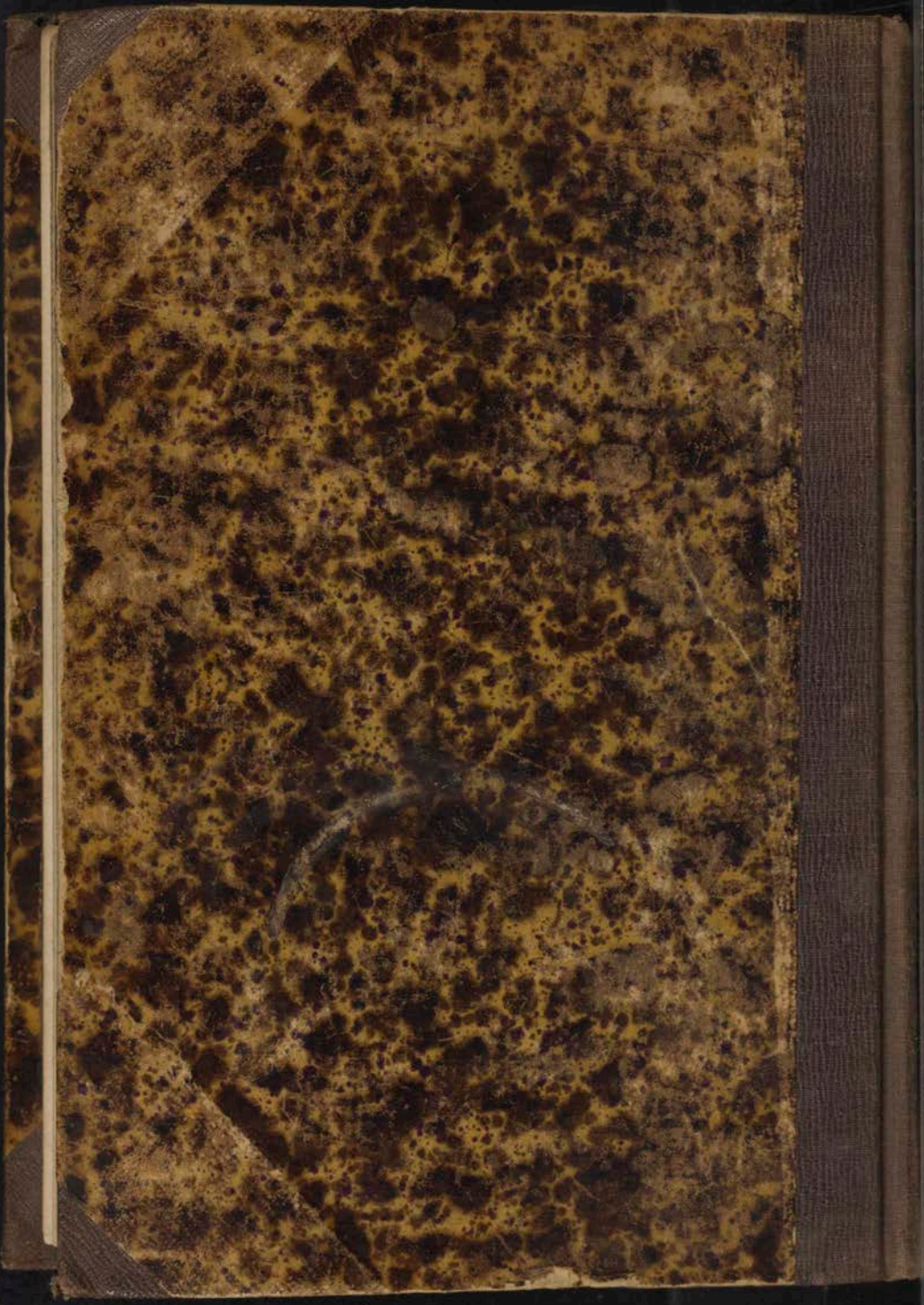

BIBLIOTHEK
DER
ISR. THEOL. LEHRANSTALT
IN WIEN

VI. Jahrg. 5628 (1868) Hebr. Abth.

ישרון.

מכתב עתי

המוקדש

לכל ענייני חכמת ישראל וכל יקר בשפתנו הקדושה

על ידי

יוסף יצחק קאבאק

רב בעיר באמבערג והגליל יע"א.

כרך ששי

ה' תרכ"ח לב"ע.

JESCHURUN.

Zeitschrift für die Wissenschaft des Judenthums.

Verantw. Redacteur:

Dr. Joseph Kobak,

Stadt- und Distrikts-Rabbiner in Bamberg.

BAMBERG.

Selbstverlag des Herausgebers.

In Commission der **Seligsberg**'schen Buchhandlung in Bayreuth.

Druck der M. G. Schmidt'schen Officin in Bamberg.

תוכן הענינים.

תגרת (וכוח) ר' יעקב מווינציאה, עם הערות מאת המחסף . 1

הערות מספות, מאת המחסף 32

סליחה לעזירת גמיס, עם הערות מאת המחסף . . 35

פרוש על מדרש ר' ישמעאל בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן ל"ה
שלמה יצחקי (רש"י) ז"ל, עם הערות מאת המחסף . 38

וכוח טורטוסא, עם הערות מאת ש.ז.ח."ה . . . 45

חמשה פיוטים קדמוניים, עם הערות מאת חייס יוסף גורלאנד
ומאת המחסף 56

שלוח ותשובות (המשך), עם הערות מאת המחסף . . 61

ר' מאיר בעל הגם, מכתב מהרב הגאון ר' שלמה יהודה
רפאפורט ז"ל, עם הערות מאת המחסף . . . 65

יקוט, הערות על עניני שוים
א) זכר לדיקוס לנרכה, מאת דוד הפפענהיים . 92

ב) ר' אברהם חבכמי ומלכת קטורתו, מאת חייס יוסף
גורלאנד 95

ג) מיס חייס, בדבר מלאת גן עדן ומהרות היולדים ממנו,
מאת זאב וואלף בהגאון מהר"ז חיות . . 99

ד) על דבר פרוש ר' משה קמחי לספר משלי, מאת אברהם
ברלינר 102

יומי מחנוי הסלע (המשך) מאת יוסף בונדי (Bondi) . 105

תולדות רב, מאת אברהם לעוויזאהן (Lewysohn) ז"ל . 111

מעשה של ר' שמעון הגדול, עם הערות מאת ש.ז.ח."ה . 121

שתי תשובות, עם הערות מאת ש.ז.ח."ה . . . 124

הערה נוספת, מאת ס.ז.ח.״ם 127
פיוט לשעלה דון מסה נתן, שחק ושלח מאת גבריאל
פאלק (G. Pollak) 131
קיצים והגה והי, עלקטים מכ״י אחד עם הערות מאת המחבר 134
לקוטי בתר לקוטי (נוספות למאמר הנ״ל) מאת המחבר . 146
שערי דיני ממונות ושערי שבועות בתרז ובמקצ לרביט הלי גאון
ז״ל, יוצאים לאור בפעם הראשונה ע״י ס.ז.ח.״ם . . 150
שאלות ותשובות (המשך), עם הערות מאת המחבר . . 191
מכתב יוסף, הודעות מתוך כ״י, מאת המחבר. . . 199
הערות והארות על י״ג מדות דר׳ ישמעאל ועל הפיוטים המיוחסים
לרס״י ז״ל, מאת דוד אפפענהיים (D. Oppenheim) . 201
שאלות כתבי קדם (המשך), מאת המחבר . . . 205
עין יוסף, שימת עין ותיקון הערות למהברות ישרון . . 208

אגרת (וכוה) ר' יעקב מווינציאה.[1])

זה הכתב הוא ששלח ר' יעקב מוניסיאה בן רבנא אליה זצ"ל
למשומד אחד ששמו שאול אשר הרג לישראל והשם
ברחמיו הרבים השיב גמולו בראשו (מכונה פר פול).

כי תדוני ידבר נא עבדך, דבר בחזי תדוני ואל יחר
אפך בעבדך, והחזיקנו לחמרי פי למען חסדך, ויהיו לרצון חמרי
פי לפניך, בעבור תמלא חן בעיניך, שמועה בחם מחת תדוני
אשר נמס לבבו ורפו ידיו כי קמת עליו למלחמה בזרוע רמה
וידך חן לקראתך חן ומגיד לקראת מגיד להגיד כי שלחת יד
בתלמוד אשר הוא לדת פיהם ועמוד המאיר עיניו ובמעגלי לדק

---

[1]) התגרת הזאת העתיק הרב החכם המקובל ר' א"ב (אברהם ברלינר) ג"י מן קובצו כ"י אחד אשר בחולר הספרים של עיר München; והקובצו הזה הגרפם בסימן 210 (עיין „החלוץ" ח"ג עמוד 26 הערה ח') הוא כעת תחת יד החכם הגדול הנעלם מאד בחכמת ומלחמת רבינת ספרים ר' משה"ש (משה שטיינשניידר) ג"י, ומני החכמים הלמד הנניחו ביחד היעב על מלחמת העתקת המכתב, הנעתק (לפי עדותם) בשקידה רבה ובדקדוק גדול, הכל כאשר לכל כתו שהוא בכ"י הנ"ל. והנה כתב הוטות הזה נמלא ג"כ בקובצו כ"י אשר לידידי החכם היקר מו"ה שלמה זלמן חיים האלבערשטאם ג"י והוא רצה לי הצווים אשר בין כ"י שלו (ואסמכם: כ"י ס.ג.ת.ה.) ובין כ"י של עיר München (ואקראם: כ"י M.), ומזה נראה כי העתקות של כ"י ס.ג.ת.ה. רובן ככלן יותר נכונות ומתוקנות מן כ"י M., ולפעמים הוספתי עופך מצלי להכריע אי גם להעיר ולהאיר על דבר קצה ההבנה (ומתי להעדותי לזין ק.); ומזה זה שבכי כי[illegible]סבלתי בעוף המאיר העוסק בדתי ובהערות נתתי גם העוסק שאחרית, ומסבול יבין כי כל זאת להקל על המעיין; ואגב אעיר כי תקנת

יחגו ויכי לרי לגרותנו [2]) ומרפה למכאובינו ברוך לוכינו חסר מקדימו [3]) רפואה למכתנו כי לולי הוא כמעט חבדנו בגלותנו ומפני חטאינו חנו מפוזרים בין העמים ובתוך לומים [4]) ובלעמות

יתברה (לבל לא הסרות) עד לון מספר, ולא העירותי מלומה, כי ידוע שהספרים העבריים החסרים נקודות נלקו ביותר לחקל הצנת העין. — ועל מחבר הוכות הזה כבר בקרה החכם De Rossi בספרו Biblioth. בכך ג' סימן 1089 (עיין „החלוז" במקום הנ"ל) ואמר, שהמחבר (ר' יעקב בן חליהו) וגם חגרתו זאת כמעט לומס נודעים בעולם; ולדעתו ר' יעקב הזה הוא המעתיק לשון עבר ספר „פרי" (המכונה ג"כ „מאה שערים" והחכם Wolf בספרו Biblioth. Hebraea כרך ה' עמוד 969 סימן 1821 יכנהו „מאה דברים" והר' De Rossi תמה עליו שלא הזכיר שם המעתיק העברי ר' יעקב), וגמלאה העתקה הזאת גם בהולר הספרים הצבר בפתרוש (עיין ברסימה החדשה הצבר נדפסה בשנת 1866 לפ"ק סימן 1065) ושם נמלא (עיין רסימה הנ"ל סימן 1034) גם שם מבא הגדול מחכמת התכונה לאבר מיבשר העתקה עברית מאת ר' יעקב בן חליהו; ובמי חלה הספרים הנה ג"כ ביד הרב הנ"ל קרחבריל ל"י (לפי דבריו לפה' ם.ג.ח.ה'.) ולולי הטערת De Rossi נכונה. — והנה בכ"י ם.ג.ח.ה'. נמלא בריש המכתב (והוא מהסופר): „זה הכתב הצבר שלח ר' יעקב הרופא מבויניאה אל חחת הדורם והדור (בולחי ל"ל: „והדורם", לרמוז על הפעמו כי הלר ליפרחל מחד) הוא פתרי פתולי הצבר נקבה שמו שחול בשדו יהודי והיה לחיו שמי חל נכבד ר' יעקב המזכר". ותיכף אחר"כ נמלא (והוא מאת המחבר, והסר בכ"י .M): חל קדובו הגחרחק ממנו, בשם הדם חקרלוני, הצבר פיו יקבנו, שחול החורם, רשות תמיד חורם, ובני עמו מעליו יפז, הלובם לבן ומכוסה בחור ושופם מה שלבו חפזי". — ותיכף מתחיל: בי חדוני ... — יוסף רצחק קאבאק.

[2]) כך תקנתי וכל"ל לפע"ד, ותולם בכ"י .M כתוב: „לוורלנו" ובכ"י ם.ג.ח.ה'.: „לגריטו" ושניהם ט"ם. — ק.

[3]) כן הוא בכ"י ם.ג.ח.ה'. ובכ"י .M: „החדוש".

[4]) מלשון „ובחומוש יתהלטו" (ירמיה נ', ל"ח) הו, מלשון „חמיך נפחתי חפוחי" (תהלים פ"ח, ט"ז); ועיין ס' ברחשית י"ד, ה' וס' דברים ב', י"ת. — ק.

סומות ודתות מסתגות והתלמוד מחבר כל לשות בני ישראל ביחד והיו לעם אחד מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד ממזרח[5]) וממערב מלפון ומים ומחמת ומשגיר ומזרי היס ויהי תורה אחת וחקה אחת לכם ודין אחד ומשפט אחד. ישפטו בשעריכם [6]) גם בתלמוד גלו חכמינו אשר חתמו וסתמו גבישתו זה סוף גמול המוכן בגן עדן לגדיקים אשר בתלמיו דבקים ועוסק בדשעים בגהנם לאשר לכם אשם זעוס ר' יפעל שם ותחיית המתים אשר יעשה גבוה מעל גבוה ומשברו מחזק חלוה.

וכי תאמר בלבבך כי ים בתלמוד סגדות החקות אשר אין שכל מאד רחוקות גם לכם [7]) סגדות מרוחות לאלפים ורבבות רחוקות אין שכל שלמתי רחוק רב כרחוק מזרח ממערב ואם אנו מקדשים [8]) סחסידים שקדושים שם מעט מזער ויכתבם עוד לך קדושיכם כאשר מחכמיכם ספר רבו מלהבה ואין לכם מספר ומכל אחד ואחד חברו ספר מחייו ומתכוותו ומולדתו וסיו וסלולותיו ובבית תפלותיכם לכל כפחות עדוסים שבעה מזבחות על שמות סחגשים אשר אתם מקדישים ושם חרותים אותות ומופתים אשר רוב סכמון בכם מתמידים חדשים גם ישנים [9]) ויעשו מדוגג תבנית אגיס אחת אגיס שוס אחת תחת שוס עגל אחת עגל יד אחת יד רגל אחת רגל וזה יודע כי הדת ותגם לגדיקים ולרשעים לחכמים ולפתאים ובעבד שלדיק יוסיף לדקתו ורשע יסוב מרשעתו וכפתי מפתיותו ילמ וכחכם יוסיף חכמתו

---

[5]) כ"כ בכ"י ב.ז.ח."ס. וכ"ל, וכ"י M. מוסף עוד „ומדרום", והוא מ"ש (כי סמחבר תפס לשון הכתוב) „ומדרום" הוא בתור חל „ומים". — ק.

[6]) כ"ל וכן הוא בכ"י ב.ז.ח."ס., וכ"י M.: „בשעריכם", ואינו נכון. — ק.

[7]) כך תקנתי, ובשני כ"י הל"ל: „לשם" וגם זה מ"ס. — ק.

[8]) כ"ל לפע"ד, וכ"י M.: „מקדושים סחסידים", וכ"י ב.ז.ח."ס כתוב: „בני בריתנו" במקום „סחסידים". — ק.

[9]) כן הוא לשון בכ"י ב.ז.ח."ס., וכ"י M. בשנית: „גם חדשים ישנים". — ק.

וכל תכונות[10]) החכמים היום שוות רק רחוקות מאד מאת רשותה
ומין הוברות אמה אל אחותה זאת הסיג מעלה רמה וחלת תמות
ולא בחכמה הלדיקים עובדים את ה' מאהבה וידעים כי אמה
מוכר חסד לאוהביו ובראשו יסוד מהשעתו מירחה על סיודו כי
אמה מאלה גמול לאויביו וכל אלה הדברים מפי הנביאים אמורים
אך יד רוב החכמים קלרה מהבין דבריהם כי לא נפקחו עיניהם
גם אדעתה המבארים במעט דבריה כללו הדת החדשה אשר
לבני אדום למורשה ורוב הסמון לא יכול לבואה להבין דבריהם
ועומק חדותיהם[11]) לכן ה' אלהינו העיר רוח חכמינו ואם בלב
נבוניו לחדש מסגיה ותקנות וחקים ומשפטים לדיקים וקיומו
התורה וכתבו על ספר אמרי שפר וחודיעו גמול ביצע את דבר
ה' ועומק אשר לא את לבו לשוכן משוה וכתבו הגדות על אדני פז
מיוסדות ובנויות[12]) על מגדל גבוה בנוי לתלפיות וחודיעו את אשר
לגעת לחסידים בחסידותם ואת כל המולאות אותם בהאשר קיימו
התורה וחוקה כל[13]) בדק ומפנו את הטעם מושפע אדק לחיות
מלומדים בימים ויעמו[14]) לאותות ומופתים וגם הלדיקים אשר מעשיהם
ומהשבותיהם הם' אלהיהם להיות על ומעל על פי דבריהם פעמים
רבות עשו זה קדושינו החכמים כי אין בהבלי הגויים[15]) מגשימים
לכן כל מחזיק דת אשר בעדה יבקש תשועת עולמים ישמע לדברי
החכמים[16]) ויש הגדות לחברות אשר ים בהם מלמדים סתומים
והגדות נעלמים ומה מפי חכמים מחוכמים בהמון מלמדים הדברים

---

[10]) כן הוא בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M.: „תבונות".

[11]) כ"ל כמו בהוא בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M.: „מהותיהם". — ק.

[12]) כן הוא לעכן בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M. בבעות: „לבנות". — ק.

[13]) כן הוא בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M.: „בה". —

[14]) כן הוא לעכן בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M.: „ויעם". — ק.

[15]) כ"ל וכן הוא בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M.: „הגוי". — ק.

[16]) כן הוא בכ"י M., ובכ"י ב.ז.ח."ה. ונוסף: „כי אין בהבלי הגויים מגשימים". —

הכם בפשטם כי כן משפטם וחכם לב יבין בפי שכלו כברכת ה׳ לגלגיו אשר נתן לו ובמסלה הזאת עלו חכמיכם ובדרך הזה דרכו נבוניכם כי לאשר עקלקלותם מעיס טעו מפשטים וחקים[17] גם כתבו סגדות מן הכסל רחוקות ומני ים עמוקות והוליכו עם בגוים והודיעו עם בחיים לוץ קדושיכם מרפאים החולים והפסחים מדלגים כחולים ובתפלתם עיני עורים תפקחנה ואזני חרשים תפתחנה והחלמים כאשרים יעלו אבר וכגמל יפריחו בחוך ואשר כגרגיר חרדל ימים לבו בתורתו ודבק בחמונתו ולדקה כמעיל טעה מעייל פילח בקופח דמחטח ויעתיק לור ממקומו לעיני בני עמו.

ועתה אזכיר כטפה מן הים מסגדותיך ואל ירע בעיניך. כתוב בספרך כי אחד מקדושיך יום אחד ישן על לוח ח׳[18] בשפת ים יפו ולא עמד כי הרוח הדפו והלך ביומר באשר ידאה האשר ועבר במנוחות באשר יפרש הסוחה לשחות וכעברו הסיים שף עם הלוח בלפוף בגף אשר ישוף בסיים והלך עד קלס ספרד וייקץ משנתו ושם ירד.

כתוב בספר היסורים[19] כי דיש קיסר היה מאבח ומקניר לאלהים אחרים ומרע מרעים וכל מעריתיו הטעים ויבוזו שבעה אנשים אלו להשיבו ממעליו[20] וכאני הבעל היו עומדים בלדו ויאמרו לו זובח לאלהים יחרם בלתי לאלוהיו לבדו לא תכרעו לפסילים

---

[17]) כן הוא בכ״י M., וכ״י ב.ז.ח.״ה. כתוב: ״חקים ומשפטים״.

[18]) כן הוא בכ״י M., וכ״י ב.ז.ח.״ה. כתוב: ״לוח אבן״ במקום ״לוח ח׳״.

[19]) כן הוא לנכון בכ״י ב.ז.ח.״ה., ועיין במ״ע להח׳ אג״ג (Geiger) מהדורת תניאנא כרך ה׳ עמוד 40, ושם מובא המעשה הזה בשם Gibbon בשנוי קלת; ומשם ג״כ רחיה בשעשוע בפל בכ״י M. שכתב ״היסודים״, כי המחבר מספר מהגדות ומהיסורין אשר בהו על העוברים עד כמה מהות שנים אחר מות מחיתם, ומהגם אשר נעשה לשבעה העוברים בימי הקיסר Decius (בהגרת שלפניו: דיש) אשר ימנו במערה שנים רבות. — ק.

[20]) כן הוא לנכון בכ״י ב.ז.ח.״ה., וכ״י M.: ״ממעלה״. — ק.

לא תשתחוו להלולים ויאמר להם מי הלהיבם אשר תשמע בקולו
ותשתחוה לו זה לא[21]) היה ולא יהיה ועם[22]) אשר תמצא את
אלהיך לא יהיה ויחר אפו ולא עמד מעשו והתעסים רחו פני קיסר
זועפים הלבו מדוהלים ודחופים ומוד הקיסר לעסים אותם במחסר
ויברחו מפניו כי ירחו מגעת אליו ויתחבאו במערת אחת קטנה ויעמו
שם שבע שנות ובמלחת העסים אחלה התעוררו מעתם
וקילו מתנומתם ויאמרו אים אל רעהו הקיסר הבהילנו ואם
יבאנו פה ומתנו כמן הסלע הזה נועיל מאלהינו ובמה נסיר
רעבוננו ילך אחד ממנו ויבים נפשו בכפו ויבא מן הקיסר ומחרון
אפו ויקח מן הכסף וילך לאט בתמימות ואחים ולא ממות ויתגבר
אחד מהם ללכת ויקח כל הכסף הנמלא עמהם ויהי מספר
הכסף חמשה דינר[23]) והמוחבר אלו הדברים דבר בחכמה ובדעת כי
לא היה אליו מודעת על נכון שם היו ד' או חמשה דינר[24])
ורחק עלמו מהבר שקר בהיבריס ויהי מה עשוי לדבריהו ועלים
מאחריהו לקח הכסף ורוחו היער ללכת בעיר ויאמץ תבנית אלהיו[25])
החוק על דלתותיהם ועל קרנות מחבוחותיהם וכל העם מתחוים
אליו וכורעים לפניו רגליו ומפלים על פניהם ובאים אליו כאשר
יר להם ויחרד האים מאד ויאמר אתמול כל המחיר עם אלהי
היה גרדף והדף כל[26]) עלם נדף ועתה כל העם עומעים למאמרו
וחרדים אל דברו ויך לעשוק ויאמץ לחם ביד אשר אחת ויקחהו

---

[21]) כן הוא לנכון בכ"י ב.ז.ח."ה., וכ"י M. ט"ס: „והלזה" במקום „זה לזה". — ק.

[22]) כ"ל (עיין ס' בריחמית ל"ח, ל"ב) וכן הוא בכ"י ב.ז.ח."ה., וכ"י M.: „אחת". — ק.

[23]) כן הוא בכ"י M. וכך מרגלא בדמר"ל, וכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „דינריס"

[24]) בכ"י ב.ז.ח."ה. ג"כ: „דינריס". — ק.

[25]) כן הוא לנכון בכ"י ב.ז.ח."ה., וכ"י M.: „אלהיס". — ק.

([26]) כן הוא בכ"י M, וכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „היה טוקף ונדף אותם ק ו ל (וכן הוא לנכון המקרא — ויקרא כ"ו, ל"ו —) עלי". — ק.

ויגיע הכסף מכיסכו ויתן לזה ביד הפחם ותשמיע קולה כחולה
גרם כמובכיה קולם כניחם ילך לעמר רגו זה מחלך [27]) הפורן
פרן לעוליא מעבע אשר מיגו מאדני מחרן ועבדי המגמון
לקחוהו ולפניו סביהוהו [28]) ויאמר לו מה המחפצם אשר חפצת
ומה כבעתון אשר בעמת לעוליא מעבע במקום הזה אשר אתה
בו שם שמי חיו בקרבו ויען הגים ויאמר הגם נע הועלתי
לדבר ע"ע ואגבי עו"ע ואתה כיועץ ומי יפר שים לבך לדברי
וכע חזק למאמרי הם ים בי טן המיתני ואם אין נקי אהיה
לע עויתי ומעבע הזה לע עשיתי לך ויש עשאו ושמחו קראו
ואתמול סיתי קוגם ממנו לחם לאכול ובגד ללבוש עם שפם
החברים אשר במערת זותיים [29]) אשר ברחבו מחרן לפ הקיסר
ומעברתו ומסתרתו מחמתו ומגיעתו עד עפר כי דבר אלהים הזה
ומלותו כפר ואנו כוכחוהו לע יום אחד ולע יומים לע פעם
אחת ולע פעמים ואמר לעשים אותנו במשמר ובגפם מרם ברחבו
אל המערת וכל הלילה ישמו ומשכימו בבקר ואור לנו ויקח
המגמון המעבע והאותות קרע ויאמר הפקט ומשמר אל תירע
קום סוליכו אל המערת ואלך המגמון עם כל משמון ויקרע
המגמון לאשים אשר בתוך המערת אחי נן המקום הזה קומו
ולהו בלום לכם אל תירהו וילכו עם המגמון מספרים קורותם
ואת כל המולאות אותם וכאשר עלו על משמות נעשו גל אל
עממות.

כתוב בהותו הספר המקרא אשר קרא לגירומימו אשר
ידע לשוגו ומשיר מאמרי נביאיהו מלפון הזהב והאדרת בלעגי
שפה ולשון אחרת כאשר עזב את ביתו ונעם את נחלתו אב
מהעלתיו ומעוותיו ומם אל המדבר פניו וילכו אחיו עמו ותוע
הלך ברחשם בארץ אשר לע עבר בה איש ולע ישב אדם שם

[27]) עיין ס' תהלים קאפ. י' פסוק ח', י"ד. — ק.
[28]) כן הוא לעכון בכ"י ב.ז.ת."ה, ובכ"י M.: „הוליהוהו". — ק.
[29]) כמו בהוא לעכון בכ"י ב.ז.ת."ה, ובכ"י M.: „וקריים". — ק.

ומצא מהורים ומכן חדרים ובא במעטות תריות ובהדרי מתרים
ויהי היום בעמדו במלומו ויהא תהי ממעטו ומרפו מובקם
ויומא קון ויהי לו למוקם ומתקע הקון ברגלו ויהי לו לעד [30])
גדול בשלו [31]) ויבא תהרי לירומני זעף ומר נפשם כי לא
מלא מופם ועמד לפניו ברוח נכאה ופצע רגלו והקון דהב [32])
ויולא ירומימו הקון מרגלו ומב ורפא לו ויסמח תהרי וייטב לבו
וחצב בקרבו תעמוד הגה ומצרעהו גם ברך תברכהו ויעמוד עם
על מלפה וירומימו נתן מבתו ורפא ירפא והיה לירומימו חמור
אחד רועה בהרים ותהרי עומד במסתרים הולך לרגלו לידע מה
יעשה לו יולא במעגליו עד יבוב החמור לאבום בעליו ותרוחהו
תרוחת תמיד נתגה לו מלת ירומימו דבר יום ביומו ויהי היום
והגה תורחת [33]) סוהרים יורדת מן ההרים וחמוריהם מטאים
בגדים ומיני מגדים וחמור אחד רובן תחת משאו ולא קם ולא
זע ממקומו ומסוהרים הקיפוהו ומן ההרן הריחוהו ותחמור הולך
כה וכה והוא זועק על ירכו הסוהר נשא עיניו ורואה חמור
ירומימו לפניו עומד על כר נרחב ובעשב יערן ויהי דשן ומצן
ויקח הסוהר את החמור ויתן אותו לנערו לשמור ויעמוס אותו
וילך אחריו והוא לקראתו ותהרי לא שמע קול אדם ויפצב וירדם
וילך נער ירומימו לבקש החמור ולא מלאהו ויקראהו ולא ענהו
וילך אל תהרי ויפלאהו יפן עין תחת עין פן תחת פן ויפעק
לתהרי ויאמר לו עורה מה לך נרדם קום קרא אביך הזה
חסדך את רעיך וייקן תהרי מפתו ויתבר לבקש אותו ולא מלא
ויפצב אל ביתו ולא נראה ויאמר לו ירומימו שמע נא לב תהבן
בבקר תאכל תבן התבן והמספוא אתן לפניך ואכלת כטוב בעיניך

---

[30]) כן הגיה לנכון ר' א"ב הג"ל ובפי כ"י בטעות: „סעד".
[31]) מלשון „על השלו" (במדבר ב', ו' ז'). — ק.
[32]) כן הוא בכ"י M., ובכ"י ס.ז.ת.ם: „רהה".
[33]) כן הוא בכ"י M., ובכ"י ס.ז.ת.ם בסוף פה: „ישמעאלים".

רבעת הרבה וכיית סכל וחלק חבדך תאכל ויבוש כחרי ויכלם
ולא שחג ויחלם ולא כחרי ממעוחו ולא שב אל ביתו ויבקש
כחמור בהריס ויחפש ביערים דוחג בימים ובלילות משוטט
במסלות שוק ויגע להיות בסוחרים פוגע ושמא שיעיו וירא את
סכוחריס בחיס מאחן מרחק וילעג עליהם ויסחק ושלח בהם
הרון לפו כאשר יסגה כחרי על טרפו ויברחו סכוחריס ויעזבו
בסמותם ורכושם וימלטו את[34]) נפשם וכחרי וכל סבהמות את
מלוחו ויבא אל כנו ויחסוף ירוניתו הכל לביתו וסכוחריס בחו
לקרחתו ויחמרו חבל חסמים חמחו על חמורך חאר כולכו
חותו בלא דבריך בהמתנו ורכושנו לפיך עשה בעוד בעיניך
גם הכל יקח חדוגו חין לנו פה להשיב ולא מלה להריס רחשנו
ויחמר ירוניתו עם סורר ומורה את כחלהים חני ירא מפני
חלהי לא ירחתם ומה כמעשה הזה חאר עשיתם כחני חשיב
לכם ושובו אל חרלכם וכחני חקח חלק עבודתכם.

כתוב בספריכם כי פנינפיאר[35]) עשׂ חחות וחחיש ויבא
במדבר מלן חורחים בחרן בוקם ומבולקם ויעש שם סכה חרן
חאר חין שם שור חו כבש ולא יעלה בה כל עשב ובכל יום
ויום היתה נופלת מן השמים עגה ככף חים קטנה לפנינפיאר
למגה וביום מותו נפלו לו שנים מגה לחת חפיס ויחס לבבו
ויבי למיס וישמוד דוחג ומשמיש ויחמר מה היום מיומים ושמא
עיניו וירא וכגה חברו בא לרגלו כורע ומשתחוה לו ורחתו ושמח
בלבו וכה חמר לו מי כבירך הלוס ויקרחו חיס לרשתו לשלוס
וכל חחד לחברו מגחם ויבאו לגחל לחס וכחאר חכל הוא וחברו
נפש פנינפיאר ילחם בדברו ולחברו היה שברון מתניס ורפיון
ידים על כן זה הגבר לא היה יכול להלוך קבר ויבוא חרי חאר
בשבבי יער וחבא וקבר חפר ויקח את פנינפיאר ויכסהו בעפר.

[34]) כ"כ בכ"י M., ובכ"י ב.ז.ח."ם כתוב: „על".

[35]) כן הוא בכ"י M., ובכ"י ב.ז.ח."ם. כתוב בכל הספור: פנפניאר.

על מה תגחנו מחכמים גדר מרוב הדורשים בחסר דקף[36]) כמוים הסכלים הכופרים ומחוללים ים מכם מחמיעים בתי רשויות בחל מוכל בעליות ובחל בתחתיות המממלה הטליוכ יוסבת במלכות רחסוכ והממשלה הכפלה נחפוכיה בין שדיה ומחבלת את מעבי ידיה ויש מכם מחמיעים ביוכר אחד אחר לא יבח פניה ולא יקח שוחד לא[37]) פורלים פרן בחמרת שב חלכים לח סחרן וכשולם הכפל מתנהג במקריה ובמחורעות ומפי עליון לא תצא הרעות ורב הדורשים עמכם רב ופניו חולכים בקרב להכיבם מרוע מעלילים ומטומאת גלוליהם ובמחמרות נכוחות ובדברי תוכחות ולא הקשיבו לדבריו ולא הטו אוזן למאמריו ויאמר להם בלב יחדיו תסיו מועלים הוא בחם והטלים קחו ספר חמורתכם בכם חלכיכם ואנו עדת הדורשים נקח ספריכו בכם חלכיכו ונקליכם בחם ונרחה לי זה יכבר הזה לו זה והחלכים אחר יעשה בחם הוא תהלתנו והוא חלכיכו ויעבו הכיוכים ויחמרו הן לו יכי כדבריך עשה כעוב בעיניך ויקחו את בני ספריהם[38]) ויקליכום בחם וספר הדורשים בחם לא יבוח וידע על כפי רוח ויכי לך ילא יבא ויפול הספר מלא קומתו תרגם וספר הכיוכים נשרף טרוף טורף.

כתוב בספריכם כי רב הלעזרים יום אחד רחם עופות נעופים על פני המסלה וכנפיהם פרוסות מלמעלה ויכי בויהם עוף אחד גדול קומה וגחם ונחנד לגוללה ויקרא[39]) חליהם ויאמר להם הכשיבי[40]) אחם ואחיך העומדים לפניך שאו מרוס

---

36) וכ"י ב.ז.ח."ה. חסר מלת „דקף".

37) כ"כ כל"י ב.ז.ח."ה לעכין וכ"י .M כחוב „לחבר" במקום „לך". — ק.

38) בכ"י ב.ז.ח."ה. עוסף: „ואת כחח מעוערת לפניהם".

39) וכ"י ב.ז.ח."ה. כחוב: „ויקרבי".

40) בכ"י .M עוסף פה מלת „לחבר", ולא ידעתי לפרכו על נכון, ואולי ל"ל „לחני". — ק.

עיניכם ותנו תודה לאלהיכם הלוא אחד לכלנו הלוא אל אחד
בראנו ויתן לכם חלק טוב ותיתב נפשכם כגן רטוב רחב תרחו
חיל על כנפי רוח תדהו תשוטטו בכל התלולות ותלכו על פני
חולות והלבבם לחתכם מחללות לכן הללוהו רוממוהו וגדלו שמו כי
הוא יחיד בעולמו וכאחד שמעו מליו לא רגזו וחלו מפניו ויורידו
לחרן רחביהם ותרפיהם כנפיהם ויאמר לגדוליהם עמם אתם[41])
ככה בכל אבר נויתי חותכם וילפפו כולם ויאמרו כה אה ואם
הייתי רואה לכתוב על ספר כל ההגדות אבר ידעתי מספריך
ואבר שמעתי מפי חכמיך הייתי מכלה ימי בתוכו ושמותי בבתו
ואין מספר לגדודיהן כי רב מאד מחניהן ודי לנו בחלו הדברים
ועבור[42]) בעניים אחרים וכל אלו הדברים אבר כתבו חכמיכם
עמו לחזק אמונתכם לבריכם ולשופטיכם לבהמיכם ולהמוניכם
לעפרכם ולגבוכם לחוטבי עציכם ולשואבי מימיכם כי ההגדות
הלזה הם מזון ויום מדותם ובן גרנם וכל אותם העניים
אבר מן הבכל רחוקים ודברים רקים הם סמוכים לרעיונכם
וקרובים בפיכם ודבקים בכליותיכם גם לנו יש סמוים סמוים
אבר מוחם מלא מעלמות ועניים ופתיות עליהם גבר ומחמיים
לכל דבר ובכל יום ויום בחלו העניים ידרושון ומי יתן כחרם
יחריבון ובכל התורות ובכל החמומות רבו אלו מלמות ולא ימעטו
לבעלי הדתות עד אבר לא שמעו הדתות[43]).

לכן המרחם הריחנן הלל הגאלן נתן תורתו הקדושה
בתוסות ההגדות אבר רחו אבותינו ובחותם ובמופתים אבר
שמעו חזקיהו ע"י משה נביאנו והרחו את כבודו ואת גדלו בסיני
ורחה כל העם את משפט ה' וכל התורות על תופן התותות

[41]) בכ"י ב.ז.ת."ה. נוסף פה: „ואהיך".
[42]) בכ"י ב.ז.ת."ה. כתוב: „ובדבר מעניים".
[43]) כ"כ בכ"י ב.ז.ת."ה. (והולי ל"ל: „שמעו ההדתות"), ובכ"י M.: „עד אבר לא יאמינו" ותו לא. — ק.

תסביהם ומם תמחמיך ומם כל עם ה׳ היו נביאים מה למם לבקם מעמים נורחים ומסות גדולות ומופתים נפלחים לכן יסתבל מם חלכיהו כפי גדולתו כי ין חקר לתבונתו.

כגד הוגד לנו כי על רבותינו חנמם נעקת מה לך כי מעקת בדברם [44]) על טוג מלך הבבל כחמר הגביהו קומתו ומחריבו מדתו ומנדו חת תבניהו לנור עד מה ליבוד דתי ים בזה מם חלמין שהיה שמן ומיה רחם או חלמין חמר רגליו במעמקי ימה [45]) ורחבו מגיע הממימה לך [46]) מם חלמין שהיה הפכו שחן לו כי מם חמה חרבו בזה ים ליבוד דתנו וחסרון למותתנו כי כתורים הטידה [47]) ומודע בהמון כי עבדו ערם בחל שלח היה ברבת בני עמון ומגובה קומתו וכבדותו מבחל עשה מעתו ומם היה מן הרמים כמספר הלחמים גדול ממנו עבר פעמים די לו [48]) לעשות מעתו מעלי שקניה ובזה לף פרלו פרן התריה חת הארן בחמרם ומבי בעיניו כחגבים וכן היינו בעיניהם ועל זה יהושע וכלב לף קרעו בגדיהם.

עוד דברת על רבה בר בר חנה בעל הכמתה ובינה חב לתורה ועמוד ופנה חזה בחזיון ויודע דעת עליון רוח ה׳ נחה עליו ותת חשר הלחיה עשה סגיד חליו וכוזיע הטתידות לידידו כי לף יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו לעבדיו ונרומה חשר בעין הבכל ירחה יבבע שובע שמחות ויחזה נכוחות.

כתב כי רחה [49]) רחם בן יומו זכו עם הערב חשר ביום

---

44) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה., ובכ״י M.: ,,בדברי״.
45) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה., ובכ״י M.: ,,במעמק מימיה״.
46) כן הוא לגכון בכ״י ב.ז.ח.״ה., ובכ״י M.: ,,לו״. — ק.
47) ובכ״י M. בטעות: ,,הטיד״. — ק.
48) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה., ובכ״י M.: ,,לנו״.
49) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה., ובכ״י M. חסר מלת ,,רחה״.

שמלך מחדוש למשוגע עמד בו ריחו ועטמו וכאר תבור היה שמוח עם רב אחר כמוהו לא נהיה ושטיל גלל זה מחדוש המכר אחר[50]) שפתו בלל אותו הרק לא ידע ספר וכ' יען ומי יפר מחזיק בחזקי כלב[51]) מוקף אחם חסר לב והמותות והמופתים אחר עשה היה מלחכת ידיש ותחיית עיטים ושיפלחות הגדולות היה עושה במרמה ובתחבולות ואותו הגלל שתם את הירדן כי נתפשטה אמונתו בכל מלכות ישמעאל עד הירדן שמוח בח"י והמשוגע הזה לחיות לנביא הטיר רוחו וכ' לא שלחו.

בתוך בספר הימים למחדוש הרמתי שותפו של אשמדאי כאחר אבר בבר שאם חייא הטולדי מכת האזרי מחדוש לאחן פרס שלחו ולא עמד כי השבון הדפו כי זה חייא היה יושן למחדוש ואומבו בלבבו ויבא בחדרי מעטו ועל משכבו וחברי מחדוש נתקשו בו ואבו בבר אחר היה אחד משם שם אחרבו בקרבו להאבידו ולהכריתו ויתגלל אליו להמיתו וחייא קרא מחדוש עם חבריו לאכול בלחמו ויבא יין וישתו וישכרו עמו זולתי אבר בבר למערה הקיטו וכאחר עלה על האשיחים עבן היין[52]) החזק והטיטים הלוח ושוב במרחק הבזק שכבו בבשת וכלימה ותפול עליהם תרדמה. ויקם אבר בבר ויקח חרב מחדוש ויך את חייא ויהרגהו ולא ידע מי הכהו ויפב החרב אל נדנה להחייא למקומה ואבר בבר אחר שפך דם האדם הלך אל יהבתי הבית וישכב וירדם ויקן מחדוש מיומו ויחרד מרעיונו ויקם בבהלה משנתו וירא את חייא טופל מת השכב בדקתו פחד קראהו ורעדה אחזהו ויחרד חרדה גדולה ויקרא לכל אחיו ויאמר

---

[50]) וכ"י ב.ז.ח."ה מוסף פה מלת „השם".

[51]) כ"כ כ"י ב.ז.ח."ה, וכ"י M. השר מלת „בלבי". — ולא אחדל לשעיר כי כ"י ב.ז.ח."ה. כתוב בכל הספור: „מחומד" וכ"י M.: „מחומט" (וגם זה לא בדקדוק, רק פעם „מחומט" ופעם „מחמוט"). — ק.

[52]) כ"כ כ"י ב.ז.ח."ה, וכ"י M.: „האשיחים בין" ואינו נכון. — ק.

לכם שמעו לי דברי ושמו חזיכם למחמדי רחו חייא חברנו
לחיזו בשרנו מלא היה דעת וחכמה וכומת על לא המס עשה ולא
מרמה לא ידעתי על מה ועל מה וגם פה לא עשה[53]) מחומה
בדיתו כדיתו ומחכיללו ומשקלו[54]) וחם כגמול תשר תלין גמלו
היום עון כחם וחובה לעלם רעה תחת טובה לר לי מחוד ומחר לבי לא
יפלא כי שופך דם כאדם בחדם דמו יפלך. ויען אבר בבר ויאמר
בי לחדני שמעני ואחרי[55]) דברי תשמי לי תני עבדך לר[56]) על
חייא חברנו כי היה היה סודנו ונחמן תהבתנו ותם לא תל
בשר ערלתו תהו תלין מצוחתו חך עבדנו ושמרנו ולילה גם יומם
חומה היה לנו ועתה בא יומו ידינו לא שפכו את דמו לחמם
תני ירח מפני חמת המעיק כאשר כוזן להשחית חבר רוח לחים
משחית המעור עיני חכמים ומפר מחשבות ערומים רוח היין
השוכך דם נפשות חביונים נקיים לא בחחרת נמלאו ושוני כרוצחים
לא רחו כי כאשר עלה קיטור היין ותשכן בעשן הכשבן חולי לא
שכח חייא חשר נפשו לא חיה כי כאשר היין נוח חין משפע
מות לרוצח עתה נרחה חרבותינו ותחרב חשר בה גחלי רתמים
ומגולה בדמים יעלם השם לבעל תחרב כמעשהו דם יחשב
לחים השוח ויולית כל לחד ולחד חרבו וחרב מחרמים היתה בדם
חדומה ויתעלב חל לבו ויצו המשוגע לשים למרמם כרמו ויקלל
את יומו ויפשוך כל היין השמחר לפיהם ויאשר חותו לשיחם
וחם אבר בבר היה בנו על רחם הגולה וכאשר רחם מחרמים
ומעלתו חשר עלה פחד פן יפילנו ממעלתו ויורידנו מגדולתו

---

53) כ"כ בכ"י ב.ז.ת."ם, ובכ"י M.: „עשיתי" וחם ב"ס. — ק.

54) כן הוא בכ"י ב.ז.ת."ם. ובכ"י M. כתוב: „מכיזו ומחכיזלו", ותא"כ
מסרים לחת מלות מחמת שנחתך חלק הגליון מלמעלה; כך כתב לי
סת' ר' א"ב הכ"ל. — ק.

55) ובכ"י M.: „ואחלי".

56) ובכ"י M. בטעות: „לד".

ופעם בגדיו הנקיים ולבם בגדים טוהים ולקח תרבות הנעשים
הטהים ויהי לחד מחבריו ויעמע למחמריו. ולחרי הדברים
האלה ידע מהחומות תחבולות אבי בכר ומעשהו ואמר לכל
סכל [57]) הוא ויעלהו אל הרן פרס ועם פעות תורתו הרס
ולמוח הן בעיני מהחומת הסגיב הסגים ערים לתורתו ושמרו את
מצותו ועתה האה גם האה ותחרים ותשתחה עמק הכמת רבה
בר בר חגם ואיך רוח ה' עליו חגם וידע עצות מרחוק למועם
הזן הקדום המבדך אלהי הזן בחמרו כי האה בחויר עוף
פורח הוא האה [58]) מעבל האר בזרעו יהיה הלום עד בלי יהי
וכעיל בילם אחת ועבעה ברכים הסגים [59]) זהו אבי בכר שמו
יומח האר הסקוע הסגים ערים בחרן פרס ואלוו [60]) דורשים לתת
להם לחמוע בזוים וגרועה והוליחם מרעה אל רעם ומחם את
בריח אלהיו ואת חקיו ועם הסעיים ידקד כי עזב תורת אלהיו
ואת חקיו [61]) בחר מים חיים הוא אלהי הסמים והגד בורות [62])
הסבריס האר לה יכילו המיס.

עוד הסבחה את ריחהו בעיני הסמון והלחת יד בממון
וידעת עם חדוש מימים קדמוניס ליהבים החדוש החדשי
בכף חומדי זהב ומרגלה בפומהון הב הב בשם יסברו פיות
הדובים והאריות כי הם בעני המחורות [63]) האר הם עורם בלחות
הם הם המחורות הגדולים ביום ובלילה מהלים יפרו העלות
הרעות והכליהן ופרס ודוב תרעינה יחדיו ירבצו ילדיהן.

---

[57]) כ"כ בכ"י ב.ז.ח."ס. ובכ"י M.: „הבל".

[58]) ובכ"י ב.ז.ח."ס. עוסף פה מלת „גלה".

[59]) כן הוא לגכון בכ"י ב.ז.ח."ס. ובכ"י M.: „בסים ברכיס", וחסר ה"ל
החרוז אל „דורשים". — ק.

[60]) כ"כ בכ"י ב.ז.ח."ס. ובכ"י M. בטעות: „ואלוו". — ק.

[61]) ובכ"י ב.ז.ח."ס. בחוב: „בורות אלהיו בחר".

[62]) ובכ"י M.: „בורות בורות".

[63]) ובכ"י ב.ז.ח."ס חסרות מרבע החלות „כי הם בעני המחורות".

ואמר החכם מדרדע[64]) וכולכל הכסף יעמוד את הכל ובמה יתפרנסו לזה וכסף זהב וכסף כי הם ברזית ובתרבית הנעם בני מזרח מתפרנסים הם הם ממלאכתו הגדר המה עושים והם מלכי ישמעאל רשים וחטאים יש להם שכל ובינה לוקחים מם ידוע מדי שהם בשהם יקחו מן הכבוד כבודתו ומן הכשיר כעשירתו לך לזה ממנה כן בגדולתו ולזה יעמוד כן במקומתו כי מלכיתו ומריבו כל מחשבותם עליו להתגולל עליו ולהתגפל עליו לקחת זהבו וכספו ועתה רואה הגר רומה הרודה מים ועד ים תרוכה מזרח מדה ורחבה מני ים כי כל עם לחדוש להם דורשים ובחדון הגר נתתי מבקשים לחרי ברזית רשים והם הנוגשים הנתנים הלא טוב ספיח קלירם מקלירו ושוללתם מבזירו הנעם ככה יעמידו מעלתם ויקיימו גזרותם ויפללו מחשבותם ויפרו מחשבות ערומים ומביאים לחור ימים על חכמים[65]) ויחריבו ערים ויבנו מבלרים במה יגברו חילים ביום הרג רב בנפול מגדלים במה יורידו המלכים מכסאותם ויקימו מלכים לחרים במקומותם ויושיבום בהלרים ובעירותם במה המלכות יולחות[66]) מהיכליהן מהגות[67]) בקול יונים מתופפות על לבביהן במה ילחו חתנים מחדריהם וכלות מחפתיהן במה יכניעו חויבים במה יפפילו קמיהם במה יורידו גחון העם הגר זעם הלל הגבי סדום בני ישמעאל במה יפילו לארץ גחות הומה הבזוים והגרועה מלכות יון הרשעה במה מיום הלרוים יהיו למרמס ומחמיהם למס במה יכחידום במה יממידום במה יהבידום במה יפילו מגדליהם[68]) במה ימיו תל טוש עריהם

---

64) כ"כ לגכון בכ"י ב.ז.ח."ה., ומתחבר רמז על בעל"ם (עיין מלכים ג' ח', י"ח ונם מגלת קהלת י', י"ט), ובכ"י M. בטעות: „דרדע". — ק.

65) כ"כ בכ"י M., ובכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „ומביאים לחור חכמים".

66) כ"כ בכ"י ב.ז.ח."ה. ובכ"י M.: „מויחות". וע"ם הוא. — ק.

67) כ"כ בבני כ"י הג"ל, ולדעתי צ"ל „מהגות" מלשון „והמהגים" (בני, ח', י"ט). — ק.

68) כ"כ לגכון בכ"י ב.ז.ח."ה., ובכ"י M.: „יפלו מגדוליהם".

כמה יסרפו הם וביתם הלא בהגמונים הגדולים הבאים מארץ מרחק עליהם[69]) לממוע המפקנים אשר לפניהם ולאשר הכסף חול מכליהם[70]) ותעורר אין להביא להם היה בני שושקנאה[71]) מומנים המונים המונים שרי מאה חלף לעשרים ושרי חמשים חלף ועקצן יהיה לחלף בתיהם מכסף[72]) ומחבר מלחים מאשני הכסה ומאשני המלחים ולכו לבעלי הרבית[73]) עניים ואביונים בבכי יבקשו[74]) ובתחנונים ויקחו ממון די ספקם לממן לא ירחו פני האדון ריקם ידרו יסך לה' מאה לחלף[75]) וחלף לרבבה ומתנים זמן למועדיהם ויחל חדם את חלקיהם אלחו מנות לאחדים ומתנות לאחביהם והתגמונים אם מלא בפתותיהם הוא שומרים במאשרם יהיו אשריהם ואלו עומים זה להעמיד מעלתם ולהרבות גדולתם נוגשים הרבית מאחיהם במוהם אשר עובדים אלהיהם שומרים תורתם מאמינים לאמונתם[76]) ואלו מה חייהו מה כחהו מה גבורתהו.

לאמת ברוך אלהיהו ואלהי יעקב אשר הרבה הושיעו ובזו אלו עומדים על נפשהו ועל נפש[77]) ביתהו ובו נפר עלת חויבהו ונקלקל מחשבות שוגליהו ואחנו מה כי תליהו עליהו.

עוד בתפלתם יד שלחת ועמך בית יעקב נעמת ומחשבה רעה חשבת מה הבטחון אשר בטחת לאמר כי בתפלתהו לא ישים קולהו אל ה' אלהיהו ולא ישמע על פיהו מבלהו ובזמירות

---

69) וכ"י M.: „עליהם".

70) כ"כ בכ"י ב.ז.ח."ה, וכ"י M. „אל הכסף אל מכליהם".

71) כ"כ בכ"י M. (והיא מדינת Toscana), וכ"י ב.ז.ח."ה. בתוב: „טוסקנים". — ק.

72) כ"כ בכ"י ב.ז.ח."ה, וכ"י M.: „בכסף".

73) וכ"י M.: „לבעלי המדיבים".

74) כ"כ לנכון בכ"י M., וכ"י ב.ז.ח."ה, וכ"י M.: „ויאמרו". — ק.

75) וכ"י ב.ז.ח."ה. בתוב: „וידו נסך מאה".

76) כ"כ לנכון בכ"י M., וכ"י ב.ז.ח."ה. בטעות: „אמונתם". — ק.

77) וכ"י ב.ז.ח."ה. חסר מלת „נפש".

גריש לו אשר הרחמו את כבודו ואת גדלו ומתוך האש שמעו אבותינו קולו ואשבת כאשה על עם ה' הדבקים בטובו משוטי כי עליו הורגנו כל היום נחשבנו כצאן לטבחה אשר עבודתו [78]) הקדושה תסיר מרעו [79]) נשכחה ומרגשת מאמריך ומעילך [80]) וחותמך ופתילין נעשוב תורתו ומשכח [81]) את בריתו ואת חוץ מלכנו ואפס זולתו מרחם הדורות קורא תלמי כל האדם יקרא על אדך לפיס טוב וסלח למה זה [82]) אתה עובר את פי ה' והיה לא תגלח.

ועתה לץ אשר בלתי אם גויתינו ואדמתנו [83]) ונפש בניו ובנותינו גם להם יד שלחת ועליהם לא חמלת לעשות מעשיך זר מעשיך [84]) ולעבוד עבודתך נכריח עבודתך אשר יבוזו כלם מקטנם ועד גדולם לשמוע דרשותיך ולהקשיב לאמרותיך [85]) ותחשוב כי יהך לא להורות משפטיך ליעקב ותורתך ליסראל ועלה [86]) בדעתך כאשר ישמעו קולך יחזיקו למליך [87]) ויעלו בריתך בתלבי הנשים ואחרן כי [88]) לריק יגעת ושמת כזב מחסך ובשקר נסתרת ועל שוא בטחת כי תהלה לאל חי ים היום ממנו תלף תנפיס סירחים

---

78) כ"כ בכ"י ס.ז.ח."ה, וכ"י M.: „עבודתם".
79) כ"כ בכ"י M., וכ"י ס.ז.ח."ה: „מזרעם".
80) כ"כ בכ"י M., וכ"י ס.ז.ח."ה: „ומלך".
81) כ"כ לגמן בכ"י M., וכ"י ס.ז.ח."ה: „נעשוב את תורתו ומשכח (ותולי ל"ל: למשכח) את בריתו". — ק.
82) וכ"י M חסר מלת „זה".
83) בכ"י ס.ז.ח."ה. חסר מלת „ואדמתנו".
84) בכ"י ס.ז.ח."ה. כתוב: „לעשות זה מעשיך", וע"ס הוא. — ק.
85) בכ"י ס.ז.ח."ה כתוב: „למאמריך (ו)להמיותיך".
86) כ"כ לגמן בכ"י ס.ז.ח."ה. וכ"י M כתוב: „ויעלו". — ק.
87) כ"כ לגמן בכ"י ס.ז.ח."ה, וכ"י M בטעות: „שמעו . . . חזיקו". — ק.
88) בכ"י ס.ז.ח."ה חסרות שתי המלות „והחרן כי".

מלך עורך ומיום [89]) חיים כלנו היום כי לא היית גוזר היום הגדול לנזרים לפנינו ובחרבה היית מוליכנו והגליס היו [90]) לנו לחומה מימינו ומשמאלנו וממעיר לחם מן השמים להתקיים ומוליך מים ויין מלוי החלמים לממלנו ועמוד הענן ועמוד האש היו עומדים לפנינו ולאחרינו לך היית יכול להדיחנו מעבוד [91]) את ה' אלהינו ולעזוב את מצוותיו תורת משה רבנו ותמונת יהושע בן נון אבר העמיד את העמים בחלי השמים וימס לבב כנען ויהי למיס ומשמואל רומנו ולדוד מביאנו ולאליהו רכבנו ולאלישע אבר החיים מתינו ולישעיה מנחמנו ולירמיה מוכיחנו וליחזקאל לופנו ולכאר נביאינו ולכבודתינו ולקדושים [92]) המכרים בתלמודנו אבר תורתם הקדושה מגינה בעדינו וחכמת סלמנו ומוסדתנו ותמונתם [93]) המיוחד היקיר והנדיר הממלאה העפעות זיו וחכר כעלם השמים לעומר הבאה כמים בקרבנו וכשמן בעלמותינו ותערבה ביסודותינו והנה שבה בשבינו חמת המלך ממנה לך תפרידנו ובן קשת לא יבריחנו ולכבוד תורת אלהינו הקדושה נחשוב לחבן בחיל בעד לקבון נחושה.

ואתה בתת במקלך ובתרמילך אבר עלו בחלקך ובגורלך ותחפון להדיח עם ה' מתורתו ומעבודתו ולא יכלו בתורחותיו ואחרי עקבותיו הבל חשבת ועל מבעת הקיא הרעון נבעת [94]) זולתי לא תמלא חמור רבן תחת מבאו אבר לא ידע קומו החולד והעכבר והלב למיבנו הו בורים בלא זכות לחבות בלויי הסחבות וגווית

---

[89]) וכ"י M. בטעות: „ומיום". — ק.

[90]) כ"כ בכ"י M., וכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „והמים היה"; ולדעתי נוסחת כ"י ב.ז.ח."ה יותר נכונה. — ק.

[91]) כ"כ לנכון בכ"י ב.ז.ח."ה, וכ"י M. בטעות: „מעזוב". — ק.

[92]) בכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „ולקדושיו".

[93]) וכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „ותמונתכם ... המלחם", וזה ע"ס. — ק.

[94]) בכ"י ב.ז.ח."ה חסר מלת „בבעת".

דקות[95]) גמלים מיקות הברחות וחזן רחות נעלות בלות ומבולחות ואבר לחלוחית היבדות מהם נעדר[96]) לא תואר להם ולא הדר הוי יולד בסיל ומסכן לאלה תפתה וגם תוכל לא ועשה כן ואם תלו יגאו מן הכלל שם תלהיבו מהם לא יהיה מחלל כבוד לתורה אבר ממנה יולאים ובזיון לדת[97]) אבר הם בחים תורת ה' תמימה ליס דומה כי היס יכיל פטדותיו[98]) ויבלומיו תרכיבו ואחלומיו ורפם וטיט יגרבו מימיו לך עם ה' לא יסכחו אל מחולנם וגם בך לא יחמיו לעולם.

מי האמין לממעתנו כי לחיומו בבהמו רודף לחריבו על לא חמס בכפיו הביטו והלו הם ים מכהוב במכהובנו למתים יעשה פלא מי שמע בזאת ומי ראה כאלה להעתיקם ממקומותיהם ולהסגיהם בגלר[99]) ואתב מקבותיהם זה לא אבד לבן האדמי ולא דומג מהדומי לא כומן רשעתים ולא גלית הפלשתי אים הביום ולא סאחריב אבר מעל בה' מעל יוצן בליעל ולא נבוכדנלר[100]) הרשע אבר אחריב נויו ודרך את היכלנו ולא המן צורנו אבר דמה להאבידנו ולא סנבלט החרני ולא טוביה העבד העמוני כל הרשעים המבריס מעמי ה' הלוריס הרשע הזאת לא עלתה במחשבותיהם ואת הגבלה לא באה ברעיוניהם ואתם אבר מלורנו חלבת וממקבת בורנו נקרת עפר מעפרנו ובאר מבשרנו חרס אחך על מתיך[101]) ובעלמות היבשות עבריתך תבא אחור ימיך ומנחם על הרעה לעמך ולמוקם לא תהיה לנו וה'

---

95) כ"ל בכ"י ס.ז.ת."ה, ובכ"י M.: „וגבעות רקות".
96) בכ"י ס.ז.ת."ה. חסר מלת „נעדר".
97) ובכ"י ס.ז.ת."ה. כתוב: כבוד תם' לתורה'... ובזיון לתורה"...
98) ובכ"י ס.ז.ת."ה: וסף: „ולשמיו ספיריו".
99) ובכ"י M.: „בגבר".
100) בכ"י M.: וסף פה מלת „הבבל".
101) ובכ"י ס.ז.ת."ה כתוב: „בני עמך".

יעצה עמך חסד כאשר תעשה עם המתים ועמנו תהא חדוני
תהא שמחל מה׳ היית שמחל בעפר זכה וברה [102]) וגולת
בקדושה ובטהרה נפש חביב לך מעמלה ומתך לחברי עקבותיה
יגלה במנות מדקדקת במעשה תהא לדקת גם קרובך [103]) הכמים
ונבונים רחמנים בני רחמנים מחמינים בני מחמינים על דבר
שלטינו חדדים רבים ונכבדים מי יתמין שילך לר ותויב מהם
ותבן נגף ועור מכשול מביניהם תהא תמיד בני עמו לוחן ויליבם
כמטרה לחן מחטאת בחורינו עוות נעריכו המוגים את לחייהם
בלבבם שלום בפיהם ותווה בקרבם המריבה מלחמת והשם
מתלקחת והיא כפרחת והטהר [104]) בת לקחת הרכוש והנפש על
כן לא מלאנו נופש והרבילים תרבות חגבים חטאים הם המוליחים
והם המביאים ומפרידים בין לחים ויחזו מבחות שוא ומדוחים
מקריבים לם זבח ומבטירים את הבערה הגער יגעה עזות
והקלקלה לנכבד רגזות על כן בחר לגיעו [105]) הלירה הזאת גם לני
בהיותי שם כמוני כמוהם והייתי כאחד מהם על כן לעו דברי
ובוחתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי ורוב המריבות נעשו
בשול ובתרמית לין ערוד ממית הלא חטא [106]) ממית.

זאת ועוד לחרת תאר בלבנו כאש בערת לא חמלת על
רעיתך יונתך תמתך [107]) כי בעודה רבלת על הפרחים לקחת [108])
בעיר מתחת כנפיה והולחתם מחקותיהם וגלחתם והחלפת
שמלותיהם כל זאת רחתם עינה ומעשה חזקה חוי לעיניה

---

[102]) וכ״כ M: הסר מלת ״וברה״.
[103]) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה, וכ״י M. ״קרובם״. — ק.
[104]) כך תקנתי, וכמו כ״י הכ״ל: ״והטהם״. — ק.
[105]) וכ״י ב.ז.ח.״ה הסר מלת ״לגיעו״.
[106]) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה, וכ״י M: ״חטאת״.
[107]) בכ״י M נוסף פה: ״וכטוהך״.
[108]) וכ״י M: ״לקחו״.

שכך רצו חוי לאחזיה[109]) שכך שמעו כי ידידות נפשם להפך לאכזרי כמון מעיו ורחמיו חוי לדוד שכך עלה ביומיו ועל זה מי יחמול[110]) אין גם אחד הקשיח בזיה עליו לא לריק יגיעה בלע פחד וכבל זאת מחזקת[111]) בחמתה ומתגברת בחסידותה שכם לא בית הביה כעשוריה לא עמה ולא אלהיה אמנם יש לאל יד לעשות מצניף הטוב והיושר בעיניך לך חנו מה לנו ולך כי בחת אלינו להדיחנו מעם ה' אלהינו במלחמה עזומה ויד רמה ותחנון לעשים מלונינו במלוך ומכבנו במשכנך אחתה הריח את העם הזה אם[112]) אחת ילדתם או עמלת עם[113]) או גדלתם כי תאמר להם עזבו תורתכם ואלהיכם ממפטיכם וחקותיכם כהויכם וגויותיכם חכמיכם וקדושיכם ותעבדו הדשים מקרוב באו לא בערום אבותיכם כאלו נפשך קשורה בנפשנו וגמולך בגמולנו ותהיה להוליכנו בארץ תלך ואלין בארץ הלין וידעתו כי חכמינו כניס ודבריהם נאמנים[114]) לתורה ולתעודה כי על חור פתן ועל מחורת צפעוני גמול ידו[115]) רחוקה הדם ושם יעמוד הכופה במכאובו הסגיר הכוזב לא יפתח כי אם לפוקח אחר בא הו בעמקי שחל ואפלה וחשך יעם אז אחנו לא תכבה[116]) ולא תבוא עליו הממם זאת היא אמונתנו

---

109) וכ"י .M: „לאחזם".

110) וכמו כ"י הל"ל: „ירחמיה", וזה ט"ס; ואין לומר שכאן להחזיק אחרות עם „בניה", כי מלבד שזאת הוא נגד תקן הב"ק הלא אחרות הוא „אחד" עם „פחד", אע"פ שגם זה נגד תקן הנגינה, כי „אחד" מלרע ומלת „פחד" מלעיל. ואגב אעיר שבכ"י .M כתוב „להריק" במקום „לריק", וכ"י ס.ז.ח."ם: „יגיעם" תחת „יגיעם". — ק.

111) וכ"י .M: „מתקיימת".

112) וכ"י ס.ז.ח."ם: „חשב".

113) וכ"י .M: „בו".

114) וכ"י ס.ז.ח."ם כתוב: „וידעתו כניס ונאמנים דבריהם".

115) וכ"י ס.ז.ח."ם חסר מלת „ידו".

116) וכ"י .M: „תכוה".

ומרם דתמו ואיך נבוא אחריך ונמלא את דבריך ותעלה גורלנו בגורלך אחיזו יכי לך אמר לך.

ועתה אזכירך את אשר ידעת ואתה שמעת איך אשיב אלהינו גמולם ברחמם לאמר אכלו את עמו ויאמרו לו נחמם נודע הוא מי היה מלך מדר"ק"ש[117]) אמר עלה לשמים שיהו ורחמו לעב כניע איך עם ה' עמו לו הרגיע אכלו ממנו הגיגו כלי ריק וכתגן בלעו הרם בעברתו בתי תפלתו וערך את ספריו ומבת כל מקומו חגגו חדשו ומבתו וכל מועדיו ועם כל זה עם ה' לא שבחו את בריית ה' אלהי אבותם ולא עזבו תורתם וכל אחד ואחד בביתו[118]) מחילה חפר ויבוא בצור ויעמן בעפר ושם מצות הרשע עברו ואת משמרת ה' שמרו ואותו עבדו ובו דבקו ויאנחו בני ישראל מן המעבדים וילעקו ותעל אל האלהים שועתם[119]) וישמע אל נעקתם ולא אחר אלהינו מהרשעים הרם לעשות נקמה ויכם ויכתם עד חרמה ויסבך חמתו עליו ועל סרניו אשר כל שמעו תגלגל שתי חזיו והמלכות הרחבה והגדולה ונשבעה בעיט סיון ובמולה ומן המלכות היא[120]) שפלה והמוגשים החיים שבתו וכל המלכים מאותו זרע מרעים[121]) תמו ונברתו כי כמים נסכך דמם לא ין להם ולא נכד בעמם.

וגם אתה ידעת אשר עשה לנו מלך מ"זר"קא בהיותו שחק מנשוריו ושקט על שמריו[122]) ושנים רבות מלך לא סורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך ובעמדו שחק בחרמונו ושחק

---

[117]) וכ"י ב.ז.ח."ה. כתוב: „מרוק".

[118]) וכ"י ב.ז.ח."ה השר מלת „בביתו".

[119]) וכ"י .M: „שועתם אל האלהים", ואשר ח"כ התחות: — ק.

[120]) וכ"י .M: „היתה".

[121]) כ"כ לגכון בכ"י ב.ז.ח."ה, וכן במקום „זרע" כתוב (נגד תקי לה"ק): „חזרע", וכ"י .M: „מרעים מ"ת" וזה בודאי ט"ס. — ק.

[122]) כ"ל, ולא כמ"ש בכ"י .M: „משמריו".

עומד על ימינו לשטנו ולהדיחו להרע לבני עמנו ומעל בה׳ ולמרדו
ויקח כל היהודים אשר בכל מלכותו ומכרם לעבדים ולשפחות
בלא מקצתם ועד גדולם ולמרדו העיר את לב אחשורוש המלך
אשר בחרן אדרגון[123]) מלך ויקבץ פרשיו וחילו ומגיניו על כלו
והגבורים מפה ומפה ימלו וקלו מממרים סוסיו ופרשיו מרחוק
יבוחו ויבוח על מידר״קא בחומה שפוכה ומלחמה ערוכה מול
המוביל הקיש המורכבים הכין המומרים[124]) וילכוד את העיר
בחזקה וגדלה במידרקא הלעקה ויסרג מבני העיר עם רב ובחומו
הקרב לכד המלך ארגון את מלך מידרקא[125]) עם בניו ועם
בעותיו ומיו ואמבותיו ויעבו עבדי אחשורוש המלך נקמת ביד רמה
זקנו מרטו ושורו מעליו הפשיטו ויתת הרעב מיתה מבושה ויסי
למשל ולשנינה מתי שקטים כל הארץ פלחו רעש[126]).

ועתה אודיעך את אשר קרה להודידר[127]) היועי הרשע אשר
הסס הממן לבו ושיניו הטבע כאשר מלך בשרירות לבו הלך[128])
ויסי לשטן לבני עמנו וחלל דתנו שלל ממונם וזז[129]) את רומם
וכאשר יבוא היהודי לפניו היום עלם עיניו ויפחד עליו יובב בשניים
ויתן לו כסות עינים ושקשם ה׳ תלשיהו את רוחו ואמן את לבבו
להעקם מאויבו ויבוז זה התדרוש היועי להלחם עם מלך אשיר
ולא דרם את שלומו ויערך מלחמה עמו ומלך אשיר הרג במלחמה

---

123) כ״כ בכ״י ב.ז.ח.״ה, ובכ״י M. בכל הספור: „ארגד״.

124) כ״כ בשני כ״י הנ״ל, ולדעתי צ״ל (למען החרוז): „הכין המומרים הקיש המוכיבים״, או אולי צ״ל: „המומרים הסובבים״. — ק.

125) בכ״י ב.ז.ח.״ה. כתוב: „לכד המלך עם בניו״.

126) עיין בספר: Geschichte der Juden in Spanien u. Portugal von Dr. M. Kayserling I. Bd. (1861) S. 159—160.

127) ובכ״י ב.ז.ח.״ה כתוב בכל הספור: „עתודי״.

128) ובכ״י M. חסר מלת „הלך״.

129) כך תקנתי, ובשני כ״י הנ״ל: „ובזז״. — ק.

רוב פרסיו ומבחר סלוסיו והדורוש מרסע נפל ברסתו ונלכד
במלכותו ומלך אשר הגוים רגליו לנחוסתיים ויתם לבבו ויהי
למיס ויקרא למלך בני יהודים ויאמר להם תנו כבוד לאלהיכם
כי נפל בידי[130] טדדרוס לויביכם מהסיכו טיטו בחרבותיהן ולא
תמקנם בחוריהן ועשו גו נקמה כי מתפם במלחמה והיהודים
לקחוהו ולחרן הסליכוהו ויתחן לפניהם ויחמלו עליו ולא הסיבו
לו כמעלליו ויסכחו רעותיו ולא הסיכו רחותיו ויחר אף המלך
עליהם ויצו להעלותם על הר גבוה ותלול עד לב השמים ויטפו
בלי כנפים ולא הגיעו לחלי עד שעשו חברים חברים ונללו
כעופרת במים חדירים ויצו לבני חנסים לנקר עיניו ויעשו ככה
וחמת המלך שככה.

כגד הוגד לך את חשר עשה לנו בשוש(?)[131] חשר בחרן יון
מלך הסמן הדיחו והסיר רוחו לבלוח יד בדתנו ויחלל את תורת
חלהיהו ולוא ליהודים חשר בכל מדינות מלכותו לעבוד את עבודתו
ולקיים ולקבל עליהם דתו ועתה הודיעך את חשר קרה לו במרדו
ובמעלו בשם הסיח נדדה שמתו ותגדל מחלתו ותעל לחגתו ויהי
בשוש כיון חשר לגנו[132] פתוח וכסיר נפוח מעיו[133] עשת חבנים
מעלפות בשחיתים ויקוו[134] המים המחרירים בקרבו ויגע לבבו ויבא
רקב[135] בעלמיו ולא יכזבו מימיו ופיו בלותה טובדת ולשונו כחם
בערת רעב ללחם ולמוח למים מכה בשחון רע על הברכים ועל הסוקים
וכחשר יחכל ויסתם יגדל חילו[136] חבלי יולדה יבואו לו וחרבעה

---

130) וכ"י M. חסר מלת „בידי".

131) וכ"י ב.ג.ח."ה. כתוב כאן: בשש (ולהלן במקום בשבו שכב"י M. בשש לו בשאש), ואנכי תקנתי תמיד: בשוש. — ק.

132) וכ"י M.: „לגנו".

133) וכ"י M.: „מפיו" (וט"ס הוא) וגם מלת „עשו" חסר. — ק.

134) וכ"י M.: „ויקו".

135) וכ"י M. חסר מלת „רקב".

136) מלבון „חיל יחז יסבי פלסתי" (שמות ט"ו י"ד). — ק.

עמך יום לפני מותו הקיץ לותתו ונחל קיטון לא יעביר למותתו כי
הקד"ל נסתם ומעני נחתם וכאסר יקריבו לפניו המאכל יאכלנו
ואם תעב יתעבנו חיל בלע ויקיאנו לעת ערב ומעם בלסם בעדם
בקר ואינו זה חלק שוסיו וגורל לבוזיו ואחרי כן למחול
הדיחוהו ועירבתי בור סורידוהו ויעלוך תחתיו ל"ש"קר[137]) כמו כי
כיס רמאים אזנו ומלך ימים מחדים וכל שריו היו ממנו חרדים כי
כעם בחיקו יזוח על כן לא מלאו מוח והקיפוהו תלאות ומחורעות
לרות רבות ורעות ומבהובים ומירים והבלים נוסעים וחוגים
וחלחים רעים וגחמים עד כי[138]) קן בחיו ולמות היו כל מחוייו
ותבעה חדשים הבריאות ממנו חסר לחם לא אכל ולא בא בפיו
בשר והדגים מלוחים בחר לו למטעמים ואת החלזר ואת הבלגים
ואת הסומים ויתת גם הוא בחלי ימיו ובכרת מעמיו ואחרי כן יבב
על כשלו אחד מעבדיו אשר ילק מים על ידיו בכל גבורים זכיר
לשמו עט סופר מהיר ויקבץ חכמי ישראל אשר בכל מלכותו
ובמרך לבב בחו לקראתו[139]) ויאמר להם ידוע ידעתי כי בשץ
אתכם הדיח על כן לא הלניח ועתה לכו עבדו את ה' אלהיכם
אתם ובניכם ובותיכם ומגרו את מלותי[140]) וברכתם גם אותי
ותמיד שלומי ושובתי תדרשון אני אלחם לכם ואתם תחריטון.

ויהי כשבת זה המלך על כסא מלכותו החרים כל עבדי
בשץ וכל זקני ביתו וכלה כל יועצי[141]) בנו וכל שריו ביחד ולא
עמדו שניים יחד ויהי לשישקר בן ויקחהו זה המלך וינקר את

---

[137]) לפי דעת החכם ר' א"ב הל"ל הוא השם Lascaris, ובאמת בכ"י
ב.ג.ח."ה. כתוב: „לַשִׁקַר". — ק.

[138]) ובכ"י ב.ג.ח."ה בטעות: „כי חין".

[139]) ובכ"י M.: „מלכותו ויאמר" וחסר ח"כ החרוז. — ק.

[140]) ובכ"י M.: „מלותיו" וחסר החרוז אל „אותי" (ואולי צ"ל „מלותו"
ואח"כ „אותו"). — ק.

[141]) „וכלה כל יועצי" חסר בכ"י ב.ג.ח."ה.

עיניו ויכרת את מבושיו וכמיד את פריו ממעל[142]) ומתחת
ברכיו לך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל[143]) לבושיו
חעלו וחיים וכוח טומאתיכם סבל.

ועוד[144]) אתה שמעת ממלת מלך בבל ומעלתו ואת עשר
כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו והוד גדוליו ומאכל שלחנו
ומושב עבדיו וכמון פרשיו הטומדים[145]) בחילו ושרי הרכב[146]) אשר
לו ובלחתו להלחם עם חייביו בארץ שילם תבקע בהרן לקולם וכאשר
קרב[147]) לגבוה עתו ומלאו ימיו לבדם חכמתו והכמת חכמיו והתתרים
לותו בכל יום לוחציס[148]) ויממרהו ורבו ויבטמוהו בעלי חלים
ויבוא אליו כל מעוגן ומכלף ומחם הלובשים בגדים מטולאים
ואדרת שער למען כחם ויאמרו לו יחי המלך לעולם חייו ואדך
ימיו ידעת החמס אשר נשמע בארצו שוד ושבר בגבולינו
התתרים רדפוהו ועל הסרים דלקוהו במדבר ארבו לו קוס פתח
לוגרותיך והחולרות אשר חגרו אבותיך ואבות אבותיך ובבא פרשים
מרחוק ומקרוב אשר לא יספרו ולא ימנו מרוב וכאשר תקבץ
עם רב ופניך הולכים בקרב חולי תוכל לפרוץ על חויבך פרץ
ותכה בם ותגרשם מן הארץ[149]).

ויען לבם ויאמר הן אם לפתח את חולרותי ואת חולרות
אבותי ואתן לותן[150]) לעם נכרי אין הקומץ מכביע את הארי

---

142) וכ"י M.: „מעליו".
143) וכ"י M. במשית: „אבותיו".
144) וכ"י ב.ז.ח."ם כתוב: „ונם".
145) וכ"י ב.ז.ח."ם כתוב: „הסולכים".
146) וכ"י ב.ז.ח."ם כתוב: „הרכבי".
147) וכ"י M. חסר מלת „קרב", ובמקום „עתו" כתוב: „עתה".
148) וכ"י M. נוסף פה: „עמו".
149) כ"כ לגבון בכ"י M., וכ"י ב.ז.ח."ם כתוב: „והגרם כי מן הארץ" וזה בודאי ט"ס. — ק.
150) כך תקנתי; וכ"י ב.ז.ח."ם כתוב: „לותו", וכ"י M.: „לותם". — ק.

וכאשר תוציא כל הטעה וכל המחמדים אשר בעדם כל המלכים
ממני ירחיש למה לי חיים.

ויעמו ויאמרו לו בחזיונו שמעו ואבותינו ספרו לנו כי
היהודים בתיהם מלחים כל טוד אשר מלחו אבותם ואבות
אבותם ואין קולם לתוללותם בגל כניף חסיס ותת דתי המלך
תוגם טעים בספם וחבבם לפניך והעם לעשות בו כטוב בעיניך.
ואם הגולם הוא בעיניך תוגו סר למטעתך ויהי ערך ורחם
יפיבה כל טוב לא תסר בכל תות נפשו יהבל בשר ותמיד
מטעמים אחב לו הכסף ולו הזהב ועתה הסר מרחם היפיבה
את מעה אשמו שבט בתוגם בו ומרחם הגולם תעביר כל טובו
ומהוגם ומטוטר[151]) בני דתם תעביר ערוך ותגר את לורניך ויסמע
מהרה עלה נבערה הביות פרשים מחרן מרחק מקלה הסמים
ויתם לנבד בני ישראל ויהי למיס כי כלם חמו בבתיהם ובחדר
מסבבותם ועל מטותיהם[152]) שורם טבוח לעיניהם וחמורם גזול
מלפניהם ואין להל ידיהם ויבואו התרים הגדולים[153]) והגבורים
בסמחה ובשירים ובחלורות מריעים תגבי חיל מתולעים ויערבו
עם מלך בבל מלחמה ויום העירה הוא וכל חילו גם שם לא יצוא
לו ומסכירים בעגלי מרכב במלחמה לא עמדו וכמה נסים עמדו
עמדו ואין מפגם ואין קול ואין[154]) טוגם ויגבדו את העיר ביד
רמה ובקריה סומה וכתבו את מלך בבל ובדביקוהו ואל הבית
המליכוהו להם לא בחביוהו ומים לא הסקוהו ויהי ביום הרביעי
לוה מלך התרים לעבדיו ויאמר להם עברו ושובו מעבר לנהר
בכל תרן שביר והרגו הלובשים בגדים מעולחים וחדרת שער

---

151) כך תקנתי; וכב"י ס.ז.ת."ה כתוב: „ובהוגם ובעבר", וכב"י M.:
„ומהוגם ובעבר". — ק.
152) כ"ב כב"י ס.ז.ת."ה, וכב"י M.: „מטותם."
153) כב"י ס.ז.ת."ה חסר מלת „הגדולים".
154) כב"י ס.ז.ת."ה חסר פה מלת „ואין".

ויביאו לפניו את מלך בבל עם כל בניו ויסחטו לותם לעיניו[155]) ואחרי כן המיתוהו ולימודים הסליכוהו וכל בזיון תורתו עליו תולה כל[156]) יורד סחול לא יעלה.

ואדוננו רחם הגולה רבנא שמואל אסר הוא לבית[157]) דוד רחם פנה מרוחי פני המלך היושבים במלכות רחמוהי חי ה' אלהי ישראל[158]) כי כאסר יקוה הסביך פעלו ועבד ה' גמולו ובשוב הרשע מרשעתו יחכה לרחות בעיניו ובחזיו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו ובהתן בחתומתו יוחיל שמחת לבו למשוש[159]) עם כלתו וידדי היש בהגיות בחיותם בחשך ובדפל ובלטה ומופל ורוח סערה תרומם גליו וכל אחד מבני האיש הטיל היש כליו להקל מעליו ומקוים שמחור והבקר חור לוטקים אל ה' בלרתה להם ויחשו גליהם בן עיניו אל ה' אלהיו אשר ישלם לשומאיו כפרי מעלליהם ויביב גמול לאויביו כמעשה ידיהם או שוגה יהדפם או חויב ידדפם או יומם יבוא או ה' יגפם ועיניו תרחינה ועיני[160]) רשעים תבלנה כי השלכו יהבו לשוכן מעוני ועד השה עזרו ה' ואם יתנוסמה נחשה לו כי אלהי משפט ה' אשרי כל חוכי לו.

הלא ידעת אם לא שמעת את אשר קרה לדניי השין אשר שמיר חקי ה' ותורותיו וגם דת[161]) רומיה לא היה מלמין והרב הקדוש רבנא יחיאל לכבוד אלהי השמים דחה אותו בשתי ידיה והבדילו לרעה בקול שופר ובתרועה כי לא היה בפיו לכוזה ואחדה ואברתה ממנו האמונה ויהי שרה פרה רחם ולעזה

---

155) וכ"י ב.ו.ח."ה כתוב: „לפניו לעיניו".

156) וכ"י ב.ו.ח."ה כתוב: „בן".

157) וכ"י ב.ו.ח."ה כתוב: „מבני".

158) מכאן ואילך חסר בכ"י ב.ו.ח."ה. ותקנתי לחם דברים מדעת עצמי. — ק.

159) כ"כ בכ"י M., ולדעתי הלשון מגומגם קצת וצריך תקון מה, דהיינו: „יוחיל לשמחת ... לשוש" או גם על דרך אחר. — ק.

160) כ"ל, וכ"י M. בטעות: „ושוני". — ק.

161) כ"כ בכ"י M., ולדעתי צ"ל: „לחם" או „בדת". — ק.

ומימן הכוונה הלך לפני המלך אחר על[162]) כל המלכים עלה עמם
ולתהלה וידבר בקרים ועם עלילות דבריהם כי בלילי הפסח
הזה שוחטים ערים קטנים בחוץ לחומתם לחומים וכן קיימו וקבלו
עליהם היהודים[163]) וידי גזים רחמניות בעלו הילדים והזה חוכלים
בשרם ושותים דמם למחמיני הדבר יד ה' בם להמם עד תמם
ויחשב הדבר להמחידו ומתן חרב ביד המלך להרגו כחם[164])
לו ולמלכיו הסיב לו כפעלו והכריתו והשמידו מבטן מי ילח הבליעל
וכופר בחלכי הסמים מי ילדו והמלך הגכבד בתוס לבבו ובקיון
כפיו לח החזין למליו ולח שמע חליו וידע כי[165]) כסילות ותולת
ומבל ולח החמיטו מלכי חרן וכל יושבי תבל זולתי פרח למוד מדבר
מלח דבר ורבע חשר נפשו חותה[166]) רע חנף ומרע ויבלח חלמיו
לחד מן הדברים חשר לו והשיב ברחשו גמולו יען בו מרד ועל קדקדו
חמסו ידד והדוד הטוח לקח כדור עופרת לתהלה ולשם ולתפחרת
ויבוח עליו יום לידו והמלכים חגם לידו יען שלח יד לעמו
בחכמים הכה ותת חין לו דמים ויפפך עלו חמתו כן יחבדו כל
לויבך ה' ותוכביו כלחת הסמים בגבורתו.

לך לל חסתר המלכה לחדי רחה דרכיה ותכס כי חלמיו
כותיע חת עבדיו בימין לדקה ותמלס לף עזרם לף תמכם
ותעלה זה ברעיונך ושים לל למן הרפע עיניך כחשר לחן עם
ה' וישימם במלר דרך קבתו כחויב נגד יתיו כלר חסתר בתה
לחלר בית המלך חשר לף כדת בחכמתה וכעבירה[167]) רעת התויב
בהכבתה ובחמלתה ותרס עיתה ותחבבתה להגיל לת עתה ותת

[162]) הוספתי מלת „עלי“ (החסרה בכ"י .M) מדעתי. — ק.
[163]) כך תקנתי להתאים החרוז עם „הילדים“; ובכ"י .M: „היהודים
עליהם“, וח"כ כ"ל לקמן: „ילדיהם“. — ק.
[164]) כ"ל לפ"ד, ובכ"י „כי חם“ (כ' מלות). — ק.
[165]) פה חסרון בלשון ולריך להוסיף „זאת“ וכדומה. — ק.
[166]) כך תקנתי, ובכ"י .M: „נפש חיותה“. — ק.
[167]) כ"ל, ובכ"י .M: „והעבירה“. — ק.

מולדתם ומלך מחבבתו חותם ספך על לבותיהם חמתו וסרג כל חובביו בעברתו וסביב על רחבו רעתו וסופיד מרדכי על כמו ויעלהו לגדולה ואת הקויד תלה רחב כמוהו גבהו דרכיה מדרכיך ומחשבותיה ממחשבותיך דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום היה לשלום ואתה למלחמה ברוכה היה וברוך נועמה לך יאתה אם היה לך כבוד עבר כבן הנדחא ורוב בניה כפרשנדתא וכירזתא וקרוב אל המלוכה ועברת תלפיה כבר כסף לבקול ע"י עוסי המלחכה ומושל מקסיד על שפת שקר ועל דברי מרמה לא חייה מחיה כל נפשה.

ומשל אשר כפיר עלת בחגוי יפיר עלותיך ועלת שומניו ויקלקל מחשבותיך ומחשבות חויביו ויריב ריבנו וידין דיננו ויתן לך חומל[168]) בשכל ובמוסר ויסיר מקרבך לב הלבן ויתן לך לב בשר ויעביר מלבך המכזריות ותז תלך קוממיות ותגבר עם בני עמך ברחמים ותרדף שלומים ותזכה לחיי העולמים יעשה ה' חל עולם ומבשרך חל תתעלם לא נגלח תשכחנו ולחרך יומים תעוזבנו. ותנו שמנו מגדל עוז שם ה' תלשיעו ותורתו הקדושה המדריכנו חל זכות חכמי התלמוד עיניו כי מהם לא נסיר לבנו וחכמיו וגבוריו יתחזקו בעד עמנו ובעד תורת חלהיו וה' הטוב בעיניו יעשה.

ונא הרחם אשר גלה ממקומנו והדחנו ותגלנו ברעה אשר ימלא את עמנו והגדות התלה בעתותו ומשועות לא עובות הבתילותו יעקב בר אלידור ז"צ"ל.

ושלם חס ושלם תהלה ליסוד עולם.

זה הכתב שלחו ר' יעקב למשול המכותה פול נפול יפול ויהי תלמידו קודם שתתמך.

---

[168]) כ"כ בכ"י .M, ושולי ג"ל: „תמלה". — ק.

הערות נוספות.

א) בעת אשר היו הדפוסים הראשונים (עד שנת ט"ז) תחת מכבש הדפוס נפלה אלי מיד"י היקר החכם ר' ש.ז.ח"ס הכ"י בעצמו, ורציתי כי טובים השנים מן האחד כי בחמת אלהתי עוד הרבה שנויים יותר ממה שיין החכם הנ"ל; ואין רצוני לומר שאני כדאי ומגין לכך יותר מהחכם הנ"ל, חס ושלום! רק חפצתי להעיר, כי ספרי כ"י יריכים עיון גדול ודקדוק רב ומה שנעלם משיני על זה תראה עיני על זה; ובחמת כמה שנויים לא שפתם עיני עד אשר ראיתים במכתב החכם הנ"ל. ועתה אני מגדיק את נפשי ג"כ בדבר אחד דברים שכתבתי בשמות דפים הראשונים טרם בא אלי הכ"י, כמו מה שאמרתי בהערה ו' שכ"י ש.ז.ח"ס טוב יותר מן כ"י M.; גולם אחר אשר ראיתי הכ"י בעצמו נחמתי על דברי, כי גם בכ"י ש.ז.ח"ס נמצאות שגיאות רבות הנעשות ע"י הסופר; וחס לא היה לי גם השעתקה מכ"י M. לא הייתי יכול להוציא האגרת הזאת מתוקנת כראוי. ועוד אזכיר מה שכתבתי החכם הנ"ל על אחד עניינים, שהי' כי מה שכתוב בכ"י M. „מספרים וחקים" (עיין הערה י"ז) הוא כנגד החדוש ול"ל "חקים ומספרים" להתאים עם „מצוים"; הנ' המוסחא הנכונה היא (ג"כ בעבור החדוש) „דינים" כמו שהוא בכ"י ש.ז.ח"ס. (עיין הערה כ"ג וכ"ד); הג' כי בחמת ל"ל (למען החדוש) „רחם" (עיין הערה ל"ב) להתאים המלה עם „גבאם". וגם העירני החכם ר' א"ב הנ"ל כי המלות הנסגרות בשני חצאי מרובע „מכוסה פר פול" (עיין עמוד ו' שורה ד') הנה מאת אחים אחר ולא מאת סופר האגרת של כ"י M. ועוד אעיר כי לא רציתי להביא כל שנוי ושנוי, כי אז הייתי מוכרח להביא על כל קן וקן תלי תלים של הערות על מה בכך, ולכן השמטתי השנויים אשר אין שום צורך בהם, ופה (בסימן ב') הנני נותן רק לקט שבחה.

ב) עמוד ד' הערה ח' יש לתקן שבמקום „מקדשים" (בכ"י M.: „מקדושים") כתוב בכ"י ש.ז.ח.י.ה: „בני בריתנו". — שם שורה י"ב מלמטה כתוב: „סוס תחת סוס" כאשר הוא בכ"י M., לגל בכ"י ש.ז.ח.י.ה. ממלא: „כוס תחת כוס". — עמוד ח' שורה ז' וגם ח' שבחתי לתקן „רעך" וגם „חברך" במקום „רעיך", „חבריך"; ואולי הוא כאן ג"כ מאמר כללי וילדק לשון רבים. — עמוד ט' שורה ח' כתוב בכ"י M.: „והלקו". — שם שורה ח' כתוב בכ"י M.: „בביתו". — עמוד י' שורה ג' כתוב בכ"י M.: „מתחתיות". — עמוד י"א שורה כ' כתוב בכ"י ש.ז.ח.י.ה: „לא רגזו ולא חלו". — בעמוד י"ב שורה ו' כתוב בכ"י ש.ז.ח.י.ה: „דתנו". — עמוד י"ג שורה ו' ממלא בכ"י ש.ז.ח.י.ה: „אשר עשה" במקום „היה עושה" שבכ"י M. — שם שורה ט"ו כתוב בכ"י ש.ז.ח.י.ה „אבירו" תחת „חבריו" שבכ"י M. [ולא אמנע מלהעיר, כי לפע"ד חולי יל שם שורה י"ח „בדיחו" (להתאים החרוז עם „שלחו") במקום „בדפו" שבשני כ"י הנ"ל]. — עמוד י"ד שורה ח' מלמטה כתוב בכ"י M.: „כרמו" תחת „יומו". — עמוד ט"ו שורה ח' כתוב בכ"י M.: „מחלפי" במקום „חלפי" שבכ"י ש.ז.ח.י.ה. — עמוד ט"ז שורה ח' „חגר רומח" יש לי להוסיף שאע"פ שאין רואים ברורה לדבר עכ"פ זכר לדבר שאמרתי במ"ע הלזה שהי' מחלקה מחשבתית עמוד ק"ע הערה ח', כי לא בכל מקום שממלא מלת „חגר" בספרי ישראל היושבים הכוונה על „רומח", רק מלת „חגר" רומזת על חגר המותן אשר בלשון היהודים היו חסים, וכך מרגלא בפומייהו בכל מקומות מושבותיהם (ואגב אעיר שבהעתק כ"י M. כתוב שם שורה ג' „כי ברבית" ובשורה ג' „ממלכתו" ואולי הוא טעות המעתיק מן הכ"י ואינו בכ"י עצמו). — עמוד י"ח שורה ה' וגם ו', בכ"י ש.ז.ח.י.ה: „אחת מלכנו". — עמוד י"ט שורה י"ג, בכ"י ש.ז.ח.י.ה: „בהם".

— עמוד כ׳ סורס י׳ מלמטה, בכ״י ס.ז.ח.״ס. חסר מלת „חצבת״. — עמוד כ״ה סורס ב׳, בכ״י ס.ז.ח.״ס: „ואתם שחול״. — עמוד כ״ג סורס י״ח, בכ״י ס.ז.ח.״ס: „את מלות מממרת ס׳ שמרו״. — שם סורס י״ג וגם י״ד, לדעתי ל״ל: „כמרגעים הכם לעשות נקמה״. כלומר המקרא ולא כמו שהוא בשני כ״י הכם ל״ל, ולא ידע ממי הטעות בלשון בא, אם מהסופרים או מהמחבר עצמו. — שם סורס ט״ו, בכ״י ס.ז.ח.״ס: „תגילנה״ ובכ״י M.: „תגלה״ ואכי תקנתי „תגלנה״. — עמוד כ״ד סורס י״ח מלמטה, בכ״י ס.ז.ח.״ס חסר מלת „עאודר״ וכתוב: „ויבא זה סיוני״. — עמוד כ״ו סורס ז׳, בכ״י M.: „בחיק״. — שם סורס י׳, בכ״י M. חסר מלת „בא״. — שם סורס י׳ מלמטה, בכ״י M.: „החריב״. —

ג) שמחתי לרחות כי המגרת הדפסה בלי טעיות הדפוס, ורק במקום אחד שכח המדפיס לתקן, והוא בעמוד ט״ו סורס י״ג מלמטה במלת „חיכבים״ ול״ל „חוכבים״. — ומה שים בעמוד ח׳ בשלש שורות הראשונות של גוף המכתב סימנים מפסיקים (,) המה להורות שכל המגרת היא בחרוזים. —

ד) מהגרת וכוח הזאת נראה כי המחבר היה חכם גדול בקי גם בחדרי חמות המוליים ובכל ספריהם וספוריהם ומגלות ימי עולם לפניו נגלו, גם היה מלין מפורסם, כי לשונו לח ועטור וכבתבי הקדם ידיו רב לו. והגה כל דבריו בטוב טעם ודעת, כי ידע להרחיק מעל חז״ל כל דברי דופי ומהתלות ומלין פסול אשר שפך בחמתו המשומד המכור ברחם המגרת; וכל בשפה ברורה ובטעמים מוכיחות וברחיות חזקות וגם בלי שום בזיון נגד דת המוליים ובלי שום כעס או חמפה רק בהשכל ובנעימה, וכל דבריו למת ולדק. ועל חדות הטעיות המובאים בדברי המגרת הזאת נדבר חי״ה לעת מלא בפי יכלתנו ברחבה.

יוסף יצחק קאבאקי

סליחה לעצירת גשמים [1].

טרף נתן ליראיו יזכר לעולם בריתו: המכסה שמים בעבים
המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר: פתח את ידך
ומשביע לכל חי רצון: כרחם אב וגו'.

אתה זן מקרני רמים עד ביצי כנים, ממך הכל ומידך כל
הטובות נתוים, חננו ורחמנו כרחם אב על בנים, ומלאו
גפם העבים והעננים.

בני בריתך בחיוס עדיך, ריחס עליהם כרוב רחמיך וחסדיך,
כי הם עמך ונחלתך בניך ועבדיך, עושה נפלאות גדולות
לחתי אלהים לבדך.

גפם מדבות תניף יהיו גשמי ברכה, ביד למד המפתח ולח
ביד המערכה [2], בחנו לפניך בשברון לב וברוח נמוכה,
לרחם את כנף לחריך מכוכה.

דגנם תכין תברך ממח האדמה, יפלו לפומה קדמה נגדה ויומה,
לדקדק כהררי אל מעניע לחם ובהמה, כי לחתה מתן
לבהמה לחמה.

המכסה שמים בעננים ועבים, המכין לארץ מטר ורביבים,
המצביע הוכלי לחם העלבים, פתח את ידך ומשביע
לרעבים.

ונחתה סחרן את יבולה ודגנה, המביע עני ואביון ומפם נענה,
לחת להם מטעם לחם ומשתה, עשבים בגפן ותחנים
בתאנה.

---

[1] הסליחה הזאת העתיקה המסכיל רמ"ם, בעל מגיה בעיר פרלג, מכ"י
יחד חסר קניתי לגלו, ואנכי ניעתי המ"מ בדברי חז"ל; ואחרות הכ"י
הזה הנכתב כמו זה מחתים שנה, ואחר בו עוד כמה סליחות קיצות
ותפלות, לחבר חי"ם לעת לחבר. — ק.

[2] יהוש מחמר חז"ל (תענית ב') „ג' מפתחות בידו של הקב"ה", וע'
מהן על גשמים. — ק.

זכור לאברהם ליצחק וליעקב, זרעם לברך מברכותיך תשמע תל,
למלא משאלות כל חסר ממך שואל, לחת מטר תרלך בעתו
הואל.

חנון ורחום כ' תל תרך חפיס, תל תשחת עמך חסר פדית
ממצרים, הסקיפה ממעון קדשך מן השמים, וברך עמך
המיחדים שמך בכל יום פעמים.

טרף תתן ליריאיך תזכור לעולם בריתך, שומרי משות פתחיך
לעקוד יום יום דלתותיך, הושיעה את עמך וברך את נחלתך,
המשתחוים תל היכל קדשך ביראתך.

יגל יעקב ישמח ישרתל מקדשי שמך, כי הם נחלתך לנחך וכרמך,
פתח להם תולרך תטיב ממרומך, לחת להם ליד מלכך
ולחמך.

כלו עיניהם לומר מתי תנחמנו, כימות עניתנו כן תשמחנו,
עננו י"י עננו ביום צום תעניתנו, קבל ברחמים וברצון את
תפלתנו.

(החרוז ל חסר בכ"י.)

מטר תרלך בעתו לנו תשפיע, לדם ברך תברך הביונים תשביע,
עניים ואח עיים תושיע, תוליח התלן דמע עשב מזריע.

נח אם עוינו עוללים הגשמים, זכור לכל הלדיקים הולכי תמים,
אשר התפללו בחוקן הימים, להמטיר תל עיר שדות וכרמים.

סבת המניעה אם היא מלד עוז פגים [3]), או פוסקי לדקה
ברבים וחוטא מתגים [4]), או בשבילי תורת לוחות הבגים [5]),
זכור להם זכות ובריח לחמונים.

---

[3]) עיין בבלי תענית ז: — ק.
[4]) עיין שם ח: — ק.
[5]) שם ז: ולדעתי חסר לפני „תורת" המלה „בטול". — ק.

עין עבודת הגילים היה מצוים בימיו, אחת הלהיס לבדך מלכנו
וחדוגו, משובחי עבירה נקיו ומטוהרו, גם גזל אין מצוי
בחמתחומיו [6]).

פעם מספרי לעמן הרע אם גברו [7]), או תרומות ומעשרות בטלו
וחסרו [8]), רצה לרות ותלחות אשר עליו עברו, וחכור לדיקים
אשר חמרתך שמרו.

צרופה חמרתך מאד ועבדך אהבה, בחור גם בתולה יוקן עם
זקן שיבה, תשביע נפש שוקקה ונפש רעבה, והיתה נפשם
כגן רוה ולא יוסיפו לדאבה.

קרחתי בכל לב עמי חקון חלורה, כושיעני בחסדך כי ידך לא
קלרה, ביום ינחפו קהל וקרלו עלרה, כושיעני בחסדך כי
ידך לא קלרה.

רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף, פרנסם וכלכלם לחם
לפי הטף, שמע קולם ומלחם עליך תטוף, יחשב תפלתם
כקטורת סמים ונטף.

שומע תפלה עדיך יבוא כל בשר, שמע קול בני יעקב שמים
עשר, ביום בקורה טובה יבושר, חן מלחת בעיני המלך והשר.
תמיד יהיו עיניהם עליו לטובה, והגחה יעשה ושבת נוגה
ומדבבה, ויהכן ישראל בטח בגחת ובשובה, בימיהם תושע
יהודה וישועתי לבח קרובה.

ביום שמע קולנו חדושו, כהן חליהו עם משיח שלח לגחלנו,
סעדנו ונפעה פדנו ורחמנו, חי זרע קודש גחל במערה בימינו.

אל מלך וכו'.

---

[6]) שם שם. — ק.
[7]) שם שם. — ק.
[8]) שם שם. — ק.

פירוש על מדרש ר' ישמעאל בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן להה"ר שלמה יצחקי ז"ל. [1]

המדקדק המשנה מקל וחומר שכתוב בהם כמו שכתוב וחביב יהיה בפניה הלא תכלס שבעת ימים קל וחומר למביא תרבעה עשר יום הלא דיו לבא מן הדין להיות בכלל שלין הנו הפלין להחמיר יותר על הכלון מהפורש בדין וכמו כן מליטו שאמר הכתוב כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו והלא פרש הכתוב האוהב כי אם השונא שלא רצה הכתוב להחזיק בלבון ופתח בשונא כדי ללמד על האוהב מקל וחומר ושלין הנו הפלין להקדים חמור האהוב לחמור השונא לפי שדיו לבא מן הדין להיות בכלל. וכן בכל התורה כלה [2]).

---

[1]) הפרוש הזה העתקתי מכ"י ישן (ואחר עליו בקרב מ"ם) בהשין הקוטה לחתו ה"ה המו"ם ר' ירוחם פישל ז"ל והוספתי מיזה העתות מכלי וגם תקנתי בלבון „המדה הי"ח היב הי"ג" (לפי הק לה"ק) וכל' „המדה י"ח י"ב י"ג". ולליתי להרחיב הדבור בכמה הענינים המוגשים לפרוש זה ולא יכלתי מחמת כמה טעמים ודברתי בקלרה בפי התפאר.
יוסף יצחק קאבאק.

[2]) מדת ק"ו מרובה ומחבה על מחד, ולזן מן הלרך להרחיב הדבור עליה; חולם מה שהביא הם"י ז"ל בעזין פריקה (שמות כ"ג, ה') שלא הזכיר הכתוב האוהב לגמרו ק"ו, הנה הק"ו הזה לא מלאתי לא בבבלי ולא בירושלמי. ועיין בבלי ב"מ דף ל"ח ודף ל"ב ובירושלמי שם פ"ב הלכה י"ב בגמרא; ואולי הלה הם"י להבמיעני בכמה דקיימא לן דהלכה כרבבן (עיין רי"ף שם ורמב"ם הלכות רוצח פי"ג הלכה ז' וגם בבאור „כסף משנה" שם הלכה י"ד) וגם זהין דעתו מוזה בדרבות ר' יהודה במכילתא על הפסוק הנ"ל; ועיין שוד ספרי דבריס פסקא רכ"ה; ומה שכתוב שם (וגם בפסקא רכ"ב) „מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד הלבר" הולי ואולי רמז למה שאמרו חז"ל בבבלי שם דף ל"ב ע"ב, דמלות בשונא כדי לכוף את יצרו, הע"פ שקשה לומר שדרש זאת מן „אהוב", שם לא שאמר בדוחק שדעת ספרי לדרוש אהוב בלשון

למדה הכתוב מגזירה שוה. כמו שאמר הכתוב ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך הוא. לא תסר את הבן ואת הבת ולא תסר את הבת ואת הבן. וכתוב אחר חומר ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקרב לגלות ערותה שארה הנה זמה הוא. למדנו הנה והנה בגזירה שוה מה להלן אשה ובתה ובת בנה ובת בתה לקח כאן בתו ובת בתו ובת בנו שבבר ברור לנו שבתו אסורה בלא גזירה שוה מ"מ רצה ללמוד אותה מדין גזירה שוה. וכן בכל התורה[3]).

למדה הכתוב בנין אב מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים. כמו זה שאמר הכתוב בחג המצות אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם הרי שהתיר לנו הכתוב בחג המצות בלבד ולא כן בשאר המועדים הלא שאר"ל זה בנה אב לכל המועדים לפי שהוא רשאין להלן כדכתיב בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות. וכמו כן זה שאר"ל כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם הוו הלא סקילה, הוחיל ופירש לנו בתחת מהן סקילה כדכתיב בתוך וידעוני בתהן ירגמו אותם דמיהם בם, אף בכל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם הוו הלא סקילה, זהו בנין אב מכתוב אחד. ובנין אב משני כתובים

רבים ומיירי בשוגג ושאל כיחוד. ועיין עוד בתוספתא ב"מ פ"ב שכתוב „חוסב לעשן ושוגג לפרוק מזוה לפרוק עם השוגג אלא לשבור את לבו" וע"ע. — ק.

[3]) על דבר ג"ם זו עיין יבמות קף ג' ע"ח וכרם"י שם; ומה שאמר רש"י כאן „שכבר ברור לנו שבתו אסורה בלא ג"ם" דעתו למ"ש בפרושו לתורה (ויקרא י"ח, י') שבתו אתיא מק"ו; ועיין בסנהדרין קף ע"ו ע"ח בפלוגתא דאבוי ורבא שם בענין זה. והכס ר' אברהם ברליוא נ"י בשאלתו לרש"י („זכור לאברהם") עמוד רט"ז השיבה י' הניא הק"ו בדרך אחר, ותימה אלא הניא דברי אבוי ממקום המזכר! — ק.

כמו שאמר הכתוב במומי אדם או גבן או דק או תבלול בעיניו או גרב או יבלת או מרוח אשך, ולא אמר הכתוב יבלת, אלא במומי בהמה כתוב עורת או שבור או חרוץ או יבלת וחרוזל כל מקום שנמצא בתורה סתם נותנין עליו חומר מומי אדם ומומי בהמה, זהו בגין אב מצאי כתובים, וכל כדומה לזה דון כמותו [4]).

ממדה הרביעית כלל ופרט, כמו שאמר הכתוב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחד כך פרט לנו אמר ופשתים, ודוקא אמר ופשתים אסור אבל מידי אחריני לא, וכן כל מקום שנמצא בתורה כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, וכן כל כדומה לזה דון כמותו.

ממדה החמישית פרט וכלל, כמו שאמר הכתוב בשבת אבדם וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו דמשמע דאלו אתה חייב להשיב מידי אחריני לא, ובדר כלל וכן תעשה לכל אבדת

---

[4]) בגין אב הרחמן (בדבר חוכל נפש) שהביא רש"י לא מצאתי בדברי חז"ל בפרוש; ועיין ברמב"ם הלכות יו"ט פ"ח (ומה שכתב הה"מ שם) וברמב"ן על התורה פ' אמור ובקצור סמ"ג לאוין ע' — ע"ה; ומה שכתב בעל העיטור ח"ב בדרים הלכות יו"ט (דפוס לבוב דף נ"ה) בשם המכילתא „מגין להתיר חוכל נפש גאמר בפסח דורות מקרא קודם ונאמר בפסח מלרים מקרא קודם מה להלן הותר חו"ל אף כאן הותר חו"ל" לא מצאתי במכילתא. ועיין עוד בספר „מטה דן" וכוה ג' סימן קע"ח שהביא גם כן התר מלאכת חוכל נפש בזו"ט מבגין אב. — ומה שכתב רש"י בדבר בגין אב השמי (בעגין לעמוד סקולה מן דמיו בו וכו') מצאתי בבעלי סהדרין דף ג"ד ובכריתות דף ס' ע"ב שדברו אחת חז"ל בג"ש, ועיין בח"כ פ' קדושים פ"ט (ובספר „מטה דן" בסימן הל"ל הביא ג"כ הלמוד הזה מבגין אב.) — ובגין אב השמי כתובים שהביא רש"י (ובספר „מטה דן" בסימן ק"פ ג"כ) מן מומי אדם ובהמה דשנו חז"ל בשם' בכורות דף מ"ג ע"ב בג"ם, וגם בח"כ פ' אמור פ"ו דרשו אחת בג"ם. — ק.

לחיך אבר תאבד ממנו וגו' ומשמע לכל מאכלים שבעולם. וכן בכל מקום שנמצא בתורת פרט וכלל הכל הולך אחר הכלל, וכל כיוצא לו נדון כמותו [5]).

הכלל השביעי כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט כמו שאמר הכתוב על כל דבר פשע הרי זה כלל כל פשע שבעולם והדר פרט על שור על חמור על שה על שלמה המשמע על אלו אתה חייב ליתבע מידי אחריני לא ואחר כך כלל ואמר על כל אבדה דמשמע שכן תעשה לכל אבדה שבעולם הרי כלל ופרט וכלל אתה אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאינן מיטלטלים יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות דכתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה ואומר והתנחלתם את הארץ, יצאו שטרות ת"ש שמיטלטלין הן וגופן ממון. וכמו כן מה שאמר הכתוב גבי מעשר שני ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך הרי כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר הרי פרט וכלל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, הרי לך כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר שיש בו רוח חיים ומותר לאכול או דבר פרי מגידולי קרקע אף כל אשר תשאלך נפשך כדומה להן, לאוציא דבר שאינו ראוי לאכלו, וכן כל כיוצא בזה נדון כמותו [6]).

הכלל השביעית מכלל שהוא לריך לפרט ומפרט שהוא לריך לכלל, כמו זה שאמר הכתוב פקוד פקד כל זכר, אם היה אומר בבור ולא היה מפרש זכר הייתי אומר כל פטר רחם אפילו הנקבות, לכן אמר זכר, דמשמע זכר אין נקבה לא,

---

[5]) פרט וכלל זה מבר גם בספר „מעם דן" סימן קפ"ב. — ק.

[6]) כלל ופרט וכלל הרשמון נמלא בבבלי ב"ק ס"ב ע"ב, ב"מ נ"ו ע"ב, שבועות מ"ב ע"ב; ועל דבר העין השי עין בבבלי עירובין כ"ו ע"ב, חוץ ל"ה ע"ב, ב"ק נ"ד ע"ב, ס"ג ע"א. — ק.

זכו כלל אמות לריך לפרט; ואם היה חומר זכר ולא היה חומר נקבה הייתי חומר כל זכר בין בכורים בין פטורין לכן חמר בכור אמו אמות לריך לכלל, וכן כל הדומה לזה נדון כמותו[7]).

הלמד המניעת כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד יצא ולא ללמד על עלמו בלבד יצא הלא ללמד על כל הכלל כלו יצא. כמו זה שאמר הכתוב בעבודת המולך היה היה מביא ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למולך מות יומת עם הארץ ירגמוהו בחבן, והלא היה בכלל אחר כל התועבות ולמה יצא ופירש עלמו יותר מכלן לא ללמד על עלמו בלבד יצא לומר שדינו בסקילה הלא ללמד על כל התועבות יצא שהן ג"כ בסקילה, וכן כל הדומה לזה[8]).

הלמד הלמניעת כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחר שלא כעניינו יצא לסקל ולהחמיר, כמו שאמר הכתוב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעי יצא לחפשי חנם, והוציא המאמר העבריה מן הכלל דהתיר בתריה וכי ימכר היה את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים; והלא המאמר עבריה בכלל עבד עברי היה דהתיר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ולמה יצאה מן הכלל כדי לטעון טען אחר שלא כעניינו של עבד שהעבד היה יולא בסימן, והיא יולא בסימה הזהב והאמה יולאת בסימן ויולאת בסימה הזהב הפילו בתוך שם, יצא לסקל שהדבר שהוא קל עליה שיולאת בתוך שם ולהחמיר עליה שיכול להזדון לקדשה בעל כרחה, וכן כל הדומה לזה[9]).

הלמד העבירית כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון

---

7) עיין בכורות דף י"ט ע"ח וברש"י ותוספות (ד"ה „בינדי") שם; ועיין עוד בפרוש הגיאב"ד לס' ת"כ (Wien 1862) בזה העתין. — ק.

8) עיין בסנהדרין בבלי וירושלמי בפרק הרבע מיתות בכמה מקומות שם. — ק.

9) עיין פרש"י על התורה דבריס ט"ו י"ב ובספרי שם ובמכילתא פ' מספטיס ובבלי קדושין דף י"ח ע"ח. — ק.

טען אחר שהוא כעניני יוצא להקל ולא להחמיר, כמו שאמר הכתוב ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו (וגו') ומכל נפש בפגעה בכלל רואה היה לכתיב ומכה אדם יומת משמע בין בשוגג בין בזמיד ויוצא מן הכלל להקל עליו שיהיה בעדי מקלט ולא להחמיר להיות הוא כמזיד, וכן כל הדומה לזה.

המדה השתת עשרה כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב בפירוש כמו שאמר הכתוב וכאן כי יקנה עבד עברי כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, וכתו בכלל יליד ביתו היתה בין בפרוש בין משותף, ויצא לידון בדבר חדש שלאחר שמשתת (לזר) היתה אוכלת בתרומה דכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל, כוחיל ומוציאה הכתוב מן הכלל אי אתה יכול להחזירה לכללה תפילו היא חלמה או גרושה הם לא יחזירנה הכתוב לכללה בפירוש דכתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה וכבבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל, וכל התורה נדרשת כך.

המדה השתים עשרה דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו, כמו שאמר הכתוב בעון שבת אשר תעשה אל יוצא היום ממקומו ביום השביעי, היו רואה לומר שיהבו תחתיהם כל היום כלו תלה הלא יוצא היום ממקומו יותר מהלפיים אמה אמרה דבר הלמד מענינו; ודבר הלמד מסופו, כמו שאמר הכתוב היום היום אל כל אחר בשרו לא תקריבו לגעות ערוה, הרי שאסר לנו כל שאר שבעולם, אך בסוף הענין פירש לנו את השאורות כדכתיב ערוה פלונית ופלונית לא תגלה ומכן מוכן ללמוד את השותפות, וכן כל הדומה לזה.

המדה השלש עשרה וכני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, כמו שאמר הכתוב ברחצית ברח אלהים את השמים ואת הארץ השמע

בכתוב זה שהשמים נבראו תחלה, וכתוב אחר אומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, דמשמע שהארץ נבראת תחלה, הרי שמכחישים זה את זה בין הכתוב השלישי והכריע ביניהם ואמר לך ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים כאומן שעוסק בשתי ידיו ועושה בהן שתי אומניות בבת אחת, ואחר כך אמר באותו הפסוק עשו קורא אליהם יעמדו יחדו; וגם מה שאמר הכתוב אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם דמשמע שלא דבר עמהם בהר, וכתוב אחר אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש, הרי שני כתובים המכחישים זה את זה, בין הכתוב השלישי והכריע ביניהם לומר שאין הכחשה ביניהם, כדכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש; וכן זה שאמר הכתוב כל הגב וכל דס לא תאכלו דמשמע מכאן ואילך כל הגב אפילו חלב חיה ועוף מסור כמו הדס, וכתוב אחר אומר לך בשר יאכל את הגבי ואת החיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו יאכלנו, הרי שמכחישים זה את זה בין הכתוב השלישי והכריע ביניהם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו, מיכן שהותר לנו חלב חיה ועוף לאכלו מן התורה, וכן כל הדומה לו נדון כזה[10]).

עכ"מ בהעתק בפירוש הי"ג מדות.

---

[10]) בספרי דבריס פסקא ע"ח דרשו התר (חלב חיה מן „רק הדם") ובגמרא בכורות דף ט"ו ע"ח (וגם ברש"י בפרושו לתורה) הדרש מן „לך"; ועיין בספרא על הפסוק „כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו" (ויקרא ג', י"ז) ועל הפסוק „כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו" (שם ז' כ"ג). ובחמת לא מצאתי „מדת שני כתובים המכחישים זא"ז" בשניהי הלכה. — ק-

וכוח טורטושא [1]).

עם הערות ממני

ש. ז. ח"ה.

בשבעה ימים לחדש פיברויר [2]) שנת תי"ג [3]) לחשבון המוגרים בחנו לפני המדון החפיפיור וכוח יושב בהיכלו הגקרא

---

[1]) חודות וכוח הג"ל עיין בספר „שבט יהודה" סי' מ' כי נמצא שם „טופס כתב שבלח הח' הגדול חכומטעטוק לק"ק גירונא שנת קי"ג." — ועי' ג"כ מה שכתב הח' גרעץ (Grätz) בקורות היהודים הלק שמיני לד 416 ומה שהעיר והעיר שם ספור הנמצא בשבט יהודה עם דברי הפלחאקלעט של הוכוח המוכחים בקעזור בציבליוחיקא של רודריגו די קחסטרו (ח"ח לד 206) גם עם דברי צוריטא (הגחלטן של חרחטן ח"ג לד 108). — והנה לחתר נמצא גם חלוי בג"י ספור דברי הוכוח המכר ומחברו הוח חחד מטליחי הקהלות חך לח רוחו המובח בשבט יהודה, ולח נודע עד היום כ"י זה הנמצח חלוי חמריתי לפרסמו בדפוס כי ממנו נדע לחקן ולהיטיב כמה דברים. — קודם הספור עלמו לח נמצח בכ"י חלי מה שהנינתי ברחטו („וכוח טורטושח").

והנה הספור הג"ל נמצח בסוף קובז חחד כ"י הכולל חלה הדברים: ח') וכוח הרמ"בן (נדפס בבר ע"י ווחנטמייל ובס' מלחמת חובח גם ע"י החכם רמם"ם כ"י) — ב') פי' הנה ישכיל עבדי להרמ"בן (נדפס ג"כ ע"י רמם"ם. חך נמצחו בכ"י חלי חיטויים, ויש חלגי עוד כ"י חחר מוכוח הרמ"בן ומפירושו על „הנה ישכיל עבדי"). — ג') מכתב ר' יעקב הכופח מבינילהה (נדפס לעיל עמוד ח') — ד') מתחיל: „חלה הם הפקודים חשר נתפקד יהושע לורקי י"ם ושר"י והמיר שמו לשם גירונים קבר פחות גרונו ובשם כונת המימרות והחגדות להביח כונת החגח הו החמורח לדעתו וכעצותו לחלו השבועים יגח לחרבות רעח וחלוש על ישרחל וכה דברי הכופר י"ם פרק רחשון נודיע בו הדברים חשר תחמנו והיהודים מוסכמים יחד עליהם והדברים חשר תחמנו מוחלפים בהם וכו'"; החבור כולל י"ב פרקים ומסיים: „חמו דברי תחובח והשובח וחלול המשומד יהושע לורקי שר"י וחלוש לכל ישרחל חמן סלה". — והנה ספר זה נרחה לי ברור כי הוח ספרו Trac-

היכל המגמון בעיר טורטוסה [4]) והיו שם שלוחי הקהלות מלכות תרגון וקטלוניה במספר עד שבעים ושנים [5]) שלוחים חכמים וידועים הנקראים בשם ובכתב מאת הדין זה שם לעשות על דברי החכם משערי גידרים דאלקנים [6]) והיה שמו מקדש יהושע לורקי ובאתו לפניו היום הזה לעשות על קונדרים [7]) שחבר החכם הרמח על ביאת המשיח ועוד לכל

---

tatus contra Judaeorum perfidiam, כי כל מה שמציין ממנו הר' Grätz (שם ל"ד 127 ול"ד 422) כמו כ"ד תגחי המשיח וע"ד מ"ש שחומה בעלת למרבה המשרה נמצא הכל גם בכ"י שלפני ואין בידי להכריע אם הוא בעצמו או אחר העתיקו עברית. וכפי ידיעתי לא נמצאו „אלה הפקודים" בשום ביבליותיקא אבר בחיברופא וג"ל עוד כי „אלה הפקודים" הם חולי „ם' חוכוח שנעשה בטורטוסה חברו מחשערי גידרומי לורקי שכ"י" הביאו ר' חיים יאן מוסה בספרו מגן ורומה (Grätz, ל"ד 431). — ה') „בשנעה ימים לחדש סיבריר וכו'" אבר הגי נותן בזה לפני הקורא והוא ספור הויכוח אבר היה בטורטוסה לך הסר בסופו בהעתק. הכ"י הוא שלם לך המעתיק פסק בחמש.

[2]) כ"ה נכון וכ"ה אגל די קאסטרו ע' Grätz ל"ד 416 יאמר בשבע יהודה נמצא בטעות „לאודם גיניירו".

[3]) נראה לי כי גם בשבע יהודה י"ל תי"ג במקום קי"ג והכוונה למספרם.

[4]) גם אגל די קאסטרו מזכר כי הויכוח היה בטורטוסה. ע' Grätz ל"ד 416. ועי"ש ל"ד 417 הביא „בירים ומלוות לר' שלמה בן ריאובן בונפיד מבני דורו של הרי"בש אבר אבר בעת הויכוח בטורטוסה" — ועי' גם ל"ד 431 מה שהביא מס' מגן ורומה: „ום' הויכוח שנעשה בטורטוסה" — יאמר בשבע יהודה לא מזכר שם המקום.

[5]) הר' Grätz אומר כי היו יותר מן ע"ו ופה מבואר כי היו כ"ב.

[6]) בזה תתאמת השערת הר' Grätz כי דר גידרומו בלפון שפאניה (שם ל"ד 425).

[7]) מזה נ"ל ראיה להר' Grätz כי אבר קונטרים שלו (ע' הערה 1) לפני הויכוח (שם ל"ד 423).

חכמי ישראל אשר במלכות ארגון להתוכח לפניו על הטענות המכרות ובאו לפניו ביום המזכר באשר נלעזינו בבקר ויהיו שם כל המלוחים המכריס וגם רבים מקהל טורטוסה ויאשב המפיקיור על כסאו בבית הגדול בהיכלו ושם נתקבצו כל הקרדינאלים ועשירים ודוקים וחכמי האסטולוגיאה ופרסים וגדולי העיר ועם רב כמו אלף איש ומאסטרי גירונים בלד אחד רחוק מעט מהכסא וכל היהודים יצאו לפניו. ויען המפיקיור ויאמר שמעוני אתם היהודים והנוצרים האמינו אתכם דברי ואשכילכם במה הוא כונת הקבוץ אשר עשיתי פה ואחריך בזה הדרום. סוף דבריו ותכליתם להרות העמים ובאריס כונת הוכוח אין ולמה וכלל המאמר כי אין כונתו בזה הוכוח להוכיח על דת היהודים והנוצרים לי זה מהם האמיתית בעיניו ובעיני כל נוצרי אבל כונתו להרות ליהודים ולהוכיח עליהם כי בתלמוד מבואר שכבר בא המשיח ועל זה אחריך הלשון. ואחר כן אמר למשערי גירונים שיתחיל ויתחיל. לכו נא ונוכחה יאמר וכו' אם תאבו ושמעתם וכו' ואם תמאנו ומריתם וכו' כי י"י דבר [8]) ופי' לכו המורה על התועה ותנועה היא על ד' עניינים וכל הד' מלא על הדרום המבוקש אצל המפיקיור ובאר הפסוקים על הענין הנעשה עתה בפני המלך המכר ופי' נא לשון בקשה כי אין זה מן הסברה ועל זה פיר' רש"י אליהו עם עובדי הבעל ודבר אלוהות בו אם תאמינו. וסיים מאמרו

---

[8]) פה וגם במקום סימן 9 הוא יותר בהריבות מאשר הוא בשבע יהודים. אמנם הסר פה שהתחיל לדבר הון ויחל בן בנבנאת וכו' גם כי הון שמואל דבר אחריו וגרד זה הסר אם אמנם פה: „ואחריו הון טודרוס הלן יחייך" וגרסה כי בשבע יהודים אחר מלות „ודון שמואל הלוי אמר אחריו" צריך להוסיף „ואחריו הון טודרוס". — ואנכי תעיר כי דברי הר' Grätz (ד 125) צריכים תיקון, ובמקום שכתב „הון יוסף הלן יחייך" צ"ל „הון טודרוס הלן יחייך".

בכונת הויכוח כאשר לזה מתח הלחץ המאבר וכמו שהניח בתמימותו. ואחריו דון יהודה לבן יחייא [9]). ואמר הרמנו ע"ז חסדך ויצעך תתן לנו ויסד דבריו כי תגחנו בעוחים בשם י' שיעיד בלב החפיפיור שיעשה עמנו חסדים וטובות ובזה הלחיץ ולכלכו מלפניו ובכמו לפניו בזוה המחרת שהוא יום שמונת ימים לחדש פיבריר ומתקבלו שם גוים ויהודים במספר כיום שלפניו והלחץ החפיפיור לזה למוסטרי גירושים שיסדר עצותיו וידבר בעניין הוכוח מבלי שילך לקרואת דרכות לך בעשם יפרסם שזה ימים ויכוח הנה להרואות כי בתלמוד ים מאמרים מורים בגיזור שבבר בע שמשיח ומיד מוסטרי גירושים בתחיל לותם בסגדם שאמרו בסנהדרין וברהם פ"ק דע"ז תנא דבי אליהו שתא הנפי שני הוי עלמא שני אלפים תהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח ובעוותיו שרבו ילחו מה שילחו ועדיין לא בא. בשביל לו הרב ר' זרחיה הלוי [10]), נדבר ומתוכח על תנאי המשיח תחלה מה שים לו לעשות ואחר כן נדבר שם בא שם לא בא. עוד החפיפיור אין רלוי לדבר על תנאי המשיח אבל נדבר על הסגדם שמבחרת שבבר בא ומה אתם אומרים על זה כי אם כבר בא הרי הסגנו המבוקש ויבא אחר כן ביאור התנאים. עוד הרב המכר הסדר כך הוא כאשר אמרתי אני, אבל ים לנו למלחות לזון הלחץ ולעשה על הסגדה. ואמר, כבר ים תשובתו בלדו שאמר ובעוותיו שרבו ילחו מה שילחו וזה מורה שלא בא. אמר החיים הטוב, המיומרע הזאת נאמרים דבי אליהו כלומר בבית מדרשו של אליהו הנביא ואליהו הנביא אמרם לתלמידיו ואחר כן אמרו בתלמוד ובעוותיו שרבו וכו' כי אליהו היה קודם התלמוד זמן רב. אמר לו הרב ר' [11]) לא כי הכל

---

[9]) עיין הערה 8.

[10]) בכתב יהודה נמלץ: דון וידאל בנבנשת.

[11]) פה נמלץ בכתב יהודה: הגיד הר' זרחיה הלוי וכו'.

מאמר אחד וגליונו זה היו גליונו הנביא ומתוך תוכיח זה אתה
שזה גליונו הנביא הוי אומר שהיו גליונו הנביא זה וכלל
מאמר אחד. ואמר גליו הרב כי שתא גלפי שני הוי עלמא שני
גלפי תהו שני גלפים תורה שני גלפים ימות המשיח. ואמר,
הפירוש כך הוא שני גלפים תהו שהיה הזמן ההוא בלא תורה
ובלא ידיעת הטעם לך היו שם קלתם שהיו שם הנשים לדיקים
כמו מתושלח וחבריו שאמרו ז"ל שעכב הקב"ה ימי המבול
מפני כבודו של מתושלח וכן אדם הראשון הכיר את בוראו והיה
שלם וחכם יותר שחטא בחטא הקדמוני ובאותו חטא כלו שני
היום אחד ימנו היותם מאדם ואפילו הלדיקים מתים בעניו
של נחש כי הטעון הזהיר נפקד בגוף ולא בנפש כי הנפשות לא
יהיה להם קום יחם והשתחוות כי נפש האיש ונפש הבן לא
תשתתף כלל כמו שבאר הרמב"ן ואין ספק שהוא היה חכם והלם
ומכיר בוראו לפי שהוא פועל ידיו ומעשהו של יוצר ברחמיו.
וכן נח היה לדיק תמים והיה נביא כמו שביאר בתורה ממלא
ע"כ שבשני גלפים תהו היו שם לדיקים המכירים את בוראם
ועובדים וכן הרבה מהם קיימו שבע מצות שנלטוו בני נח.
ואותה התורה קיימו שהתה מאתו ית' בחותו זמן ולכן לא היה
תהו גמור. ואמם אמר זה התנא דבי גליהו כי בזמן בריאת
העולם נמשכו שני גלפים שרוב בני האדם הלכו אחרי התהו
והוסם לא הכירו את בוראם ולא היה אדם שם שקרא בשם
לאמר להם עבדו את י"י וקראו את שמו עד שבא אברהם
אבינו בתחלת שני גלפים המתעויים וקרא את השמים לעבוד
את השם ופרסם את שמו ברבים וקבלו האבות אחריו וזה
אמר שני גלפים תורה שהתחילו השמים לקרא את השם לעבוד
את י"י ואחר כך נמשך שקרא השם לישראל וגלוי ממלירים
ונתן להם את התורה בשני גלפים תמ"ח אחר כן נחרב הבית
בשלשת גלפים תתכ"ח והיה סובר התנא הזה שזמן הגלות מביא

שמי יהיה קט״ב שהם כמו שהיה זמן הגלות על בבל שבעים שנה והיה סובר לפך שברת המולידים שהמולידים חומרים שמשיחם נולד בשנת ג׳ לאלפי׳ תשנ״ה והתנא היה סובר לפך שלא יבוא קודם לזה כי בן נגזר משתו ית׳ ממלא שחין יבו למשיח שהוא בא קודם לכן לפי דבריהם. ולפי שברתיהו שהיו חומרים שנולד בימי יהוי המלך והיה תלמידו של ר׳ יהושע בן שלמה [12]) ומדון בימיו ממלא שמיתתו היתה ק״כ שנה קודם החרבן ול״ג שהם שהיו לו בעת הדון ממלא שנולד בשנת ג׳ אלפים תמ״ב שהם [13]) לבריאת העולם וחם כן לפי זה המחבר לא יהיה המשיח בא קודם לזה הזמן מד׳ אלפים שנה. וחם הוא לפך גמור מחמות המולדים וכמו כן שבשנו קלת חנשים בימי שהתו שהכירו הפי״ת כן בימי התורה ובשנו מחוקן של תשו שהיו בהם ג״כ חנשים שהיו עובדי ע״ז כן בשנו בימות המשיח מחמיש של תורה ולא היה בהם ימות המשיח גמורים אלא הכנה לבד. ואל תשיב אלי ממה שאמרו זכו אחישנה כי זה מחמר חולק בהכרח על המחמר של זכו אחישנה בעבור כי חלק הזמנים המכרים ואין בזמנים הקדמונים שיבנה זמן התורה מן ב׳ אלפים החמעשיים בזמן שי אלפים החמעשיים גם לא נברא העולם קודם לזה הזמן יום אחד וכן לא הבטיח זמן הב׳ אלפים אחרונים לפילו יום אחד אחרונים החמעשיים אבן המחמר הזה חולק על זה זכו אחישנה כמו שחולק על זמן היובלות שאמרו בגמרא אחר כן ועל מיומרות הנאלים שבאו אחרי כן שכתבו בסנהדרין. ולכן זאת המימרא חולקת על מה שאמרו זכו אחישנה כמו שחולקת על האחרות

---

[12]) ל״ל: פרחיה.

[13]) ל״ל: ול״ו שהם שהיו לו בעת הדון ממלא שנולד בשנת ג״ח תרכ״ח, עי׳ בשבט יהודה (Ed. Wiener 77) ועי׳ יוחסין ד׳ קהלקה קף ג״ו ע״ח ועי׳ יוחסין Ed. Filippowski עמוד 15 ושם ל״ל כמו כן תרכ״ח במקום תרע״ח.

לכל מי שיש לו עיונים לראות כי המחבר תנא דבי חזקיהו הוא חולק
על שאר המימרות וחולק ג"כ מאד על תמות המולידים לומר שקודם
לכן לא באו ימות המשיח ולא ישיב לנו תוחלת לכל מי שביזה
ויאמר היו מצפה לכן חמרו זה בתלמוד להניח זאת הפעם כי
קודם לזה הזמן לא יבא לנו לא שיאמר שהוא משיח שלא נחבב
ולא נשמע אליו אבל אחרי כן בבא שני הלפים האחרונים כשיבא
משיח ויעשה מה שאמר בתורה ובנביאים שים למשיח לעשות
כמו שאמר לו נחמיה לו ומעשיו יוכיחו עליו ולכן מאמר התנא
דבי חזקיהו שאמר ב' הלפים ימות המשיח ר"ל תוחלת ימי המשיח
כמו שאמרו בתלמוד ימות הגשמים שקראו ימות הגשמים מרחם
השנה עד הפסח ולפעמים תהיה עשירה ולא יהיו גשמים רק
בסוף הזמן אבל הם מוכנים להיות בכל גשמים יותר מאחר מאשר
ימות המשיח [14]) שהוא זמן הקיץ ולכן קבע ג"כ אלו הב' הלפים
גם כן ימות המשיח להיותם מוכנים ולא קודם לכן גזרו להיותם
ימי הגלות ועל כן אמרו ובעוונותינו שרבו ילמו מכל מה שילמו
ר"ל שעוותינו הסירו ההכנה הטוב כמו שאמרו רבותינו ז"ל
שביאת המשיח תלויה בתשובה ומעשים טובים ויהיה לנו תוחלת
בזה הזמן ותקוה שם שוב אל ה' בכל לבבנו כמו שאמר בזה
לך ומצאוך כל הדברים וכו' ושב יי' אלהיך את שבותך וכו' וזה
הפירוש אשר פי' שני הלפים ימות המשיח ר"ל שכשם שהויים
להיות ימות המשיח וכן פירשו ז"ל במסכת סנהדרין. על זה
נתוכחו הרבה עד חלי היום ומלכנו מלפניו ושבנו שם ביום
הממרת שהוא תשעה לחדש פיבייר ומתחיל מימרא שהיא אחרי
זאת במסכת סנהדרין אמר לי' חזקיהו לרב יהודה אחוה דרב
שילא חסידא אין כעולם פותח מעמים וחשכה יובלות וביובל
הוחרון בן דוד בא אמר לי' ברחמו או בסופו ל"ל חיי יודע.
הביב החכם ר' מתתיהו הילהרי זה חיונו רחיב לכם כי לא

[14]) ל"ל השמ.

בא בזמן הזה יע"ו שכם ד' חלפים וקל"ג שנה. השיב החיים הזה כבר אמרתי לכם שאין רצוני להתוכח על זה רק שאני מרחם לכם מן התלמוד שאומר שמשיח בא לפי' יאמרו שבא זה המשיח שאתם חושי יותר מלא שיאמרו שכבר בא ואם אתם מודים זה יש לי די בזה. ועל זה רבו הדברים בינינם וכ"ר מתחיל שבתלמוד במסכת סנהדרין אמרו תפח רוחן של מחשבי קלין ועל זה כעס הפיפיור ואמר שחכמי התלמוד מקללין לדיוקל שחשב את הקץ והפליג הממשר נגד התלמוד בדברים קשים כגידין וכי יש בתלמוד דברים אשר לא כן ולעת קץ ירחם כדת מה לעשות. ועל זה השיב [15]) כי חלילה שאין דעתם על דיוקל כלל כי דיוקל לא חשב את הקץ רק מה שאמר על דרך נבואה ולא יקרא זה מחשב כי הנביא לא יקרא מחשב. וכל זה לא שום לבו ועל זה רבו הדברים. סוף הדבר אמר החיים הזה מה תענו על מה שאמרתי שהמיימרא הזאת מבארת שכבר בא אמר לו הרי מפרש שם רב אשי עד השתא לא תסתכי ליה מכאן ואילך סכי ליה. הנה מבואר שהזמן הבא אחר השמים והשפה יובלות הוא מובן לבנו לא שבא בפעל ממש אלא בא. עוד החיים הזה זאת מדאמר רב אשי וסיים אחר היובלות כי הוא מאחרוני התאורים שיסדו התלמוד ולכן הוא אומר עד השתא לא תסתכי ליה ולכן בעבור זה שאמר תלינו לא ידיע אמת. השיבו לו תנחנו קבל עדת המאמינים היהודים נסמוך על רב אשי שהתם התלמוד והוא אומר אלא בא. ועוד על זה השיב החכם ר' יוסף חלבו מדרוקא [16]) ואמר המיימרא הזאת אומר כן אין העולם פוחת וכו' כלומר אלא היה פוחת משמים והשפה יובלות אבל יובל ממך העולם אם ימשך

---

[15]) בשבט יהודה נמצא: אמר דון ויזחל; גם מזכר שם לפני זה מה שאמר דון טודרוס ופה חסר.

[16]) בשבט יהודה כתוב: ממוגריזאל.

יותר חבל לא ביובל האחרון בן דוד בא כלומר ביובל האחרון
מן העולם לא ימלך יותר חבל לא ביובל האחרון מן הממנים
והמצב. על זה בקשו הקרדינלים הספר הזה וקראו לותו ועיינו
בו ומרו בחמת הלבון סובל זה הפירוש חבל לא ירחם שיאמר
שיבא מביח ביובל האחרון מן העולם כי מה יכיח זה מביח
האחרי כן וכמו שאמר בראשו לו בסופו ולא יכיח בסופו ממלך
בזמן של מביח. ועל זה הביא רחיח גמורה של מסכת סנהדרין
ואמרו יתותיו של מביח מ' שנה וכל זה לא שום לנו. ובתוך
הדברים האלו כי הכל נכתב מיד חכם אחד מחכמי האפיפיור
כל הטעות הנאמרות בזיכוח. אחר כן שבנו שם ביום הששי
שהוא עשירי לחדש פיברייר ושתחיל בחיים הזה ואמר כתוב
בירושלמי פרק היה קורא ובאיכה רבתי עובדא הוה בחד יהודאי
דהוה קאי והוה עבד חד ערבי גשת תורתיה וכו' עד דיתיליד
מביחכון אמר ליה אגא[17]) הוא דכתיב וסלגנון בחדיר יפול
וכתיב ויצא חוטר מגזע ישי וכו' הרי מבואר בדין שהמביח עולד
ביום החרבן. הביא לו החכם ר' יצחוק הלוי מאלקניס[18])
הרי זאת הסגדה היא מבוארת בזיכוח מהרמב"ן ז"ל בפרשת
מאשתרי דגירושת. ואני אביא לך[19]) כמו שהביא הוא לפרש
פול שהביא זאת המימרא לפני יהודאו המלך פיירו והביא לו
שאינו מאמין בהגדה הזאת ואמר האומר היה סובר שעולד

---

[17]) ג"ל: מקבא מלא הוא.

[18]) בשבט יהודה (שם): מדרוקא.

[19]) מה שהזכיר פה נמצא בשבט יהודה (74) בשם דון וידאל. ושם שם שמובא שם: „והביא החכם ר' יצחוק מאמר זה כבר דברו בו גדולי עולם בזיכוח מאשתרי גירושת וכו' כי פרקי פול רצה להוכיח שהיהודים רחוי שיקראו כשעייס וכו' והעולים רחוי שיקראו ישראלי" לא מצאתי שם, כמו שלא נמצא ג"כ בזיכוח הרמב"ן שלפנינו בשאר כבר העיר ע"י החכם רמב"ם ני'.

ביום הכיפורים והוא עומד בגן עדן כמו חנוך ואליהו שכשם חיים בגן עדן לבעל יום הולקים בזה ואומרים כי לא נולד ביום הכיפורים ולא יהיה נולד עד עת קץ לבעל ר"ל שהיה נולד בכח ביום הכיפורים לפי שהם יתברך ילחשו רחוקים מיד יהיה נולד. עוד הפיסיוק הני מיבקש מכם שתאמרו דעתכם בבירור הם נולד ביום הכפורים או לא נולד לא תרלה שתאמרו לי כי הם הסכמה אחת. אמר לו הכשם ר' מתתיהו דעת המיומרת שנולד ביום הכיפורים. עוד הפיסיוק לאמר הם נולד הם לא בת. והשיב לו הכשם ר' מתתיהו הוא נולד כדי שהם יהיו יכולים רחוקים שיהיה מוכן. אמר הפיסיוק הין הטענה הזאת מספקת הם הוא נולד כבר בת. על זה קם הכשם מחשטרי שלמה מיימון [20]) מקבל טורטומא ואמר הנה הלדון הפיסיוק ברשותך הם תרלה לעשה הני חלקי על זה והחכמים היו מסתקים הותו ואמרו הלו שלא יעשה וכיון שרלה זה הפיסיוק שהיהודים היו מסתקים הותו מ' אמר שרלו שיעשה מחשטרי שלמה ויקרא הכשם בקול גדול ויאמר מה שאמר מחשטרי גירוים דיתיליד ר"ל שנולד בכח. ונולד מבוהר שהוא שם מבוקף כמו בערש הריש יולדו, מה יולד יום, הרש עמל וילד חון. הע"פ שלא נולד בפועל יאמר זה שהוא נולד בלומר שעלה במחשבה להיות נולד ויורה זה מאמר מקרא מלא אמתי מקרא מבואר הוא דכתיב והלבנון בחדיר יפול וכתיב בתריה ויצא חוטר מגזע ישי שלא אמר הפסוק שבשום שהוא שיהיה נולד בפועל ואין בישור הפסוק יותר מהמיומרת. על זה הניח מאד בדברים נכוחים. עוד אמר בזה הדורש עלמו כי דאיתיליד עתיד כמו שהוא הכא בן נולד לבן

---

[20]) בשבט יהודה לד 75 נמצא: „אף קם אחד מחשבי רומי" ונ"ל: „מחשבי טורטומא" ו"ל כי הוא המכר אצל די קאסטרו לד 222. וזה שלא כדעת הה' Grätz (לד 125 וגם לד 417) אשר הוא ר' שלמה בונפיד, כי אמנם לדעתי הוא ר' שלמה מיימון המובא פה בכ"י.

דוד יתמיכו שמו ולא היה רק אחר שם[21]) שגם ועל זה נאמר לותו ואמר שמולד ר"ל יהיה מולד לו היה מולד לו עתה מולד כי לא סורחה אחת ממתית ועל זה אמרנו כי כן רצונו שיהיה לו הרבה מובנים ועל כן טוב לפרש זה הפיוט בכלן ר"ל יהיה מולד. ועל זה נתתקן ויקס התפיוט והלכנו מלפניו ומבנו לפניו ממהרת ביום השבת[22]) כי כן רגיל התחדן התפיוט. ואמר התיום שהוא כי רוצה לדבר מן השגדה המכנת עוד ומשיבו לו כי עתיד לבוית מולד ביום שהוא ובכל דור ודור ים לחם מוכן מהרע דוד לבוית משיח ויעות לפי שהן ישראל רחויים ואחרי כן מולד אחר מולד אחר מוכן בדי שהם יהיו ישראל רחויים יבא ויגאלם וזה היה השגדה שאמרו דאתיליד ישראל רחויים וכן מה שאמרו הוא מחכה והנו מחכים מי מעכב וכו'. אמר התפיוט שם אמת הוא שמולד והוא חי בגן עדן איך יחיה שיש רבות אמרו לו כבר עשה זאת השקושיא המלך דון פיירו למשכורי דגירונא ומשיב לו כמו שהוא בוכוח שהיה הרשבן חי ילך שיש לו קיוב. וזה ומתוכלה ולליכו וחגוך חגחנו מאמינים שהם חיים בגן עדן. על זה רבו הדברים ובתוך הדברים אמר אליו ר' השטרוק הלא אתם מאמינים במשיח לכם כמה כלבים ותריות ולגחנו מאמין במשיחנו זה הפלה אל תתמהו שם חי שיש ילך פעמים. אמר התיום הוא שם אתם מאמינים שכבר מולד אני אביא ריוח שכבר הוא גגלה אמרנו לו אין אנחנו מאמינים שמולד אבל זאת המימרא אומרת כן ומוכל לפרשה בפועל או שמולד בכח או עלה נאמין כלל שמולד ביום השוא. אמר התיום השוא אביא ריוח כי הוא גגלה אחר שמולד ואביא מימרא דרב שמואל בר נחמן שאמר כי ביום שחרב בית המקדש...

---

[21]) צ"ל: אחר ס"ל שם אחות שגה. וכן בשבת יהודה לד 75 צ"ל כן במקום שגמלו שם חמם אחות שגה.

[22]) בשבת יהודה לד 76: פרשת זכור.

חמשה פיוטים קדמונים [1]).

א) קנה.

לקונן במר ותמימה, במתני שק חמימה, ודמעתי חזיימה,
על בני ישראל.

נטפי נדבות יזלו, עיני בי נכפלו, ולעבד סובלו, שרי
גבהות ישראל.

יד לא נגעה בי, להחסות את מגני, ושוע לחבי חבי,
רכב ישראל.

דמם והלבם לוטקים, ומחדמה גם מוחקים, וקול טולים
ויונקים, מבני ישראל.

דרך קשתו בחרן, לור בכלה וקרן, כשליך מעמים חרן,
תפארת ישראל.

לוך סיו לעמים, כל נשיאי שבילידה, כשבעים בעם יה,
בחלבי ישראל.

פחר גולה גם טובה, חגבי קבל קידשובה, כי לע...ולה [2])
בשמך ישראל.

טלטל זר טלטלה, לקחלת שולישולה, לקחו את כל שללה,
מכל חיש ישראל.

עדת קדם ברצלוניה, הרוגי חרב שמנה, שחרית כל שעה,
מבני ישראל.

---

[1]) לשר חיי״ג (Ch. Jonas Gurland): זה ימים לא כבדים בא לידי קונטרס קטן כ״י, כולל לחם פיוטים למסורינו הקדמונים ז״ל, העתק מכ״י ישן שאר בחולר הספרים להח׳ אב״ך רש״ף (Abr. Firkowitsch); ויהי כי טעמתי את מתק דבשם של הפיוטים החלה ומלאתי בהם טעם „זקנים", פרי רוח מסורינו הטמנדים בימי הביניים (Mittelalter), ימי חשך ואפלה, לשרתי להגיע לחדיים מהם לפני הקורא המשכיל ולערך בקול רם: ברוך משה עתים, ברוך הגולל חשך מפני אור!

[2]) הקודות מורות כי נמחק בכ״י, רק בא בעלמותיו אז אללו עם. — ג.

הומה במר נפש קונקה [3]), כי כל חלי וכל נוקה, שבוש ומעוקם, הנם ככל ישראל.

דרכי שבו [4]) אבלות, בכל חוצות ומקבלות, וגם שבו אפלות, כל משפחות ישראל.

הורונו יודעי ספר, ומותנים אמרי שפר, שבו נא על הספר, כל איש ישראל.

ב) אהבה.

אמרה ליון: מגאולי עוני, למען אחרית ימאולי בני, אם גברו פשעי, וכרביתי זדוני, איה חסדיך הראשונים י"י?

ויאמר י"י: ליון בית מנוחתי, סגולת עמים חותך קראתי, לא חויתי תוכחתי, לזאת חמתי שפכתי, על עזבך את תורתי.

אמרה ליון: תקותי חומלה, חשבו מאורותי וממני אפלה, בשמעי קול יתומי לועקים בחלחלה, בשבח חנות אל אם קפץ בחף רחמיו סלה?

ויאמר י"י: הרבית שקוליך, ומאסת ברוב מעליך, בועליך עושיך וב . . . רובי יולחי מעיך, מכרו [5]) בניך, מכרסיך ומחריבך.

אמרה ליון: לא אבכה תחלה, אם לשממות . . . או

---

[3]) כך תקנתי ואיה העיר Cuenca (במחוז Neu-Castilien), ומובאה בספר „קורות הדורות" להרב ר' דוד קונפורטי ז"ל ובספר „בלבו" ובספר „עמק הבכא" לר"י יוסף הכהן; ופה בר"י כתוב בטעות: „קוגמה" וזה נגד המכון ג"כ; ודע כי בשאר ההערות חתמתי לה שמי רק בקצור (ק.). — יוסף יצחק קאבאק.

[4]) לדעתי גם כאן ע"ס בר"י ותחת מלת „שבו" תוכי ל"ל: „שוש" (Sos) [עיין מ"ע להחכם הגדול צונץ (1822) עמוד קס"ג] או „סגוביה" (Segovia) וכדומה. — ק.

[5]) כך תקנתי וכר"י „מכרו" אשר המעתיק לא ידע לפרשו והניח סימן השאלה (?). — ק.

לגלות הגלה, אם לך ליר קדום אחר עמי... סכות בעון לך מעבור תפלה.

ויאמר י״י: גלבדת במוקדך, ובעשם בלעך, חרב מקדשך [6]), וחטאות נעוריך, פקד לוד קדושך, כי שמית תחת חיסך.

ממרם ליון: הוי לי על עוני, כי בחמת ודק נחרבו תרמוני, לך אם פשעתי ואם רבו זדוני, כלעולמים יזנח י״י?

ויאמר י״י: התנחמי, ואם ברוב עוך, כהרבית ביקך [7]) לעובם חזכרכי, ושבתי את שבותך, ויש תקוה לאחריתך [8]).

ג) זולת.

חזכיר שבר קדם [9]) לאמונים, עלי תולע הוכוליס לשעדיס, ישן לא לקחו מוסר חזיונים [10]) דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים, מלאו שפתיו ספר קרותיו, על עוד קרה לנו ולאבותינו, מרי יום יום בזכרנו גלותנו, יבשם עלמותינו, ואבדם תקותנו, יחל לבי על מקדם תריחל, ועל הרג ואבוד עם בחל, קיוס וכי יאמר נא ישראל, לו מי יחיה משומו חל. בזכרי שם הציר המהוללה, מלאתי משפע חיך חוללה, נפלה עלי חרדה, בעפל לפני בני עולה, רחוס חיך תחרים ולא תשקוף ממרומים, לקוס נקמתם [11]) מאויבים וקמים, על עמך כל הימים, ולקוס שניך אם תקעלני, תשיחה במר נפשי כי לאמרתי תגחמני . . . כפך מעלי הרחק ואימתך ואל תיסרני . . . חלהים בתו גויס בתחלתך, עד אן תוך ביקך ישתנו כפירים, שמם ירבלו ילדיהן דובים ועזרים, ותרמון קדם נתוסה ביד זרים, וכעוים יושבים בחגרים, ולנוס

---

6) כך תקנתי מדעתי ג״כ, ובכ״י: ״מק...ך״. — ק.

7) כך תקנתי, ובכ״י: ...קך. — ק.

8) פה חסר דבר מה. — ג.

9) כך תקנתי פה וגם לקמן שורה ג׳, ובכ״י ״קדמ״. — ק.

10) בכ״י נגד התרות וגם נגד הכוונה ״חזיונם״ ואנכי תקנתי כפתוב. — ק.

11) שוב ל״נ ״נקמתך״ או ״נקמתי״. — ק.

ל...ס יפליו תהלים, וחרע עם קדם הולכים ודלים, וכנעים ומפלים וחבותינו[12]) פלילים, תהלי חדוס ויממתלים, לתן[13]) במרר תבכה, חיך היתה לבניה, ותקרא לחברת תניס ויענה, לזאת תקוק בתבת דברי[14]) בלם פעמים בשנה, בעיר רבתי עם היתה כתלמנה, שוב וחכור בריתך לורי. כי גדול כים שברי, וירחו כל הימים[15]) כי לח יבוש[16]) משברי, כי תלתי תבי בעזרי.

עזרת.

ד) גאולה.

תהליבה ותהלה — לה כתבה מגלה
תהלה לתהליבה — לה כתבה מבובה

אהליבה. תן היום מגורך, תמוס בעבורך, כי תרב דבירך, ותוחיל לגירך, בכל מסלול ודרך, תולי עוד תמורך, ולדעת דברך, בבית קדשך ועירך, תולי עוד תמורך, תחותי תגדולה!

אהלה. תני עמורה, גזוח בשם פוורה, ובלחלח וחבור תבדם תחבורה, כתבי לי מברה, תחותי תעשירה, בעודך גבירה, ותת בבית הבחירה, תזכרי לעובה תהלה.

אהליבה. רעות בכל סביבות, ותל ערי מריבות, וכל

---

[12]) תולי ל"ל „ותויבינו". — ק.

[13]) לדעתי ל"ל „ציון"; ותגב תעיר, כי בב"י כתוב: „וישמע תלוים" ב' מלות, ולדעתי אין בזה סוס כומה, ולכן קברתי תוקן ביחד. — ק.

[14]) לדעתי מלת „דברי" מיותרת, ותולי היה כתוב על הגליון בתור תל „בלם פעמים בשנה" הסימן דס"ח (דברי, שמעו, חזון) בפרובוט ותח"כ ממחקו מלות „שמעו, חזון" ומלת „דברי" הובאה מהסדון ידיעת המעתיק לפניו. — ק.

[15]) תולי ל"ל „העמים". — ק.

[16]) תולי ל"ל „תבוש". — ק.

ערי עזובות, ומסכנותי חרבות, לך נבואות כתובות, יחמו
כלבבות, כי לימים קרובות, ולעתים קרובות, כמוך כבתחלה,
כהתבו נביאתכם, נביאים בשלותם, לו לחרי גלותם, זכרו
בחזותם, לותו בבא פדותם, שלחי מסמותם לו מסמות חבותם,
לי מגלה כתובה.

אהלה. מרחות יגהו על פי ישעיהו, יחזקאל וירמיהו
חבקוק ולפניהו, חגי וחכריהו, ודניאל כלה כוח קקן ידעהו.

(ההמשך חסר, ותבל!

ה) נחמוה.

נחמי נחמי עמי כי עוד תביא הרוחה
שמן ומחה ישוגו וגם יגון ואנחה
לכן מרעיתי מעיר ומשפחה
תחסוף ומליון תלע תורה
שיבו לחה מקום שמן ומחה
ימלא פה תודה וקול זמרה.

שאלות ותשובות.

(המשך)

כה.

כלי הפך לבן טהור הוא.

שאלה. בעניין הלרעת מלחמו רחיצו פרט דבר זרות נפלא והוא שלרעת בשעור גריס הוא טמא ואם נסתפק לת כל עור בשרו מרחשו ועד רגליו לכל מרחב עיני הכהן הנם לו כלו כפך לבן טהור הוא וביום הרחות בו בשר חי יטמא. מי יתן ואדע הסבה בזה כי פליאה היא בעיני המגבה לע אוכל לה.

השובה. הן אמת כי מאד עמקו מחשבות וגזרות אל דשות ה' ולו לבדו נתכנו עלילות. והוא הנותן טהור מטמא כדבר הסתלה הנ"ז ועם היות כי גדולים מעשי ה' הנם בחסדו הגדול דרושים לכל הפליטם ואולם מה שמלאתי רחיתי.

הדבר הלחד בעניין הזה הוא כפי דרך הטבע בלאת רעת מחלת הסולה לאון לו יקרה מכובד הלוי ורפא לו וחה רחיצו בחום תמיד בהופן שכאשר כסתה הלרעת לת כל עור הלרוע מרחשו ועד רגליו הנם לו הוא טהור כי לע נשאר בו בתוכו שום רע ומזיק כלל, וע"כ סימן הטהרה בדגים הם הקשקשים לשר מבחוץ כי כל רעת טבע הדג פלטו מלד הפנים ללד החוץ ונשאר בלו טוב ונלות למאכל האדם מש"כ בדגים הטמאים וכמשל הנשר [1]) וכן כתב מהר"י חבר בנאל ז"ל. — הדבר הסבני היא כי בפרט הדין הזה הרחה הלל יח' גודל

[1]) כך תקנתי מדעתי, וכ"י כתוב: "ונלות .. העניין הנ' למאכל .... וכן" וחלת בודאי טעות המעתיק; ומה נ"כ רלוי שלע המחבר בעצמו כתב זה הכ"י בעצמו רק לים לחר העתיקו מן כ"י המחבר. ואם נ' המלות "וכמשל הנשר" לוכל ט"ס יש לפרש בדוחק, כי גם בשר יש סימן שהמים טובים, לם כל פני הנשר בסו הפשטות. — ק.

חסדו ורוב רחמיו על כל מעשיו כי לחים ירוץ ומנוגע כזה אשר
כלו הפך לבן ברוע נרעתו אשר כל הרואים יגזרו עליו לומר
כי טמא הוא ורחוי להקבר קבורת חיים פן יזיק ויטמא את
זולתו בחדים הרעים ומזיקים היולחים מגופו עשם כהבעת
האפעה הממית בארסיות הבעתו באשר כתבו עליו חכמי הטבע.
הנה על זה רחם אל רחום וחנון יתי לטהרו לא לטמאו ממש כעין
משחז"ל (סנהדרין י"ז.) בדיני נפשות מתחילין לזכות ואם פתחו
כלם לחובה אין הולך פטור, כי לריך שתהיה עדת שופטת ועדת
מלת כמודע. וכן בזה העני ובחומלל שבכל שופטים ודין לותו
לרעה ואין אחד בלומר אשר יחמול עליו ויטהרנו, לזה בא הלהים
אשר רחמיו מרובים כי שמלו דוחה ויתין לדקו מקרבת. —
העניז השלישי הוא במ"ם ר' עקיבא בשלך עם חבריו לבקר
את ר' אליעזר הגדול ז"ל הביבין יסורין (סנהדרין ק"ן) ושם שביע
רחים ממנשם מלך יהודה. ועוד אמרו ח"ל (ברכות ה'.) המדוכא
ביסורין מוחלין לו כל עוותיו ק"ו מאן ועין שבשם עבד כעני
יולא לחירות ק"ו המדוכא ביסורי כל גופו, כי בלער הגדול אשר
הוא סובל בעש"ז משאר נקי מעון כי את יהוה ה' יוכיח. וע"כ
זה המוגע אשר מכף רגל ועד ראש אין בו מתום פלע וחבורה
ומכה טריה כל ימיו מכאובים לו שלו ביום ולא שקט בלילה
כי מכתו תוסף אין קן דינו לאמור לפיכך ע"י סבלנות ארת
ברעתו הגדולה והרבה הוא טהור בלי עון ביטהם עליו בעש"ב. —
או נאמר להפך מן המאמר, כי זה דומה לבעלים זוממין שאם
הרגו אין נהרגים כמשחז"ל (מכות ז':) ולעובד את המולך
ומעביר כל זרעו בהם שהוא פטור מן המות, כי מזרעו לאמר
רחמנא ולא כל זרעו (סנהדרין ס"ד:) וכספק מפורסם למה פטרו
הכתוב כי מק"ו היה חייב ואמרו בזה שלהיות שכל המומתין בב"ד
בדויים תחלה מתכפר להם עוון ויש להם חלק לעה"ב הנה
המעביר כל זרעו למולך בהם גדלו בעיניו כ"כ שלא תכופר
אשמתו על מיתתו בעש"ז כאשר המומתין בב"ד וכל עמו אמור

לעכ"ב. וכן בעין זה הממוצע בכל גופו פעמו הכתוב ואמר שהוא עסור כי עוסף פשעו גבר עד לעמים ועיקר עומקתו להעמם עליה היא לעכ"ב וכמ"ש (סופע י"ג, י"ב) לרור עון חפרים לפוף חטאתו, בימי הכפל בעכ"ז הוא בעסור נחשב, ואמם בחברית הכלל תמות בעוכר נפשו וחייתו בקדשים לע תרחם הות זה הלק לדם רשע מלל יפרח בעכ"ז להשמד עדי עד בעכ"ב. — הלבר הרמיזי הוא דרך הרמז לעתיד לבע שלף הם לע יהיה זכות בדור שכל המלכות יהפך למיות הגם לי הסי"ת ושפה לעמן שמו הגדול ויקדשו כי לע תמנע הגאולה בשביל זה מיבחל, הן הכתוב גדולה תליו בכתוב בדברי הנביאים, הן רמוז במ"ם כלו לבן, נבל הלומר בלבו אין תלהים הגם לי עסור הוא. — הלבר הרשב"י. הלובן ירמוז על הלבות פני הלדם וכלבר יתחרט ויתביים מחטאתיו ויקבל על עלמו שלף בשוב עוד לכסלה ימחלו לו כל עוותיו; וכן הממ"ל „טובה מרדות לחת בלבו של לדם ממלה מלקות" (ברכות ז') שלמר תחת גערה במבן מכות כסיל מלה (משלי י"ז, י'); וע"כ זה הממוצע שכלו כפך לבן בגעשו יורה זה על שיתחרט מלב ומעשם ושב לה' בשלמות בהתביישו והתלבנו על חטאתיו ולע יפחד בו עוד לד תהיה לל לחטאת כלל; ולכן עסור הוא כי שלוש לרחוק מעיקרין ולבתר נעשה קרוב בתשובתו הם יהיו חטאתיו כשגיס כשלג ילבינו. — הלבר הספרי, בהקדים תחלה כי ה' הים מלחמה ה' שמו, ברגז רחם יזכר כל יסוריו הם בדרך רחמים כי רגע בחפו חייס ברצונו חלי תכלה בם; וע"כ בחבר הלרעת בקלת גופו של לדם, ודע שבדרך הסגחה בחים לו מחתו יה' כי ע"כ לע פשתה בכלו לרחם עליו; חולם כשכשתה הלרעת לת כל הגוף לין נקי הגוו. לו ודע כי מקרה קרם לו מהפשד מגו לרע [2]) לו רבוי מחכל ומשתה לו חברת זולתו

[2]) כך תקנתי, וכ"י: „מגו רוע". — ק.

גרמו לו החלי הזה וביום הרחות בו בשר חי יטמא כי ים מקום לחשוב ולהתבונן כי יד ה' עושה זאת. — הדבר השמיני הוא כי הן הרואו הנסיון כי בהיותו ידוי ית' נעויה עליו ליסרו כאב את בן ירצה הנה אז הוו קורחים על ה' יענו ביום ההוא ואז הוו דבקים בו בגוי אשר לדקה עשה כל ימיו, אבן בהשתלק העונש ממנו מיד שוב לכסלה כבלב שב על קיאו כסיל שוב בחולתו (משלי כ"ו, י"א), וע"ז יפורש יפה מ"ש ה' בשר פקדוך ועון לחם וגו' (ישעיה כ"ו, ט"ז) גם מ"ש מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה (תהלים קי"ח, ה') ר"ל בהיותך במרחב אז יהיה לך רוחי לקרוא אותי כי היצרך שוב לא בשר בחופן השעיטו כמו עין הילדים כי בעת הלקותם מיד רבם מתחרטים ומבטיחים שלא לעשות עוד, וכשור המקל מעליהם שבט המוסר, שבים לסורם כבתחלה וכן כאשר החוטא המעורט מעוגב בכל גופו אז טהור הוא בקרבו לה' והדבקו בו; ואמנם בשור קלת מן השוא ממנו ביום הרחות בו בשר חי יטמא כי יבבה את ה' ויחזור לסורו כמקדם הגער חסר לב שמעתו לעיל.

(ההמשך במחברות הבאות תי"ב.)

ר׳ מאיר בעל הנס [1].

(מכתב).

לכבוד ידידי הרב הגדול המופלג בתורה וביראה החריף הבקי החכם השלם הוקר ומעמיק בדברי ר״ל הקדמונים ובמפרשים ופוסקים רחשונים ואחרונים כש״ת מו״ה חיים נתן דעמביצר נ״י.

לנ יפלא בעיני כ״ת על כי אחרתי להשיב תודה על ספרו היקר „מגיני ח״י״ אשר שלח לי למתנה, וגם על אגרתו היקרה מיום ח״ך סיון, כי אמנם מעת החילותי להוגיה ספרי לאור וגם

[1]) המכתב הזה היה מונח בלא־מחתתי משנת ה׳ תרע״ז (שתי שנים אחר הכתבו) עד עתה, כי הרב הגאון המחבר ז״ל בקש ממני בעת ההיא שלא להדפיס מאמרו הזה עד אשר תבקש הוא המדון אשר בערה בחה״ק על דבר בית תעוך הילדים אשר הוקם שם ע״י הגבירה Lämmel מעיר ווינא (עיין יבמות מחלקה העברית שנת ה׳ תרע״ז מאברת רחשונה עמוד מ״ח); ובאמת בשעתו בעת היותו וגם אחרי כן קולות משגיחו המחרפים והמגדפים לת אחב״י בחה״ק המקטרגים והמשטינים על הנדכאים [ועל דבר הריב והמדנים אשר עוררו עזי פנים שבדור עיין בש״ע החשכמי (המכונה ג״כ יבמות) על הרב הגדול מוהר״ר שמשון רפאל הירש נ״י בספה״מ שנת ה׳ תרי״ע עמוד ל״ב, ל״ג, קנ״ב, אשר בעוד מעט ודעת הכה על קדקד המחרף; ועיין עוד מה שכתבתי בש״ע הזה שנת ה׳ תרכ״ד מחלקה העברית עמוד ס״ט וכו׳ וגם מחלקה החשכמית עמוד קי״ד וכו׳; ועיין עוד דברי חח״ג ג״ע שלו מהדורא תנינא כרך ג׳ (18⁶⁴/₆₅) עמוד קמ״ג וכו׳ אשר חקף וגדף גם הוא לת אחב״י בחלוות המחרת ויזעק בחם כל החשלים כמעשה עמלק וז״ל]. — והנה ת״ל עתה נהה שקטה המריבה בגדון זה ותקוותנו חזקה, כי ישרחל נועם בה׳ תשועת עולמים למרות עיני הסוררים המלפלפים והמהגים רק רע כל היום, ולכן אין זה זמן לחוגיה לאור המכתב הלזה; ואדרבה תועלת גדולה תצא לנו מזה המאמר, כי ממנו נלמוד כמה דברים טובים ומושילים; ובייחוד נגיחה כי לבות עמנו הרבנים המהרסים המתחשבים לבקרים (אשר יתפכו לחמר חותם ויתיצבו כלי לבוש, כי ערומים הם

אחרי נגמר לה יכולתי למוח מפלטו ומנוחה מעטו לנפשי מטורדות רבות אשר הקיפוני, מן חלוקת העקסטמפלחרע לחותמים שונים ולאלות שונות ומן המונים המונים ממרחקים שונים הדוחקים ותניס עלי וכל אחד מהם מבקש תשובה עד מהרה, בטרם יחמן מכתבו ולא יעלה עוד קרבנו לרצון. ואשמח כי מצאתי ריוח

מכל וכל) למעט את כבוד הרב הגאון ע"י ר' ז"ל ולהתבזד בקלונו, בשמרם („משמר החיטות" עמוד כ"ב וכו') כי היה פוסח על שתי הסעיפים, על אשר הבדיל בין החקירה ובין התמונה והציב לו למטרה את היסוד כי החקירה לחוד והמעשה לחוד, וגם [מ"ע להח' ח"ג ה"ל מהדורת תגינה כרך ה' (1867) עמוד, רמ"ב וכו'] כי מוכך בה בלבבו ופחד גדול נפל עליו ולכן ירא מגשת אל היכל החקירה החפשית (לפי דעתם) פניהם ושם לו דלתים ובריח ונלחם עם החוקרים בזעמו המולכים רק לרוח היום ומסלילים מעל נוחרם עול התמונה, ובלי מתג ורסן יהיבו בנפשם להשיג גבול עולם ובכלם יבקרו אחר כל מוס בדת ודין ויחפשו בחפש מהופש לגלות כל ספק. ובאמת לא כן עמם; כי הפנה אשר ירה לו הרב הגאון ע"י ר' ז"ל היה פנת יקרת אבן בוחן ויסד מוסד, בהיות כי בכל האדם עלול לטעות ובינת אנוש אנוש מפנעי חזק עלול להכשל ולהכשיל; והנסיון יוכיח, כי אחת דבר אשר חשבנו מקדם לרע ומזיק לו עכ"פ לבלתי הועיל, ירחה אח"כ לטוב ומועיל; וכמה העלומות סתרי התורה והמלוה נגלו לעיניו בעת, אשר זה כמה נפל ספק לו גם ספק ספיקא בתמתם. — ומזה המכתב ראינו כי ח"ו לא בא מוכך בלבב הרב הגאון ע"י ר' ז"ל ולא חת ולא זע מכת המתחסדים המותעים והמחשים להתמין בחזות אין קן, ובקול עוות גבורה עמד נגדם ללחום על דבר מהגיס בדויים אשר דרכם להזיק לתמונה העהובה, והמבין יבין כי בקר עמו בו בהרב ע"י ר' ז"ל אלה המבשים אשר כל חפצם ויפעם לבדוק האמות וכל כחם ליעו אלא בפיהם להטיל ספק בתמתת התמונה המקובלת ולחרף מערכות בני ישראל ולנדף את הירחים והכלמים. — ועוד נראה מן המאמר הזה את תהלוכות המתחסדים ללבת בתהו לא דרך ובצורות מגדל על קו תהו ותבני בהו ורוחם בכלם יתשו מני דרך היבר והולכים עקלקלות ומתעים את אחריהם להתמין בכל דבר אשר יצא מפי הים אשר קדום יתמרו לו

מעט בין המגדים למטן תוכל לבלם מבוי לכ"ת; זאת תודתי המזכרת לאבי יקבלנה בעין טובה כמו ילחם מקדם לבי, ואם לאחרם מעט עוד עמד טעמה בה.

א) ועל דבר הערת כ"ת אלי אאבר גם פה בעדתי הקדושה יתעוררו הגבאים על בתי כנסיות בל יבמו בכסף הנדבה למתן למשמת ר' מאיר בעל הנס לשום לדקה כ"ח לבלחו לעניי ארץ הקדושה, הנה אין לה מקום ואין לה ענין פה באאבר אין איש בעדה הזאת אאבר יעלה על רעיונו לפלוג נדר או נדבה למשמת איש פלאי, המכונה ר' מאיר בעל הנס. ורוב הטעם מעולם לא שמעו ולא האזינו את שם האיש הזה, ואין לו ראתה תאבה

ומעולים גזרות על הלבור ומוסיפים בכל עת ובכל שעה חומרות יתרות אאבר אין להם שום סמך לו רמז בדברי הקדמונים והמה ג"כ (כמו המתחדשים) בני גבול מהדשים ומתקנים תקנות לעומת עלמם. ואם הכת הזאת רק בפולניא נבראה, הלא גם באאבמ ימלאו מתחסדים לעין כל ובביתם אין תורה ואין מלוה ובקרבם אין חכמה ואין עלה ואין תבונה רק ערמה ורמאה ותרמית, ודרכם לימנו ליחוק מדרך כת המתחסדים באחד פולניא וגם לא מדרך המתחדשים המופלגים לעג וקלם על חז"ל ותורת ה'. ומי יאבר לו לב מהור ורוח נכון ובכל לח ירחף ויבין כי לא הפרחתי על המדה הם כי קלרתי עד מאד את דברי, כי אין פה המקום להאריך. — ואגב אעיר, כי מה שהניח הרב הגאון ש"י ז"ל את הרב החכם רז"פ ני בעיר ברסלא בדבר המחלוקת אאבר היתה על דבר ס' „דרכי המשה" לרז"פ, יפה עשה כי אן את רז"פ לכף זכות, אע"פ שבגוף הענין הנדק עם מתנגדי רז"פ; וגם אנכי הרחיבתי במ"ש (Illustr. Judenz. 1861. S. 103) כי מהמת אאבר רז"פ לא ידע לערוך דבריו באר היטב בלה"ק בה לבלל טעות, והמחלוקת עשתה לה בניפים ושמה גם מחוז למחנה העבריים, ועל זה היה דומה לב הרב הגאון ש"י ז"ל, כי ירא פן יחולל בבוד ישראל בעיני העמים, וד"ל. — והנה תקנתו במכתב הזה הרבה פעמים את לבון המחבר, כי לפ"ד המעתיק שגה בבתבו וגם הוספתי לחיה העדות נלרבות.

יוסף יצחק קאבאק.

לחת גם בלחד מהרבה בתי כנסיות הקדושים פה, אשר נרשם
עליו שם כזה, ורק בבית הקדוש והישן מכלם הנקרא אלטניי ח
אשר בו נפל חבלי בנעימים לעבוד בו עבודת הקדש ולהתפלל
בו יום יום נרשה מלפנים (כפי אשר ספרו לנו הזקנים) תבא
כזאת לך שם בעל הגם היה ר' עקיבא פרענקפורט, ומיד
עמדה כמה שנים סוגרת ומסוגרת, כי הלזן בא ממרת, מאשר
נשכחה מכל עובר ושן משים עין עליה גם מהיהודים והנלמים.
וגם זאת ידע כ"ת, כי גם הלזו ידעו פה הנשים תבלית הסיפת
כסף כזה לשלחו לא"י, היו ממציעים ג"כ מפתות ידם לדבר הזה;
כי כפי הנודע מחמלים את לבבם ברוב ערי אשכנז וכן פה
מחיצם הנדיבים במקומות אחרים ותמיד טוים למבקשים "עניי
עירך קודמים". וכבר דרשתי פעמים רבות נגד המנהג הזה
ושן קבעת לא מלאתי עוד. ואשר ילין בעדם לדוש לכף זכות,
הוא מעמד העדה ומעבה, מתי מספר כמה העשירים הגדולים
ורבים הם העניים, והחמלעים בין עני ועשר יהכלו לחמם בזעת
אפם ובטרח גדול יכלכלו ביתם; הכמון הרב מהעניים והנדיבים
מוטל אפא על מעט העשירים, ואלה הנחרומים כמה בחמת
מלוים בנדיבות וחסד ובכיבוד בעלי תורה, עד כי פה לזן
הגון מהנדיבים אשר לא מלא שבר רעבון בביתו או ילבש קרעים,
וגם בניהם ובנותיהם ישיחו בכבוד. אך בעבור כי יתנו העשירים
הרבה לנדיבי עירם, יקפלו ידם מנדיבי עיר אחרת ויבקשו
מכל עדה ועדה כי תחיה את נפשה, וגם מנהגי הלן הקדושה
יתעלמו רוב העם; ואף להתעלמות זו יש טעם נכון מוסד בשל
גדול ותגלות רבות העשוסות מני דור דור על כל איש בביתו,
ולזן להאריך בזה.

ב) ובדבר הכתוב המלזון ר' מאיר בעל הנס אשר שלח כ"ת
את הנודע לי ממנו, מה שמו ומה שם בנו [2]) כי ידע, הנה

[2]) לפעת המחבר מלת "בנו" (משלי ג', ד') כמו "בניו", וכן בלשון ערבי

בחמת יפלח ממני, וכ"ת יאמר טוד כי לא מכר בסה"ד. התמנם ממלח שם הסם הכ"ל לך ג"כ בלשון סתום ו"ל (שלא שם שבטליון): „כתב גליוי ע"י בגום חלב קבורים שבטליון וממעים ור' יצחק מגום חלב ור' מאיר בעל הסם, לא ידעתי שלו הסמים מי הם" עכ"ל סה"ד. הנה כבר הוא לא ידע מי הוא זה ר"מ בעה"ב. ושלל התנא ר' מאיר בסופו כתב הרב בעל סה"ד ו"ל: „בעבריים לקד דרוס דרך חמי עבריים קבר ר' מאיר תלמידו ר' חלופא בא"י" עכ"ל. ורואה מבואר להפרש בין זה לזה; וכבר עמד על זה בעל המכתב היקר בכ"ח ח"ב עמוד ס"ב בהערה, והמכתב הבוא עם הקודם לו והבא אחריו הוא מהחכם ר' י"פ ז"ל, יעתול לעיין בו ויעלה דבריו יפריש ונחמדים; רק מה שכתב שם גום חלב הוא בתרן אחר הוא בטעות, רק בא"י בגליל, וכבר נדפס ממני מאמר על המקום „גום חלב" בהקדמה לספר „קורא הדורות" הנדפס בווארשא תקל"ח. — ובכפתור ופרח (פ"ה דף ט"ו ע"ח) ז"ל: „ולוגם (שם הסמים ושבטליון) היום בגום חלב שלל ליון אדרמלך ואנחמלך בניו שהגיירו" ע"כ. והנה רואה כ"ת כי לא ידע עדיין מן הסמים שהזכרנו ושם ר' מגום חלב ור"מ בעה"כ. וזה מפני שהם ליומים מאוחרים מן הה"י ואילך, אבר כפי הסודע אמר רק כפי חזיונו, וגם ליומי הרב בעל כו"פ היום בטוחים בלל שאבר בררתי במ"ש; וכבר הזכרתי (בהקדמה הנ"ל) על זאב לא העמידו את המבואר בגמרא קבלת (פ' הן חלק לסנהד) ובפסקתא דויהי בשלח (ערוך ערך מגן ג') כי ר"ל בר' שמעון נקבר בגום חלב. — לוגם רואה זה חדש בס' „חבת יהושלים" הנדפס מקרוב בעה"ק יהושלים שנת ובירושלים למחבר ר' חיים סוויון חי עוד כעת

„בן" או „זבן" וגם בלשון עברי כמו „בני עני", (שם ל"ח, ה') „בני חלוף" (שם שם ח'); ולדעתי „בגו" הוא כמו „עירו", עיין ס' ירמיה מ"ת, מ"ה וגם ס' במדבר כ"ח, כ"ח ושמעת כי כעת דברו. — ק.

בירושלים כתב ז"ל: (מאמר רמו לדיקים סי' י"ג) וכמה במאמר גילת תחתית כתבתי מספ"ד בשם גח"י שר"מ בשע"ג שלוח לומר „הלכה למשיר עיני" קבורתו בטבריה ולכן לא ידע שב"ד מי זה ר"מ בשע"ג הקבור בגוש חלב; אולם לחשבה שהוא הוא גדול הדור שנשתם גם על ידו ונקרא ג"כ ר"מ בשע"ג כמו ר' קלונימוס הקבור בירושלים כמכר במאמר מבשרת ציון ע"ם ע"ל. ובמאמר מבשרת ציון מספר מר' קלונימוס בעל הגם מעשה ומומר שקבור בירושלים; ג"כ ים לנו ר' מאיר בעל הגם ור' קלונימוס בעל הגם וחוץ מזה ר' מאיר החנוך הנקרא ג"כ הגר קלת מאוחריים ר"מ בעל הגם; ודבר שאל"ל הוא, כי מה שכתב בעל „חבת ירושלים" על ר"מ בשע"ג „שלוח לומר הלכה למשיר עיני" הוא מדברי שב"ד ולא מדברי גח"י כאשר עיינתי שם וגם כ"א הוספה עלמו שכן חשב לו הוא. לכן ביותר ערבב דברים והעמיד עלמו בכותב כלאחר יד במאמר גילת תחתית (סי' ט') ז"ל: „ואיתא בירושלמי שם' כלאים דאמר ר' מאיר יכבו ערשן על חוף ימא, וכמה מחמי טבריה ולמטלה לגד בסר וכו' ובשמעט ליון ואבן שגול מהעמודים היפים זקוף בשמעט והומדים בשם קבור ר"מ ובדאיתא בירושלמי במכר למעלה. ובשב"ד כתב ר"מ דמתניתין קבור בטבריה ושהוא לוט לומר הלכה למשיר עיני כדאיתא בע"ז דף י"ח ע"ל. ובמעט דברים הללו יש כמה הטלמות וסתירות; מה שכתב „ובדאיתא בירושלמי הנ"ל", הנה לא מכר בירושלמי מחומה מקבורת ר"מ בטבריה, לך עוד לגו בדברי בירושלמי עין המתייחס, כי שם ממש ר"מ הוא מיחכון ליה בעסיא חמר חיורין לבני ג"י הא מסיחכון דידכון חפילו כן חמר לון יהבו ערשן על חוף ימא דכתיב כי הוא על ימים יסדה ע"ל, ופי' ביפ"ת חוף היס בכ"מ יש לו לד שייכות לא"י והביא ראיה שא"י מיוסדת על ימים, ע"ל. ראמנם בין שבעה ימים שסובבים א"י חושב שמה ימא דטבריה, לך בכל זה לריכים אנו להוסיף מעלמנו כי בא ראיה דרך היס

לא״י ומשם לקחוהו וקברוהו בעברים משם אלא ממלא בירושלמי דבר, ואלו הימ כן, לך לא הוסיף לספר דבר נפלא כזה. — ועוד מ״ם: ״ובסה״ד כתב וכו׳ ומכוח זה לומר הלכה דמחיר עיני וכו״ נדחה מלשונו שכתוב כן בסה״ד, לך בחמת לא ממלא שם מחומת משם כמזכר, והוא רק דברי עלמו בסעיפים כמוהג הלה המחברים לדבר בשבח ח״י והתנחלים שם; והנה בעל ״חבת ירושלים״ מוסיף עוד שם ו״ל: ״ובתב שבחי ירושלים בשם הארי״ז ז״ל לדרוש עבריה וכו׳ ים שם קברות לדיקים וכבר מזכרו שמותם בס׳ סיחוס, ובס ר״מ ור׳ ימניה וכו׳ ונלע״ד כי הודם מורי על ר״מ שהיה קבור משומך כמו שחומיים הטולם״ ע״כ. ועתה נדע כי כל הליון מקבורת ר״מ התנח בעברים בא רק מהארי״ז ז״ל לבר שמם עוד ליונים הרבה רק ע״פ רוה״ק שלו, ור״מ בעה״י היה לבר קבורתו מלויות בגוש חלב. — ועוד שם בחבת ירושלים ז״ל: ״ובמדרש תלפיות לות ו׳ שקף לבדה ומליה ו״ל קבלתי, מי שמחבד לוה דבר, לם ידוד שמן למלוך לכבוד נשמתו של ר״מ, מיד מולא לחבדה ובלבד שלא יעבוד זמן רק תומי׳, עכ״ל (של מדרש תלפיות) ויפרשל קדושים מוכנים בכל תפוחת שם יהרע ח״ו לוה גובה ולבדה ובכל עת לרה ומכוח ר״ל, מודיים שמן הו מעות על קברו ולומרים הלכה דמחיר עמי בזכותו והוא יעמד ויעזרם ויפלטם וים עתים מיוחדים שיולים על קברו בקהל עם ק׳ ולומדים ומתפללים עבור לחב״י של גאולתנו ופדות נפשנו״ עכ״ל בעל ״חבת ירושלים״. והנה גם בדברי בעל מדרש תלפיות קלר מאד והוסיף מלא לאחרונה המקולרת ע״י רלבי תבות ולא נודע מה הוא ״תומי״[3]). — לבן במכתב הלכם ריי״ף שם מובא ג״כ מאמר זה ממדרש תלפיות ושם כתוב ו״ל: ״ובלבד שלא יעבוד זמן, לם לחבדה מעות לפבר שביבר הוליא לותם המוכח בפולאות

[3]) העילני ידידי ר׳ ב.ז.ח.״ה. כי הוא ר״ת מן ״תיקף ומיד״. — ק.

ואם הוא בגד או שלא תפסר שהוציא למקום אחר או עשה
בו שוי בחופן שהיו ויכר ואז הוא מועיל הנדר". ע"כ; ואם
מרחק עוד מי הוא המחבר מדרש תלפיות אבר שם הספר
יתעב לחשוב כי הוא אחד מדרשי ימן כשאר מדרשים, ובאמת
הוא מחובר מהדיין מו"ה אליהו הכהן מאיזמיר אבר נקט מעניינים
שונים מספרים שונים ומציג אותם בספרו הנ"ל, ומאים הנ"ל
אי בדור הקודם ושמוך לו; ככה כתב החכם רי"פ ז"ל, אבן
כפי הגראה לע ידע כי ר' אליהו זה הכהן הוא המחבר ס'
"שבט מוסר" הנודע, אבר הדפיסו בשנת תנ"ב באמשטרדם. —
ועוד כתב שם החכם רי"פ אחר הרחותו כמה שנויים בין מהגג
הנרשם במדרש תלפיות ובין המתפשט בהלכו ובימינו ח"ל: "אולם
המהגג לנדר על נשמת ר' מאיר בעה"ב כאשר הוא אלנו בעת
הוא בלי שום שנוי מכמו שהורה לנו המציא לדפוס את הכתב
שם טוב, וכבדי שכל אים יוכל לשפוט אם אחמת אתי אליג
לפניכם דברי המציא לדפוס הנ"ל ו"ל בחלק השני מספר הנ"ל
דף כ"ב ע"ב בשם הבעש"ט, זלה"ה, דאם אדם נח לשבוע
ולריך לנם מוי יתן ח"י גדולים לנרות בשביל נרות לבה"כ ויאמר
בפה מלא אני מנדר אותם ח"י גדולים בשביל נשמת רבינו מאיר
בעה"ב אלהא דמאיר ענני וכו' ובכן יהי רלון מלפניך וכו' אמן
כן יהי רלון עכ"ל. וכמו שמדפסו הדברים האלה בכתב שם טוב,
כך נמו רואים אותם על הלוחות אבר תלויים על כותלי בית כ"א
ובתי מדרשים וכו' ולא תסיר זאת לפלא בעיניכם מה
שאמרתי שהמציא לדפוס את הכתב שם טוב שקר היוד בהבעש"ט
ואם שהלא בו הדבר הנ"ל, כי מי אבר רואה בספר הנ"ל בעין
פקוחה יראה שהמציא לדפוס לע אם לחקור אחרי הדברים אבר
כתב בספרו בשם הבעש"ט אם שם באמת מהבעש"ט אם לא,
ואם שם בנויים על קו האמת או לא ולראות אליג וכו'" ע"כ
החכם רי"פ ז"ל.

ג) ומהרכתי בהעתקת כל אלה הלשונות כי עוד נלטרך להם במכתבי זה, כאשר ירחה כ"ת כי מפעטים תדבר אתו כעת; אך בתחלה אבעיח כי לא מאשר אין נפשי מזה אל המתחסדים בהלכם לדבר עתה בענין זה, ואומרה עם הרב הגאון הגדול בחכמת בחריפות ובקיאות מוהר"ר שלמה קלוגר נ"י אשר מכתביו בענין זה הם היותר יקרים בעיני מכל שאר המכתבים בקובץ שלנו כ"ת „בחכמת שלמה לי מחכלי" (מגיני א"י סוף מכתב כ"ו) ומהרתי את נפשי עתה מכל נעויה אל אור מן חיזה דבר זולת הענין אשר אנו מדברים בו. — גם אין רצוני לגבות מגנד אל הכתוב עניי א"י אשר כפי הנודע חייבם תלויים להם מגנד, ורק אל אשר ישלחו להם אחב"י מאשר חרלות נאותות שיעיבם, ובכפך נפשי תשמח להם תמיד ובכל לבי סייתי תומכם לו היה ביכלתי מפני אהבת עמי ואהלתו הקדושה, ואלו היה רוצה כ"ת לחזק סיוע זה אל הנדבות עבור נשמת ר"מ בעה"ב לעניי א"י ע"פ יושר דברים לאמר כל הנודר על דעת המגיע הוא נודר, וכוון שהשבט כבר המיהג לשלוח משות כאלה לאחבי א"י, הרוי לעשות כפי דעת הנודר ולא לעשות עוד, ואיני בהם מדר שהם ולא במפרש לאחיר נדות [עיין יו"ד סימן רנ"ח סעיף ה' בהגהה שכתב: „ואפילו נדר שהם הולכים אחר המנהג"[4])] ובחזוקים כאלה הייתי בחמת גם אנכי מן הטוהרים אלו מלאתי שומעים אלי (לולי שם עקר המנהג בנדבות לנשמת אחיהם את תהלתו לא טוב בעיני), וסיוע לדבר בחבורי „ערך מלין" (ערך א"י סימן י"ז) כי הרחיתי שם, אשר כבר בימי התנאים והאמוראים שלחו מחו"ל לא"י משות להמוך את החכמים שמה, ועוד הנני מוסיף פה מה שמלאתי בירושלמי (רפ"ו דפסחים) בשבח תודוס אשם רומי דהוא מבלח פרשתנו

4) דדעת הנודר מסתמא לאחר המנהג, דהיינו כלשון בני אדם אשר בסביבותיו; ועיין מדרים קף מ"ע ודף נ"ג. — ק.

דרבנן, — תולס כ"ת פנס לו דרך אחרת וכולך עמו כל יתר הרבנים, והיא דרך לא סלולה לפע"ד אבר ע"כ הוכרחתי להתוכח עמו, וגם ביותר מאבר אשבתיו עד כה לדורם אמת בכל עין הבא לנו מממנים אבר עברו ולחוקר בדעת ישרים וכנוסם ולאוהם אבר עיניו ולבו תמיד אל רחם דבר הנחקר ולמטרה המבוקשת בתחרית למען לא יכשלו רגליו ע"י תוריס מתעים ומבנים מני דרך — אך לא כן מצאתי עתה את כ"ת, ידידי הנכבד, כי הטעמיד לו ליסוד ספור הפוסח בחויר, היינו כי ים תקנם וגזרם מרבנו הרב בעל ב"י ז"ל ומתלמידו הגאון הנודע מהר"ם אלשיך ז"ל, שלא לעשות ממעות ר"מ בעה"י לשום לדקה בעולם, רק לאלתם לא"י, ועל הרב הגאון בק"ק דאברמיל המשופק בחקור תקנם זו (ואבר שמעתי את שמעו רק ע"י כ"ת) הנהו כותב: „סא ודאי ליתנא דחופפא לומר כן וכו'" (מגיני ג"י מכתב התחרון). ועתה יפא כ"ת לדבר הזה אם תומרם אלינו כי לא אמת ולא נכון הבלים את הרב. — לך נא עמי יחד, ידידי, על מסלת הבורך אבר בלית בעדך ורחם עם מי הלדק; בתחלה העמיד כ"ת הברות על הרב הגאון אב"ד בק"ק בריסק ז"ל שלא לעשות וכו', ולא אבר בו שום רמז מחיזה תקנם וגזירם של הרבנים מהר"י קאלו ומהר"ם אלשיך, רק כתב בלשונו הטהור[5]) „כפי אשר עין במכתבים של ג"י, מוחזק מבבר הוא כי מעות ר"מ בעה"י רק עבור האסורים בחב"ק וכו', ופקוח נפש הוא לעשות ולקחת מאתם" ע"כ. ואלו היה מגיע לאזני הרב הזה רק חיזה שמועה מתקנם כזו, איך לא היה מעמידה בבורה לעורר יותר לבות השומעים? ואחריו בא הגאון מופת הדור מו"ה חיים אב"דק וואלאזין ז"ל

[5]) המחבר כתב זאת בלשון סגי נהור והגיע פה לפון האבנאי המעומעם של הרב הל"ל, ומכאי העתקתי דבריו ללה"ק מטעם יהוע לכל מבין דבר לאמתו. — ק.

וגם הוא משורר רחמים על עניי ע"י ומתחיל „דברי הרב הגאון חב"ר דק"ק בריסק (לא דברי הרבנים הקדמונים ומנוינים מהרי"ק ומהרמ"ן) הוגם לריבים חזק" ומסיים „ואחרי הסומע לשקוד על תקנת חביוני אדם שבע"י הקדושה;" וכן אחריו הגאון חבד"ק ווילנא הוא ג"כ רק סומך על הרבנים הקודמים הכם והוא כותב „בעטותא מיוויכו ברחמין דעפיכן להתחסד ולהטייב לעמוע את פי מלכי הרבנים הגלה" (לא מלכי רבנן הנודעים לכל ישראל מהרי"ק ומהרמ"ן) וכן הגאון חבד"ק סודעא מתחיל „אחרי רואי מכתב מהרב הגאון גר ישראל חבד"ק בריסק שלח לשנות וכו' וגם אחמו"ר מופת הדור מהר"ח זלה"ה" ע"כ, ויותר לא ראה ולא שמע כמו אלה המשבחים ממנו; ואחריהם שמות הגדים הנודעים לנו מעוטר שהם מכת החסידים ומכונים אז בשם רבים[6]), הרב מסיעטובקא ורבי וואלף מעסערנאסטריא וכו' — ואחרי כל אלה יבא מכתב מהרבי הנודע מו"ה לוי יצחק חבד"ק ברדיטשוב, הוא כותב בלי שום התחמנות וסבעותות יתרות וכדרך אלה הגדים אשר חושבים שכל היולא מפיהם וגם מקולמוסם לברור וקיים בלי להרהר עוד אחריהם „מהודעה לכון שים תקנות וגזירות מגאוני קשיתאי ומרבנו בעל ב"י ז"ל ומגדולי א"י נ"ע שלא לשנות מעות הכ"ל לשום לדקה שבעולם" ע"כ, ולכון „מהודעה לכון" מורה כבר שהוא מודיע דבר אשר לא ידעו עד כה אחר הרבנים; הוגם להודעה נפלאה כזו שים לו לבאר דבריו איך ועל מיזה דרך נודע לו הדבר כי הגיע במרחק רב בזמן ובמקום תקנת מרבנו הרב בעל ב"י ז"ל מה שלא הגיעו כל הגדולים שקדמוהו ולא אותם שהיו קרובים מאד בזמן ובמקום לרבנו, אבן שנך על הכתובים לו ועל שלחנו ומחמיצים לכל דבר, כי

[6]) המלה המשובשת הזאת מוגלת בפי הבני פולין, וכה מבטא את הרבנים העוסקים בשתדלות להבדילם מן הרבנים העוסקים בגפ"ת ופוסקים. — ק.

יתמיהו בלי ספק גם לכל היותר מפיו ומעטו בלי להסתכל עוד
לחריו ושוב הלוא הוא בעצמו תמיד קודם דרשותיו בבהכ"נ
לשומעים לוך כל הלדיקים הוא כבר אתו בלוא לשמוע דבריו,
וגם מה שגלו לו ברוע הלך על הטעות לדרוש, חם כפי שבמעטו
מאז מתחבי לחת מבני הלדדים מחסידים ומתנגדים. — והנה
לו הזכיר עוד זה לת מהר"ם לובלין עד בבוא לחריו תיקף
מכתב הרב דק"ק לוברלא והוא כותב ו"ל „גם כודיעו לממנו
(מי הם המודיעים זולת לחד הקודם לו?) מה שנגזר לומר ע"י
הגלוים לבר הלרן הלילה מכבודם וביה ישרלל נפעים עליהם
ה"ה הרב הגלון ז"ו והגלון מהר"ם לובלין וכו' שהלילה מעשות
לחב שנוי" ע"כ. הנה לם הקודם לו חזה בדמיונו לת הרב ז"ו
כוסיף זה לחזות עם הרב גם תלמידו הרמ"ל ז"ל כרלוי לביות
כי הרב לרף בלי ספק תלמיד הגון כזה לל יתקנה הקבועה
לבר הוא עומה. — ועם לרלות עוד כי מכתב הרב מהורלא
הוא ממש תקפ"ו ומכתב הקודם מהרב מברדיטשוב הוא לחמש
בלי זמן לך עכ"פ קודם למכתב שלחריו. והנה לפניו למעלה
שם שני מכתבים מהרב הגלון לבד"ק וויליע הרלשון משנת
תקפ"ב והשני משנת תקל"ו ובשניהם לו מזכר עוד בכל זה דבר
מהקנאת הרבנים מהרי"ק ומהר"מה, ובהברה לו בעת עוד מדברי
הרבנים המלה החסידים מן ברדיטשוב ומן מהורלא או דלה שמיע
ליה בלומר לו שבועה ליה. — והרי שני המהורות המלה
לממשלת ברדיטשוב והורלא יבא מכתב מהרב הגלון לבד"ק
טיקטין, והוא כבר זרח עליו כבודם, וכותב בשבועות „לבר כבר
עשרו לבות העולם הרלשונים רבותינו לבר בלרן הקדושה
מהרי"ק ומהרמ"ו ז"ל רבנן קשישי וקדישי דמרעא דישרלל לבר
מפיהם חנו חיים וכו' וכעת נשמע לבר חדשים מקרוב בלו
לבר לו ידעו לת יוסף חם החים מהר" ע"כ. והנה בחמת
חדשים וגם ישנים לו ידעו לת יוסף ולת מהר בעינן זה,
כי ממנו לו עשו חלה שום תקנה, והם לו ידעו לפע"ד עוד

גם מצם ר"מ בעה"ב כאחר חבר עוד. — ועוד יבאו הגאונים הרבנים בק"ק פוזנא ובק"ק הילבערשטאט ובק"ק ווארשויא ושם הימם מוכירים עוד ג"כ את שמות הגדולים מהר"יק ומהר"מא רק לחריפם הגאון הרב אבד"ק ברלין הוא נפטר על המימר ונפטר כבר בשעות מבלי חקור עוד, וכותב „ולא ידעתי מהין הרגלים להקל ולפטות את האב תקני לדיקים וגדולים הרב"י והר"מ הלפיך ז"ט" ע"כ. ונכון היה לו יותר לשתול, מהין הרגלים להעמיד בנין טופל מבלי שום יסוד? — ואח"כ יבאו כל יתר הרבנים המדברים כלם מתקנת הרב"י ומהרמ"א כמו מדבר ברור, ואין להעמים עליהם חסרון גדול בזה, כי רואם הטוב לתקנת עניי ח"י הרואה להם מרחות מדומות, וחשבו כי הרבנים הקודמים כתבו כן בלי ספק מידיעה ברורה אשר הגיעה להם בזה.

ד) ונבחין עוד הדבר מלד עצמו. רבנו הרב בעל ב"י עשה תקנה גדולה כזו בפרושה על כל הארצות אשר אחב"י שוכנים בהן ואיש לא ידע ממנה עד שקם הרב מברדיטשוב וגלה אותה ברבים? מיטלה זה על לב כל יהר דעת? וכ"ת ועוד רבנים עמו רואים עוד להסביר, כי תקן כן לכל הדורות, וא"כ איך לא שלח העתקות שמות לכמה ארצות? ואם שלח, איכה יועם זהב כזה ואיך נאבדו כלן? חיבוריו היקרים כסף מצרף וב"י נדפסו עד מהרה בחייו בחיטליא, ותקנה מציונית כזו ממנו בעצמו ובית דינו נשארה עמומה בתוך אהלו? ועכ"פ בח"י ובלפת מקום מצבנו איך לא נמצא כתוב ממנו מזה מאומה? ואין לדחות הדבר בקל כי היו הרחוקים יראים להעתיק דבר כזה, אחרי אשר נעתקו ונדפסו דברים יותר מגויינים כמו אלה. וגם רבנו הרב בעל ב"י בעצמו לא חדל להעמיד הדין בתר הטוב בשלחנו הטהור (יו"ד סימן רנ"ח) „ויומבי ח"י קודמים ליומבי חו"ל", אם דין חדש ממנו אשר לא נמצא עוד ברמב"ם ובטור כ"א בשמ"ג, ויאר וגכון בכל זה ע"פ הספרי שמביא בב"י

על הטור שם, וקרוב לומר, כי רק דין זה היה מרחף לפני הרב מברדיטשוב כי זכר מימי נעוריו בעת עסק גם בגלות, כי הרב ב"י מחדש פה דין שלא נמצא בפוסקים שלפניו לענין מעות של לדקה שהגבו ג"י קודמים בהם; ומדי עסקו לעת זקנתו רק בשאלות ערך גם הגלה לנסתר (כי כל עקר הגדר לעסמת ר"מ בעה"ב מקורו בנסתר ובטמון), כי יש תקנה מהרב בעל ב"י וכו'. ובלשת הוא מדבר מתחלה מן „המתנדבים בעת מעות ג"י ור"מ בעה"ב" ובשבור כי שמי שלא היו שוים בעיניו כפי הממוצע כבר בימיו אבר אבר היו חושבים נדבת מעות של ר"מ בעה"ב כאלו הוא נדבה לשבי ג"י, לכן כתב אח"כ „שים תקנות שלא לעשות ממעות הנ"ל" ר"ל כל המכר למעלה שהתנדבו לג"י, הו אומנם שתגלות גדולה הגלו לדברי הרב הזה, לך לא לדברי הרב מהורלא הבא אחריו. — ומשוב לדברי הרב בעל ב"י בס"ע, כי אם בבתבו שיושבי ג"י קודמים ליושבי חו"ל היה גם המקום להעמיד גם התקנה מבית דינו, ועכ"פ הרמ"א ז"ל אבר מדרכו להביא כל אבר ידע מהמוצג ממנו הרב ב"י ומילך, אין לנו הוסיף פה בדבר תקנה זו, למען ידעו כל הדורות אין למהוג בדבר זה? וכן כל הפוסקים ומפרשי הפוסקים אחרי הרמ"א (עט"ז, טו"ז וש"ך) והחכמים הגדולים בשו"ת שלמה לא מצינו ולא ידעו לתן רשם מתקנה כזו; ועוד עד הרבים בדור שלפנינו מבריסק ומווילנא, ועוד בדורנו שלא נא לכל הרבים הגדולים אבר אבר נמספו דבריהם בחבור כ"ת, הלוא הם יורוך ויאמרו לך ומלבם יוציאו מלים כי לא ידעו מתקנה כזו מקומה, עד אבר ערך כ"ת לפניהם את המחברת הקטנה המדפסת בווארשוי, אבר שם בתו לעיניהם דברי הרבנים מברדיטשוב ומהורלא, והחרימם מעט רבנים המחליטים ספורם לאמת ברורה, וגם כ"ת בעצמו לא ידע מזה דבר כפי דעתי עד אבר בתו לידו דבריהם הנדפסים בווארשוי, — יותר מזה, אין ספק אלי שגם שלל יושבי ג"י בעצמם לא היתה שום ידיעה מתקנה כזו של הרב

ב"י, גם בדורנו זה עוד, בכל המכתבים הבאים בפעם בפעם מצא אצר יקרנו מענין זה; ובעתקתי למעלה לשון המחבר ס' „חבת ירושלים" במספיק לענינו בהעתקת דברי בעל מדרש תלפיות לענין הגדרים לגממת ר"מ בעה"ב. ואלו היה רק אחד קול בעלמא על התקנה הזו מהרב בעל ב"י, הלא היה עם ומעמ לספר לנו זאת במקומו, כדי לעורר לבות אנשי חו"ל על הדבר הזה; והמציא לנפוש ס' כתר שם טוב אצר היה כמתפאר בגפנו ליחס הדבר הזה על הגדרים לגממת ר"מ בעה"ב אל הבעה"ב, כאלו הוא הראשון בדבר הזה, כתב „יען ח"י גדולים בפנינו גרות לבהכ"נ" ע"כ הלא כי הכנוסת תהיה רק לבהכ"נ שגודרים כן [7]), ושם יתמהו בהמעות להאיר את בהכ"נ ולא יותר. — ומגם פה בעדתי הקדושה, עדה קדמונית ומנהג, ועוד יודעים זקניה כמה ספורים מרבנים גדולים קדמונים, והגאון ומופת גם לדור אחרון מוהר"ר ליווש ז"ל ותלמידו הגאון המופלא בשערים בעל תוי"ט ז"ל היו פה רבני העדה, ובכל זה אין יודע ואין שומע בה ממנהג הגדרים לגממת ר"מ בעה"ב ואף כי מן היה תקנה לגלות המעות לע"י; יותר משה עוד ברור לע"ד כי רבנו הרב בעל ב"י ומהרמ"ח לא ידעו עוד גם את שם ר"מ בעה"ב, וכן הרמ"ח ז"ל והבאים אחריו כמו שכל מחברי ספרי יוחסין מהריאב"ד בעל סדר הקבלה ואילך לא יזכירוהו בשום מקום; ואין ספק אצלי שכן בכמה ערי הגלות וגם בהיטליא לא ידעו ממנו מאומה והרי הגאון חיד"א המופלא בספקיותו בספרי היחוס, והוא היה היטליא, החרים ג"כ משם וכיוצ"ב על ר"מ בעה"ב בכל ספרו שם"ג; וגם המהר"י ז"ל לא ליין עוד מקום קבורת בע"י לאיש המכונה כן, ורק בעל ג"ע"י

[7]) וכן הוא בחמת בשיר מולדתי לבוב (וכפי אשר שמעתי בילדותי גם בשאר ערי פולניאה) כי יקנו הנגדים ממעות ר"מ בעה"ב רק נרות אור שמן להאיר את בהכ"נ אשר שם הלוחות והתבות הנ"ל. — ק.

המאוחר הוא הרמב"ן אבר הזכיר שמו דרך נגד ועליו כתב בעל סה"ד „לא ידעתי מי הוא זה", ובעל „שבט מוסר" הוא הרמב"ן אבר יזכיר המגיד על נדרים לשמותו. — ונגד כל אלה הבחינות המבוררות נקבל היום אחרי אבר חלפו כשלש מאות שנה מזמן הרב בעל ב"י דברי רב אחד מדור העבר וניחם תקנה אבר לא ידע יוסף ולא עלה על לבו שום רמז ממנה (דהיינו לא לבד מזה שנדפסה המעות לשמות ר"מ בעה"ע תנתן ליוסבי ח"י, לך גם מעניו נדפות בחלה וגם מחים שמשו ר"מ בעה"ע) לרבנו הרב הבוש ז"ל, תתמהו! — וכבר הבחתי במקום אחר (בספרי „תוכחת מגולה" הנדפס בפפד"מ נגד הרבנים הסרבנים המחפים עם) דברי הרמב"ן בתשובותיו (סוף סימן תקמ"ח) ו"ל: „ויפרחל מוחלי דת בחמת בני יעקב היש חמת כלו זרע חמת מוח להם לסבול עול גלות ומה שיגיעם מהממין בדבר עד שיחקרו חקירה רבה חקירה אחר חקירה להסיר כל סיג מהדברים הנחמרים להם ותפילו במה שירחה להם שהוא חוח ומופת ושעד הנחמן בהתבת עם חלמי חברתם דרך החמת, ובהרחיקם לא המסופק ענין ממה עם ישרחל שהיו פרוכי עבודה קשה וגלוח מהה לבשרם ועכ"ז חמר ומן לא יחמינו לי ומולך לכמה חוחות וח חוח חמת על עמנו עם ה' שלא להתפתות בדבר עד שעמד על החמת בחקירה רבה חקירה גמורה" ע"כ. ודבריו הנפלחים מדחים על רב ידיעתו תכוחת כלל ישרחל, ושם מוסר השכל להרבה מחיינו בפולוניא הנפתים למתחסדים, וככה לחיות בחשבון הנפתים לקול המתחכמים[8])

[8]) גם בפולוניא גם בחשבון ובשאר מקומות יש מתחכמים ומתחסדים ובניהם חיש הולכים דרך המלך רק ירחיקו ללכת זה בכה וזה בכה וכבה המשמשת בקרב מחנה ישרחל כי רק מקלקלים ומחרפים המה ועוחנים זה לזה לשלה, זה מכשל וזה מגלה; ועוד זה מדבר וזה בא ומגלה סוד מתגנדו להתבבד בקלונו, והלד הבוש שבשם שבדברי שניהם יש חמת מה (היינו החמופים והגדופים המופלים זה על זה) וד"ל. — ק.

ומקוות יגעו זה בזה כנודע. — ופוק חזי מאי נתיב חז"ל, שם יאמר תכף אחד דבר בשם רבותיו היו מקפידים עד מאד לבחון בלבבו ובשימוני וחקרו דבריו כמו שחוקרים את העדים, וזהו לשון „פיעיד" בגמרא עדיות, ולכן נקראת המסכתא הזאת לפ"ד בשם „בחירתא" ר"ל הנבחרת (בלשון סורי, כמו שהרחיבתי כ"ז ברור לעיני רבים בס"ד), וגם בכתב שבא לעיניכם על אחת דין אמרו „לאו מר ברייה דרבינא הוית עלה". — ועתה נבחן דברי הרב מברדיטשוב; הנה יאמר כי רואה בעיניו כתב בעל ב"י או רואה בן בחור ספר? לא, לא כך יאמר „מסדעתא לכון שים תקנות" וכו', ולא יגיד מאין בא לו התקנות הלזו, אבר גם עוד הממיס לא יוליך את הקול ובעל כרחים לא יגיד דבר מהן ואיך יעלים עוד בלבום ויסתרות את דבריו על תכונת התקנה שלא לשמות ממעות כנ"ל; וכבר העירותי על אמתת כוונתו במ"ש „מעות כנ"ל" היינו מעות של ג' כנ"ל, ומעות ר"מ בעש"ץ חשב למובן מעליו שהיו מוכנים ג"כ לשלחו לא"י ג"כ חל גם על זה התקנה, — וכ"ת כותב עוד אחרי אשר ירם ידם אלו „לשון החולפתא" נגד הרב אשר ערב את נפו להסתפק ביחוס התקנה הזו להרב בעל ב"י ח"ל: „וכי ג"ע להשיד על כתב יען נמצא אחר כמה דורות בשכת"י יותר ממקום אחר, וכי רחוק הדבר לומר שנמצא שם בהא"ק עוד כת"י, ומשם נתקיים ג"כ כת"י מתקנה זו", ע"כ. שמעו מכולים והתמהו תמהו! כ"ת מחליט דבר מדומה ופופט מהחלט שלו עוד להלאה, והיסוד אין ומבנין אופל, וכי ידע או רואה או שמע אים כת"י של תקנה כזו בא"י לקיימו? לא כת"י בעין אחר היה לפני הרב מברדיטשוב מהרב בעל ב"י, ולא בעין תקנה זו, ולא קיימו ולא קבלו, ומעולם לא שמעו ולא חזיתו ועין לא ראתה תקנה כזאת מרבנו יוסף עין הדמיון של הרב מברדיטשוב או עין הדמיון של התועים אחרי דבריו וגם

בדבריו. — ועוד כותב כ"ת בתותו המעמד: „וק"ו דבכ"ד דיתקיים ע"פ עדותן של כל גדולי הדור סמפורסמים", ודבריו מתמיהים ומפליאים בתמת; מי מגלה הרבים העיד מתומה על יתום תקנה זו להרב ב"י וע"י מי מתם יתקיים? ותגה גם כ"ת אתד מהגדולים הבאים בתבורו, יתמר נא תם היה יודע לתעיד מתומה? וכמותו במותם ממכו כלם בזתה"ן אתרי המתבר הרתבון המותעה והמתעה. ועוד כותב בפשיטות להלתה: „וכיון דבודאי תתיים (?) וספק הוא תם כלה התרם (?) אז לית, תמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי, ודמי לספק דרבנן דיכי דליתחזק תסורא דאולין בית לחומרא" עכ"ל. ותם כך הוא ודאי של כ"ת מה תהיה עוד הסברתו? והדבר ממש בספק; עד הרב ב"י לא היתה תקנה זו בעולם בלי ספק וגם אתריו לא ממעה עד ימיו, ועתה נתחדש ספק רק ע"פ דברי גחמת של יום המודע למכזב, תבר כמה דבריו בערפל ותבר חיזו ספק כלל בחמת לכל בוחן יבר. —

ה) שבתי ורחיתי כי כמה מהרבים התגה גלו דעתם שהיום סומכים בדבור על יחוס תקנה זו. כן כתב הרב הגאון מוהר"ר יצחק מאיר בוותשטויח, כמו מתייצב בדבר ו"ל (סימן י"ט): „ולא רחיתי גוף תקנת הרתבונים ז"ל" ובוד כמתגתם למען לא יהיה נכשל ח"ו בחסרון חמות הלדיקים, תבר ידו עמהם תמיד, כותב „ובודאי כלפון הכתוב בשם הגאון הקדוש התבד"ק ברדיטשוב ז"ל הוא כד"ת שלא לשמות וכו' ע"ב. וכוונתו שלעגמו יספיקו דברי הרב מברדיטשוב ות"ל עוד ע"פ לרחות תקנות הגאונים מהרי"ק ומהרי"ן תבר לא בתו לנגד עיניו; וכן הגאון התבד"ק בתשלח כותב (סימן כ"ה) ו"ל: „כיון שהיא תקנה קבועה מהבמו בעל ב"י ומהרמ"א ז"ל ות"ש שלא נמלא כך בכתובים מ"מ למה לא נהום לתקנה זו. ומרי תפילו בלא התקנה" וכו' ע"ב. לך מוסיף שם להלתה ו"ל „וגולי כך היה בקבלה לרבנו בעל ב"י ומהרמ"א ז"ל שכך היה רגון ר"מ בשע"

שהעודר למצותו ידור לבני י"י" וכו'; וכן הגהון חבד"ק חומוזוחבר כותב ח"ל (סימן כ'): ואומר, כי אם אמת, כי כבר רבנו בעל ב"י ומהרמ"ץ זי"ע החרימו(?) על תדות נדבות וכו' לך ספק כי לא גזרו רק על מה שנדבו שהם" ע"כ, וראה כמסתפק קלת וכבל זאת מוסיף לו מלה חדשה "החרימו", ולהלאה כותב: "ולבי אומר לי וכו' אין זה כ"א להדיק ראה בדורו גם הוא הטוב ותלחן ערב בני חס"ק וכו' ואם ר"מ בעה"ב לפני פטירתו כי מי שיתנדב בעד נשמתו לצדקה וכו' והיה (להדיק) הדור מפורסם בדורו לאים מופת בחמת ויאמינו בדבריו, זה נראה בעיני אמת וכבן לתת טעם ויסוד לדבר אשר פשט ברוב מקומות ישראל" ע"כ, ומראה יראה שאין כאן רק בשערים אשר לבו אומר לו ובב"ד כ"ת בואם עליו כבר חיב ואמר במכתבו שהחרון "ובזמנו הרב הגהון החמתי מהר"ם ח"ם נ"י החבד"ק חומוזוחבר יע"א כתב ג"כ שר"מ בעה"ב בעלמו תקן זאת קודם פטירתו ואחריו קמו הב"י ומהרמ"ץ לגזור ג"כ בחרם(?) על זה" ע"כ. כמה מהגחמת, כיצד הגהון מחומוזוחבר כתב כן כמחליט מה שיודע ע"פ ברור חיב עדות, "ואחריו קמו הב"י" וכו' ובאמת לא קמו כלל על ענין זה ומכש"כ שלא גזרו בחרם, מה שלא מצא גם בדמיון הרב מבדיחבוד, אשר היה הראשון אשר הביא לנו הספור החדש הזה. והמגם כי רק אחד מהרבנים רחיתי מפליג בדבר הזה עד חוץ לגיטה, כי יאמר (מכתב ע"ו) "ג"כ פשוטה שם היה יודע זה הסודר מתקנת הב"י ומהלבוש ז"ל, שהנת ר"מ בעה"ב היה לעניי ג"י שבוודאי היה מתנדב עבור עניי ג"י והיה עולה בכל תופן היותר מועיל וזה ברור ואמת" ע"כ. וזה באמת לא ברור ולא אמת ועל יתד אשר לא במקום נאמן לא מוכל לתלות לאלהים ולפיטות. "שם היה יודע זה הסודר מתקנת הב"י" וכו' ותופן זה ג"ג מלילותו, כי איך היה יכול לדעת את אשר לא ידעו כל אשר לפניו, מפני שלא היתה תקנה זאת נמלאת בעולם כלל.

ר) ואולי יאמר כ"ת, מה יזיק לנו אם נחזיק ונתמך דבר הרחוי וכבר מלד עלמו ע"י שאנו מיחסים אותו לקדמון אחד אם ביותר ואם לא? על זה אשיב, שהזיק גדול מלד עלמו, ואוה פורה עוד רעים ולעגה; כי מלבד שאין רחוי לנו עם ישראל ממלכת כהנים וגוי קדוש ללכת בדרכי כת עודעה בעמים אשר יאמרו כי תכלית כל דבר אם טובם היא (בעיניהם) תבקיר את האמלעיים המובילים אלו, יהיה על דרך שיהיה, הנה גם כי יאמן יד למיחס ח"ו ולכופרים אשר רבו בימינו, המביאים אחד על כל התורה המסורה והמקובלת לנו בחמת ממעמד הר סיני ע"ה עד תבי כתב"ג והלאה; ואם לא שמע כ"ת מאלה הרבים הסרבנים אשר כאשו בפומבי בדברי הממעם והתלמוד ושם האחפים מכבר בעיר ברוינסוויג ובעיר פפד"מ[9]) הנקבלים על ממעם ועל אחרן ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עד סוף התאים, ושם יאמרו כעת, רחו כי גם עתה מחדשים להם המאמינים בתומבע"פ עוד קבלות בדויות ומיחסים תקנות וחרמות לאים גדול אשר היה חי לפני ג' שנה ולא ידע מהן דבר ולא חלי דבר. — והנה אחד מקרוב הוציא לאור (או לאחרך) אים אחד אכם בעיניו, הוא המודע בשמו י"ר (בלשון סני נסור) מגוילייאה, ספר אשר קרא בשם „בחינת הקבלה" ובו דברים מרים נגד תמונת תומבע"פ, תשמר בשערת בשרו על כל קורא תמים בחמת; כי זה האים מחליט ומביא רחיות (בדויות וכוזבות), כי התנאים בעלמם לא ידעו עוד דבר מתורה שבע"פ, וזה וזה תאכל חרבו המרלחת, והאים הזה עד כה לא נתרפא

---

[9]) ואח"כ גם בעיר ברסלוי; ושמעתי אומרים כי חזה מהרבנים והדרשנים, הנאספים שם (בפי חמרם) להקל מעל הקהלות שלו תקנות חז"ל, אכלו נבלות וטרפות וחללו את יום השבת בפרהסיא ועברו עוד על כמה מצות התלויות בארץ שבקהלתם; הלא למשמע אזן תאזין ונפשנו. — ק.

גרוע עם הכופרים המכריס למעלה, ופתחוס נהפך לחוס
אחר ויהי בעוכריו; ומדי נעמול ללחוס מלחמת מלוה נגד
זה המורד וסייעתו, והנה לנגד עיניו מרחף זו, כי חסיפת
רבנים ירחים ומלמים בחמת ממכרים לקבל גזירות מדומות ודברים
חדשים כחלו הם ימנים ומם בלתי מיוסדים ולא היו ולא נברחו
למעשה, לבי לבי על חללי רוח אל בת עמי! —

ז) וכבה רחיתי את כ"ת מרבה לחזק דעה אחר לא טובה
ג"כ אחריתה, ובזיונו כי כל ב"ד אפילו אל הדיוטות יכולים גם
בזמינו להפקיר ממון אל יחיד מפוס הפקר ב"ד הפקר; ואפוא
אם כ"ת חפב ובחן וחקר ודרש כל אחר ימח מדעה בזאת.
והנה תלויים בה, כהרים התלויים בשערה, עקרי דיני ממונות,
כי הטעם אל אפקעינהו רבנן לקידושין מיוחס בבר אחרו ר"ל
מפוס דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ומם הפקיעו כסף
הקידושין; ועתה יהיה ביד כל ב"ד להתיר כל עגונה לפי
סברתם מפוס הפקר ב"ד הזה, דמיחא ליה בהפקרותא; או
דיחפוב כ"ת כי כל ב"ד יהיה ע"פ כמו עתה מבי דינא דרב
אחי ורב אסי ולא יעלה בי דינא דאמגושתא בחבר מעלים
בבר לרוב בדורנו זה? וחם אחר רלה בבר התלמידים [10])

[10]) והנה הזה (אבר לא ידעתו מה היה לו) היה מבת הצבושים הדומים
לפרושים ובקבו בם אחבו; ובתחלה היה מתחסד זמן מה ואח"כ הסיר
המסוה מעל פניו, בקצן החל ובגדול כלה להרוס את כל יסודי דת
תורתנו הקדושה; אבל בחמת לא עלתה בידו ולא היתה בחבר זמם
לעשות, כי רק מתי מספר המה הסרים למשמעתו, אבר גם בלי בגיונו
וחזונו בהפקירה ניתה לחו, ולבן בחו עמו בברית יחד לאמר זאת
התחמת ותלה הפסילים דיינו, אבל לא מחמת רחיותיו הודו לו ובבבו
במו; כי בחמת הוא מתחלתו ועד סופו לא הביא בום רחים בעומ
ולא בום הצובה עלתה לדעותיו רק הטיל ספקות וקובזות ופער פיו
לבלי חק ומן קץ להבליו ולהזיותיו וכלם רוח החקירה החמתית ימחם
כי רק הבל יפלח פיהו ולשונו תהלך בחיה. וכן דרך כל תגבי סייעתו

ומחוץ מרעיו לומר בעין יפתח שכלך היפס למד"י ולע עודע מקומו חיפ וכדומה עוד בשאלות עגומה, אם ס"ד של עכשיו רוצים להתיר אין מוחה בידם, משום דהפקר ב"ד הפקר למפרע; ואני הוכחתים על פניהם בתוכחת מגולה (במדפס בפפד"מ) והרגיתי ברור כי זו הסברא, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש והפקר ב"ד הפקר, נאמרה רק בעת שאר היתה עוד התורה ביד ב"ד אחד שאר ממנו תורה יוצאה לכל ישראל, ואדעתא דרבנן ר"ל רבנן שכל ישראל סומעים להם, ושיעו בזמן שהיה עוד ב"ד בא"י עד רב דימי ולכל מחותי, וכן אח"כ בבבל מימי רב דימי ואילך שהלו הישיבות בא"י ומבבל יוצאה התורה לכל ישראל, ומחכמיה ג"כ תקנות וגזרות, ועליהם נעטיו לעשות ע"פ התורה שאר יורק כמו ע"פ ב"ד הגדול שבירושלים או ביבנה ועבריה וכו' ואח"כ בימי רבנן סבוראי וסגאונים; אחמנם אלה המאוחרים לא ערבו עוד את לבם לעשות תקנות חדשות לכל ישראל כמו הראשונים, ורק מעט תקנות שאחרו משם. והרי"ף פ"ב דשבת סימן ט"ו תמה כבר על הגאונים איך יכלו להדש גזרה אחר רב אשי שסתם הש"ס; אבן בחמת גם הגאונים היו אז לב"ד מיוחד ומורים לכל ישראל, ולע נפרדו עוד רבניס ובתי דינים בארצות שונות כי אם ממן מות רבנו האי גאון ז"ל שנפסקה הגאונות והחלה זמן הרבנות ואז נפלגה ארץ בישראל ונתרבו בתי דינים בארצות וגם בקהלות שונות, ומאז והלאה לא נמלא עוד רב או ב"ד אשר ערבו את לבם לחדש איזה תקנה או גזרה לכל ישראל; וגם רבנו גרשום הנקרא בפי כל מאור הגולה (וכאמרו זה מורה כי הוא היה הראשון ויחיד בדורו לכל הגולה אשר תחת יד הנוצרים ועכ"פ לאשר

להבין שאלות ותשובות קדמוניות ולהגיע ספקות אבל לע בחקירה ממשית (דהיינו חפשית) רק במערה אשר הגיעו להם בתחלה, וספפ מוכיח על תחלתם במאמרו מה שבקבו למלא עוד קודם חקירתם. — ק.

בלרפת ואסכמ ואיטליא בלפוניה וברימתיא) אחד גזרותיו רק לבני ישראל הסוכנים בתורות הכן, וכמודע שלא נתקבלו בספרד ואפריקא וכל תורות הממרח, ושוד גם בתורות הילוה לא אסב עלמו ובית דינו לב"ד אשוב כ"כ, עד כי תמיהה גזרותיו כמו גזרות בעלי התלמוד ז"ל; ורואה ומבן כי גזר עד"מ שלא ליתא אתי נשים, וח"ו שיאמר הוא או אחד ממקבלי גזרותיו שמי שקדם אשה אחת על הראשונה עובר אדעתא דרבנו וכסף הקדושין אינו לשמו משום הפקר ואפקעינהו רבנו לקדושין מיניה, וכדומה עוד בכל תקנותיו; וכבר נתעה בכמו זה מורה אחד וגערו בו (עיין שו"ת ב"י דיני קדושין סימן ו' ומה שהביא עוד שם מן ריב"ש ומהר"י קולון) ולמן הגמרא (גיטין ל"ו ע"ב), כי דיעה דרב אחי ורב אסי דתליתי לאפקועי ממוגח, לא מוכל להוליא ממשמעותו, כי רק ב"ד הגדול שבא"י יכולים להפקיר ממון; ונקט הני כי שם היו מודעים לשם אז לב"ד אשוב שבא"י, שאחריהם לא היו עוד יכולות בא"י ולא ב"ד אשוב כפי שמתבאר מהגרת רב אחירא גאון וממהלכי הקורות בזמנים ההם; וכן מפשעות למן הרמב"ם (ה' ממכר פ"ע ה' י'). ומ"ש (שם הלכה כ') „ת"ח שהלוו זה לזה חייבים לריבים פרוצול", שאחי ת"ח לת"ח דידעי עלמם מעיקרא זה את זה ויודעים ג"כ שמומעים ומכבדים זה לזה, וכל אחד מהם בטוח מהשם כי יהיה עכ"פ בעיני חברו כמו ב"ד אשוב, לך לא כן הוא אם רוצה ת"ח אפילו מלוין לאחד גזרה או תקנה על כל העם, אשר יש לאחוז מאד פן יתרבו החולקים מן העם ומן בתי דינים אחרים אשר יאמרו מי שמך לשים עד ומופת על כל העולם כלו; ורק עד"ז מתישבים דברי הרמב"ם היטב וסדר הסגנת הרשב"ד שם ואין צורך להדוחק בעל כ"מ ז"ל. ומני הלמודים על הפקר ב"ד הפקר יורו גם שמהם כי זה רק בב"ד הגדול אשר ממנו יאחז תורה לכל העם כמו מהלות של יהושע ושזקנים או גזרת עזרא ובית דינו לקבל עולי הגולה. ורבנו תם ומי הכי סבירא ליה; ומה

שכתב הוא פרוזבול בבית דינו, נלע"ד כי רק פרוזבול לבד הרשה לו, וזה מפני שכבר היה כזה בעולם, והוא כלך בזה רק בעקבות חכמים הקודמים, ולא יוכלו לעשה לו שאר בתי דינים לאמר, כי הוא מחדש מעצמו חיזה דבר; ומטעם זה הקל בזה גם הרמ"א ז"ל (חו"מ סימן ס"ו), לכן בתקנת דבר חדש שלא היה עוד בעולם אשר תלוי בו חיזה דבר שבממון לכל העולם לא היה מרשה לו גם רבנו תם ז"ל. וגם מי שסובר דכל ב"ד יוכל להפקיר היינו רק למקומו ולא לשאר מקומות דלא מודה דבעינן עכ"פ גדול הדור (עיין טיטב שו"ת מלבים סימן כ"ט) ואין להאריך עוד בזה מטעם אשר כתבתי ואכתוב עוד. — לכן כ"ת יעסה להחזיק עוד בדעה הטובה העוקרת הריס, כי בכל ב"ד לפילו של הדיוטות תמריכן עוד היום להפקר ב"ד הפקר; והתקלה הגדולה היולאת מזה אין לשער, שא"כ תהיה לשם זו במקום פלוני לשם היה כפי דברי ב"ד לשר שם, ובמקום לשר פלוני כפי תקנת ב"ד לשר והפקרן הפקר וע"י זה בוות ישראל להפקר ולמשכה, ועברת המשפחות המתולדה בישראל תפסק ח"ו. — ובעת כתבי זאת נמצא מעיר סאמבורג, לשר רב לשד מהכוררים ומודדים היה מסדר קדושין לשם היה לשר בעלה הלך לאמעריקא, והשריכו לשותיה דבריהם לשרי הפקודות ובקשו כי הם יודיעו הפרוד לשר נעשה עתה בין הזוג כפי דינא דמלכותא, ובדת נתנה מברי הפקודות ואמרו בבהור כי רק אם המלך ימלא חיזה רב לשר יסדר קדושין חדשים לשם זו, לו תחשב כמנוחת למפרע; ומזה נמלא בשד המעריס מבחית ומדיה כזה, לשר הרבה תועבה ושמה בישראל, הוי לשותה בושה! — ושולי יאמר כ"ת כי כזאת תוכל לעמוד רק בהרות לשבה ולא בהרות הלפון פולניא ורוסיא, לא כן ידידי, הבט שמאל ולשה, כי לא רחוק היום כבר ועוד גם היום כי בעדה הגדולה של עיר מולדתי לבוא יתמה לרב לשד מהחדשים הבם הפורלים כל גדר גם גדר חושות לשר היה

חזק עד כה, וגם בבחר עדות ליסראל שם במדינת גאליציא מי יודע אם לא יגברו פעם אחת המתחווים ויתנו להם רשות בעירות להם ולזולתו יתלקטו אחים רקים ויהיה לצ"ד להפקיר ממון של יסראל עם נפשם, — וכל זאת נקל בדור הזה אחר אחיו יקלל וגו' דור מה רמו עיניו וגו' — ומלך אחר נקל ג"כ כי יגברו המתחסדים בחוזה מקום, ובם דור עסור בעיניו וגו' יקחו להם חוזה מנהיג בדת בחפלם אחר רבי יתקרי וחכים לא יתקרי ולא הוא יאסוף אלו אחים פוחזים ובטוחה ובגבהי שומר ספתח ויהיו מבית דינו ויעפטו ע"פ דמיונותם על כל דבר גדול או קטן המוגע ליסודי הדת, וגם בם יוכלו לסבכך מספחה בספחתה. יאמר נא כ"ת נ"י אם לא זאת בעלם היותר טובה היעולה עתה, בעת אחר מבטולות כאלה יתרחו לעיניהו, רק להחזיק באחר קבלתו ולאמר כי אין לנו עיור רק בתורת הזאת הכתובה והמסורת לפי אחר התפשטה מאז ביסראל וכל בני יסראל קבלו אותה לפי אחר אין אנו עוד ביד עוס ב"ד בזמננו בעוס עיר ועיר או מדינה ומדינה לחדם דבר בחוט השערה המוגע לכלל יסראל. —

ה) לך לי מאחד, כי כ"ת עמל לחדד שכלו בשמן ולהרחות חריפות ובקיאות בעומק הזה המדובר, ויגע בדי ריק ובדי אם, כי היסוד אחר עליו בנה כל בניינו — תקנת הרב נ"י — לא מוסד הוא ותחתיתו ריק, והעמוד אחר רלה לתמוך בו את בניינו, הייגו הפקר ב"ד יהיה מי שיהיה בכל זמן ובכל מקום, בוער הוא בהם אחר עד אחדון תאכל ח"ו, — ובעבור יתרון מעט מצער אחר רלה להביאנו ליושבי ח"י, הרעים גדולים זקנים ממנוחתם וגם מעוני הדת אגל כל אחב"י בכל קלות תבל למועבותם; אחמנם זה העמוד של הפקר ב"ד לא היה כ"ת נריך כלל, כי בזה חודה לו ויודה לו כל קורא הדורות, כי רבנו הרב בעל ב"י גדול הדור היה ורבן של כל בני הגולה, אחן

בחמת גס גבר גדול כמוהו בודאי לא ערב את נבו להחזק תקפם
אחר תתפשטו על כל גבולות בני ישראל; אך יותר ממה אני
אומר, כי כל מי אחר יסכיל על דרכי האחזם הגדול והנאדיק
הזה נ"ע, יעלה כי כל מגמתו במשך ימי חייו האחרוניים היתה
רק להחזיק במעוז הקנוניס גדולי הדור אחר קדמוניו ולא להחזם
חפילו שום דבר קטן מעצמו בעניני הדת, כן אבר בהוריס
יקריס ונפלאיס לספר הרמב"ס והטוריס להרחות בדרוך נפלא
כל מולא דיוקם, וכפי בהוריס הנס ערך את"כ הנלחן אחר
לפני ס' אחר גס בו לא אחזם דבר מעצמו. ודרך זה למד
מאדוננו הרמב"ם ז"ל בספריו אחר אבר בהלכות התלמוד, ואותו
ואת דרכו אחב מאד בכרחה בכמה מקומות, ובתחנן מאד
להרחיק כל מגמה אחר לא הסביאו עליו כל החכמים הימרים
אחר לפניו והוא גס הוא אחב אותו לבלתי מסכים אל דרך
תורתנו ודתנו הקדושה, כן הרחיק בפרוש את מגמת הכפרות
בעי"כ וגנאו מאד כפי הממלא בדפוסים ימים[11]), וגס מה
שחזבו בעלי הסורות לא קבל ולא נתן לנס מקום, ובשקר
נתיחס לו ס' „מגיד מישרים" והוא נתחבר כלו מר' שלמה
אלקבץ ולא ידע ממנו רבנו יוסף קארו בחייו, כאשר ברורתי
כל זה בס"ל, ולכן לא ממאחר ממנו שום תקנה חדשה על שום
ענין; ולגבר תמים הלזה ניחס עתה תקנה וגזרה על כל ישראל
בעניו נדר נרות לנשמת ר"מ בעה"ב אחר בלי ספק לא ידע עוד
גס את שמו? ובשמת המגיד לנדר נרות לנשמת מת — והוא
היה התחלה ג"כ בעניו נשמת ר"מ בעה"ב כאשר רחוקו מהודים
תלפיות והקדמה לכתר ס"ט — לא ממעי יהודה יצא; ולולי
היה יודע לו שומע מגמה הזה, יותר היה מתחנן למנעו

[11]) ים לי ס' ס"ע התפס (בלי סימן מקום התפוס) את ספ"ז ושם"ח
לפ"ק בלי שום פרוש רק עם הגהות הרמ"ח ושם כתוב (חו"ח סימן
תר"ס) „מגמה כפרות בעי"כ מגמה של שטות הוא". — ק.

ולהרחיקו מכל וכל, כאשר לא העמיד גם המגפ על האדת גר ביום פעירת אבות, ודי בזה. —

ובדבר ספרי אשר יקר לפניו המחיר, הנה בחמת רב הכעס אשר הועלתי עליו לך בכל זה הנני מוכן לפקוד על בני לתת לי"כ ספר אחד חנם אין כסף, לך ברחמנותם לחכם לתמובתו היקרים על מכתבי זה, אשר לא תסיח על דרך נלחון במגפ ת"ח החובלים זה לזה בהלכה, רק תבלול דבריס אשר כ"ת יחשבם בלבו עכ"פ לאחת או קרובים לאחת [12]) ויהיו

---

[12]) ואסיים במה שפתחתי, כי מכל דברי האגרת הזאת נראה ברור, כי הרב הגאון ז"ל לא לאחבת הגזות היתה מגמתו ולא חמר קבלו דעתי, רק כל דבריו בחמת ונדף נאמרים בלב טהור וניות נכון לקבל האמת ממי שאמרו, כי בחמת היה חוקר ומבקש ומעמיק בכל ענין הבא לפניו בלי משא פנים (אבל גם בעניה יתרה) ובדרישה ותקירה אמיתית בלי שום מגרה מקודם; ולבוא עמו מתגדיו להוריד לעפר כבודו, כי לא הועלו כלום בקול בחנחם, כי קומתו קמי ומיקרא לא קאי. — ומגי מודיע פה, כי לא לחרחר ריב ומדון עם המתחדשים בזמנו וגם לא לבזר טשיתם פה חפני כעת, כי אמת על פי הדוב חושבי הגאון ומרעיסים שוא ומלאה בפעפועי מלים ואינם מקבלים שום רושם (לפיני ברורה) המתגדלת לסברתם ולבן אינם מודים על האמת; לכן חפלתי להשיב את הדברים אשר בבר נסתה כף רגלם הגם גם על מפתן היכל החכמה אבל ח"ל עוד לא פרקו מעל צואבם שלא תורם ושל מזות, לבל יפתה לבבם לגבת אחרי החולים המתעים בחקירות ופלפולים של הבל ובספקות רבות בעניני הדת, רק לדרום ולחקור עד מקום שידם מגעת אבל לא להאביד זמנן היקר בנסתרות, אחת העלה הישועה לכל איש אשר ירחת ה' בקרבו; ובלבבו יבין החוקר האמתי כי אין סמך מוצא מידי ודאי, ולבן מה שוב לחזיק את בית האמונה האמורה ולדרום ולעמול בתורה וחכמתה כי זה בלי ראשה. ואם רק אחד מאלף יבין את מהר דעתי וידעני לבף זכות בכחן הערותי האלה תהי זאת נחמתי, ואם יעמעו אזני רבנים דעתי לבלתי שמוע אל המערערים ויהי זה שברי. — ק.

יולחים מקרב לבו הטהור, כתמר יגחו הדברים החלם מקרב לב ידידו ומכבדו כערכו הרב, דו"ם בהכבה ובכבוד פ"ק פרחג יום ג' ד' חב לסדר ולפרט בכל לבבך ובכל נפשך לפ"ק

שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט.

ילקוט.

הערות על עניני זוגים.

א) זכר צדיקים לברכה.

במ"ע חזק שנה חמישית (1866) עמוד קי"ב וכו' עשה הרב החכם המו"ל חסד של אמת עם חדש אחד מאלף מיטבי עפר אשר כבר נסכח זכרו, וגם מעשה ידו להתפאר נאבד ברוב הזמן, לולי הותיר לנו שריד כמעט דמיונו ספר יקר מאד „שיח עבדי חבות", כתב יד אשר ביד החכם השלם רופא מומחה מו"ה גדליה ברעכער (Dr. Brecher) נ"י. ומי יתן וסיס לב חכמי זמננו להשליס ולהוליא לאור את הספר הזה אשר ערכו רב מאד להגדיל תורה ולהאדירה. — והנה כבר אמרו חז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי, ולכן אמרתי אם כי לא עלי המלאכה לגמור אין אני בן חורין להבטל ממנה; והנני מעריך פה אחת עניני מעשים הנוגעים לחיי המחבר ספר „שיח עבדי חבות" כפי אשר שמעתי ולקטתי זעיר שם וזעיר שם לעשות שם ואחרית לבר וגדול בישראל.

הרב הגאון מו"ה ליזר ז"ל נולד לפי השמועה קרובה לאחת בק"ק קוניץ במדינת מעהרען (Mähren); שם חיו שיס מו"ה דוד פריד (Fried) ז"ל, ועד עתה ים בעיר קוניץ משפחת פריד הנ"ל, ושני נכדיו של הרב הנ"ל עודם

חיים שם. ובפנקס היחוס (Geburtsregister) של קהל קוניץ חתם הרב הת שמו בלשון החכמה Lazar Fried, Localrabbiner in Kanitz: וקודם שהתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק קוניץ היה חיה שנים אב"ד דק"ק קרימנוי (Krommau), ואח"כ תקע אהלו בעיר מולדתו קוניץ והיה שם מורה הוראה ואב"ד עד יום מותו. הרב הזה קיים בנפשו כל ימי חייו מאמר התנא פת במלח תאכל וכו' (פרק קיון התורה סימן ד'); כי בעיר קטנה כל"ל לא היה לו די פיפוקו, ולא היה יכול לפרנס את ביתו אפילו בצמצום; ומלאכה גדולה והרבה אבר היה אחריו ברבה בחבורו כל"ל תעיד על רוחב בינתו ועל התמדתו בתורה וחכמה. ובשנת תקע"ט לפ"ק ע"ז אדר עלה למרום זקן ושבע ימים ולוה לפני מותו, לבל יהרתו על מלאכתו שום תאר שבח וכבוד ותהלה עבורו ובמקום גדולתו שם לאת מולח עמותתו. — ומשם בני הבחור המופלא חיים ל"י כשהתרח הלל אחי הרב החכם מו"ה חיים ל"י בעיר אייבשיץ (Eibenschütz), הקרובה לעיר קוניץ, זכה לבקר את קבר הרב הגאון ר' ליזר ז"ל הנ"ל (בין כסא לעמוד תרכ"ח לפ"ק) ושתיק למעני את אבר בתוך על המצבה ושם נאמר: „ט"ז אדר תקע"ט הרב זקן זה שקנה חכמה והרביץ תורה בישראל מו"ה אליעזר במו"ד (במוה"ר דוד) זצ"ל הנצב"ה." וגם על קבר בנו כתוב: „ר' אליקים במוה' ליזר" בלי תאר גאון או גדול.

ואחרי מות ר' ליזר פריד ז"ל נתקבל לאב"ד בעיר קוניץ הרב הגדול ר' משה יוסף הכהן שפירא ז"ל בעטמ"ח ס' „דרך הישר" ושות הנתיב הראשון מחבורו הנעלה „משלה להלשינו" (ידובר מסדר הלמוד דת ישראל הקדושה, הכלולה בשתי תורות שבכתב ושבעל פה נתנה נמו למורשה, לעלות ממדרגה למדרגה למעלה רמה, בסולם מוצב הראשה והראשה מגיע השמימה) פרנא תק"ע. וקודם לזה בשנת תקנ"ט לפ"ק הביא מחדש לביה

הדפוס בפראג את ס' „המנוך" לר"ח ז"ל. — ור' משה יוסף שפירא היה סופר מהיר וספרו רבה ואתם עלמו בגוספינקא דיליה בל"ח: Joseph Spiro כאשר רואיתי כתב ידו בעשור בחוזה ספרים, אשר קנה ראשון מו"ה בעזר אפפענהיים (B. Oppenheim) ז"ל אב"ד דק"ק הייבדיין משנדון שלו. ומשם בספרו „דרך היקר" אשר כנגד חלוי לאחוז נגד אותבי הפלפולים ומחילוקים ובפרט נגד החסידים שכותבים קמיעות ואשר הקמיעות לא יועילו, אז יעמו החסידים ברס לנשם: „בודאי לא תתגברתם בקדושה וכו' לכן לא עלתה תפלתנו שממים" ואולם גם נגד אלנו את השניים המשפיעים הקשרים על פיה באמרם „אין לחדש היבר רק להתהלך ברחבה ע"פ דת השכל ודרכי השבע ולא להאמין בשום גס ופלא היולא מדרך השבע וכו'" שם את מתניו ושכה על קדקדם. ולבסוף התגלל את עלמו ושתב: „ואם יבאל השואל אותי לאמר, הלא גם אתה דרכת בדרך הפלפול הנהוג בזמנו בחבורך זה בחיב אשר קראת בריח אברהם וכו'? הוא מעשה שלא יהיה להלומדים פתחון פה לאמר שכל התלוות והתרעמות אשר עוררתי על אומרת החילוקים והפלפול הנהוג בזמנו, הוא רק מעשה שלבי נוקפי ויד שכלי כהם מלאמינה חדושים חרופים ומחודדים, לזאת פרשתי השמלה לעיני עדת ישראל להראותם כי בע"ה גם לי לגב כמוהם." — מקום מולדתו היה טריעש (Triesch) ושם היה אביו ר' אברהם הכהן רשב"ד אשר כתב בספרו. ר' יוסף ז"ל היה מקדם רב בעיר שאפא (Schaffa) ואח"כ בעיר האבערן (Habern) במדינת פיהם, (Böhmen) ולמד תורה מתוך הדחק והלער כי היה אים מכאובות וידוע חלי מעת היותו בן תשע שנים עד יום מותו כאשר ספר לי מהמ"ו ז"ל. ובשנת תק"ן עלה למרוס בעיר קוניץ ונקבר בכבוד גדול ואבי הגאון ז"ל וכמה רבנים מן ערי הסביבות הספידוהו ברחוי וכגכון.

דוד אפפענהיים.

לידיעת קורות הרופאים מחב״י בכל מקומות מושבותיהם בכלל ובנגב חרן רוסיה — מדינת קרים (Krim) — בפרט, יקרה לנו מאד החבילה הקטנה כ״י אשר מלאתי בבית המורה הגחמד להח׳ חבן רם״ף (עיין לעיל עמוד נ״ו הערה ח׳), הכוללת מכתב קלר, אשר ממנו אנו לומדים דבר חדש ונכבד והוא, כי בסוף המאה הי״ז למה״ב היה מפורסם בין החיצו בעיר קלעה (T'schûfut Kalê) רופא מובהק, חיים רבני, ואחר מגזע החכמי, ר׳ אברהם בר׳ שלום כבוד שמו, אשר ידיעתו בחכמת הרפואה עשתה לה כנפים בסביבות עיר מושבו ומוניטין שלו עד קרימסוב ילאו, כי משם פנו אליו ואל בת תרופתו; ועל הכתב חתום הרב המדקדק רחם הקהלה ר׳ דוד בר׳ אליעזר לחנו [1]), ואלה דברי המכתב הנ״ל:

„רוב רובי שלמות וחיים כגחלי מים לאיש חיל רב פעלים הבחור הגחמד והנעים הרופא המובהק אברהם המשכיל בכ״ר שלום החכמי יצו ה׳ את ברכה חיים עד העולם. ח״ס. לא עת החסף המלה והדבור במקום שממנו לקלר חיו רבתי להתריך כי כבר מודע למעלת כבודך עין הפלע והחבורה ומכה עריס אשר הופלע בני יקירי ומחמד עיני משמ׳ אברהם החכמי יצ״ו ע״י איש זדון ובליעל לחון מרדכי אשר פגר ודקר בסכין בשני מקומות ועפל למשכב . . . לערש דוי ומדי יום ביומו

[1]) הוא היה מחזן פולין (לאך) והתיישב תחילה בעיר קרימסוב אשר בחדינת קרים, והוא סדר את סדר התפילה להחב״י אשר במדינה הנ״ל והבר ס׳ „מבקן דוד״ בדקדוק ובמות נרדפים (כ״י בין ספרי הורנ המלך פה עיר המלוכה פעטערסבורג (Petersburg) ויעת מות יסרים בשנת תסקיף [עיין מ״ע „הכרמל״ להרב החכם ר׳ שמואל יוסף פין (Fünn) שנה ג׳ עמוד 117; ועיין מה שהוספתי בשנין זה במ״ע „המגיד״ שנה י״ה (1867) עמוד 342] — ג.

מכביד עליו חליו כי גדול הכאב מאד עליו פעם מתחדמים פניו
ופעם מתכרכמים ופעם מתלבנים ורוח קלרס עליו ודעתו מתבלבלת
עליו לפעמים אבל טבעו ממושע וממחג בין בהכילותו בין בעמידת
לרכיו ואין אנו יודעים סבת הסמיכה הזה ולמה הוא כי הפלא
שהופלא בשני מקומות הש' בירך וכד' בכתף ואין אנו יכולים
לדעת אם נקב לציית חלל הגוף חס ושלום ואם עלרר הדם
וח"י אי אפשר לדעת ולכן לא ע"י הפתילה ולא ע"י מכחול
המומנים ואין בעירנו רופא מובהק ומכיר את מכאובו כי רבה
ומולכת היא ואין לו שום כלל ועקר לזה היום שהוכה ועד עתה
ויש לו כאב ורעידת הלב וקפילתו אם הוא מחמת הפחד או
דבר אחר ועכשו מחלה אני את פני מעלתך אם נא מלאתי חן
בעיניך עשה בגיני ואם אין לחם עושה בגיני עשה בגין בני
שהוא מדורבי שלומך ואם לאו עשה למען השם לשים לדרך
פעמיך מהרה חושה אל תעמוד כי הוא חולה וקשה וכבד עליו
חליו מאד והוא מסוכן וכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים
עולם מלא בנא תבא לרחות את הגע והפלא והמחלה לכל
מרחה עיני הכהן להכין לו תרופה ומשיחות למיניהו ועלי לשלם
לך שכרך מה' יפים מה שהרחיב להתכבד. כה דברי ומעתירי
לחיך הנכאב הלעיר והזעיר

יצחק בכ"ר יוסף הזקן
פי המדבר חליך ומבקש
מהשבתך תמיד דוד
בלע"ז אליעזר לחמו נ"ע.
ס'תנ"ד = 1694,

והנה הרבה חפשתי וחקרתי בין המון החבילות כ"י, אולי
יהונה לידי חזה כתב מלוחים המעיד חור על ר' חברהם
הרופא, יום פטירתו וכו'; בקשתי ודרשתי כה וכה עד שמלאתי
חבן זכרון מקיר תזעק לי „הני ליון הקיומני לזכר חנום מהכיל"
הלא הוא הרופא המובהק חשר דברתי עליו; והנני נותן פה
העתקה נאמנה מעל מצבת קבורתו של ר' חברהם הנ"ל וגם של

רעיתו תמתו — חנה שמה — כפי תאר מלחתי בספר „חבני זכרון" לסה' חב"ן רס"ף סל"ב[2]) מלה במלה ותות בחות:

[Nr. 455 [3])].

חי ליון הקימני לזכר
חתום מסכיל ירושלמי בעדה
ורופא מומחה היה ומודע
בשערי המלכים הוא בהמדה
לאברהם בפ"ר שלום למשרה
לדקותיו תאר עשה בתודה
וספר דת תאר הקדים לטוליה
בפרשת והתחנן תעידה

[2]) הספר הזה כולל קבוצת השון העתקות ממכתבות עתיקות תאר הוקמו בהגר מות תאר לקדושים בעמק יהושפט שמוך לעיר שלש היהודים (Tschufût Kalê) תאר בעדות קרים; הספר הזה הוא פרי עמלו של היושב הנ"ל, בזעת אפו העתיק עלי גליון ע"פ השטה החדשה (Papierabdruck) כל מלה ומלה, חפר במעמה החדשה, חקר ודרש תחר כל מלה ותות, ובמשך ימים ושנים עלה בידו לאסוף תל יקומו תת כל העתקות המכתבות המועילות מתך לעדות קדות בני ישראל בנגב רוסיה בכלל ובחולדות קרקשים שם בוחד (וגפלאת בעיניו כי ההכם Neubauer לא שמם בהעתקות החלם כל ערכו, וגם לא הביא מהן עניים מועילים לספרו Aus der Petersburger Bibliothek, 1866) כאשר כבר הראה בדברים התכם Chwolson בספרו על י"ח מצבות בחי קרים, הבאו לרוב על היסודות תאר הביא לנו מרתוק הושים חב"ן רס"ף הנ"ל; וגם אני ח"י הודעתי בקבל רב שמו דבר מהעתקות החלם, כמו על המוסעים ר' שמואל בר' דוד ור' מסה בר' חליהו הלוי (עין הקדמתי לס' „גמי ישראל" עמוד IV וגם VII), על ר' יצחק פוקי, על בעל הרח לדוקים עולם לעיר שמו (מ"ע „השלוח" 1867 חות י"ח וגם כ"ח), ועל ר' מסה בר' יעקב הקרמי הרחבון שהלך מן חי קרים לח"י (מ"ע „עברי חכמי" ח' תרכ"ז עמוד 366).

[3]) הקוטי הזאת היא ע"מ: יתד וב"ח יתד וב"ח יתד ותמושה.

ומה טוב לו מבנים ומבת
וחן טוב לפני כלה פקדה
ואמרי לו אשר הכין ביום לה
ליום שבת מנוחתו לעידה
ביום שני בי"ח טבת בתקי"ו[4])
אשר שוב נות לדקו יחידה.

(ואחר הקינה שלחו לאשתו)

(Nr. 456.)

מה זה מסרת יומתי תמתי בת אהובתי
בת ישקב ירושלמי זקן ביתי לבוש
לשכב עמי יחידתי, אחי אלוף נעוריך
אברהם ירושלמי זקנתי ושבתי בדרך
השולם הלכתי ע"כ בגזרת אלה אותך עזבתי.

(תשובת חנה לאלוף נעוריה)

אעזב גם אני דברתי, מאד מרה לי
פרידתך ולא יכלתי לחיות עד שמכל
טוב חיי שאלתי, על שאין לנו בניס ובנות
לחיות נחמתי, ע"כ לחשקתך עזבתי את ביתי
ונעמתי את כל ירושתי ביום ה' כ' אדר שני
שנת ה' תקי"ז[5]) לבוא למקום מנוחתי! . . .

ואחם קוראים מכבילים אל תתמהו תמהו על שני עניים קני הסבנה, הא', כי ר' אברהם אשכנזי הרבני יכוה פה בשם „ירושלמי", והב', כי בעומק יהושפט בס"ח לקראים קבורתו, — שלח השאלו את ח"י ויגדכם, כי בשם ירושלמי יכנו הקראים כל אים אשר עלה בעלמו לירושלים להשתחות בחצרות ה', וכי כבר מלאתו בחגר מות הע"ל את קברות ר'

[4]) היה שנת 1756 למה"נ.
[5]) היה שנת 1757 למה"נ.

יעקב התחמי, ר' שבתי דוטלו, אשר היו רבים גמוריס כידוע[6]) ועוד רבים אחריס, יאחו כלס על מצבותם בשלום!

חיים יונה גורלאנד

המכונה

Magister Gurland.

ג) מרם חיים (בדבר מליצת גן עדן ומהדורת היולאים ממנו).

כאשר אין אחד מהמפרשים הראשונים והאחרונים אשר יבאר על נכון דברי הכתוב (בראשית ב', י') „ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים"; עיין ראב"ע ומה שהאריך עליו ומשם כליו בעל „אוכל יוסף" בזדק, אע"פ שגם הוא עשה כזה, וגם החכם ר' שמואל הספרדי בפירושו (מגלת אתריס) להראב"ע כתב דברים נגד האמת, והח' י"ר מגוריליאה בפירושו לתורה גם הוא הלך דרך תועה, וגם דברי הח' Buttmann אשר הביא הח' Philippson בפירושו לתורה חיים מעלים ארוכה, ומה שהביא Philippson שם כי לדעתו „פישון" הוא חיים הפרסי ג"כ טעות גדול, כי מי לא ידע כי „נהר" הוא „יס" ועוד הלא כתוב „ומשם יפרד" ואיך נאמר כי חיים הוא חלק מהנהר? — וכלם טעו על אשר לא הבינו על שלשה דברים, הח') על המוסכם מחכמי המחקר כי גן עדן

---

[6]) המחבר העיר לעיין שם, „שמה עפר מצבות" וכו' להחכם Chwolson עמוד 35 עד 38; הולם החכם הגדול ר' מ"ם (Steinschneider) ני' הרמה בחבורו היקר „דוטלו" (Donnolo 1868) המדפס במ"ע Archiv f. pathol. Anatomie להחכם הרופא Virchov כך ל"ח עד כאן מ"ב (ואבל כי לא נדפסו מן הכור הל"ל רק חמשים העתקות בלבד) בהערות מוכיחות, כי מן ימים בדבר הזה אשר שבתי דוטלו הרופא נפעל ונקבר במדינת קריס, והכה שם על קדקד המתחכמים בזמנו והוכיח בטעמות עודקות, אחין ממם בדברי הח' Grätz (אשר במעט כל יסודותיו על קורי עכבים המה) והמשכים אחריו. — ק.

טיס בקו המשוה, סב') כי חלקי נהר אחד כם, וכג') כי מקור אחד להרבותן ולך יתפרדו להרבה רחבים.

וכמה נדעתי הנהר היוצא מעדן הוא היותר בחלק חרן אפריקה [1]) הבא מבני מקומות, כאחד הוא היותר היוצר היורד מהרי הלבנה (Mondgebirge) אשר בחרן הוא (Habesch) ומבני הוא היותר הלבן בחלק אפריקה הגבוה (Hoch-Africa) רחוק מקו המשוה לגד דרום וילפת תחות דרכו לגד דרום דרך המשוה ולפני בואו ליס התיכון אשר שמה ימתיך, יפרד ויהי להרבה רחבים, והוא הוא הנהר היוצא מעדן.

ועתה נהיה עינינו לחקור על המקומות המהרים בתורה; אשור היא הארץ המודעה, וכוש ג"כ מודעת במזרח אפריקה, והוילה היא אשר על פני מצרים מבני חם בחלק אפריקה [כי אין לומר כי „חוילה" המכרת פה היא מבני יפת, והלא הם סוכנים בחרן ערב (Arabien) וגם אין נהר אשר אחד אשר יוכל לומר עליו כי הוא זה]; ומה שאין שם זהב הלא כמה ילידי הטבע נעלמו מכמה מקומות, וחולי ים לומר (כאשר רחיתי בבאור דפוס ווילנא בקו"ח) שיקרא כן מפני גדלי זהב שמצאו לפעמים במדבר בחול וגם שם המדבר הגדול והנורא Sahara כידוע. ואף גם זאת ידוע, כי כל נהר כזה, אשר לפני השתפכו הימה לבני רחבים יפרד, הרחם הגדול שבהם הוא הנהר הראשי ושני מופו בתר עיקרו, ומאחר יתיחס אליו ויקרא ג"כ בשמו; ות"ל הרחם מלד מזרח, אשר מקורו בהרי הלבנה בחרן כוש, הוא הגדול שבארבעה רחבים ומחבר לעיקר הנהר והוא בלי ספק נהר גיחון, והלבון המערבי הוא פישון, וגהם יסובבו ממש הארצות המלה כי קרובים המה, וע"כ בתבר התורה „הסובב", ומנהר השלישי (חדקל) הוא „ההולך" קדמת אשור והלא „הסובב", כי המה רחוק הוא ובתוים ים עוד מרעות. ומלת „קדמת", אשר נלחמו בה המפרשים (מחבר הגדול השד"ל ז"ל כתב בפירושו „פיום"), לדעתי היא כמו „מלד" או „מעבר", ומפני שאשור היה גדול מאד בימים הרחשונים וממשו שולך בכל המדינות, לכן יאמר הכתוב הוא ההולך מלד אשור, וד"ל. —

[1]) כי הנהר הנקרא Amazowa-Strasse בחלק אמעריקה נודעי הוגו הנהר היוצא מעדן (הע"פ שהוא ג"כ בקו המשוה), כי הוא לא יפרד.

ומם הנהר הרביעי הוא פרת הנהר יומר שמה. — ות"כ לפ"ז העדן מתחיל ממקור היאור הלבן או להלאה ובמערב, וכגן הוא בקו המשוה על שפת היאור במערבו, ומקדם לגן עדן מקום לא עבר בו חיים ולא ידעו בן אדם מיום גרשו ה' מתהפח שם מפני חום השמש החזק שם מאד; וכן גרמה מדברי הכתוב „ויטכן מקדם לגן עדן" וגו', כי האדם היה שם במזרח, והשם הגן היה במזרח, למה לא הטכין את הטבע החרב בגד מערב להגן? — ומה שקלת לומריט כי זה הוא להטע החרב המתהפכת, הנהר לא עוכל לבוא שם מפני החום, כבר כתב הרלב"ע, כי זה לומנו אמת [2]). והשם תשלגני, הלא מן הכתוב „הרן הלגעי והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת" (דברים א' ז') נראה, כי נהר פרת עובר על גבול ח"י; אמת כי כן הוא, כי גם הנהר Euphrat העובר על בגדד הנל גבול ח"י „פרת" שמו, ולסבה זאת קראו הכתוב „גדול" השמש קטן הוא, וסרס בזה קוסית רש"י ז"ל; וכמו כן ים נהר שמו „גיחון" קרוב לירושלים (מלכים א', ח'), וכל המפרשים זולת הרלב"ע (הנהר כבר תמהו עליו רבים) כתבו כי לא על גיחון זה רמז הכתוב בספר ברלשית [3]).

חפולע (Opole) במחוז לובלין במדינת פולין, חדש חשון ה' תרכ"ח לב"ע.

זאב ויאלף בהגהון מהר"ז חיות.

---

[2]) וכוונתו לדעתי היא, כי בעון האדם קלל הקב"ה ארץ את האדמה ואת האדם הנהר ממנו לקח, אבל הקוסות השמים לא נתנו בעצור זה, ות"כ תוך היה שם האדם לפני פלחו ה' מגן עדן? ובפרט שם מחמת החום לא היה יכול לבוא שם בודאי היה הולך לנפשו הוא לדמות רחוק משם אבל לא למזרח, ות"כ למה הטכין הקב"ה את הטבע החרב במזרח שם ולא שם האדם?

[3]) לפי דעת הרב החכם הנ' מו"ה שמשון רפאל הירש נ"י בבאורו לספר ברלשית (פפד"מ ה' תרכ"ו) מלת „רלשים" פירושם „התחלות (Anfänge) ולא ידות (Arme); וסבתו היא, כי בתוך הגן לא נהר אחד היה להשקות את הגן ואחר הנהר יחבד בהדמה מהוז לגן עדן, יפתח רחוק הרבה ממקום מקורו, ויפרד והיה לארבעה רלשים. — ועיין גם בבאור היקר לס' ברלשית (ברלין ה' תרכ"ג) מאת החכם המבקר הגבבד מו"ה ח"ג מעם שקדיש (L. J. Mandelstamm) הנהר חמר נ"ב שמלת „רלשים" פירושם „התחלות". — ק.

ד) על דבר פרוש ר' משה קמחי לספר משלי.

בתוך מכתבי יד יקרים המגוחים בחוגר הספרים הטר בעיר המלוכה München נמצא גם פרוש משלי לר' משה קמחי, וזוהי הוא הטר נדפס עד היום בעטות על ידי הרחב"ע בתאר כבר הציגו על זאת חכמי זמננו (עיין הרשומה הגדולה להחכם ר' מנ"ם נ"י עמוד 1844); הרחכון היש ר' יעקב ריפמאן (Reifmann) במ"ע „ליון" שנת תר"ח עמוד 76 ובמ"ע „המזרח" (Orient) שנת 1841 עמוד 751, ואחריו מלא את דבריו הרב ר' גבריאל היום ליפמאן (Lippmann) במ"ע „ליון" שנת תר"ב עמוד 113 ובעמיד רחיות ברורות מתוך הפרוש עצמו, ואחריהם בא הח' מהרי"ל דוקעס (Dukes) במ"ע „המזרח" שנת 1847 עמוד 25 ומוכיח ג"כ את הטענת מתוך כ"י הכ"ל ומתוך כ"י הטר בפריז (Paris), ובאחרונה הוסיף לדבר בענין זה הח' ח"ג במ"ע „לוטר והמד" חלק ב' עמוד 23 והעיר שם שהכבר לפני המלומד המולדי Raymund Martin היה פרוש רמ"ק בשם הרחב"ע. ועתה בחתי גם אלכי הצעיר להסוף בית יוסף חדר יברון מה שלקטתי אחרי האומרים האלה מתוך כ"י עצמו הטר היה לפני בבית ידידי ר' משם הכ"ל. כ"י הזה נסמן במספר Nr. 223 ומוה על קלף, מחזיק 54 דפים והכתיבה היא תמה וברה ומן לורת ודרך הכתב נוכל לשער כי הסופר היה חי זה הרבע מאות שנה לפני דורנו. בדף הרחכון כתוב: „זה הפירוש משלי הטר פירש הר' משה קמחי ז"ל שלמו נתן ואברהם בני ר' יחיאל זלוק"ל משר קדם השם יזכנו וכו" (ודברי Ottensosser במ"ע „1847 עמוד 25 בטערה לריכים תקון לפ"ז) ולא מזכר שם המחבר לא בראש הספר ולא בסופו. הראיה הפרוש היא הקדמה הטר העתקתי לתת לותה פה ח"ל:

לו חכמו יבכילו זאת הבינו מוכחות הנפשות העליות הכלוחות בבתי הומר בלפרים החחוזות כי אז תלבנה לאור הדעת והחבונה הטר הוך לא יפופו ועוון לא יכסהו כי בזאת השתם בגבורתו להחיר ממסכתו כן פני אדם תחיר הכמתו ותסיר עלטות לולתו תבונתו מעל יד לתובתו והחכמות הרחוות לנשמות הרמות הטר מאור השכל ללקחות ולבבן בהיכלי חומר שלוחות ובחדרי הלבבות הלבנות להן בית מנוחות לדעת חרות על הלוחות ולבבת הרחות המוסריים והתוכחות ולהתעלף במעטי הירחה והשוחות

לבוב מהומות וקיומ לל תלמי הרומות תבר ותמס ובעבור כי על כל החדם (?) [1] פקחתי עיני לבבי לבתר בספר מצלי מוסריו ותוכחות תמריו חולי תלרף בהם רשיוני ותסיר ממם סיגי זדוני ותסתלק מן הספק בעוד לין תומם ותכתוב לי הכצרון להיות ליום לחרון עמם תמצול הבכתה ותגרם הזכרון ותם העמוק לץ תמלתו והנסתר לץ תבינו תנסה ותעלה בעזרת המלמד לחדם דעת.

סער התוכיות עבריס ובתיס הם גרות לעיסם כמלורות ברקיע הממיס ין ארבים וסעמיס פריסס לתחתיס הגפנים ונכחרו בהם עבתי עבר מצרתות ברתם כי הם נקלות בחמתם המולחות וסיומם במשה כתב אלירב ומחלה וסדרו שסם רחבים הגלעים בלי תי"ו תפעל ובלתי הכפולים הם הם אלהירנו והמצרתים עם הבמות והכפולים בסוף הבין הגוד והמוספים ברתם ובסוף האמנהיר והמולים על העתידים ארתן הנתים והמתחלפים אחור והנמבבים אור וחברתי הרחבים החלה כי הפירוש לץ יתבן זולתם כי ים מצרת במקום בתים תו שלמה כתבר בתוך הספר והתוכיות שהם שרם ושקר רגז קטף עץ חסד חלה לעולם תוגם נעדרות ותוגם נגרשת זולתי מלות הכפולות מהעי"ן והלמ"ד ואמרו החכמים כי תם יכפלו העי"ן והלמ"ד פעמים הוא החיבה בהסרון עין כמו יקקק חמדם ותם וכפול הפ"ה והעי"ן פעמים הם לתוספות וליתרון במלת הבגבני יפיפית והחמת כי בתוספות תות מגרעות לץ ישתה בתיבה הטעם והדעת והנה בחורה תני שתי סחרחרת טעם תחר מספרת גם חבך והלקלקות להיות גרועות מהטעם רחוקות וכן הסבכך סחרחרת מתן גרוע והסרון בטעם נבתר.

סער המצל והמליצה המצלים דמיונות לדברים כתבר תמר הביט בן תדם חוד חידה ומצל מצל ומה הבדיס על דרך מצל וכן הוא הסיר ותלהו הבבר דרך מצל ומלת מצל מן המצולני בטעם הדמיוני והמליצה מן מה נמלנו לחכי שהוא לבון ביחוד דבר מליצה מהבורם ע"מ תכילה עפירה תו מן כי המלין ביעתם ומבקי מליצה מריבה והרחבון נכון ומלית הבדיוס מלך בבל ומלך מדיס כתבר מפורש תחרי כן והסיר היה יהושלים והבבר יובבים ובזה הספר המצה חלקיס זה עם זה במוסר דבקים גם בה מלות והקים כתבר בספר הסיר הקוקים והגיי לפסוק הדבקים תבים נתיבות וליחידים מבין מובבות להיות המבוקע קרוב לדורם ומודיע מעם כתיב וקרי כתבר הדעת מורה תבל הסר ומלת הם דרך קרה [2] ופעם דרך תכוכה ותן נוסך לפרש תותם ותלה שבעה הפסוקים תבר ברתם הספר עד שמע בני הם פתח דברו בפתיחת כל ספר תבר תמחנו שתים פה היום תחל לבתר מלך הרחמון בדרך הטעם ובדקדוק

---

[1] תולי ע"ל: „על כל דרכי תחדם". — ק.
[2] בודתי ע"ל: „פעם דרך קרה". — ק.

הלשון זה חלק החזרים[3]) הודיע לו מעלת החכמת הקדושת כי בא בגדרת מבלי מה ומזהיר להדבק בה ולשור מן החטא הזשומה והוכיח להמית הפתיות ותחות הגולר מהדמת ולהחיות הנפשת החמימה.

עכ"ל לשון הפתיחה. ואח"כ מתחיל הפירוש בחצר הוא בדפוס על פה הרחב"ע, רק פעמים הוא בכ"י בחריכות יותר מחצר לפניו בדפוס. מתוך לחצית הדבור בהפתיחה „לו חכמו יכבילו זאת" נראה שהקדים המחבר לדברים הללה עוד דברים אחרים אבר בכ"י הם חסרים; ולפי הנערת החכם ר' מנ"ם הם החרוזים אבר בפה ליין המחבר את שמו בחצר הניחה הח' De Rossi מתוך כ"י חצר היה לפניו. וגם בכוף הכ"י חסרים הדברים והחרוזים אבר הניח החכם דוקעס במ"ע „הולך נחמד" ח"ב עמוד 192 מתוך כ"י חצר בעיר Oxford; והיה הכ"י חצר היה לפני הוא בחצר בדפוס. ועוד חעיר שמה שמלינו בפירוש המדפיס בקחפ. 21 בפוק 23 בפה פירוש חח"ר, חצר עליו רמז החכם רייפמאן שהדברים הם המה דברי הרמב"ם בהלכות דעות, היה בכ"י München, ונראה שהם יוספים מיד היה אחר.

אברהם בהרינר.

[3]) ולפ"ז נראה להגיה במ"ע „המחרח" שהת 1847 עמוד 26 מה שהניח החכם דוקעס מתוך כ"י פריז ע"ם. ותנג חעיר שכל הדברי דוקעס הם נעלמו מהקוחב רשימת הספרים של פריז סימן [3] 107, וגם מהח' חנ"ג במ"ע שלו מהורת הגרעת כתך ל' עמוד 183 וגם עמוד 285. — א"ב.

יונתי מדגוי הסלע.

[המשך [1])]

ב

ועתה נחזור לדעת הריב"ץ ולדעת הרמ"ם ולדעת הרי"ן המעתיק ביניהם ונבאר הכל כפי יכלתנו מה שיש לדון ע"פ סברתם בדון שלפנינו.

דעת הריב"ץ היא (כמו שאמרנו), כי „לא תעשון אתי" בחפי נפשיה קאי ואין לו שום חבור עם לאסור ע"ז, ועשה לאסור הוא רק מעשה אותי לגבי פרלוף אדם כמו שמצינו בעלמו „כל הפרלופין מותרין חוץ מפרלוף אדם, הר"ם בריב דר"י מפרקיה דאחבי שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי", וגם הביא אח"כ „לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו'" בלי לפרש הטעם, ושמא ודאי אין הטעם משום אחד ע"ז, ומשם מוכח שלגלם ליכא טעם אחד ע"ז (ועיין בריטב"א שכתב „וכל מי דאמי טובא כלהו כחדא חשיבי" ובתו"ס יומא כ"ד בד"ה „כרובים" שכתבו „ולא משרו שכתוב אלא לחכמים"); וע"כ לא דבר הריב"ץ כלל מאחד ע"ז ומצינו רק התירון „להתלמד" ולא ס"ל דשמרת אי אי קאמר (ועיין בב"י שכתב כן בשמו). וע"כ סובר הריב"ץ, כי זה האסור (משום אותי) שייך גם באחרים עמו לו, כי להתלמד בחמת מותר אפילו בעשייה עלמו (ועיין בספר „עלה דיומא" שכתב ג"כ כמ"ש); ואין לומר שהריב"ץ סובר דבאחרים עמו לו האסור משום אחד ע"ז, ור"ג עשה לו בעלמו אותה

[1]) עיין יבמות שם חמשים עמוד מ"ז עד עמוד פ"ו, כי שם התחלת המאמר ובאור סברת הרמב"ם בזה העניין. — המו"ל.

דמות, כי בודאי ר"ג לא עשה בעצמו מלאכה בזאת (וכבר העיר על זה בעל פני יהושע בר"ה). ועוד שם נאמר כי להרי"ף האסור בחריס אבל לא הוא מקום חצר ע"ז (ועכ"פ מדברי כמ"ם מהר"ם מרוטנבורק) ה"ל לפרש כ"ז, מאחר שאמר עד עתה שהאסור הוא מקום אותיו; ולזה לזה, כי בבריית דבעצת שהביא הרי"ף בהאומר שורות בולטות האסורות רק מקום חצר ע"ז כדלעיתא בתוספתא לא ליירי בדמות שמצי מקום ולכן האסור הוא מקום חצר אבל כאן לא מיירי רק מן אותיו; ולזאת היו מחלק הרי"ף בשמעון ואפילו בפרוץ חדש בין בולט לשוקע מחמת דרם אותיו (ודברי הרמב"ן ז"ל היש מובנים בפירוש התוספתא) ותימה על הר"ן שאמר, כי מלשון הרי"ף לא נתברר שאין חלוק לו בין עשויה עלמו לאחרים עשו לו בדרם אותיו, כי בתרתי כל זה בקלור (ועיין עוד דברי מהר"ם מרוטנבורק). ומה תע"ש שדברי הרי"ף עוד נבוכים וגליונים עיון גדול לתת דברי הביו על חופן נכון וגם הפסוק שלפי כשף ושלפי אחד אינו עולה לפ"ז היטב, עכ"פ יוצא לנו מדעת הרי"ף שאף אי אמרינן דבאחרים עשו לו האסור ג"כ מקום אותיו ואסור לקיים עורות כאלה אבל אחרים עשו על פיו ועל מלותיו, בכל זאת אם לא לו נעשו העורות רק מלאם מותר לקיים אותן, כי זה טעמן הטעם הוא רק מחמת חצר ע"ז ואם סר האחד (כמו בשלדעת של בעכ"ו דאף ויתיר בשהדעת) מותר בשמת.

ומה לדעת מהר"ם מרוטנבורק והר"ן "לא תעשון אתי" ג"כ בשפיר נפשיה קאי; אך באחרים עשו לו עשו אחוק בין לעבוי עליון ופרוץ אחד לעבוי תחתון, לאמר כי בעבוי תחתון אין האסור אם אחרים עשו לו, ע"ש בדברי הר"ן שמחריך בזה; ובאמת ראיתי מן ספרי שזכרנו (אלמי מסכם לא תעשו לכם) ל"ע ואינה ברורה כי אין המשל דומה לנמשל, כי שם בספרי הוכרח לדרום מלת "לא" ב' פעמים (עיין בבאור

„קרבן תהרן"), אבל מי הכריח אותנו לדרוש ולסוגיא הכתוב „לא תעשון לחי וגו'" מפשוטו ולדרוש דרשות שלא דרשו ז"ל? ובפרט כי גם בספרי סי"ל כמשנתן ב' דרשות (לחרים לא יעשו לו, וגם הוא לא יעשה לאחרים) אבל כאן דוקא על פעמיים קפדינן אין הפרש בין אם עשה לעצמו או לאחרים וע"כ דרש אחד מיותר לגמרי! — ועיין עוד בר"ן שהאריך לדחוק (ומהמ"י מעורעי תפס עליו וגם סרימב"ץ הוא נגד הר"ן ע"ש) וכל דבריו לע"ג וקשה להולמם.

ויש להוכיח כי בעלי תו"ס ג"כ לא ס"ל כדעת מהר"ם מרוטנבורק שע"פ שלמדו „לותי", ורק בעשיית עצמו חסרו מקום לותי ובעשיית אחרים הסכור מקום חסר ע"ז; כי ליתא בתו"ס ע"ז (מ"ג ע"ח בד"ה לא תעשון לחי) „ס"ל דדרשה דלא תעשון לחי ליתא לגירסת דק"ע וכו' דודאי לחסורי סיא (עשיית חדש) וכן משמע לקמן דקאמר טעמא שאותיות שוקע חסור לחתום בם וכו'" וברי"ף כ"ד ע"ב (בד"ה חון מפרלוף חדש) כתבו התו"ס ג"כ דליכא מן טעמא שאותיות שקועה ע"ש. בחמת רגיזה זו שמוצאת בתו"ס לדרשת לחי לריבה בחור; כי לא לבד שמן התוספתא מוכח שכל הטעון על טעמת ליירי רק מע"ז ומחסד ע"ז, אלא גם ברייתא זו ליירי דבאחרים עסו לו ג"כ חסור ובע"כ רק מקום חסד ע"ז, כמו שתמהו בעלי התו"ס דלא חיישינן אחסדא דלא תעשון ומלתא בטעמא היא (ועיין בס' פ"י שהקשה בר"ם על רגית תו"ס זו ותירוצו דחוק עד מאד; כי לפי סברתו דדעת תו"ס שם לחום לחסד ג"כ בטעון הטעמים, מה לי אם הכתוב בולעת או שוקעת?). ומוכח ג"כ שבעלי התו"ס לא ס"ל כבה"ג אשר בזמיהו דסבריותא ליירי בלורת דרקון (עיין בס' „לחם סתרים" על ע"ז שהקשה על בה"ג קלת מה שתמה בעל פ"י, וכגרשה לא רגיל בעל פ"י בספר הזה), וכן רגיזו מלשון המדוקדק בתו"ס ע"ז (מ"ג ע"ב בד"ה שלנו) „ממש יש שינוי להתיר מתוך ס"ג", וגם בר"ם בזמיהו רק דעת בעל ס"ג שמפרש

כן (כ"ד ע"ב בד"ה סמי). ועיין עוד בתו"ס ע"ז מ"ג ע"ב בד"ה לא תעשון לחי שכתבו: „ומסתמא היינו בפרוק לחד שלין רגילין לחתום בלורות וחלות", מעתה פשיטא שגם לין רגילין לחתום בלורת דרקון; ועכ"ז שפיר יש רחיש מבריתא זו לעשיית עלמו על פרוק לחד מקום לחי, ומי מוכח עי"ז דבאחרים עשו לו הסכור מקום חשד ע"ז; וכ"ז יש לדקדק בתו"ס מהשת שלא הביאו שם לרחיש הריעא דבריתא (מעבעת בחותם בולע) רק הסיפא „מעבעת שחותמה בוקע אסור לחתום בה", דהיינו מותר להניחה, כיון דהמרינן בחרים עשו לו ולינא לא מקום חשד ולא מקום לחי, אבל לחתום אסור מקום עשית עלמו שעושה הלורה לם חתם בה ואסור מקום לחי (דע"ת שהוא מקום חשד ע"ז שבעה מיותרת כי יש ללמוד זה מן שבעה הרחשוה דהיינו מן מעבעת בחותם בולע מדיוק הלשון וד"ל). — ומה יש לוכחה לתו"ס שגם בעה חוסר פרוק לחד, ושבר ברור, שמסיים בתו"ס שם „וכן הלכה דפרוק לחד אסור לחתום ואסור לעשות" לחודיעו שבחתימה ג"כ אסור לעשות; ומה שהביאו התו"ס רחיש משבעה זו ומבריתא זו שלא לחרים עשו לו להבריע מתוכם דלדעת רבה עשיית פרוק לחד אסורה מקום לחי, מוכח להדיא שם"ל שהאסור בלי פעולת עשיה הוא רק מקום חשד ע"ז. — ולם גם בשקפה רחשוה עוד יש תמיהות בדברי התו"ס בר"ה ובע"ז (ובעל פ"י הקשה ג"כ ולמר בעל תו"ס כאן לינו בעל תו"ס שם), ובפרט שפשט משמע מן התו"ס דאסור לחי הוא רק בפרוק לחד שלם, ובפשט אחר נרחה שאסר גם בעבר פיש של לחד (מאחר שפירשו אסור לחתום בה); ומבר"ם לובלין דאחר ע"כ דברי התו"ס בשתי ידים. אבן לם נעיין בדבר וביחוד במאמרי הגמרא דמס' חגיגה דף י"ג ע"ב ודף ע"ו ע"ג נרחה שהלך שם התו"ס דאיתא בדף ע"ו: „גמירא דלמעלה לא הוו לא יושבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי" ופרש"י דבכל לדיהן יש להם פיש; ולכן מקשה התו"ס

תיפוק ליה דעכ"פ חיכה כאן דמות אדם, פירוש שים לב דמיון לפני אדם (אפילו אם נאמר דקאי עוקף על התמונה והתאר, ולדעתי מוסב על מדותיהם דהיינו קביעת עורף כמו מלת תחרות או עיפוי —); ואם גם אחור אין כאן הא גם מבעית על חותם אסורה בלי אחור; ואם תאמר עכ"ז פני מלאך לא לפני אדם דומה, ולכן לריכים אנו ללמוד אסור דמות אפשים מבמרום, אמאי אילטריך לאסור דמות אדם הרבעה פנים שים בו פני אדם ממש? ולכן אפשר דאמרו התו"ס לעבור עליו בשני לאוין. ועוד ג"ל דכותת תו"ס לא היתה כלל לגמרא דף ט"ו רק על המאמר בדף י"ג דאיתא שם: „היינו פני כרוב היינו פני אדם? אלא הרבה אלי אחת" (ועיי"ש ברש"י), פירוש אין הפרלוף שהוא אפשים הוא בשלמותו כפני אדם (ומ"ש בתו"ס „דאיכא עורף" הוא ע"ש הקדמון ור"ל „דאיכא פרלוף" פי' פרלוף אדם), וכן שכתבו התו"ס בדקדוק „תיפוק ליה דאיכא דמות אדם", דהיינו אלי הרבה שאקרא דמות אדם שלא אבל כרוב יש לו רק אלי אחת; ומעתה דברי תו"ס שם כלם בהגודה אחת. —

ועתה נבא לדעת הרמ"ם; הוא רואה בעין שכלו את המבוכה ומצא דרך נכון לסולקה דיוקי הלשון לאמתתם, ולזה מבאר הכל בדברים גלוים ומחלק בין אסור דאוריתא ובין אסור דרבנן; מדאוריתא אסור לעשות הצורות מעשה אדם ומדרבנן אפילו ע"י אחרים אסורות מעשה חשד ע"ז, ולא עשה בזה הפרש בין שאני עליון ובין שאני תחתון. ולזה הסכימו גם בעל העיטורים וגם בעל ג"י; וכש"ע תופס ג"כ דעת הרמ"ם ומוחזי דין עשיית הצורות והדמיונות בשני אבנים וקברים וחברים יחדיו לעיקר ולהלכה מוחלטת בשיטת קנ"ח ס"ד, כי שם נאמר „וכן צורת אדם לבדו כל אלו אסור לעשותם אפילו שם לגוי" (ומאחר שהיא דעת הרי"ף והרמ"ם שפיל בתוב לגוי כמו שמלינו בעוב ובב"י שם, ועל"ז הגיה בעל ס"ך לגוי ע"ש בס"ק כ"ב), והטעם מבואר בב"י דכתיב שתמת לא תעשון אתי

ולא שייך לכם מצמע דכבל גוונא קא חסר טעייה ואפילו לגבריים; ואח"כ נתבר בדין מיוחד שעומד בפני עצמו „ואם עבו"ם עצמם לו חסור להשחיתם" וזה יש טעם לחר כמו שבארנו, וכמו שמבאר בעל ס"ל בדקדוק מצוה חשדת. מעתה אם אין מקום להשד אין מקום לאסור כלל אפילו ביחיד; ויש לומר, שגם לדעה זו בס"ע אשר אנו כולכים אחריו תביא מוחרת מלבת לורת אדם ידוע לזכרון שביא הי ביגנו ומביריס תבניתו אם נעשתה ע"י נבריס, מאחר דליכא למיחש בה להשד ע"ז, כי מודע לכל שהצורה הזאת אינה נעבדת, ולכן אין כאן השדה כמו שכתב הריטב"א (כמו שבארנו לעיל), וגם הר"ן אע"פ שהוא מחנגר בדבר כתב „אלא חשבו להשדה אלה בלורות שהיו מהבי הכותים לעבדם". —

וע"ת שגם במקום דליכא למיחש להשדה, עכ"ז יש לאסור לורת אדם בולטת אף אם אחריס עשו אותה ליהודים מחמת אתי, לדעת האומרים כי אמירה לנברי שבות היא בכל אסורים שבתורה כמו בשבת (עיין ש"ך סימן קמ"ח ס"ק י"ד וט"ו), הא בבר כתבו התו"ס דלא שייך אחשא דשבות גבי עבלה דר"ג, ודומה (לפ"ד) למה דאמרינן „אין שבות במקדש"; ובפרט לפי מה שמבאר הרמב"ם שבות אשור בשבת (הל' שבת פ"ו ה"ח, ועיין עוד בפ' כ"ח מ"מ ובל"מ), בודאי אין כאן אסור, כי היא מלאה דלא שביחא; ומגאון בעל ס"מ בב"מ (דף ל' ע"ח) שביא בשם הרשב"ץ שפעמים הקילו בשבות י"ט במלאה דלא שביחא. ועוד יש לי תוכחות שלדעת הרמב"ם אסור שבות דוקא בשבת שיך, אבל אין כאן המקום להאריך בזה.

וע"ת שגם אם אתה אין חשד ע"ז, בכ"ז יש לאסור לורת אדם מפני שבימי קדם היו עובדים ללורות אנשים בידוע, (עיין רמ"א סוף סעיף ג' שבתב ויש מחמירים בכל לורות האבדות — שמעבדו — אפילו בזמן הזה הע"ג דידעינן דלא פלחי לה), גם זה אינו, כי בזמן הזה ידעינן שמעולם לא עבדו ללורם

הזאת. ועוד עיין בס"ך ותמצא כי דחק דברי רמ"ע ברחוק ברורות; ועיין בס' תולדות אדם וחוה לרבנו יהושע מ"ד נתיב י"ג שהאריך על לשון שעושים הטורים: "ואפשר דגוים הללו שהן אדוקים בע"ז וכו' חיישי עושים חלה לגוי וכו' ואסור לשהותם משום חשד" (ועיין ברמ"א ובס"ך וגם בלבוש שהביאו דברי ר' יהושע הללו בשמו קלת); וע"כ בדבר שהן בו חשש כלל מכל שכן שאין להתחשיר, כי אין מי שיטעה לומר שהטורים היו ע"ז.

והנה דבר ברור הוא להצת הרש"ם והטור והכ"י (וגם להרמב"ן) כי ברבים פרוץ אדם מותר מאחר דליכא למיחש לאחד על ע"ז (ועיין בירושלמי סוף פ"ח דשביעית הגל הפרודיטי דאיתא שם אין דבר של רבים אסור), ובדקדוק לשון הכ"י "ואם הלוהו שם אין דבר של רבים אסור להשהותם" משמע רק ליחיד והא לרבים; והעכו"ם שהלה לו אסור להשהותם משמע רק ליחיד והא לרבים; ומה שכתב שם הרמ"א "ויש מתירין בשל רבים" והא אמר "ובשל רבים מותר", הוא מפני שלדעת הרי"ף בחמת איסור מחמת עצמו (ועיין בס"ך שכל דבריו מסכימים לדעתי שם ופרשם כראוי). ודברי חמ"ו הגאון ר' אלעזר פלעקלס ז"ל בס' "תשובה מאהבה" ח"ג על הגליון ותמיהתו על הרמ"א ז"ע, כי נעלם ממנו מ"ש הרש"ם בפירוש מלתא בטעמא לדעתו "ואב"א דפרקים קוב ואין איסור אלא דמות שלם" וגם לא עיין יפה בדברי הטור וכב"י, כי משם נראה (כמו שבארנו), שהס"ע הלך גם בחרים עמו לו בעקבי הרש"ם.

ועוד יש לי לדחוק מהיתרא שלהן בבב"ג בן עשיו ושביעי לשביעי גרידא מדעת מג"א בא"ח סימן רמ"ד ס"ק ח' דברבים שם נעשתה המלאכה ע"י פועלים נכרים אפילו בחסור דאוריתא ליכא חשדא שמכרם למלאכת שבת לגד, והרשב"א בקונטרס על יו"ד סימן קמ"ח ס"ד, בע"כ מיירי כאן כמו גבי שבת מן עשיר ולא בשב ואל תעשה לגד, כי בלאו הכי אין כאן רשיר כלל לדברי מג"א. ומה שכתב הס"ך בשם ר' יהושע הנ"ג דברבים

ליכא חסדא מכוער הדבר, כבר רמזתי למעלה שבזמיטס היה כעור חבל בעת אין כאן מוסיף כעור וד"ל.

הנה הוכחנו היטב שאם רחמו וידעתו תכלית הטורף וליכא למיחש לשום חסדא לא מזד עצמה ולא מזד אותם הממונים לעשותה, אין כאן שום חסור לדעת הרמ"ם והטור והב"י ואפילו לדעת ר' ירוחם. — ובאמת נראה לי שאפילו לדעת הרי"ף לא שייך חסור גבי מצבת עורת חדש לזכרון, בפרט אם ים לו בנדי המצבה אבר עליו חרות ספור קורותיו לסורות ולעמד לדורות הבאים פעולות החדש [2]), כי הדבר הזה נקרא ג"כ לשתלמד, דהיינו להועיל לבני חדש ולעמדם מוסר השכל ודרך הטוב ע"י זכרון האיש אשר עורתו ושמו ומעשיו הטובים על המצבה, וכל זה לחקירה ולמוד; ולא רחמו הפרס בעין לשתלמד בין חמה ובאה לעאר מממים [3]). ואם מן המקרא לא תלמד לעשות יליפין בע"ז דף י"ח ע"ח שאפילו הכוגע את הסס בחותיותו מותר אם הוא להשלמד ולסורות, מכ"ש בעשיית מצבת עורת חדש

---

[2]) ככה כתבתי גם הכי בהערה למעלה הזה בשיעת הרמב"ם (בחה ה' עמוד פ"ו הערה מ"ג) בפרוש; אבל בעת עוד לא בקעה רוחי בזה; כי מה נעשה בני חדש אשר היום יודעים לקרות את הכתוב על המצבה או אשר לא יהפלו הו לא יוכלו להבחין יום חבד וחבם ע"ז, ולכן יש לחוש לזה ולהחמיר ולאסור, אע"פ שלדינא מותר בתאוים המזכירים; כי עכ"פ לא יגיעו מידי ספק, כי הו ישאר לידע ולהכריע שנתקיימו כל התנאים, ואם עי"ז תאבד ח"ו נפש אחת, הין הדבר בזה בזק הבא לעולם הן כל זאת. ובדברים כאלה נאמר "בם ואל תעשה עדיף". — ק.

[3]) ועיין בב"ע שכאב שם בסוף ס"ד אחר עורת חמה ולבנה, שלהשלמד כלן מותרות. ובאמת מלת כלן מיותרת, שם נאמר כי דעתו רק לעורת החמה ולבנה לבד ולא על פרטוף חדש, אלא ודאי הוא כמו שאמרתי כי בעין להשלמד הין הפרס.

לזכרון ולסורות ולמד מעשים טובים וכוחים ים היתר, בפרט בדברים וע"י נכרי. —

ועתה נראה טוד דעת תלמוד ירושלמי. ומאד יש להפלא, כי לא ממא כאן כלל הדרש דלא תעשון אתי, אע"פ שמוכחי יפראל מעש רומי בימים ההם היו עובדי פסילים ועבו את פרעוי מלכיהם ושלטוניהם לגילולים; ומי שיך לומר שלא ידע ר' יוחנן שמכר גם כאן בהסוגיא של ירושלמי לא תדרשם אתי אותי ולא תדרשם לא תעשון אתי דקאי על חשך ט"ז! בהמת מניו רק על מתני' דכל התלוים, "אין מסתכלין בחיקוות ומה טעמא אל תפנו אל האלילים, אל תפנה לעבדם, ר' יהודה אומר אל תפנה לרחותם ממש" ט"כ. אם מסמע להדיא שרק בע"ז עשו השם ר' יהודה שאם יסתכל בזורתה יבא לעבדה אבל בפרעוי אדם אתם אין חשך כלל; אבל בסוף הענין מניו "ר' חניה בן גמליאל אמר על בית הבא היו חותמין בפרסופות, ר' לעזר בר' שמעון אומר כל הפרסופות היו בירושלים חון מעל אדם". משמע פשוט שלר' אלעזר בר' שמעון השש בפרעוי אדם מקום חשך ע"ז אבל לר' חניה בן גמליאל לא חשש, ואיירי כל הענין בע"ז, כי קודם לזה מיירי בעבדת כוכים עליה ע"ז; ולדעת הרמב"ם מיירי ר"י בעורת אדם בולעת שכוח אסור מקום חשך ט"ז; ומאי יש הוכחה שידע ירושלמי ע"פ מסברת חשך ע"ז גבי פרעוי אדם, אבל ליתו מוכח דילוף כ"ז מן דרשת לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' ומן דרשת אותי, כי בשם ר"ה על מתניתין דר"ג לא אזכיר כלום להקשות מי שרי כמו בבבלי, ול"ע. — ובכל מה שאמרנו עד עתה אין חלוק בין פרעוי אדם עשם ובין אלי פרעוי (דכיונו הרשם ושוד חלק מה מהגוף, אבל לא עשם מראשו ועד רגליו ועד בכלל) ובמקום שאסור פרעוי אדם עשם, אסור ג"כ אלי פרעוי; ובלדק הציר בעל ט"ז בי"ד סימן קנ"ו ס"ק ט"ו על היתר אלי פרעוי המובא בש"ע עם ס"ז, ויש לאסור במקום שאסור אף באלי פרעוי כי דין אחד ועשם

אחד לשניהם. — ודברי הרמ"ם וה"ם להתיר בחלי פרלוף אחד תמוהים, ועיין מה שכתב על זה מהר"י מטרani בתשובותיו חלק ג' סימן ל"ה. ורחוק לדבריו היה מלשון הגמרא „שמי שיש דדין", כי קשה למה דוקא יפסל בפיס ולא גם בחבר אחד, ולזה ודאי לורת הפיס בעלמו בלי גוף שלם ג"כ לחסור; ומ"ש בגמרא „ואפ"ה בפרקים", הכוונה כמו שפרש רש"י, על חלוות היה, אבל בלורת הרחם שלם לא שייך לומר שיקרה פרקים. ובאמת דעת הסמ"ג המובאת בט"ז היא כמעט ג"כ רחוק לזה שהוה נסע בכמה וכמה תרעות (כדאיתא בספרו דף ל"ו ע"ד) והחם בעיניו שעובדים ומכבדים גם פסיעים של חלי גוף כהחם, לכן לזו מחלק.

(החתימה בעמ' הבע"ל)

תולדות רב

מאת

אברהם לעוויזאהן (Lewysohn) זצ"ל *).

רב הוא בנו של חייבו בן ר' אחא כרסלא מכפרי, אחיו של ר' חייא רבה, ואביו חייבו היה ת"ח גדול, דר' חייא

*) המאמר הזה הוא העתק מן ספר „קורות הגאונים והמורים" הנמצא היום אחריו בבית המדרש הנמצא בעיר Peiskretscham במחוז Oberschlesien הנמצא במדינת פרוסיה; ועיין מ"ש זה בעמ' רלמ"ו מחלקה העברית מחברת שלישית עמוד פ"ח [כי גם מדפס מהקדמה (פרנסת חכמי התלמוד) לזה הספר] וגם בספר „בכורים" לר' נפתלי קעלנער (Keller) ג"ע שהם רלמ"ו (ה' תרכ"ה לב"ע) [וגם (עמוד כ') נדפס תולדות ר' יהושע בן חנניה]. — ומה שים לתמוה על הבית המחבר ז"ל שכתב שם עמוד כ"ז שורה ג' מלמטה של' תניינא קבע הדפיס בגולה, ובאמת ז"ל תניינא, הוא הפיב על זה הבית החכם ר' יהודה לעוויזאהן ג"י בית בעיר Stockholm אחיו של המחבר ז"ל, כי הנה הזה הוא אחד מכמות התגאים אשר רבו בו בניאות וסגנות המעתיקים והמדפיסים (עיין ס' „דרכי המשנה" להבית הנ' רז"פ עמוד ג"ט העתה ה').

קרח על רב[1]) „בר פחתי“[2]) ופרש“י „בן גדולים“, ובמקום אחר פרש“י „בנו של ת“ח“[3]) ושם אמו של רב היה רחל[4]) אחותו של ר' חייא רבה מגד המס[5]) ולפ“ז היה רב בן אחיו של ר' חייא מגד המס ובן אחותו מגד המס ומש“ה קרו לר' חייא אביבי, כלומר דודי[6]). אתרא דרב היה אתרא דתהניז[7]), אברתא שם העיר ותהניז שם אדם אחד היה אומנם שבמקום ההוא העיר[8]) ועיר היתה סמוכה לכרחוק פרסה לבגדד[9]); ורב היה בעל קומס ארוך בדורו[10]) ויפה מראה, דאיתא שופרא דרב להמה

---

[1]) בהרבה מקומות בש“ס נקרא רב „אבא“. ובאחד רש“י בשם ר“ת ע“ח בד“ה אבא, דהכונה היא כמו; וביבמות ל“ז ע“ב בד“ה ומודה אבא באחד רש“י דרב היה קצים מיעה דשמואל ולכך קרו ליה שמואל אבא, כמו, גם יהודי, וכ“כ רש“י בחולין ל“ח ע“ח בד“ה אבא; גם בברכות י“ז ע“ח פרש“י בד“ה „חולי מיעתי ליי“, דשמואל היה קורא לרב אבא לכבודו. ובאחד חולין ל“ח ע“ח בד“ה „אתמרינ ליה לאבא“ כתבו בשם הערוך, דאבא היה שם העצם אב, רב; וכ“כ רש“י בפסחים קי“ט ע“ב בד“ה אבא, דרך שמו של רב, אלא לכבודו קורין אותו רב בבבל כמו שקורין לר“י הגלילי בתי“ו הכוונה בתי“ו בש“ס ל“ב ע“ח ובפסחים קי“ט ע“ב אבא. ואפשר דמשמע לאו דוקא, משום „דשם אבי אביו של רב היה אבא (סנהדרין ד' ע“ב) והיה נקרא ע“ש אבי אביו — ומיהו תו“ס וגם רש“י חולין מכריעין ההלוגי, ולפ“ד נראה דרב היה שם העצם ואבא לשון חביבות, וזה מכח קושית התו“ס ביבמות ל“ז בד“ה „אמר שמואל“ דהקשו על רב בהגה הוך היה קורא לרב בשמו ואמר דמי פומיה דאבא; אלא ודאי דאבא לשון חביבות וסרס הקושיא בל“ל. — רב יקרא ג“כ אבא מריבא (חולין קל“ז ע“ב) ופרש“י הטעם דהוא אחוך בדורו. ודברי הר' Fürst במ“ע שלו Orient שנת 1847 עמוד י“ח בפקפק על רש“י ואמר דלכך נקרא אריכא מפני שהיה מעיר Areka, ליתא כלישנא בעיני כדמוכח מלשנא דשמעתא שם בכעש ר“י על נקרא בלשון גנאי (פמ“ם תו“ס שם ל“ח ע“ח ע“ב); ועוד דלא גמרא מפורשת היא (שבת י“ע ע“ב), דאתרא דרב היה אתרא דתהניז; ולכן דברי הר' Fürst בטלין ומבוטלין.

[2]) שבת ג' ע“ב. — [3]) מוד ל“ע ע“ח. — [4]) רש“י ב“ק כ' ע“ח בד“ה „רב בר אחוה“. — [5]) סנהדרין ה' ע“ח. — [6]) פסחים קי“ז ע“ח. — [7]) שבת י“ע ע“ב. — [8]) רש“י שם. — [9]) סת“ד בסוטה ל“ח ע“ב ח' בשם הערוך. — [10]) נדה כ“ד ע“ב.

מעין שופרו דרב[11]) גם היה עסיר[12]) ובריה חולם ממשפחת ברייתא כדאמר ר' יוחנן חבש ממשפחת ברייתא היה[13]). רוב מלכלו היה עדשים וקטניות[14]) שעורים קלופים חיים ותבשו ניתנו לו מהם מלא כוסות[15]) גם היה חוכך לאכול דגים ובשחתם שערות וכל מעשה ב"ד צייר צורת דג לסימן, והיה ידוע לעולם שבך היתה חתימתו[16]) ולאחר כל סעודה היה רגיל לאכול גחלות[17]) ובי"ט היה רגיל לשתות יין כרבה, עד שלא היה מעמיד מתורגמן לפניו לדרוש דרשה לרבים מסעודת יום רחמן של י"ט עד יום מחר מפום שכרות[18]); ובגדקתו משולש לו היה נהגה קודם שניתן לבהמתו לאכול, דאמר אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מלכל לבהמתו דכתיב ואתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת[19]); ואע"ג דמאכליו היו גסים וגופו בריא וחזק, משפ"כ כדי ידיו במפה לאכול אחר שנטל ידיו לסעודה[20]). אשתו היה מלערת ליה מחד, ואם אמר לה בשלי לי עדשים, בשלה לו קטניות ואם אמר בשלי לי קטניות, בשלה לו עדשים[21]); ואף שהיה רב גוזז לבעוס (כמו שנראה לקמן), מ"מ היה מכבד מאד בכבוד אשתו ואמר לעולם יסע אדם זהיר בחומרת אשתו לעטרה שמתוך שדמעתה מלויה ונחתה קרובה[22]).

כרבה בניס ובנות היו לו, ואלה שמות בניו א) חייא[23]) שנקרא על שם דודו ר' חייא רבה; ומינו, כי גדל חייא בריה היה אומר לו רב אמור לאמך שתבשל לי עדשים ומתוך שידע ר' חייא כי אמו תבשל תמיד היפך רצון אביו, אמר לה טוב, אבל אמר לבשל לו קטניות ועשתה עדשים; ואמר רב לבנו, כשדומה לי שאמך טובה לנגדי יותר מבתחלה, אל תגבי סייתי

---

[11]) ילקוט שמשוני פ' נחלאית. — [12]) ברכות נ"ז ע"ב. — [13]) חולין פ"ד ע"ח. — [14]) יבמות ס"ג ע"ח. — [15]) בילה י"ג ע"ח. — [16]) ב"ב קס"ח ע"ב. — [17]) פסחים קי"ט ע"ב. — [18]) בילה ג' ע"ח. — [19]) ברכות מ' ע"ח. — [20]) חולין ק"ו ע"ח. — [21]) יבמות ס"ג ע"ח. — [22]) ב"מ נ"ט ע"ח. — [23]) ברכות מ"ב ע"ח.

שהפכתי לומר לה, אל תייגו דאמרי אינשי סיועא ממך מלמדך
דעת[24]) פעמים שהבן מחכים את אביו, אני היה לי לעשות
כן, אבל הוה בעי, דבר שקר הוא וכתיב[25]) למדו למוסר דבר
שקר וגו'[26]); ורב חייא בנו היה חלוש בעינו ולא בריא, ולכך
לא הרשה לו אביו לשתות שכר (Bier) דטעם המרירות של
כיסות (Hopfen) מיק לאדם חולשה שותה שכר ומכניד חליו[27]);
ור' חייא היה ג"כ מגדולי הדור, ובקטנותו רב חנן בר רבא
מתני ליה לחייא בר רב קמיה דרב בקיטונא דבי רב, ר"ל
בחדר קטן של בשמ"ד[28]) ושמואל חברו ובעל פלוגתא דרב קרא
על רב חייא בר אורין[29]) ופרש"י בן תורה[30]), גם קרא
עליו בר חייא[31]); ורב היה אגל חפת ר' חייא ומכתובה
נכתבה ביום ומחתמה בלילה שהיו עוסקין בתוכן עיונא מכתיבה
עד חתימה[32]); ואל רב לחייא בריה לא תלמוד לעשות סמיס
שרבה בחולאות, לא תעשה בהלוך פסיעות גסות שמוטלות מאור
הטיט, לא תעקור בן, לא תקנה בוהם ולא תתחר בחרמנה[33]).
וכדו של רב מבן זה היה שימי בר חייא, וגם רב שימי נמה
אשה בחיי רב זקנו, מדמלינו דרב חיקלע לבי רב שימי בר חייא
בר ברים[34]), ורב שימי היה גדול בתורה ועשה חכם גדול
בימי רב שהזקין לרחות חכמת בן בנו, והיה רגיל לפלפל עם רב
זקנו; ומגודל אהבתו אותו אמר תמיד שימי אח, כלומר אתה
יודע להשיבני[35]) ועוד פרש"י[36]) דרב לא היה זוקף עיניו משום

---

[24]) ובל"ח: Das Ei ist klüger, als die Henne. — המחבר
ז"ל בתב ג"כ ב' הטורים קטנים, ח) מבלי קדמונים הגאונים בכל
לשון בני אדם ומקומם בתלמוד ומדרשים (מספרם קל"ח), וכב)
מילי דחיובי וז מבלי הדיוטים גלקטים מיש התלמוד ומדרשים (מספרם
כ"ח); כך הודיע לחיו הרב הנ"ל. — ק. — [25]) ירמיה ט', ד'. —
[26]) ישעות ס"ג ע"ח. — [27]) ע"ז ל"ח ע"ח. — [28]) שבת ס"ו ע"ב.
— [29]) ברכות י"ב ע"ח. — [30]) גיטין ס"ב ע"ח. — [31]) הגיגה י"ד ע"ח.
— [32]) גיטין י"ח ע"ח. — [33]) פסחים קי"ג ע"ח. — [34]) חולין קי"ח
ע"ב. — [35]) נדה כ"ד ע"ח. — [36]) סס ובמגהות ק"י ע"ח בד"ה שימי.

לגיטות, חו לחת מעשר מדות חסידות שהיו ברב כמו שלבוש לקמן. — ומתוך שרב שומי בר חייא היה בטוח על לחמה רב זקנו הגיו, היה לפה ולמלין בעד לחריס; פעם לחת בא בן כותי מיברלות לרב ושלל, כותי הבא מן בת ישראל הולד מסו? מ"ל הולד כשר, מ"ל אף דכשר אני לי בדעך, מ"ל לא יהיבנא לך, אמר שומי בר חייא, אתם התרת אותו מאת דבריך ואן לו בעך, מ"ל אם גם הוא כיהודה בן אן לא יהיבנא ליה בדעי, מ"ל אי הוה כיהודה בן אן אי אר לא יהיב ליה אחריני יהבי ליה, הני אי אר לא יהיב ליה אחריני אמי לא יהבי ליה; וע"י השתדלות ר' חייא הרבה הצותי להפליר ברב ולא הלך ממנו עד שאתן בו עיניו ושביב [37]). — ב) רבי אמי בן רב [38]). — ג) רבי יוסף [39]). — ד) רב עינן [40]). ה) עולא [41]) ואוא עולא בר רב אשר תקן תפלת אתם בחרתנו [42]). — ו) ר' חנין [43]). — ויזבו על שם זקנו אבין של רב [44]) וא לא היה בן תורה, לכן אמר רב לאיבו ברוה: טרחתי בך בשמעתא ולא מסתייע מלתא, את אגמרך מילי דעלמא, כשתבא מן הדרך בעוד שהחול על רגלך אמור הסחורה שהבאת כדי שתחזור מהרה ותקנה, כל מילי שתאמור יכול להיות שתתחרט חון מיין תאמור ולא תתחרט, לעולם תקבל בתחלה השעות ותגש בכיסך ותח"כ תפתח השק ותן השעורה לעוקה, טוב ליך של מקוס קרוב ולהשתכר משנו מלהשתכר הרבה במדינת היה, שם יש לך תמרים בכל יום, תמהר לעשות מהם שכר, כי שם תמצין מי שלגלם ותפסיד [45]).

רב היה מהר מהרות לאחד מבניו יותר משבה מחולתו ואמר: לעולם של ישמה אחד בנו בין הבנים, שבשביל משקל

[37]) יבמות מ"ה ע"ח. — [38]) מכות כ"ג ע"ב. — [39]) מגחות ל"ג ע"ב. — [40]) קידושין ע"ד ע"ב. — [41]) פסחים קי"ז ע"ב. — [42]) יומא פ"ז ע"ב. — [43]) פסחים קי"ז ע"ב. — [44]) שם קי"ג ע"ח. — [45]) שם.

מי סלעים מילת שמתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו ונתגלגל הדבר בירדו אחותיו למצרים[46]; גם הזהירם לבל ילכו יחף ואמר: ימצור לדם קורות ביתו ויקנה מנעלים לרגלו[47]; פעם אחת יצא לו קוץ בבשרו של רב ולא היה בידיו למשקל ליה דלמא חביל וסוף ליה סגנת אסור[48].

והיו לו גם בעות גמוחות, רב הוה חזיל לבי רב חנן אחגיה והיו לו בי בעות מבתו זאת[49], רבנן עוקבא ורבנן נחמיה בי בריתא דרב הוו[50] והיו נקראים שרי גאים היועלים מישרים, עשירים וקרובים למלכות[51], ושוד היו לו בני בניס מצוחיו, חייבו והזקיק בני בריתא דרב[52]. ורב הסוה את בנותיו לבחורים ואת בניו כבסיו גדולים דאמר: כמסיה את בתו לזקן וממסיה אבס לבנו קטן עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה את הצמאה[53] לא יאבה ה' סלוח לו[54]; עוד אמר: עביד אינס דדייר בגלל חטטו ולא דייר אגל כלתו שמא תתקוטט וילא, דאמרי אינשי נבח בך כלבא עייל נבח בך גוריתא פוק[55].

ולפרנסת ביתו היה מתחלה בעל שדה, ופעם אחת יהיב ליה רבי[56] זוזי לרב ואמר ליה זבוני ליהלי לאתי תרשא, אזל זבנה לנפשיה, לפי שבקעת בעלי זרוע היתה ולרבי לא הניחו לקנות קרקע מחמת, אבל לרב ומגו בו בבוד ומתרנו, אבל לא מודיע זאת לרבי קודם שלקח, משום דסבר אדאכי ואכי אתי ליום אחריגא וזבן ליה[57]; אח"כ התחיל לעשות סחר ומשם נתעשר ואל רב הוגא: שרי אבא למיקני מיסתרא מזיכרא[58].

---

[46]) שבת י' ע"ב. — [47]) שם קי"ט ע"א. — [48]) סנהדרין פ"ז ע"ב. — [49]) חולין ל"ה ע"ב. — [50]) ב"ב כ"ח ע"ב ובזוהמלמי מגלה פ"א. — [51]) חולין ל"ב ע"א. — [52]) סוכה מ"ד ע"ב. — [53]) ר"ל מחבר הבבא עם הגמא זקן לילדה או זקנה לילה. — [54]) סנהדרין ע"ו ע"ב. — [55]) עיבובין פ"ו ע"א; ועיין מ"ב אחי בס' Zoologie d. Talmud עמוד פ"ה ועמוד ס"ב. — [56]) רבי"ח היה בחור בבחרו, חקנו חנוה היה אחיו של חייבו והוא של רב. — [57]) קידושין ל"ב ע"א. — [58]) פסחים ק"ז ע"א.

לאחרי מות אבותיו עלם רב מבבל לע"י לגמוד עם תורם, וכשבא אחל לותו דודו ר' חייא על חביו ועל אמו אל רב אם עם קיימים? ומביב לו בחופן אלא יאמר הוא בשורה רעה[59] ור' חייא הבין דבריו ומה למשרתו לחלוק מעליו להתאבל על אחיו ועל אחותו[60]; ורב עמם עם את רבו אקדום ומיה אבר לעי, לבר קפרא, ולרבן גמליאל ורבי אמעון בני רבו. וגם עמם את ר' חייא ועשה ג"כ שומר גמיו אל ר' חייא אמיים אולחני[61], ואח"כ נעשה רב אתורגמן אל ר' חייא[62] וקבל ממנו רשות לדון[63]. גם הוא פסיק סידרא קמיה דרבי[64] [ומאי מבורך דאי היים רב יותר מבן חמשים שנה, דאין מעמידין אתורגמן פחות מבן חמשים שנה[65]], פעם אחת פסק סידרא קמיה דרבי בא ר' חייא אחר בשבילו לרחם אפרשא, עייל בר קפרא אחר לריסא, אתא ר' אמעון ברבי אדר לריסא, אתא ר' חגיגא בר חמא, אמר כולי האי נאדר ונזל? לא אדר, ליקפד ר' חגיגא. ואתיסר מעלי יומי דכפורי אחל רב לגביה לפייסו[66] ולא ליפייס, כי היכי דליזול רב לגמר אורייתא בבבל ואם יהיה רחם ילבא[67] וכן הוא, דבסוף יומיו של רבו [שהוא לדעת רב שרירא גאון והראב"ד שנת תתקע"ט ולדעת בעל יוחסין[68] שנת תתקמ"ט[69]] ירד רב לבבל.

(השאר בשנה הבאה אי"ה).

---

[59]) שם ד' ע"ח. — [60]) שם. — [61]) ב"ק נ"ט ע"ב. — [62]) יומא כ' ע"ב. — [63]) סנהדרין כ' ע"ח. — [64]) יומא פ"ו ע"ב. — [65]) חגיגה י"ד ע"ח. — [66]) עיין רש"י ביומא שם. — [67]) יומא שם. — [68]) תיקף לאחר סדר התנאים. — [69]) עיין עכ"ז במ"ע ח"ד „כרם חמד" מ"ם שם (עמוד ר"ט וכו') סדר הגאון ס' י"ר ז"ל. — ק.

מעשה של ר' שמעון הגדול [1]).

עם הערות

מאת

ש. ז. ח. י. ה.

מעשה ברבינו שמעון הגדול שבא מבית דוד ובא בעיר לחת שממס מגעגע ובא שם אצל מגדולי המלכות ושמע

---

[1]) מעשה זו של ר' שמעון הגדול העתיק לי ידידי הרב המפורסם מוהר"ר נתן קורוניל הי"ו ואלה דבריו בהגהתו אלי:

„העתקתי לו מעשה דר' שמעון הגדול מכ"י על קלף אשר מחברו הוא תלמיד ר' יהודה חסיד זלה"ה בכתוב יפ, גם העתקתי ממש תשובת אשי ה"י לאנשי בבל ועם מה שמביא מתשובות הגאונים; הכ"י הנ"ל כולל בתוכיו על התפלות ויוצרות מהג אשכנ, בתוכיו על שם מ"ב וכ"ב, בריית דיוסף בן עזיאל, מעשה של ר' שמעון הגדול, סודי חומש, סודי שה"פ, ה' מגילות כנגד ה' חומשי תורה, סודי ברכת כהנים, סודי יוצ, סודי רות, גימטריות דשלוחן, קוביות ותיבולים וכ"י העתק מס' תכמת הנפש להרב ר' אליעזר" — עכ"ד ידידי הרב הנ"ל. ויש להוסיף כי מובא מעשה הנ"ל גם בכ"י פארמא (עי' מ"ע „סיבחאני" להרב Lehmann בשנת 1867 עמוד רי"ח) ובווא פי' המחזור המכר במ"ע „המכיל" לרמשי"ש בשנת 1865 עמוד כ"ו וכ"ז ואשר כתבתי החכם מהרי"ע אזולאי ז"ל נמצאו בו פיוטים לקדמוניים ובהם גם לר' יוסף קרח. ואני רואיתי גם בשימת החכם ר"ז כוכב בוא ושם מביא שמצא בפי' הנ"ל ליו"כ על הפיוט בומן עמק וז"ל: „וכן פי' אחז אבא ר' מנחם בר הלבו ממנו של ר' יהודה בר משה הדרשן" — ועל פיוט אשרי העם לשמחת תורה כתב: „פי' ר' יוסף בר שמעי' הוא המזודות לפני ר' קלונימוס מן רומי."

רבינו גרשום וכלך גם הוא למגעלה. וגם רבינו גרשום יסד סליחות הרבה על הגזירות וגם רבינו שלמה הבבלי היה בדורם. והיה דר בהספמיא רבתי בגזירת סליוס[2]) הרשע אשר לוקחים היהודים ומוסרים בגיותם ונעשה גם בימיו שלקחו זקן מת ותנוחו בגת וממטה הקורה והרגה כל סביביה ונתבטלה הגזירה ויסד על זה סליחה אני יום תירה וכשבא רבינו גרשום אצל רבינו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ורבינו שמעון הגדול היה לו בפעם הזה בן קטן ושמו היה חלחן ומגיד ממנו ועשחוקו גלח וסוף עלה לגדולה עד שנעשה הפיוטר ומרוב חכמתו חשב היה בלבו נתקבלו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עלה ממנו ונתן לכל אחד ואחד עלה לפי חכמתו. וסוף בעבור חשר שוחלים עלה ממנו כל כך קרוי לטפלים שלו חותן הגלחים שהם שמותו להיות הפיוטר ואמר להם מה זה שכל

עוד מלאתי זכרון מעשה הנ"ל בפי' המחזור כ"י על קלף נכתב בשנת ס"ח (וכו פירושים לתלמיד רש"י) והיה מתחלה ביד הצד"ל ז"ל (עי' כ"ח ח"ח עמוד ל"ז וליטצ"ל של מ"ע „המזרח" 1851 לד' ר"ח) ובעת הוא ביד — ומלאתי שם בפיוט „מלך חמון מחמרך" זה"ל: „הל חנן נחלתו ו"ח בן אחד היה לר' שמעון שבתאי וסוף היה הפיוטר ועשה תשובה שמסר עצמו למיתה. ויסד אותו הביו לזכרון כמו שאמר כלן חלחן בני בדת להשפר וליפות נחלתו בגופו עם ישראל ידעם קרבנותיו, הלא ביהיה מהו מין קרבן גופו עם קרבנות לבור, ותיבב לה' מבור פר שהקריב אדם הראשון" --- ע"כ. —

[2]) ל"ל בסיליוס. ומאד רחוק לדעת החכם צונץ (על הפיוטים עמוד ק"ע וקורות הליטרטור של הפיוטים עמוד ל"ה) שהגזירות והרדיפות המסופרות בפי' קדמון לפזמון „ישראל עטרת" לר' שפטיה, היו בזמן בסיליוס הבני, נגד דעת החכם Grätz בספרו קורות היהודים ח"ה עמוד רע"ד. — גם מאד רחוק לומנו ומקומו של ר' שלמה הבבלי שהוא כמו שהעמידו החכם צונץ בספרו הנ"ל עמוד ק"ח; ועי"ש הערה ז' מביא ג"כ הספמיא רבתי כמו בכ"י זה שלפני ועמוד ל"ה מביא כמו כן סליחה „אני יום תירה". —

המלכים והוכסים והלטונים בחיים חללי לקבל עליה ממני ואין
שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא חבי או אחי או קרובי
שהוא ממשפחתי וכי מן האבן נולדתי שאין לי שום קרוב בעולם
ודעו אם לא תגידו לי האמרו את כולכם ונתן לבו על שלא היה
ממם ביום הגולגלתא לאמרו לו תלמידיו אחרי שגזרת עליו להגיד
לך לא נגיד לך כי יהודי היית ובן אדם גדול שבכל היהודים
אתה ונגדוך כשהיית נער קטן ומן השם נזדמן לך זו הגדולה
שבחים אלין רוב מלכי אומות העולם והולכים מנוך עלה ואדהה
להם שאתה במקום יהו הגולגלתא ובן אדם גדול שבאותה ממנו הוא
דר בהלמניא ושמו ר' שמעון הגדול אמר להם שלחו אחריו
והביאוהו אלי ואל תניחו בשום ממין שיהיה פה בהוהו יום
ושלחו גדולי רומי להבי שמעון בהלמניא שיבא לאפיפיור ביום
המועד שקבעו לו. והיה ר' שמעון הגדול נראה מאד מאד שהיה
ירא משום עליהם מן האפיפיור למה שלח אחריו ולבסוף הגדיה
את עצמו ובא אל האפיפיור וכשראהו הוהו האפיפיור יש קרע
אותו אל החדר ואמר שהיה נראה בפניו אמר לו אל תירא
רק תגיד לי האמיתות מה שאשאל לך אמר לו הן אמר לו
האפיפיור כמה בנים יש לך אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו
שהיה לו עתה אמר לו האפיפיור עדיין היה לך בן אחר אז
אתה שהיה ירא שמא יאמר לו להביאו לפניו עד שאמר לו
האפיפיור למה אתה שותק תאמר לי האמת אמר לו ר' שמעון
הדוני בן אחד קטן היה לי ומגיד ממני כשהיה נער קטן והיו
יודע הגה הוא הם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד היום אמר
לו האפיפיור זכור אתה מה סימנים היו בגופו אמר לו הלו
סימנים היו לו על גבו והלו על ידו אז הבין האפיפיור שהוא
הוא כי הותם סימנים עליו. אמר לו אבי אבי הוא בעך הרי
עלי הסימנים שאמרת. אז נפל רבינו שמעון הגדול ולא היה
יכול לעמוד הותו דבר אז הפשיט בגדיו והראה לו הסימנים

ואמר אבי אבי מה נעשה שהיום בן ע"ה כי יודע אני שתורת יפו כבל הוא וזיו כלום אמר לו אביו חללת שם הקב"ה ברבים קדם שמו ברבים ואני מקבלך עלי ותהיה בן ע"ה אמר לו בחיזה עין נעשה אמר לו תזמין כל ממלאכך המלכים הדוכסים והסגנונים לי תקדם שמו של הקב"ה ונעשה ונשיבר את עגלו ועלה לרחם המגדל וקרא שמעו כולם למה מזמנתם כי עד עתה לא הליתי לגלות לכם אך עתה אני מגלה לכם כי אין ממשות ביפו הגולמי כי מולד מן המשה בחור החדש והנן אין תקום לאחריתכם שהם מחמיסים בפגר מובם. אמרו הגלחים סיועים אלו שמא נסתבא לו אמר להם אתם סבורים שרוח שטות נעלם בי חי נפשי כי רוח אלהים בי ואתם שוטים. נתייעלו הגלחים להרגו פן יסיר העם מתרפותם וכשראה כך לו קפץ מן המגדל לארץ ואמר שהלילה שיהרגוני חושב שמתים כי אני מחמין בחלמי אבי ומיד שמע אביו רבינו שמשון הגדול שקידש את השם נתן שבח והודיה למקום וקבעו על שם בנו יוצר מיום שני של ר"ה מלך אמון מחמרך וכתב בעניות שם בנו הלחן וחלמו בעוסק להספר, כי כך היה שמו הלחן.

סליק מעשה של רבי שמשון הגדול.

שתי תשובות

עם הערות

מאת

ש.ז.ח.ר"ה [1]).

א) תשובה שאלתי אלמי אדון ישראל לאלמי בבל.

שאלתם [2]) ואמרתם שאנו מוחזקים שאנו רגילים

[1]) גם תשובה זאת ושלאחריה העתיק לי ידידי הרב הג"ל מכ"י המוכר, והגם תשובה זאת היא בשינוי לותה המובאת במהדורת ברים יומא (מלבב

ליקח רשאי בשעת בר"מ ואוכלים לותם בדבש וחלב (ר"ל שמן) וכל מיני מתיקה ואוכלים טיסני עם בשר שמן, ואוכלים רבייה דשויו פול המלרי וכרתי ושאר קוחנים תרנגולים בערב יום הכפורים כמספר בני הבית. ושאר מסתכלים בלפרנים בבורח מאורי הים ומעולים מים בכוס של הבדלה ורוחצים פניהו. נמיב לכם תשובה על השמן רשמן ועל לחרון לחרון. זה סיחום טוב הוא ורובו מיסוד המקרא והגדות. על שאר רגולים רשאי בשעת לאכול בר"מ כדי שיסיימו הקב"ה שהוא רשם לכל, לרשם ולא לזאב. ועל שאר אוכלים בשר שמן עם טיסני ואוכלים דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה מתוקה וממיה וכך כתוב בעזרא לכלו משמנים ושתו ממתקים וגו'. ועל שאר אוכלים רבייה שהוא פול המלרי כדי שירבו וכסיהו כרבייה זו. כרתי דאיתן כריתן על זה שאר אוכלים אותם שיכרתו שונאיהו. ועל שאר שוחנים תרנגולים בערב יום הכפורים זכרים ונקבות שבבית. בשעה

לחזה שעויים) בשם תשובת הגאונים, גם קצתה מובאת בא"ז ריש ה' ר"ה. — ובס' „חמדה גנוזה" תשובת הגאונים (ירושלים תרכ"ג) נמצא בסי' ל"ג שלמה ותשובה לכך בשמושי גאון דומה ג"כ לזו שלפנינו. וקצת מתשובת רב שמושאי מובאת ג"כ בסדור רב עמרם דף ל"ח ול"ב גם רב האי גאון נשאל על שלש העניגים. עי' תשובות הגאונים דפוס ליק סי' ח', שך תשובתו שם חסרה ולפ שמצא תשובתו רק על שאלה הראשונה שאנו רגילים ליקח רשם בשם בר"ה. ועיקר כי סי' מ"ב הוא שלו סיום תשובה זאת שנשאל על המסתכלים בלפרנים במושאי שבת. ומשם על השאלה השניה והשלישית חסרה תשובתו של רב האי גאון.

2) כ"ה גם במרדכי ומשם נדפס בש"ל: ובתקריתם כתו שהוא בס' „חמדה גנוזה" הנ"ל סי' ל"ג. ולו מה שנדפס לי יותר נכון בש"ל ובתקריתם כתו שהוא בס' „שור זרוע". גם בחמדה גנוזה סי' קכ"ח מתחלת התשובה: „וזה שתקריתם" — ונראה התשובה המובאת מרשד"ל ז"ל בבית האוצר דף ל"ח ובעל התשובה הוא ר' יוסף טוב עלם כפי מה שמצא במחזור ויעדי ובסדור רש"י.

טובא הוו עוסקים בו מכל חכמי ישראל ועם חכמים ובעלי בתים שעוסקים בו בערב ר"ה ובערב יום הכפורים. ועל כתוב מסתכלים בלפידים בבורסי מחורי הכתב שהוא דבר שהוי בתלמוד בבלי וירושלמי חין מבדקין על הכתוב עד שיחזרו לאחוריו ופי' עד שירגיש בופקו הכתוב של זה הבדלה. ועל כתוב מטילים מים בכוס של הבדלה לאחר שתייתן ולוחצים פיהו ממה שמשתייר כדי לחבב את המצות ואמרו חכמים שירי מזוג מעכבין את הפורענות. סליק תשובה שהשיבו הגאי ז"ל לגאוני בבל.

ב) מלתתי בתשובת הגאונים[3]).

שאלתם סדר קדושה אם יחיד אומרו אם לאו. כך ראינו יחיד אומרו ואינו חוזר מפני כל דבר שבקדושה מפני שבתחלה לאחר שהיו מתפללים ונופלים על פניהם ולאחר שעמדו יהא שמיה רבא מברך, מביאים גביה וקורין פסוקים או יוצר ומתרגמין ואח"כ עוסקין במשנה ובתלמוד. לפי שאמרו לעולם יעסוק אדם שנותיו שלש במקרא שלש בתלמוד וכשרבתה עניות ודלות הורכו למעשה ידיהם עסקו רק בתלמוד וקבעו להן ג' פסוקים שהם שבחו של הקב"ה ומתרגמין אותם ועדיין קבועים ועומדים. ועוד[4]) שמעתי שגזרה מלכות הרשעה שלא יקראו

---

[3]) עי' גם תשובת רב נטרונאי והוא סי' ל' מתשובות הגאונים דפוס ליק (גם בשערי תשובה סי' נ"ב לך שם הוא מיוחסת לרב האי) כי שם נמצא ג"כ תשובה זאת לך יותר בתמיכות, ויותר ע"כ בזה על רב נמצא גאון לפני תשובתו מובאת בסדר רב עמרם דף י"ד ע"ב שלש יאמר יחיד קדושת דסידרא, עי' גם טוש"ח סי' קל"ב ובמגיני סי' ע"א יאמר בקדושת יוצר גם דעת רב נטרונאי בש"ע יאמר היחיד עי' בטוש"ח סי' ס"ע ובמגיני סי' ל"ח ובפרדס דף כ"ח ע"ב.

[4]) זה הטעם לא נמצא שם בתשובת רב נטרונאי. יאמנם גם' הפרדס מובא כמו טעם זה בתמיכות (דף ל"ה סע"ב): „נראה לרבי" והוא רש"י; ולפי זה יתכן כי גם בתשובה שלפנינו מכאן ואילך הוא מתשובת

בתורה ויתרגמו וקבעו חכמים שבדור לומר יעלה ר' ויבוא זרח בוקר כל הממשר ולומר וקרא זה אל זה ותשתי רוח ולתרגם לותם. על כן יחיד שרוצה לומרם ואפי' בשבתות וימים טובים ואומרו במנחה כי סדר קדושה מילא מדינא של גמיגס דכתיב ירון עיפתם כמו לופל לעמות ולא סדרים[5]), שאינו לומר סדר קדושה כלל אם לומרו יגיל כי התחיל בברכות של שק"ש ויסיים בשבתו קק"ק בריך ר' ימלוך ויסיים. ע"כ מרביגו אליעזר ע"ב[6]).

הערה נוספת.

על מה שכתבתי בהערה לתשובה הרשומה ים לי להוסיף כי מצאתי בס' המפופות כ"י (היא בתחלה אצל רמב"ג והשד"ל ז"ל ושתה הוא בידי) שכתב על מנהג הכפרות: "וכן מנהג כל חכמי ארץ ישראל. גם מצאתי שם: "מס' ציב"ה נעתק מתשובות קדמוניס ושחקקתם שאנו נוהגים שאנו נגילים ליקח גלגי גלים וכו'". —

וע"ד שכתבתי בהערה לתשובה הנזכרה נלע"ד שאם כי כל התשובה היא מתשובת הגאונים. כי מצאתי בלקוטי הפרדס לפני "גדלה לרבי וכו'" הנמצא גם בפרדס, מובא תשובה אחת הנאמרת בפרדס בזה"ל: "ושמעתם למה שאומרים קדושה דסדרא פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יאמרו ישראל קדוש וכו'" — גם מצאתי בשור זרוע ח"ב דף י"ג ע"ג: "ושוד כתב בס' המקנושות דסדר קדושה שני גזרה מלכות הרשעה שלא לאמור

הגאונים. — ומה שכתבתי מס' הפרדס מביא גם בשבולי הלקט בשם רמ"י כמו שהביאו מרן בב"י שם וכן מביא בשם רש"י ס' התניא סי' ז' ושלא בשעל המחבר סדר "הגיון לב" דף פ"ג.

5) עי' סדר רב עמרם במקום המצוין בהערה ג'.

6) נראה שהוא ר' אליעזר מגרמיזא בעל הרוקח.

קדומה מה עמו כתבים וכו' כיון שהלכו שלוחי מלכות וכו' ומתחילים פסקי גחולה ובא לגיון גוחל וכו' וחזרין ומתרגמין וכו'." — ולפי זה לריך לומר כי מה שממנע בפרדס ובלקוטי הפרדס (רק שם חסר קלת מפני המורחב) „גרחה לרבי" מוסב רק על מ"ם „שגזרו המיום שם תלמידי יש המוגרי" — כי לדעת רש"י גזרה זאת בחם ממלכי המוגרים. — ויש להעיר על שמו שממנע בחשובה שלפיכך כי במקלוטות ובפרדס מבר כי גזרה המלכות שלע לומר קדושה ופה ממנע שלע יקראו בתורה ויתרגמו, וגזרה זאת לע מלחמו עוד בשום מקום — (חמם רלה מה שהבחתי מס' הערים בסוף ההערה הזאת) — רק שם בחור זרוע מביע מחשובת רב בר שלום גזרה אחרת והוא שלע לקרות ק"ם ותפר על כן נהגו לומר פעמים בקדושת מוסף. ותשובה זאת לרב בר שלום מובאה גם בסדר רב עמרם הגדפס בווארשא דף י"ח, גם בס' הערים לרבי יהודה חלברלוני כ"י (היה ממנע בתחלה חגל הג"מ משה ימרחל חזן וכביאו בספרו שחרית הגחלה דף י"ג ובעת זכני ס' בו) — ומה בתשובה זאת לרב בר שלום לע מבר מחי ומה היתה הגזרה רק בתניא הו מנהג חבות (והוא לקות מעבודי הלקט המובע בב"י ח"ח סי' תכ"ג) סי' מ"ע כתוב: „מלחתי בשם הגחונים ז"ל לפי שבימי רב נחמן (כלל גם בשבודי הלקט לע כמו שרלה הג"מ בי"ר ז"ל בס' ע"מ עמוד ל"ז להגיה רב עביומי) גזר יזדגר מלך פרס שלע יקראו ק"ם וכו' ובא תגין וכו' ובלע יזדגר וכו' לחרו חכמים וכו' נקבע אותה בתפלת המוספין וכו' וכן המנהג בשתי ישיבות". —

בס' הפרדס דף ל"ו מובא תשובת רב משה ורב בר שלום בזה"ל: „בשגזרה שלע לקרוא ק"ם כל עיקר שלוח לשבור היה חומרה בהבלעה וכו' שלע יבינו המיום תלמידי המוגרי שמתחברו עם היונים וכו' ובתוך הקדושה היו חומרים פעמים בהבבה וכו'" — וכבר רחינו כי בתשובת רב בר שלום המובא מהיותר

קדמונים לא נמצא מתומה מתי היה הגזירה ולכן מוכרחים לומר כי הוסיפו ח"כ בדרך סברה ופירוש בפרדס שהיתה הגזירה תחת מלכות הגויים היונים, כמו שהרמב"ן ז"ל שהיתה גם הגזירה אלא לומר קדומה (פרדס דף נ"ב). — אך בתשובה המובאת בשבולי הלקט הוסיפו (נ"כ בדרך פירוש) כי היה בימי יהודה מלך פרס, וכתבו בימי רב נחמן לשתר מלאו בהגרת רש"י: „נחסף רב נחמן בר הומא וגזר לחדגר וכו'" — והנה החכם Grätz (קורות היהודים מהד"ת ח"ד עמוד תי"ז ותי"ח) הכריע כמ' הפרדס וכתב כי לדעתו כי' כל אלה הגזירות בימי יוסטיניאן חבר גזר ג"כ אלא ידרשו בפירקין בהלכה והגדה וגם שיעמדו מתורגמן בבית הכנסת שיתרגם לתורה יומית. — ואמנם נגד זה יקשה למה הגיגו בבבל פעמים שמע על חבר גזר במדינות אחרות אלא לומר ק"ם הלא לא עליהם יאמר הגזירה? — ולכן נ"ל כי הגזירה אלא לקרות ק"ם יאמר בחנת ממלכי פרס כדעת בעל שבולי הלקט כמם הגלוסים אם מיהדגרד חבר גזר ג"כ לחלל שבת ויתכן ג"כ שגזר אלא יאמרו ק"ם, או מבנו פירוש רשותם חבר נמצא עליו בסדר תנאים ואמוראים ובהגרת רש"ג כי הרס בתי מדרשות וכרג כמה חכמים ותפס נערי בני ישראל להוליכם מן הכלל ולהכריחם לעבוד עבודת כוכבים. וכזוטים מאד דברי הג"מ סי' ז"ל שכתב כם' ערך מלים עמוד ל"ו ח"ל: „ויתכן כי בעבור שהיה ידו עם המגושים ולא לחזק ימות הפרסיים ויסודם שם שתי רשויות טוב ורע כנודע לכן גזר אלא יאמרו בפסוק הכולל יסוד ימות בתחדות הגמוים והוא שמע ישראל" — ואמנם הגזירה בתחרת אלא לומר קדומה חבר לא הזכירוה גלוי בבל, או מה שראה יותר כמו שהוא בתשובה אלפסיו „אלא יקראו בתורה ויתרגמו" יתכן שגזירה ע"י יוסטיניאן כדעת החכם Grätz, ומה שראה שבכלל גזירתו שיתרגמו יומית ואלא יתאמצו במדרש לקריאת התורה היה ג"כ אלא יתרגמו

בתרגום התרמי, כי גם בו נמצאים דרשות של חז"ל (וזה שלא כדברי הר' Grätz ח"ב לד תל"ו) וזה סוף מ"ם בתשובה זאת „שלא יקבלו בתורם ויתרגמו" ר"ל תרגום תרמית — למען הגלותים לא הזכירו גזירה זאת ולא מלאו שלא טעם זה לקדושת ובא לציון, רק טעם אחר וזוהי הרחמנן בתשובה זאת וזוהי הסיבה גם לרב ועזרואי בתשובות הגלותים דפוס ליק סי' ל'.

למען טעם זה וזוהי הסיבה בתשובה שלפנינו מלאנו רק בשם הפרדס ובשם המקצועות אשר יתכן גם בשם הרחמן יען כאשר הרחה הגי"ר ז"ל בשם קבוצת חכמים (עמוד ג"ב ואילך) כי ס' המקצועות חברו רב חפץ ושכיח בגי', ויהיה גם מזה סיוע לסברתו הנ"ל. ויתכן ג"כ כי תשובה זאת שלפנינו הוא ג"כ מגי', ואם גם שהשם עליה מלחתי בתשובות הגלותים, אין בכך כלום, כי נתנו חז"ל גם לגדולים לחבים וגם למתחרים כעין זה וחברו גם תשובותיהם לתשובות גאוני בבל כמודע. ובעני להעיר עוד כי גם הרב ר' אלברלוני ידע מגזירה זאת ושביחה בשם הגאונים אם לא לפרש טעם קדושת ובא לציון רק לענין אחר ואלה דבריו: „וחזא לו ולהבוותא דאמרי שלא נתקנו (הפיוטים) אלא בשעת השמד בלחוד מפני שלא היו יכולין להזכיר דברי תורה כי היו גוזרין החויבים על ישראל שלא לעסוק בתורה ועל כן היו החכמים שבימיהם מתקנין להם בכלל שתפלה להזכיר ולהזהיר לעמי החרן הלכות החג בחג והלכות יומים טובים והלכות שבתות ודקדוק המצות בדרך שבחות והודיות וחרוזות ופיוטים" — הטתקתי כל אלה הדברים מפני חידושם וים להתרץ בסס ואכ"מ.

ש.ז.ת.ה.

פיוט

מי כמוך ואין כמוך מי דומה לך ואין דומה לך

לנעלה דון — משה נתן נבו[1]).

אלהים זכדני זכוד — זכד טוב, וחוקו לעבוד
מי כוח זה מלך הכבוד — ה' לנחות כוח מלך.

בעם חלדו על קן תוכו — ומם ממדיו לבני בוכו
לחריו לא קם וכמוכו — לא היה לפניו מלך.

גזר לומר יהיה מרוממים — ולתן לעבודת העמיס
על מכרות ויתיס — לחפירון עמם לו למלך.

דבר ועלתו לא תופר — מיסודות נחלתו תספר
חם ורוח ומים ועפר — כי כן יסד למלך.

המלוכות הגדולים תניס — להחיר על לחתן חפניס
ולסבוב יס ודרום הרניס — ילמו דחופים בדבר למלך.

וביום הסגי ברח הלל — לחדם ולא הסביה גוחל
כה לחר לולמי ישרלל — לבני מלחתיך למלך.

---

[1]) הפיוט הנפלא הזה העתיק לנו בעתו הרב החכם הנעלה ר' גבריאל פאלק (G. Pollak) המתגורר בעיר למבערג ע"ו מן מחזור כ"י על קלף מסג חלבזיוי וכתוב ברחבו „משה נתן נבו", ואולם ברחבי החבות של הבתוב לא נמלא אם לבי רק „משה נתן חזק ולמז", ול"ע. ובעדק העיר הרב הח' ג"פ, כי על פיוטים כחלה נכונים דברי חלחריזי (תחכמוני שער נ') „ושם בפסוקים דבקים, כחלו הם בחוח הקדם תקוקים". — ק.

זמן ותקן נוסח מרגועי
ויהי ביום השביעי
כטוב לב המלך.

חמד גנו ויאמרהו
לרחם ולקלין ויחיהו
בחלר גנת ביתן המלך.

טכור מזכירו במליו
ידע לוכלו כי כלתה חליו
הרעם מחת המלך.

יה בהיותו נרדם רוחב
לקח לעמת רחוב
הגערה בחם על המלך.

כחם ושם מלוחו לחל
ומבמור מלוחיו נוחל
ולח שם בלבו לחבר לח יתגחל
בפת בג המלך.

לחל לחמר רחמיך יבוחוני
ולימיך חל יבעתוני
בחשם והגחם השיחוני
י"י הושיעה המלך.

מבכורות לחמו הביח חלבו
הבל וקין בו בהקריבו
שבע תועבות בלבו
על כן לח בח חל שלחן המלך.

נרגן הריב לוחו בשוקה
הרג לחיו להיות לפוקה
ומה ים לו עוד לדקה
ולשוק עוד חל המלך.

סרה דברו וגבר פשעם
בחיתו דרכם ופיו לבלעם
מדינה ממדינה ועם ועם
בימים הרם חין מלך.

עשה נה תיבה לביתו
ולכל החי שניים חים ושמתו
ולחר לח יקרח להמית דמו
לבד מחשר יושיב לו המלך.

פשע חרץ הלך וגדל
ויחמרו עם עזה וחדל
הבה נעשה לנו שיר ומגדל
ויבקשו לשלוח יד במלך.

צון פרח בקשוניהם
בחר לו יה ושבר עלביהם
הם בעשוהו בהבליהם
והוח יהן מעדני מלך.

קדום חמר לו חל תחחר
שחוט בך מעשר עבחר
ויחמר הגי ומחר
הועשה כדבר המלך.

רחום ורחם בחבו כי הוא לבדו וחבריו חסבו
ויקרע חליו אל תגע בו יחי המלך יחי המלך.

שכרך הרבה ולזכרון תהיה לחבלת הסרון
תכתב זאת לדור אחרון ויקראו ספרי המלך.

תאומים גולדו לו למלער בן מסכיל ומדעת נבער
אחד חדמוני כאדרת סער אחד כתאר בני מלך.

אים תם הוליד עמוסים ולבן עמם בתוגת פסיס
מכרוכו ביד הסריסים המסרתים את פני המלך.

נדבות פיו ומעלליו שמוכו לאחדן בגבוליו
בשבעים נפש ירדו חליו כי הכניעו י"י למלך.

יוסף ואחיו כיום תמיס כלו שניהם בנעימים
דור הולך ויבי בימים הרבים הרם ויעמ מלך.

מן העבודה הועקים המגחים והמלקים
ומלחו דמעת העשוקים ישראל מלחמים את מלך.

שועתם עלתה לי"י ויאמר מי בשמוי
משם ואהרן בשבטי כח בשם לעמוד בהיכל המלך.

הלוך תלך אל פרעה ויאמר לו בעון בלעו
קללתי ואכהו לבלעו וחם ירחם משפט המלך.

נורא ונוך שלח בני טף ונשים נערי וזקני
כי מאסת את דבר י"י ויתאסך ממלך.

תשיב חמרים חמדתי לא תעשוב עם זו ילדתי
גם את י"י לא ידעתי מי אתה קהלת אל המלך.

נדפים אתם ואת שבם בוחנם אלו בעקבם
ודעו כי רעתכם רבה לשחול לכם מלך.

הגיון אל השיגם ופחדו ורעו וי"י אחריו נגעו
הכם כל בשר בלילה ההוא ידדם שנת המלך.

זדוני המיחודי לאו בניס כי המיגודי חרופים
ומהלאים מחמניס עבר ידות לי במלך.
קדום הוליחם ביד רמה והים קרע בעלמה
והמיס להם חומה כי כן יוה לו המלך.
ויבא בים נכה וגאותו ויצב הים לחיתנו
מז הכיר הוח והמוחו כי חין לבח חל חבר המלך.
אמרו יסרון חין כחל כי חלח להם גוחל
וירחו כל יסרחל המפפט חסר חפט המלך.
ממרום חטחחבם תכופר חלו נח פני חל חוכני עפר
בחנוגרות וקול חופר הריעו לפני המלך.
צדק חלבשו המוני תזכרו ותשובו חל י"י
וכל חים יכון בכנני י"י חלהיו עמו ותרועת מלך.

מי כמכה בחלים י"י.

קינים והגדה והי

גלקטים מכ"י אחד

עם הערות מאת

יוסף יצחק קאבאק [1]).

א) קינה

הים לשלום מר לי מר, ואקרא בקול גדול ואומר, בבכי ודמע ולבי חמרמר.

[1]) הגלקטים האלה לקחתי מן הכ"י אשר משם נדפסה הסליחה לעשירת גשמים (עיין „ירון" בחוברת ח' וט' „גנזי נסתרות" קובץ שני עמוד ל"ה). ומאז שער הספר חסר ועל הדף הראשון כתוב „הק' יהודה ליב הלוי מאשלגם מפרשבורג" וכ"י הזה היה רכושו של האיש

חוי לי על סבדי, וי לי בגודל כחבי ועברי, חסה עלי בת עמי היתה לחמרי, חוי נח לי כי חטאתי.

חוי לי כי נסבר לבי בקרבי; וי לי בגודל לעדי וכחבי, חסה עלי בת עיני גלקה בחובי, חוי נח לי כי עויתי.

חוי לי כי מלחה נפשי חלחלה, וי לי על גזירה דעה הגדולה, חסה עלי בת חים כהן כי נעשה חללה, חוי נח לי כי פשעתי.

חוי לי בהריגת רעיתי יונתי תמתי, וי לי מחד מחד נחלה מכתי, חסה עלי במיתת בני יחידי חסר חסבתי, חוי נח לי כי חטאתי.

חוי לי כי בדמעות כלו עיני, וי לי על חסר נלקיתי כפלים בעוני, חסה עלי בגולה חלך ידיד נפשי פרי בטני, חוי נח לי כי עויתי [2]).

חוי לי כי יד י״י פגעה בי ומיס רביס סבבוני, וי לי

הנ״ל, חסר (כפי הנראה) היה קבוע לסכותב ומחסף על הספר וחסר חתם שמו „יחי יצחק בן מוסה״ר שלמה זלמן הלוי״ [בקיצור השמיט חסר יסד על גזירת קהלת חובן (Ofen)]. — בכ״י הזה ים תפלות מס׳ „קיצור מעבר יבק״ וביניהן פרום על פסוק בשע יפרחל ע״פ סוד וחח״כ הסליחה הנ״ל (ולח עודע לי כעת שם המחבר) ושוד חיחס חפלות ועמיים ע״פ סוד (הטבת הלוס, פתרון חלום, ספירה, כוכח המורה, כוכח התקשות, ע״ב פסוקים, ברכת הגמלין, ברכת המזון) וחיחס קמיעות. ודע כי חבי ר׳ יצחק הנ״ל היה ר׳ זלמן מהבלם (Moschel's) חסר היה דיין בפראג (עיין חדותיו בס׳ „גל עד״ סימן ל״ע ונם בהערה הראשונה לסימן הנ״ל עמוד ל״ח); חולם מלחתי שם תפלה קטנה ועליה כתוב: „תפלה זאת סדרתי ובקבו ר״ת שמי, לחלות פני נוחי לסילוני מהלפוני הטמון עמי״, ויחכיים: „בתפלה הזאת ר״ת יצחק בן שלמה חלוי ברקליט ל״י שליט״ו ונם בי׳ שולחוף (Schulhof) כי מפחת בית חבי כלם ממפחת שולחוף דוק ותשכח״. — ק.

[2]) כך תקנתי לעכון, ובכ״י כתוב פה „כי פשעתי״ ובחרוז שלחבריו „כי עויתי״ וזה ט״ס וד״ל. — ק.

בחדש חלול חבלי מות יבעתוני, חכה עלי חיס רעס חכלה
וערף ערף בני, חוי נח לי כי פשעתי.

חוי לי כי נלחמה לחי בשבריון מתניס, וי לי שלח זכיתי
עוד לרחוץ פני בני בחייס, חכה עלי עד זה תרד עיני פלגי
מיס, חוי נח לי כי חטאתי.

חוי לי כי עלה מות בחלוניו, וי לי היליס ידי עשו
הפרידו בין שניו, חכה עלי לח הוקח לנו כי נרדפנו עד
לותריו, חוי נח לי כי עויתי.

חוי לי חוך חכך תחרי וכשם שמתי ותורי, וי לי חוך
היתה תקותי למפח נפש ותבד שברי, הבן עס כבת כהן הגדול
המה בעוכרי, חוי נח לי כי פשעתי.

[פרושו על קושי זאת בקונרס חברתי על חשתי הגדקת בת כהנא רעס
הרב הגדול בדורו חצ"ד וכ"מ דק"ק חובן כמוהר"ר חפריס מווילנא זצ"ל
חשר נהרגה בעו"ה ברעס הרחשון שנכבשה העיר על ידי ערלי גב וכני ידידי
נעור בן שבעה שנים נחטף מלפני על ידי חיס נר ותוויס וחמתו בערה בו
בשפוך דמי חרלה ומלטתי מידו בחסד חל כל חיוס ומפליח לעשות ושוב לח
זכיתי לרחוץ פני בני כי הוח לבדו הלך בגולה ואני נשחרתי לבדי ביני חחרים
וכרוב הסנחה פרטית מחת חלחי חבי בעזרי חשר הגיל ממות נפשי וחשר
בחתי בשבי וגם שם לח הסרכתי ימיס ונפדיתי על ידי רחמים בני רחמיס
עס ה' חלה שמות בני ישרחל חח יגח רחשונה הקטן כהר"ר היים לחזלס
משמשי [3]) בחרה חוגנרן וחשני לו השחדלן כהר"ר שמואל היילבורג בשרבי
צומח הצח ובני ידידי נשחר בחרה ציה וגלמות בידי חבזריס עוד כשלש חדשיס
ולח היה לי מעיר לעזור לותו עד שבשוני חרביס מת בשבי ובני ישרחל קברו
חותו בעיר ר חצ [4]) וכחשר בחה השמועה הרעה חלי בהיותי בק"ק נ"ם [5])
לח קמה בי רוח ותחזני השבו וחחליתי ימיס רבים על ערש ובשוב רוחי
חלי עשיתי הקינה הזחת ולמען לח יבכה מפי כחבתי לותה לזכר מדי שנה
בשנה ביום השר בחדש חלול בשבי ושמע חולי ה' הטוב יכפר בעדי ויהיה
לכפרת עון ולח תקום ערה פעמיס ויהיה הלקי בחיים חמס"ו.

Stampfen. [3])
Raab. [4])
Nikolsburg. [5])

ב) קינה גדולה.

[זאת היא הקינה אשר יסדתי על גזירת קהלת חוכן [1]) בכלל והיא בחרוז שלפה ביתה ושמי בקרבו דמיונו לאחר חות רחבון [2]) מן כל בית וכית עד תרוז השמיני ולא עד בכלל גרמו החתימה שלי לגי ילחק בן מוהר"ר זלמן הלוי וגם מרומז שם העיר בחרוז שוכנו כתגור וגמרו וגם מרומז שם מספר שנות העולם לאשר היו מונין לפרט קטן בשעת המעשה שהיה ת"ת ו' לפ"ק ותחלת בחרוז ת המתחיל תמו שנותי בבכי וזעקה כלומר שהיתה הגזירה בשנת ת"ת ו' וגם מרומז הגזירה רעה שנעשה אלל העיר בספינה שהרגו כמה וכמה נפשות מישראל ונעכשו במים גדולים וקטנים וגם העיר טונא [3]) ומעשה שהיה כך היה שיוצבי' [4]) שם כמו מאה נפשות מישראל בספינה ושומרים אלילים מעם קיסר יר"ה מעט היו ובאו עם חבף נפשו למות הוסארין [5]) ועשו עלמן כאלו באו לרחות השבויים לשמור ברעתן ומיד קפלו אל הספינה בחבלות שלופים עד שלא יוכלו עם הקיסר לעמוד נגדן והרגו כמה נפשות ומשם קפלו למים ונטבעו וזהו מרומז בחרוז כ המתחיל כאשר ידעתו אל נחל חיתן שמו תוחלת ובאורו על דרך כי תוחלת הם מבקשים אשר פרשו עלילה אבל מרומז ג"כ שמו תוחלת כלומר שמו של העיר טונא גם הסוגר של כל חרוז ר"ת שלה מרומז שמי הייתי כל חרוז אשר היתה לזוגה קריית היא נחמדה ר"ת בגירוף שני הי"ן סופי תיבות של זוגה נחמדה מכוון במספר שמי אשר נקראתי בפי כל חיזק וגם הסוגר החזק צויתי ומנויתי לעשות בשני בית ר"ת שלשם לבד מכוון במספר שמי חיזק שהוא ג' ר"ח וה"א ר"ת של הסוגר יכוון עיר ציונה העיר ירושלים ומנויה מכוון ג"כ במספר שמי רק גם בגירוף סופי תיבות שני הי"ן של ויומה ומנויה. ובוכן מעומה, ויול חותמה, בית ישראל כלנה, מכל נרה מרה ולעגה, ומכה לעלות לציון ברגלה. תמ"ו תכי"ר תכי"ר תכי"ר.]

---

[1]) Ofen.

[2]) ל' „תיבה רחבונה" כמו שהיא בחמת ובמו שכתב המקוץ בעצמו תח"כ תוכף לאחר הקינה הזאת. — ק.

[3]) Donau.

[4]) ל' „שבצבו" או „שבוי נשבים", כי הלשון „שיוצבי" הוא מתוקן. — ק.

[5]) שם תגבי מלחמה (Husaren). — ק.

והוא לך הקינה.

חזק אני בקול בכי ומרי תמרורים, איכה בדמע טיני על חרבן עיר תפארתי, לך בת הרוגי לעגם ומרם, איכה היתה לזונה קריה היא נאמנה.

בהיותי צחק לכל העמים, במחשכים יושבתי כל היום דומם, בקוס עלי מרעים הגדים והדומים, איכה...

גם בן הכות הרשע זרוע לף קדקד לעגים, גדול העלה ורב העלילים לף יום ולף יומים, גם כי אזעק ואשוע בבית התפלה רפו כל ידים, איכה ...

דרכי מודד ומתן וגמי מלכים הרבה, דם ותם ותמרות עצן עד לשמים עלתה שלשבה, דרכי סורר ויפשחני שמני שומם וחרבה, איכה ...

הן שלמדה ושמלה מלוכלכים בדמים ברחם כל חולות, המומים עלי תולע חבקו חשפתות ועשו ורלות, היו מתרפסים ברלי כסף פני חויב לרלות, איכה ...

ואחמו זה לבן היום אשר רחו עיניו, ויגדל מחויב הלך וגדל על הבריים לקומו, ותזח משלום נפשו ולף הוסח לנו, איכה ...

זכרתי הלויות חן המקום על יושביה, זאת אשיב אל לבי ואמו מעי עליה, זכר י"י מקדשו והסגיר הממותיה, איכה ...

חשבתי דרכי ליון בעלות מלויים, חבל נחלת יעקב קבלות שתים נעטי נחמים, תשך משחור תחרם לף נכרו אבות ובנים, איכה ...

טובי העיר קהל אשכנים וספרדים, עמרו עלמן לעשות רצון אביהם שבשמים היו חרדים, עבעש שלחו למרחקים להחיות עניים מרודים, איכה ...

ירדו במעלות מים חדירים גדולים וקטנים, יסבו לארץ זקני בת ציון המוכלים למעדנים, יגרם בחגך שמיהם בת עמי להאזר כיעיונים, חיכה . . .

כתאב ירדנו אל נחל איתן שמו תואבה[6]), כי גוי חובד ממה עז פנים ואין בהם חניכה, כל שומע זאת יעשה קינה, חיכה . . .

לירכתי הספינה ידלגו כמו חיל, לגפנתו חמרו שחי ועבורים קרקו בחיל, לפתוך דם כמים על הארץ כלבי וכחיל, חיכה . . .

מחון תאכל חרב ומחדרים חימה, מיומו נביא בגפנתו דבק לשון יונק בגמא, ממרום שלח אש ויאכל חיל וחומה, חיכה . . .

נער וזקן יסבו לארץ על פני האדמה כלומן, גפלו בחרב כלכל דור דעה[7]) וכימן, גרדפנו על זוהרנו כי יסופר לנו יאומן, חיכה . . .

ספקה נפשנו חייו מפחד תלואים כאשר רחוו בשעריה, סוסים קופצים רוכבים ומדלגים על הסריס, סלח כל חבירי כאשר יורו המורים, חיכה . . .

עיני נגרם ולא תדמה יומם ולילה, עורנו כתנור נכמרו ועיני טולה, עודינו תבליטה עיונו אל עזרה ואין מחסה לה, חיכה . . .

פחד ופחת היו לנו בכל עבריה, פעמי רגלינו מצו[8]) מסמוע זריקת חדיריה, פלחו פלחים לספר כאשר ירד לי בגבוריה, חיכה . . .

לו מלכת ברחובות קריה לעדינו, לוח י"י ליעקב סביניו

---

[6]) עיין בפתיחת הקינה בהערה ג'. — ק.

[7]) רומז על שם דרדע (מלכים ח', ה', י"ח). — ק.

[8]) כנ"ל, ובכ"י בטעות „מטה". — ק.

גריו כמה רמוו[9]), גרות רבות ורעות הן כל אלה רחתה
עיגו, איכה . . .

קלים היו רודפיו מנשרי שמים, קרבה פקודת הטיר
ביום שלין בו כי טוב בלהריס, קול נתגו בבית י"י לשמע זאת
תגלה חניס, איכה . . .

רקדו ושקדו בהימה שפוכה בהרף עין להמחות, רבים
רודפי ולרי קמו חים בשובע שמחות, רחה י"י כי גר לי מלחתי
יגון ואנחות, איכה . . .

שמעו נא כל העמים חם ים מכאוב כמכאובי, שתי רעות
עלה הרב ורעב נגעו[10]) עד לבי, שבי קשה מכלם מלא בעל
חוב לגבות בחובי, איכה . . .

חמר שמותי בבכי ושעקה עד למרום עלה, תשיתי כשה
לובח תוסף לבית התפלה, תקפו[11]) גרותי ובגד חימה חשיבה
גדולה, איכה . . .

הלא לילות שלשה מדי שבוע בשבוע לא יתן שיח לשיחו,
הלא כמה חבורות קדושות בתורה תפלה ומדקה היו ביגו, הלא
למשמע חין דלחבה נפשו, איכה . . .

איך הרבה קהלה זקנה חשובה ומפוארה, איך נהרבו בתי
כנסיות שלשה עם כמה ספרי תורה, איך הוסר תפלרת ישרחל
וכרם הטהרה, איכה . . .

על זה חבכה יומם ולילה ואין לי מנחם, על כמה מחות
ספרי קדם נתוים למרמם קרועים לכמה נתחים, על חלוני
בתים מדובקים ובחולות חשפתות מוחים, איכה . . .

---

[9]) כ"ל, וכ"י בטעות „רמוי". — ק.
[10]) כ"ל, וכ"י בטעות „נגע". — ק.
[11]) כ"ל, וכ"י בטעות „תקפה". — ק.

אתה י"י לא תכלה רחמיך מאתנו, אתה י"י רחם כי
היינו למשל ולשנינה, אתה י"י היה לנו לישועה בכל עיר ועיר
ומדינה ומדינה, החזק צאנה ומנינה, לעזרת נעטי כנפי.

י"י שמך מעולם עלינו נקרא, י"י הושיעה את עמך ושאר
בעזרה, י"י תבנה עירך מהרה, יכון עיר ציונה, העיר ירושלים
ובניה. — סליק, סליק, סליק.

[והנה בהגיע תעיין אחר התימה שלי תמצא ג"כ בכל חברו אחר תיבה
בהשומה של החברו תיבות הללו: דרכי, העיר, במצולות, ידמו, הספינה,
תשבל חרב, וזקן, נפשנו חיינו, רומ עלי כלומר אחר התימתי לפי יצחק
וגו' חצה ואומר דרכי העיר כלומר דרך העיר ידמו במצולות הספינה סירדתי
מהחר עד למעט שבאתי לגיל הגהר בספינה ושם תשבל חרב מהוז שבקשו
לוויבים להתוך רחבי בחרב, וזקן נפשנו חיינו על שם ים לנו לא זקן עתיק
יומין כרוך הוא ומבורך שמו הוא יחבר נפשי הגיל והחייני כהיום הזה
והמעשה רב חסדי המקום יחבר העיר עמדו תמצא במצולות קיטות שלי בהחוכה.

והנה פרושו של זאת הקיצור לי יחפצר להעלות על הגייר וסמכתי על
המבין כי קצר המצע מהשתרע, ומחפש הפנתי יגיד עליו רע, אחפש קלהו
תרחה וכלו לא תרחה ומעט קט אחפש ואגיש.

לוכה היתה לזוטה על שם שנגלתה ערוחה עדות אחרו לעיני העמים
כזוטה שנגלה עלמה לעיני מלהביה. — בחרון כ' במחבריים יובבתי וגו' מפני
ירחת השלבת כדורי בחיל שהשליכו אל העיר יבשנו כל היום טף ונשים תחת
אחרו בחרבך. — הכוונה רבה זרוע לף קדקד כי כה כדורי בחיל שקורין
בל"ש טומבי ובלעזון יממעאל קומבריא שבמה נפשות ימתעלים ומבני ישראל
נהבדו בעיון רב הזה שנבקשו לעתחים. — גדול העלה וגו' לא יום ולא
יומים הלא כמה ימים רבים שעשו עבודה רבה לבפוך סוללות ובניים הרבה
ותחבולות רעות נגד העיר. — דרכי מוהר ומקן וגו' בחבר בהו החויבים
לעיר ושללו בלי ובזה רבה היה מפחר ומוסלך לאחר ומדמם ברגלי אדם
ובהמה ובלחומו פעם ימתעלים בהמתם השליקן העיר בחרבע קלוחים. —
חבל נהלת יעקב קהלות שתים מרומז גם על קהלה מפוארה בילגראדו [12])

---

[12]) ס"א העיר Belgrad.

וגם בפשוטו בקהלתנו היו דיים ג"כ ספרדים כמו אלמנים בעלי בתים וחיה להם בית הכנסת מיוחד להם והתפללו בו [13]) כמנהגן. — מבעס שלחו למרחקים כי כמה מאות ר"ט [14]) חסר מדי שנה בשנה מקהלתנו כשלח לח"י והחזיקו עמיי ח"י ללמוד תורה מלבד מה שבלחנו לפדיון שבויים חלפים בבת אחת בשנה שהלך המלך ושמעאל לפני העיר וויען [15]) לפדות השבויים שמביאים הטעטרין [16]). — ירדנו במלוות מיס לחדיים לומות העולם נקרלו מיס בחאמר [17]) בהמות ימים יהמיון ולפי שהעיר יפה בהר נקע מלת ירידה. — מחוז חשבל חדש ומחדרים לימה שהיה לימה ליפה בחדרים שהיו בעויים הכל כיפת חצנים וכדורי ברזל שנפלו עליהם והרסו כל הבית עם כל בני לחם היושבים בחדרים שהרגו תחת לחני הבית וכמה נפשות שנלחבו בעטן זה בעו"ה. — מומינו נביא בנפשנו כי המים היו חוז לעיר ומי שהלך להביא מים היו מוריס עליו הטוללים בקני השרפה. — עודינו תכלית עיננו אל עזרה כי מדי חדם בחדשו ומדי שבת בשבתו היו לומרים היתמעללים זה לזה שמעני שעמנו עם המבחה גדול יצא מהר עם חיל גדול ויצא מעיר לעשור ועל זה היינו מלפים ולא היו דבריס משלם. — מבמוע זריקת לחדיים כלומר בזרקן כדורי ברזל גדולים מלא ומוא היה מבהיל מלא כי קולו בקול רעם גדול, לבל פסוק בבופעים לבמוע זריקת עדיים וכן יהד לי בנבורים שם הוא פסוק בשירת דבורה. — סביבינו לריו המה רמוני הוא השפדים שהיו שוכנים סביבנו וגם כמה מלחמות טולים שהיו דיים בתוכנו נספנו לחויבים וסגידו עדות לחלד וגלו כל מבטורין שלנו. — קרבה פקודת העיר [18]), בוש ג' נפבמה העיר. — הלא לילות שלשה וגו' הגם זה כמה שנים מימים דבים לחבר למדו שבל ליל ה' מדי שבת בשבתו כל הלילה עד הבקר לומדי תורה יותר מעשרה יחד בבית ח' וחם כמו ג' שנים חדשים מקרוב בלו התאספו קרוב לשלשים בעלי בתים ובחרו לומי ללמוד שמשם ולמדתי עמם בכל שבוע בלול רביעי כל הלילה עד הבקר

---

[13]) וכ"י בעטות „בס". — ק.

[14]) Reichsthaler.

[15]) Wien.

[16]) Tartaren.

[17]) כ"י „בב".

[18]) כ"ל כמו שהוא בקינה וכ"י פה בעטות „החמ". — ק.

תורה ובתובים מצוות הנהג מדקדק ובאבר הגיע זמן עליית עמוד השחר למדתי זהר וחת"כ קמו כלם על רגליהם בשיר ובשבח פזמון יחיד נפש הנדפס בספר שערי ציון בקול רם ובנעים זמירות וחת"כ קדיש דרבנן בניגון וקצת סופרים תרבה חכמה אבר התחספו עוד לחבים תחנים ובעלי בתים אבר מקריב נשלו נסים כמו עבריס ולקחו להם חכם לחד שיעמוד עמהם ולמדו הם לא ידעו מי כל הלילה עד הנקר כסדר הזה אבר והגיעו עם חברותא שלי ושלו זצוק"ל שהרבה העיר סיים זה חוק ולא יעבור עד כי[19]) ונתקבלנו בשבועות וחרמות לבל תבטל וכן כך וכן כך ג' לילות בכל שבוע היו לומדים בקהלתנו בחסידה יהד כל הלילה ובשעתו מיום שנחרב ב"ה נגזר על בחיבן על זדיקים שתחרב והמקום ירחם עלינו, ויבנה גואל הצדק לגאלנו במהרה בימינו אמ"ן.]

ג) הזכרה.

[לרות התחדשות מבחות את הרחבותה, בחבר יום מחרי ופגע בו הדוב במשעות.

הם לכתוב פה החל מלא רחמים שנעשה על שרפת חם הגדולה בק"ק פראג ופגע בי ג"כ שנתי התחסיד בערה בו האש ויהיה נשמתו בשהרה ושברך ג"כ כל הבית שלי אבי עם כל אבר בחוכו שפרים ומטלטלין וכל מה שהגחתי ביד אבי מבלי בגחתי ממנו הכל כלה ואבד ולא נשאר לי מחומה, ברוך הגחר ויודע כל העלומה, וכל מעשיו בחמת ובתמימה.]

אל מלא רחמים, שוכן במרומים, המליא מנוחה נכונה, תחת כנפי השכינה, במעלה העליונה, קדושים וטהורים, אבר כזהר הרקיע מזהירים, לנשמת הקדושים שלטי הגבורים, החסידים ואנשי מעשה הנאהבים והנעימים והישרים, אבר נשרפו בעו"ה בק"ק פראג עיר הגדולה לאלפים אחדים, בשלהבת אבר נפלה בארזים בתים הגדולים כהרים, בסוד גיבול אש[1]) אבר הגדיל ביום הגמול גימל תמוז דשנת בחלף השני ליוליוס, ותבער בקלה המחנה עד קלה מחנה ישראל בניים מובחרים,

---

[19]) לדעתי צ"ל „עד כי"; ואולי מלת „עד" נמשכת אל „יעבור". — ק.

[1]) פרע השנה תב"ם לפ"ק והוא שנת 1689 למה"נ. — ק.

רבים חלוים הפילה ועומים כל הרוגיה אלו ת"ח הורים ומורים,
עלה על רעתם הוא מיר אלהים החסיד והטעיו אחד מעיוחד
שבעדרים, ס"ה החלוף המרומם ר' זלמן ר' מאחלם דיין
מורה שוה גזירת קלים והמורים, נמלט עם אחתו תוך מקום
מים עמורים, אחבו להקיר עלמם בתוך מים קרים, ולא הועיל
באחר נפלו שמה לפידים ובוערים, ואחריהם רן הלבי [2]) גבור
כאחי בתורה דיין המעויין עם שאר נפשות נקיים אבוחים ועבירים,
אחים ואנים עוללים ויונקים בחולות ובחורים זקנים עם נערים,
עלה עבן באפם מלאבת בחים אדירים, וקלת אחר נפלה עליהם
חומת אם ונעבו לקטנים שבריס, אלו ואלו נמרפין בבית הסהן
אטאת היחיד ולבורים, עד ובשל מבושל במים עלי אש רחם
וקיבב וכרעים חמרים חמרים, תחת חיל וחומת יחדיו לומללו
הרבה נפשות ובקבר אחד [3]) נקבריס, אלו הן הנשרפין ואלו
הן הלוקין ואלו הן הבולין בין הענמים מפורדים ומפוזרים, על
אלה אני בוכיה ועיני יורדה מים נגרים, על שרפת בתי כנסיות
ותורות שבהיכל עם אלה ס"ת מפניהם הם יקרים, בתי מדרשות
ובתי ועד לחכמים נתנו דבריהם לבעורים, עתים לטובה ועתים
לתורה ולמשפט כסאות קבועים לערבים ולבקרים, על זאת
יספדו הסופדים בבכי ובתמרורים, אחר בעוונו נשרפו כמה
מאות גמרות שבהם סדרים וד' טורים, מלבד בתבי קדש וכלי
קדש פרכת ומעילים ועטרים של כסף וכתרים, מבובלים זהב
אבנים טובות ומרגליות וגם הרבה תפלין ומזוזות ואחר ספרים,
אבל על דאבדן אלו מפאחרין לעד ולדור דורים, כל בית ישראל
יבכו את השרפה אשר שרף ה' בחולותיו אשר נעו בהם העבירים,
ותוקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים,

---

[2]) אולי הוא הם הדיין הנני ואל מאחרי זכרונו בס' „גל עד". — ק.
[3]) כ"ל, וכ"י בטעות „אחת". — ק.

חפר תחת פחר קהלם הקדושם עיר ואם בישראל מלאה חכמים וסופרים,
שזאת העיר פרוג כלולת יופי מכוסם כל העולם כלם כאחד טובים
ומומרים, זאת לפנים בישראל מכונים קול בכל מדינות ומחנות
העברים, הכל פיהם של תיגוקות בית רבן וגם עוברים ובחורים,
היכה בשעה אחת שעת מכוסם לבבו לבלתי שמוע קול מזמרים
וכלי זמרים, ירא ה' ויביט רעיון לבבו ושברון נפשו לעברים,
גוחו גחו וילולי ילול יקח לכפרת חטאותיהו כהקריבת חלים
ופרים, שקולה מיתת לדיקים כשרפת בית חלמיהו ויכפרו עליהו
שתיהן כיום הכפורים, יזכור שמחתם וכוחם לעלה יהיה לנו
שמוריס, עם שאר נשמת הקדושים אשר פה ובכל העולם קבוריס,
להגין ולהציל מכל צרה ומוקש חותנו הנאהריס, ולהשיב חותנו
מהרה לבית שבחירה ולקבץ נפזריס, חמן חמן וחמן כן יהמר
שלם ושמחו בלבות שבריס, חלהים לף תזכה שפל רוחנו ויגביה
חותנו על כל רם מרום הריס, ושחריתנו תהיה[4]) לשלוס זכו
מהיה[5]) ועיל שמוריס. חנס"ו חנס"ו חנס"ו.

[הזכרת זאת הוספתי שלח לי חיש ברוחי כמהר"ר בער בן הלוף כמוהר"ר יהקב [6]) תמחם ז"ל מפרוג והוספתי גו מעט עוף מגלי.]

---

4) כצ"ל, וכ"י בטעות „יהיו"; ודע כי הקנתי לך מה שים בטעות בודאי (כמו כאן) אבל במקום שלא דקדקו סופרי ישראל בלבושם הנאתי כמו שהוא, כידוע למבין. — ק.

5) הלוחיות המרובעות המה בכ"י עם נקודות; ואולי רמז בזה על שמו של המברך, דהיינו ם(מה) ז(מן) מ(חבלם). — ק.

6) כ"כ בכ"י, ולא אדע מאיה נוסף הוסיף מגלי. — ק.

לקוטי בתר לקוטי

(נוספות למחמר הכ"ל).

על הלקוטים אשר הבאתי מכ"י הכ"ל הנני מוסיף פה אחה דברים המביחים עכ"פ תועלת מה לחכמת ישראל.

ע) בתפלות „אחים בעזן" וכו' (בעתק מס' קלוב מעבר יבק) נמלאים אחה חרוזים אשר חוכם בספרים שלנו.

צ) מלאתי בתוב שם בזה"ל: „לזכרון על מעשה רב ומורה שהורה לי בפרנקפורט במעט שכנתי בעלמי בשכנה גדולה, כשהייתי עוסק בספרי קבלה, ומעולם לי השעה חלילה, רק זכות אבותי שעמדה לי בגלותה ותפלה, ופעם אחת[1]) בשחרית כשעמדתי ממטתי נפל זה השטוק בפומי ולא אשב ק' אלהיך השחיתך ויספוך ק' אלהיך לך את הקללה לברכה; וברוך ק' אלהי ישראל אשר הילני, ובידי לא חוכל קום לא נתני, ברוך הוא ושמו לעד ולנצח נצחים." ע"כ. — ומזה נראה כי השוחב היה מיודעי ח"ן והיה דר עכ"פ אחה זמן בעיר פרנקפורט.

ג) אחה דפים אחר זה כחוב: „סוד מ"ב ליקבה"ו. תפלה זו להחפלל על זדים ופושעים. אתה הוא האלהים אשר בעולם אתה נאחן ליפרע מן הרשעים וזדים והקפדת על כבודן של לדיקים יותר מכבודך היה לא בעזרי והשפל כל הקנוים עלי לרעה ותתן להם מגינת לב תאלחך להם תרדפם בחף ותשמידם מתחת שמי ק' שפוך עליהם זעמך וחרון אפך יגיגם עשה למען זכות אבותי הקדושים והטהורים וכות תורתם ומעשיהם הטובים ולמען דעת כי יש אלהים בפעים בארן וכל העם יאמנו וירגו ולא יזידון עוד על הארן, בע"י שובר חויבים ומכניע זדים".

ד) ואחר הבקשה (על עמן הכ"ל) והתחנה (מסורת נפש

---

[1]) וכ"י בטעות „אחד". — ק.

לעבוד את ה' בכל לבב ובכל נפש ובכל מאד) כתוב: „עוד לי לזכרון, כי הייתי בלער וחרון, היות כבני מרון, ובדמעות בלוים ויתרון, שפכתי שיח לפני חרון, ואתאמיר לי מן שמיא כלהון יסון שרן, כהני מקדמי קדם כביר ירון, למען הקים לותך היום לו לעם וגו' חזקו ואמצו על תירתו ועל תעדתו וגו' וה' הוא ההולך לפניך הוא יהיה עמך וגו' ובטוח הני בחסדי המקום ברוך שמל יעזבני ולא יטשני מעתה ועד עולם חכי"ר. — זאת ועוד תחרת, להיות לי למשמרת, לנגח ולדורי דורות בפסוק והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו' גם הפסוק ויצלחני ה' לפניכם וגו' תכי"ר. — גם לי לזכור לנגח, תהלת ה' בפיה, בהני מקדמי קדם לטוכח חדום ומח, ולקחתי לחכם לי לעם וגו' והבאתי לחכם אל המקום אשר נשבעתי את ידי וגו'. — גם זאת למשמרת, קול בחזי מדברת, לעם ולתפארת, אל תירתו כי לבעבור נסות לחכם וגו'". — ותח"כ ממלא: „לזכרון לכתוב להיות לי למשמרת, לדורי דורות, חסדי ה' אשר פעל ועשה עמי[2]) גם גדול הפלא ופלא, אשר לא יוכל לספר[3]) במלה, גם לכתוב על הנייר דברים כהלה, בעשק המשפט אשר המשפט בא לביתי פתאום ואנכי לא ידעתי מהוס שָׁוְיָה, וחס ושלוס כמעט בא עלי מזה תקלה גדולה, ליפול לבאר שחת כגיפול בני שָׁוְיָה, ובאותו שעה הייתי בבית הממדרש ופלפלתי בחכמה בהלכה תוספת עם בני היישיבה בדעת גלוה, ומכל מה שעשה בביתי לא ידעתי מלה, וכאשר ממעתי אחזני בהלה, אבל ברוך הוא שמו לעד אשר הסיב חכמים אחור, ולא ידעו ולא יבינו כי טה עיניהם מראות באור השחר, וה' הציל אותי מכל צרה, ומפלה לאורה, ותומתי ועתם בי ודקתי, גם עמדה לי זכות אבותי היום יום ה' ו'

---

[2]) וכ"י בטעות „ח תי עמי". — ק.

[3]) וכ"י בטעות „להספר". — ק.

מרחמן תיץ[4]) לפ"ק, וברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו, כה יהיה אלהים עמדי כל ימי חמן חמן חמן." — ואחרי דפיס הדבר מלאתי: „לזכרון עוד ספעם על מעשה רב ומורא שהירא יי וכמעט שכחתי בעמי שבוע גדולה, לולי אלמי חבי בעזרי ותורה ותפלה, ובשחרית פעם אחת[5]) בקומי ממטתי נפל פסוק זה בפומי ולא אשב ה' השחיתך וגו' ויכפוך וגו' וסיה מרחמן שפתי כל עוד שקמתי ולבבתי עלמי בפסוקים אלה, ואתן שבח ושירה, לשוטה בשלמה תורה, וברוך הוא ושמו אשר שילני ובידי לא חוכל קום לא נתגי, ודא תבא למיקם ולהיות כל ימי שמותיו, לשמרו ולעזרו אכי"ר." — ואולי הוא השעשה (שלל בסימן ג') של עיר פרנקפורט, כי שלשון ושפסוקים דומים.

ה) בסוף כ"י שלל מלאתי: „בעתק מספר כ"י ו"ל רחיו בליקוטי מהר"מ מרחקנטי ז"ל י"ח ברכות שתפלה מסודרת על בקשת חיבוד שוגאי ישראל שע"פ שחרי"ל בפ"ק דברכות גם עוש לפדיק לא עוד כ"ל כי זה שמאמר עלה עובה קנ"ל אבל לפי שאמת אין לנו אדב גלוחיו רק שתפלה הקול קול יעקב לכן רחיו לכתבה בין סודותיו למען תהיה ממלאת לעת הלוך להגיל מיד עול ואון שחובב מחשבות און להרע לנו ולאבדנו מן העולם ח"ו ואמרנו כי לא לחנם כתבה שחכם שלל בין סודותיו יען כי רחה בעת ההיא היה ליעקב ועת לעשות לה' הפרו תורתך. ובפרט בתפלת מנחה". והנה קודם חתימת כל ברכה וברכה של י"ח ממלאים לחות נגד שוגאי ישראל ע"פ סוד בסדר שם של מ"ב ושאר סודות; שהתחלה היה תמיד „ארור יהי שמו של פב"פ" והסוף משון חתימת הברכה. — גם מלאתי שם (אחר השמיעות) „סדר ערב ר"ח דעגין בחרן תוגדמה ובא"י הולכין עשרה חגשים

---

4) לא ידע, שם היה שנת תי"ן או תס"ן. — ק.

5) וכ"י בטעות „אחד". — ק.

בב"ח בחלות היום וקורין כסדר הזה המבואר למעט [6]) עד שבאין הקהל לבית הכנסת ומתפללין תפלת ער"ח וסליחות עם הצבור". וחח"כ: „ומה לך סדר ז' בחדר" [7]) וחח"כ: „הא לך הסדר ליל שביעי של פסח שהיו נוהגין בלפת על שהרחל בחותו הלילה הגדו שירה על היום ועדיו שיהא מעיינהם וכן היו נוהגין בק"ק לובלין" [8]) וכו'. — ולא הגיע לכאיה מה שמצא שם בדף מחברון ו"ל: „קבלה מרב מהי גאון ז"ל שהשביע לבעל הלוש ואמר לו פסוק זה במיכה ב' הסף הסף יעקב כלך קבץ הקבץ שארית ישראל יחד וגו'. אחף, השמיעך סתרי פלאות. אאחף, הני חקוס שמאל פרחגא. יעקב, ילחם עם קרחלוס במלחמה. כלך, כדי לעכב כתר. קבץ, קרחלוס במלחמה לרפת. אקבצך, חתגבח קרחלוס בסוף לרפת. שארית, שויט חשמוד רומי יוגים תורגמים. ישראל, י' שבטים רחשיהם חקבץ לשמיהם. יחד, יוסף חבר דוד. ע"כ מלחתי בכתב יפן ותוח פלא".

1) על שלא הדברים המובאים בב"י הזה אין רגוני לדבר בעת, כי המה דברי קבות וסודות וקמיעות ואין לי פנאי לעיין בהם כרחוי. ואחתום המאמר בהעירי על הסליחה לעשירת גשמים („ישרון" שתח דף ובס' „גאי נסתרות" קובץ שני) שבשם הדפסת הדברים הללו. בחות ק (עמוד 37) נכפל בטעות המדפיס שחרת המתחיל „סומיעני" ו"ל (בחרוז כד): „חמרת יקרתי ואעטו

---

[6]) ובס' המוסיף פרשיות ופסוקים מתורה ונביאים ומגלות (עברה) מס' תהלים [ובחוב שם: „והנה המגלות הללו על מ"ל (נדעתי ב"ח על „מבית לדק") מתפללים"] וחח"כ מצאה מס' חבות, מהות, תמיד וסימך ל מ"ת; וחח"כ זוהר. — ק.

[7]) ובס ג"כ המוסיף פסוקים ופרשיות ומגלות מתג"ך, וחח"כ מדרש רבה מן מיתת משה וחוכר בפרשת פנחס ובמות. — ק.

[8]) ובס ג"כ המוסיף פסוקים ופרשיות ומגלות מתג"ך ובפרט השירות וחח"כ „פרק שירה". — ק.

עמו תכלי בלרם"; ובלוח ר (שם) בחרט הג' (המתחיל „שמע") ים בכ"י בגליון מוסחח לחרת, וטיח: „שמע קולם ועתירתם בל תחטוף"; ובלוח ש (שם) בחרט הד' (המתחיל „חן") ים בכ"י בגליון ג"כ מוסחח לחרת, וטיח: „כי מלחתי חן בעיני[9]) כמיר עלי עמור". —

ער"ח תלול ברכות לפ"ק

יוסף יצחק קאבאק.

שערי דיני ממונות ושערי שבועות בהרוז ובמשקל לרבינו האי גאון זצ"ל.

יולחים לחור בפעם רחמוה

ע"י

ש. ז. ה. "ה

לחמר ש.ז.ה."ה:

הסגולה היקרה הזאת חמר חני מותן בזה חל הקורח נמלח חלני בחוך לותו הקובץ כ"י חמר ממנו נדפס בספר „חמחם קונטרסים" לידין הרב מוהרל"ב קורוניל נ"י: לקוטים מס' המועדים מס' לחמרל, ס' ליסור וטיתר[1]), ס' עץ חיים,

---

[9]) ל"ל: „בעיניך" או „מלחת חן בעיני". — ק.

[1]) בס' „חמחם קונטרסים" בפנים נמלח גם על ס' ליסור וטיתר למעלה בשם לקוטים מס' לחמרל. וכשגיהותי חמר בסוף הספר (דף קע"ו) העירותי „דף כ"ח בגוף הכ"י לח נמלח ברחש ס' ליסור וטיתר בשם לקוטים מס' לחמרל", ושו כחבתי גם להרב"ק נ"י כי לפי"ד ליטו מס' החמרל. ולחר זמן רב הודיעני הרב הנ"ל כי הגיע לידו ח"ח מהכ"י הנמלח חלני ומקבל בשם „לידה לדקך", ושו מפחח מכל העניים הנמלחים בשני הקובלים והוסיף בזה"ל: „ולחרי שהגיע כ"י המזכר לידי רחיתי

וחרס הנמילוס ואחר ממנו (וגם מס' התסיפות) הוציאתי לאור את ספר על הנגיעות והנקוד לר"ת בס"ע הזה שגם המיטיות עמוד קכ"ג והלאה. — והנה עוד יגלה הסתירים של ר"ת ושל רב חאי רחם גם הג"מ חיד"ל והזכירם בס' „סם הגדולים" (ח"ב עמוד 140 מדפוס ויללא). וכפי ידמה רחם הרב חיד"ל בכ"י אחר הוא בעת בידי כי לא ידע עד הנה כ"י אחר אחר ממנו סם סיר רב חאי (נבד בפתרמא לך סם הוא מיוחס ללא בעליו עי' לעלן) והנה החכם מהר"י רייפמאן כתב בס"ע „המרח" Literaturbl. ח"ה לד תפ"ב כי ים יגלו ס' לוח הספרים כמו ס' „ספתי יסיוס" וסם מזכר „הלכות דינין מרב חאי גאון בחתום" — ולא ידעתי מנא לה להח' פירסט (סם ח"ט לד קפ"ב וביבליותיקא ח"א עמוד סנ"ח), להח' דוקעס (בייטרעגע ח"ב עמוד קס"ד) ולהח' לאגדסהוט (עמודי הטבודם עמוד ס"ב) שכתבו, כי ממנו יגיל ר"י רייפמאן סיר על הדיוסים לרס"ג; כי ממנו כתבר רחוקו הוא לא הזכיר רק שמנא יגלו לוח הספרים אחר ורסם בו סיר הכ"ל לך לא הביא כי ממנו יגלו הסיר בעצמו. —

והנה בכ"י שלי ממנא ברחם הסיר על הגלוין וכן במפתח הכ"י אחר בח"ה: „ותרגום לרבינו חאי גאון בדינין ושבועות" ונודע היום כי תרגום הוא סיר בסקל רג"ז בערבי והוא ב"פ יחד ופתי תמוטות ויחד ותמוטה, וכן ממנא על סירת „מוסר הסכל" אחר סיתה יגיל רח"ס סי' 704 הנקרא סם „ערוי המוסר", עי' מפתח המוגר להחכם רמס"ם עמוד סכ"ו אחר בס"ם תוגרות חיים; וכא זה ולימד על זה כי גם סיר „מוסר הסכל" (וגם פיוט „שמע קולי" אחר הוא ג"כ בסקל

בלדק רומפכ"ת בסם שמיען מז לבנות ס' „חיסור והיתר" על סם החמרכל והחמת אחו כי הוא מר"י מדוכא כמפורס במפתח המזכר. ומלוה להודיע זה ברבים".

המכר ומיוחס ג"כ לרב האי) הוא בחמת לרב האי גאון כדעת רשד"ל ז"ל בכ"ח ח"ג עמוד קפ"ו[2]) וכדעת החכם Grätz בקורות היהודים שלו ח"ו עמוד י"ח. — והנה החכם צונץ בספרו על הפיוטים עמוד רע"ז ימאר כי ר"ם בן גבירול הולי היה הרחמן אשר הגביג המשקלים גם בפיוטים וע"כ נקרא מאת הרחב"ע בשם בעל המזרים המשקולים. והחכם הר"ר (S. Sachs) בס' „בתחים" ח"ב עמוד כ"ד הערה 1 יוסיף, כי „הולי גם שירי חול לה שרו לפניים בישראל עפ"י מסקל ממנן דומם עד ימי רשב"ג רק מעט מעטיר מאד" — והם נקבל זאת, והיה מוכרחים לומר כי בגבירול היה בזה הרחמן בספרד,

[2]) רשד"ל ז"ל הבוה שם כי ביר „מוסר השכל" מיוחס בכר לרב האי בדפוס פאדו שניב בשנת רס"ח. ויש להוסיף כי בכר מיוחס לרב האי בכ"י הנמצאב בקי קע"ח והוא בעת בעיר Cambridge ולפני נמצר שמה רחם תותו רמב"ם כי בתוך הקונט הל"ל נמלא מה שמביא החכם הל"ל בס"ע „הלבנון" 1868 עמוד קנ"ב. וגם תני ראיתי הכ"י הל"ל בשם העברה (טרם רחם תותו רמב"ם). ומלאתי שם על ביר מוסר השכל בחוב: „בחיס לרבינו האי גאון ז"ל על דרך המוסר" ובסופו: „תמו תרוחי דבינו האי גאון זצ"ל" — והנה מלאתי שם נוסחות שונות מאד ומצי לכתוב תותם בזה: בית 3 „להודות" במקום „והודות" אשר בהוצאת רמב"ם — 33 „תותי" במקום „ביתו" 38 „בטח בתל ועזר" במקום „ותן תת יוכך" 45 „תם יעביר פתי" במקום „תים יעביר פתו 50 „ותיך" במקום „ותם" 61 „דעתי" במקום „רעה" 62 „עשה תזקך" במקום „רתם ומעט" 65 „ותין" במקום „בתין" 74 „בגדי זכוריס" במקום „בינות זכורים" 77 „ודודים" במקום „טרודים" 81 „שוחיך על דתך" במקום „על תל דתך" 117 „תת" במקום „עת" „מרורים" במקום „ומרים" 120 „תעמוד ותרכב" במקום „ותקרב" 122 „תותז רסניו" במקום „תוכך רגויו" 136 „לך כן" במקום „לך כן 142 „ותוצ" במקום „בתוצ" 143 „גדל" במקום „לך" 148 „תתחיו" במקום „תכחב" 151 „קבה" במקום „לבב" 166 „למהר" במקום „ומהר" 174 „ים" במקום „יתו".

כי חומש בבבל קדמו בזה רב האי גאון בפירוש עפ"י מסקל
האבר רחימו. וכבר הרחיתי בירחון הזה שהם ס' עמוד מ"ד כי גם
בקלת דברים בעיני החמורות והדעות הלך ג"כ הגבירול
בעקבות הגאון. ודע כי שיר זה האבר אחי מפרסם בשם
ברבים רחם גם הרמב"ן ז"ל והביאו ג"כ על שם הב האי —
עי' „מלחמות" פרק בתרא דבבא קמא שכתב: „וזו יודע כי
רבינו הגאון הוא רבינו האי ז"ל היה אומר וכו' ושרגל
שמשונו והרחם וכו' ואם הוסיף מעצמו וכו' אם דעת הגאון
בשרשי המבושות שלו ואף בחדושותיו בהן מפורש וכו'"
וכוונת הרמב"ן על בית הק"ד בשיר שערי שבושות שלפנינו.
ועי' גם בתולדות רב האי לשבג"מ שי"ר ז"ל בהוספות (בשב"ע
תקל"ח) להערה 13 ושם ל"ל פ' במקום פ'. —

וגם די רוסי מכיר ברשימתו סי' 563 „תקון לס"ג"
ושח' ריל דוקעס רחם מכ' הל"ל השתק ביד לחכם ר"ז
כ"ע והביאו במ"ע „שמרח" חי"ב לד שפ"ח ובאחל קדומים לד
ג' בשם תקונים ושערי שבושות לרב סעדי'. גם לפני היה
השתק הל"ל של החכם כ"ע, ורחיתי כי הוא הוא השיר
האבר אני מוצא בשת לאור — חומש יהום השיר לר"ס בכ"י
פתרמה הוא בודאי בשעות, כי רס"ג לא בזה מחבר שירים
במשקל, ודומם בן לבריאה היה הרחמן האבר הביא משקלי
ערב במחנה ישראל. טיי"ם בגאל קדומים בשם תלמידי מגחם:
„הלא רב סעדיה ים לו כמה שירים וכמה חרוזים ולא משקלו
במשקל הערב" — ושוב יותר כי הגה דומם בתשובותיו על
רס"ג עמוד ל"ח יאמר: „ומאומר רחם היושבה בשבחי למשקל
דברי חז נפלא בעיניו ואמר לא נרחם כמוהו בישראל ידעתי
כי חז מרב סעדיה חולחו מכל בני מזרח לא היתה לשם
ידיעה בחיבור החרחם ובקול הפיוט" ועי' גם קורות היהודים
להח' Grätz ח"ם עמוד תק"מ — ולפי"ז חוך יתכן כי רב סעדיה

יסיח מחבר על חלה הדיוט בחרס ובמסקל ערבי? ולכן נלע"ד כי היה כתוב בתחלה „ר"ס" ומעתיק אחד קרא „ר"ם" במקום „ר"ס" (ס במקום ה) ונעתה אח"כ רב סעדיה — ומבוס כזה הוא ג"כ בתשובות מהר"ם בר ברוך דפוס קרימונא סכתב בסי' ע"ו (עי' גם תולדות רס"ג להג"מ פי"ר ז"ל הערה 41) ח"ל: רביט סעדיה ז"ל כתב בחרוס שעשה מן הדינר שלריך ליתבע שהיה כווכתו להשבות בשעה שהודם, וקלת מן החרס ליי זוכר חפס לא כלו, ואיש טוען ברעהו ומפתה בשבועה לבטלה" — וחרוס זה ממלא פה בשיר שלפיטו בית ל"ו משערי שבועות (ימצא בשוויים כי מהר"ם כתב רק שפ"י זכרונו) — וגם פה סגנו מוכרחים לומר כי היה כתוב ר"ס וקרלו ר"ם וכתבו אח"כ רב סעדי' — וח שלא כדברי הח' בעל „עמודי העבודה" שאר כתב (עמוד רל"ט) כי הוא ר' סעדי' מחוחר — ועי' גם רשימת הקטפרד לרמת"ם עמוד 2162 ועי' מ"ש הח' Grätz ח"א עמוד תקל"ז —

והנה כ"י שלי היא יותר מדויק מכ"י פארמא שאר כמעתיק בעלמו העיד בסופו כי הטופס שאר ממנו העתיק היה מועתה, אבל לפעמים מוסחות כ"י פארמא יותר נכונות.

ולכן העתקתי השיר מכ"י שלי והשוויתי אותו עם כ"י פארמא ורשמתי בתוך שני חלמי עגולה או לבנה השוויים שאר חשבתי ליותר נכונות או שאר היו חלי בספק, אך אותם שאר חשבתים לטעות בודאי לא העירותי עליהם; אמנם במקום שדברי הגאון קשים להולמם הגהתי ג"כ שתי המוסחות כי אולי מבין שתיהן ילמוד המוסחא הנכונה. — על מלא השיר נמלא בכ"י שלי „תרגוח ברב הגי גאון" כאשר כתבתי למעלה, ובכ"י פארמא נמלא: „תקוים לר"ס גאון" וכבר כתבתי כי ל"ל לר"ס, ואולי גם במקום „תקוים" ל"ל „תרוים" או „דיים" — ואנכי כתבתי ברחם השיר עפ"י מה שנמלא אחר

סער דיני ממונות; וגם בסוף בכ"י שלו ממלא על הגליון פי' קלר ואגבי ממתיו למטה וממתי לו ליוסיס. גם ממלא על גליון כ"י שלו „ס"ת" וסגנתי ג"כ למטה ולפעמים ממתיו בסוגר בפנים — ובכ"י פתרמא ממלא בסופו כתחלת פי' תרוך והדפסתיו ג"כ בסוף. שוד הוספתי סימנים ברחבי הדפוס להקל לקורא להשתמש בו. — ועתה הנני לך הבירה היקרה מזהב חסר עברו עתה תשב מהות שמה מיום שמולד מחברה, קום קרע אי בה!

1. תהלל תל (נ"פ: כ') לפי דעי ושכלי
ותתן סוד (נ"פ: עוד) והגדל לפועלי

2. נהל תחד תמיס דעים ורב תן
לעומו סוד הדר גובה וגתון (נ"פ: „לעום סוד והדר גובה וגתון" והוא נגד המשקל)

3. תחר משגב בתפארת תלהות
לעבדו רם עלי כל רוס וגבהות

4. והפליא מעלותיו כל (מועלות סודו) בחכמה
במחשבות ובספירות בלימה

5. בעת ברא במספר רוס ותחת
תחר קרע ותים בתו כתחת (ותיסב תי כתחת)

6. ועמדו כתחר (עת תחר) עלו בכתרון
במחשבתו בלי חסרון ויתרון

7. במדה ובמשקל (כל במשקל) גם במספר
בתת מים וגם רוח ועפר (וכרוח ועפר)

8. והגיע כל במספריו והקיו
בפלס מחזני לדק וכקו

9. ביען כי בלדק יעמד כל
גבול עולם אבר תלם כאמכול (באמכול)
10. וכל חבר בארבעה יסודות
בעת לוים בלדק לך פרודות (סורם זאת הסרם בג"פ)
11. וכבדים וגלגלים ערוגים
בלדק על מסילותם נהוגים
12. (ג"פ מוסיף: „וכל אחי בלדק חי ופרח
בלדק לן בבא חורב וקרח")
13. לאחת לוא שפוט הכל בעולם
וכל לוים על מקומו בא ויעלם
14. בעת הסדיר לעמו את שפטיו
בדין לדק בללו גם פרטיו
15. ולא עשה לכל (ס"ח לעם) שוא חעוש
כמו כן משפטיו בל ידעוש
16. ולא הכביר דרום משפט בעבריס
ולו דמו כדיומו יבריס[3]) [ג"פ „ולא דמו בדיומו יבריס"
ואינו נכון]
17. ואים מקק בחוגריאות[4]) בחוסר
לבד לפני אבר אסף לעמר[5])
18. סיות גבר וכן חורין ואחרת[6])
מסיר לדק יבר לבב ואחת

---

[3]) לפי' אתה יודע בדיומם כדיני יבריאל.
[4]) מקום שהנוים מתקנסין שם לדין.
[5]) שים בו עמרה דבריס.
[6]) אחרה מדע יבריאל.

19. לבד קרוב ומכריס לבד זר
ואיש שכל ובחכמה מחחר
20. ולא יועיל ולא יזיל בדיוו
לנפשו כי רעון קוו רעוו
21. אחר אסף לעשר אל (נ״פ: „אל״ וכון) יקובל
בדיוו אם אסר אחת יוכל (נ״פ: „בדיוו אם אסר אחת יעבל״)
22. ובחכמה יכי חכם בעורת
במקרא גם במשנה הטעורה
23. בתוספתא ובתלמוד לשמם
ובתשובות שחילות איך לחשם
24. דעה כי מספרי תורה חסוקים
ולחכמה חלקים שם חלוקים
25. ממוות גם קנסות גם עדיות
ולמלקיות ולנפשות לדויות
26. שלשה שחלקים עת (נ״פ: שם) לדונם
והרביעי נפשות אין זמנם [1])
27. והחמישי קנסות אין בבבל
לבד ממון אחר מזיק מחבל
28. ובארץ לבד (נ״פ: כבר) יושבין ושמין
כשחק (כשניזק) יבקש שם להשמין
29. ושמין להזדמן לעשות
אחר ידרש קנסו שם ישעות
30. עדי יבא לרעותו בדיוו
ואם הקשה ביותר אין לדוו

---

[1]) אין זמן דיני נפשות.

31. ואם קדש ופדה לוֹ (זה) קנסו
בדינו יחלטו לו לוֹ תפוסו
32. והמפטיס במעלותם ממויים
למסמרת שלמה (ממנה) הם רמויים (מעויים)
33. בהדיוטות שלמה או בחד
והוא מומחה לממון המיוחד (לדין שנו ביחד)
34. בהודאות והלוואות בחובין (וחובין)
רואין הן במפטין להבין (רואים הם במפטים להבין)
35. ולחלוקי כהתחבר חמסה
ומהן (ומהם) יהתמו בגט (תוכו) שלמה
36. ובחמסה בסוד עבור לחבר (לדבר)
ושבעה ישבו לגמור ולדבר (לעבר)
37. והמקדם והחדש כערכו
עשרה יעריכוהו כדרכו[8])
38. ובשלמה ועשרים דין נפשות
בלא פחות ועוד (ויש) יותר דרושות
39. בדין שבע וגם כהן ועזיה
חמר שבעים ואחד ים להעזיה
40. והמופלא בבית דינו כשבתו
יכי פחד לחדן שולם מחיתו[9])
41. חמר לו מפטיו הוא סביבו (חמר לו שם במפטיו סביבו)
ואם יעמ למפטיו יריבו (למפטים יריבו)
42. ומפטיו ומעיניו יסירו (יסורן)
ויעלם את שכיותו עבורו (עבורן)

[8]) עשרה כהנים כתובים בפרשה בפ"ק דסנהדרין ר"ל בפרשת ערכין.
[9]) מפחידו.

43. ואם ילדך במספניו יריחו
ויבקן את סביותו בעמו
44. ולעסוקים יכי עומד לדקה
והחסוקים[10] (ומאחיס) יהלן מלעקה
45. חמוד תרב כעל יכך (חיקו) מתוחב
וגבוס לפניך פתוחב (בתחזיתו פתוחב)
46. ואז תוחיל חזות קרן ישועה
ורועה נאמן הסכל ודעה
47. ועתות דין היה סועה וממלא
בבית דיך מקום מובח ומולח[11])
48. והעתיס תאר לא יספטו כס
ימי שבת ויום טוב וערבס (ומועדיס וערבס)
49. ימי ניסן וגס הגרי לנתבע
זמן דימו בלא נכון ונקבע
50. והרמתי תאר נסתר לתבעו[12])
זמן לחר תמת (זמן) ים לו לקבעו (לתובעו)
51. ואין דינן בלילה דין נפשות
ומהחל (ויש מהם) בממון ים להחשות
52. ולא תחל בעת מוחס תחלה
בכל דינין ולא כל עת תפלה
53. ויושבי נגדך תאחר יתבוד
ולא תתרע[13]) בעס הארן ולא בור

---

[10]) העשוקים.
[11]) מהאי יליתן מן הדין בלא ובח כביותן.
[12]) תאר נסתר ולא כח בבחזיונות פעם להשובה מיתין לו זמן שני.
[13]) בעון מרישות, אין יושבין ע"ב וידעין מי יפב עמהם.

54. ולא מורה לחים טעמה להקטות
במוסבך ולא לוחם לחיסות[14])

55. ולא תשמע לבעל דין בעמדו (לגבדו)
ולא עומד בעוד רשו לגגדו [„בעת לא יעמוד רשו לגגדו". וכון]

56. וממון רב כמו דיק לשפטה
לך חביב היות הדין פרוטה[15]] (יהי חביב לך כן דין פרוטה)

57. ותובע לפניך עמיתו
חקור מה היא ובמה טענתו (ובמה טענתו)

58. לבל הדין עלי ספק ושמא[16])
ועל כל (ולא על) נעלם ליכה ובמה (ובמה)

59. קרא טענה כתובה היא בקול (לך) או
תנו סופר להשמיע בקולו[17])

60. ומודיע לך בכתב הכתיבה (ומודעתה לך בכתב כתובה)
כמו מפי תשר מורה חשובה.

61. וטענות לים בשתיקות לשפך
דחס וחרס (רמס וחרס) כמו דוס בשפך

62. ותבחר (ותחרי) שמשך דין בספרו (נתבע בכפרו)
שחל לו לך היה מעיד בקרו (ותשתל לו היה מעיד בשקרו)

63. ולא תשמע לחים טוען וילא
ושב לטעון חשר טען (למד) בחולה

---

14) לא תהי בשורכי הדיינין, בסוטה מסרבו לוחצי לחיסות.
15) בירושלמי חביב לך דין פרוטה כדין ממה מה.
16) שמא יסרוג לו שמא ילעיג בדיבורו.
17) וצריך לכתוב הטענות הכתוב שהגידו וכו' והסופרין לשמעון, וצריכין הדיינין לכתוב הטענות בשעת גמר דין כדכתיב אשר תומרת בני החי וגו'.

64. ולא תבחר בכל יקר[18]) ועלם[19]] (לדר ביקר ועלם)
ולא רצו בעין לעג חלם[20]] (וקלם?)
65. להוכיח זה להעמיד את עמיתו[21])
חדל כי לב עמיתו אז תמיתו (כן ימיתו)
66. ולא יעשיס דבריו לך בערס
עמד רצו לבל יהבט ויערס
67. אבל יבאו לפניך בעת דין
ועת יקרב גמר דין יעמדון
68. ולב דכא בעת ריבו תרפא[22])
לבל יחלם למול חזק ורפס
69. ולא תעם דבריך סיגור[23])
לחד מסס וכן גס לך קטיגור (לך לא קטיגור)
70. ולא תאמר לחד קלר ולריך
לדבר עוד ולחבירו להחריך
71. נעם לזכות לאחיך בדוקך
לגוי עליו בדין[24]) אז בדיוך (לגויבו אז בדוקך)
72. והרבעם להחסף אחדים (אחרים)
לבא קודם זמן דיעס להקדיס (ממור דיעו אחריס)
73. ודין חכם יכי קודם לאחר
עבור חכמה ודיעו אל תאחר

---

18) ס"ל יקיר.
19) עלם לשון הסיפות.
20) זלם לשון דופי.
21) לא העדיס ולא הבעלי דיעין.
22) תרפא, ותמור לו סדר דבריך ואל תבהל.
23) סניגור, להפחידו פן יסתתמו טענותיו.
24) לגוי עליו, אם בא לדון כדיני תורת העולם הוי דן כדיעתם.

74. וכאשר היה מכר (הוי זהיר) בעשותו
להקדימם במשפטו לבלתו

75. ודין הנכסים על בני עיר
להקדימן פתח חזן והעיר

76. ועת ירבו קבע לכם זמנם
זמן מועד לכחל ולדומם (להתייחד בדומם)

77. לבל יהיו בני עירך טפלים
לזולתם, ודיוטם בטלים

78. כוי מתון בדיוק אל תמהר
בחיוב ופטור עמוק ועיין

79. ואם תבוא בדין גמור[25]) לגמרו
ביום אחד ואם אין תאחרו

80. ואין דנין ביום אחד לעשות
שתי מיתות ולא גומרין לאחת[26])

81. והשופט יהי יושב בעת דן
והעדים יעידון לך בעמדן

82. ולא ידון בעת לר ושחוק
ועת היום ולב עשון ושמחה

83. ולא יטעון בדין ממון לזכות
לבל יטען בנפש בל להכות[27]) („בדין נפש מלהכות" והוא
נגד המשקל)

84. וללוטה שמע ממתרגמנים (ללשונות שמע המתורגמנין)
בדין ממון שיש נחמנים

---

[25]) בדין גמור, ואין בו סוף ספק.
[26]) ולא גומרין לאחת, מלינין הדין שמא ימצאו לו זכות.
[27]) בדיני נפשות פותחין לזכות.

85. ואם תשמע בדין יפה להליץ[28])
לבל יטה להחמין או להמליץ[29]] (סורס זאת חסרה בכ"י פהרמן)

86. היה מקשיב לבעל דין האריו
ורצו יחריש עד תום דבריו

87. ירא תרב אשר בחר להחריש
עבור עיוות ועיוני דין ומוריש

88. ולא כדת כי אם (בזאת לבד כי) מלבבם[30])
לזאת תרב לעולם בת בחובם

89. (ב"פ מוסיף: „ואחר שמעך דין כך וקצר
פתח פיך ואל תדום ותחשב")

90. ודין נפלא ועם (וגם) ספק תבלע[31])
ואם נגלה לך כדין (וגם נגלה וגם גמור) בפלע

91. ואל תאמר לכו בלעו לאחר
אשר נגלה לך כדין כשחר

92. דרוש מפפע לדעו (לאזן) גם להקר
ותחכמו לעת יאיר בבקר

93. בהשתוות (בהרגעה) אתיש ז ישרש[32])
היה מעיל כנגד זה (כנגד זה יפה מכוין) פשרה

94. דעה (בעת) מוליא אשר עליו רחיש
להביא או שבועה לו רחויש

---

[28]) כדוגי נפשות הין שומעין ממתורגמן.
[29]) להחמיץ להרשיע, להמליץ ללמד זכות.
[30]) לא נתרצה יוסלים הלוי על שדעו דין תורה.
[31]) ואם לא ידעת היכן הדין נוטה תפשר.
[32]) אתי ספיעות או אתי ספיעות.

95. וכי תלחם לך לחר ברעו (לבלתי תחלפו לך ברעו)
ויסתם דבר נתבע לתבעו

96. חקור ודרוש לעדי (לעניין) דין מרומה
והתמלמה בספק ומדומה

97. ובית דין להזמם הם זקוקין
בנכסיהן לפיטרופין (לפיטרופוס) להקיש

98. למסתומים וליתומים מרודים
ולעבדים ובוזזים ממרדים [33])

99. נכסי לך ולחריך פלוני
יהיו שמורים [34]) (שומרים) לפיטרופין לבני

100. ויתומים עדי עשרים שמתם
לפיטרופין תמן על קרקעותם

101. וגזים ועבדים לא תמנה
ושמנה (ושמנם) לבי יתומין ממנה (תמנה)

102. ולם הפסיד לפיטרופוס [בכ"י שלי חסר ו"פ מוסיף: „הסיכו
ומגלגן היותו סעבירו

103. וכן העמד לפיטרופוס"] להסבע
לכפר לת ממון (כ"פ: בתמון) קנן כתחבע

104. וחד שני (מן) לפיטרופוס במותו
תמן שני מקומו שם עמיתו

105. והשביע ממוך בחשדם
ולא תשבע בעת לא העמידם

106. ולא תוריד לשל (בשל) קנן קרובו
וכן תוחיל לשל שדוי בשובו

---

33) למסתם פי' סוטה, ובוזזים מחמת שוי.
34) י"ל שומרים ל"ב.

107. ומחרפים ומועים וקטנים
להכעיס, ולטעון לא נכונים

108. והאכה והעבד בעבדות
תחייבנו שבועה או בעדות

109. עדי כל חד יכי מוכל בגפנו
ויעזוב את האבר חיב לעצמו[35])

110. והעדים בשם מדות כשרים
בגלגלים ומסרים, חרים

111. לבעל דין, ודבריהם לחדים
ולטוען כמו טען מעידים[36])

112. ואים מכחים לטענתו בעדיו
כאים שותר לבניו בידיו

113. כמו שלם[37]) יכי כפרן בכפרו
בבא עדים ושמותו דברו[38])

114. ובעל דין בעת עדים קרבים
רואה פן היו אלינו קרובים

115. ויורם בא (ויבורם) בטענת דין יוסף
יכי מביא ראיה בחומתם[39])

116. במות מוריש ואין לו אב להשאתו
ולא זרע ולא לבנו ובתו

---

[35]) האבר כשתתגלגל או תתגרם והעבד כשתתברר.

[36]) טענו חטין והעידו שהוא חייב לו.

[37]) כמו שלם חרם שומה וקטן.

[38]) ואם כפר על התביעה ובאו עדים והוחזק בפרן ושמעו דברו ואמר פרעתי היו נאמן בשבועה.

[39]) החומה, מות מוריש ואין לו לא אב לא בנים זולת זרע ובאו יורם וזלי ואין בלתו ראוי לנחול.

117. וירם זה (ויוודע) למת יורם ומוחל
ואין בלתו לגום רחוי לנחל
118. ועדיס על לגום תמנע לעיני[40])
לבד חמם לחבר תמנע בחיני[41])
119. בחלי לו בחיל יס לו בעקרת (בעקרת)
ולא בלו בלחתם לל שיירת
120. ועת קניין מעידים ים להאמין
ואין זוכך לבעל דין להזמין
121. ומהתבע בחין עדיס תנו חיים[42])
להודות לחביבו לו להכחים
122. ולל ידחה לחים דרכו (ולא יחזק לדין ריעו) למדחה
עדי יבטל בהל דרכו ועדחה (עדי יבטל בהמריחו ועדחה)
[בהמריכו וממחה]
123. ועטרת טועניס סופר להקות
יבי נלמן להייב לו לזכות (לנקות)
124. ומליח יבי נלמן להשיב
למלחו קשט לחבר ישמע להקשיב (ויקשיב)
125. בחרבעה שער בית דין לקיים
בהכרס חתם נכתב לסיים[43])
126. והשלימית בקוס עדיס עליהס

---

[40]) לריך שיעידו בפני בעל דין.
[41]) לו שהלה לו המפרש ביס לו בשיירת לו יולא ליהרג ושהלו עדיס שהקנה לו.
[42]) תנו חיס, תנו זמן.
[43]) קיוס שטרות שס יכיהו ב"ד שתיומתס. ב', לין מקיימין הלא בב"ד, ג', בבא בעדיס ומכיהיס ומעידיס על שתיומת. ל'. שטר שמקויים בב"ד.

מעידים על חתם ידם בפיהם [בג"פ בית זם בת אחר בית
קכ"ו וגרחם וכון]
127. בניס החתומים בו בעמדם
להעיד כי יחתמוהו בידם (להעיד בו חתמוהו בידם)
128. והרביע אבר נחתם וסיים
בבית דין או בחד מהן (מילה) מקיים
129. ובית דין הבניס[44]) מבלעתם
בסכירם חתם (כתב) וכתב וחתם
130. בטרם יחתמו בו כם לקיימו (כנגדם וכו' יחתימו)
יעידון מן חברם (מול חבורם) על חתמו
131. ואם יחתמו בו אין מעידים
שהם (וכם) בית דין ואין לעשות (ולא כאדו) כעדים (לעדים)
132. יעידון כם למן קיום שטרות
ולא מיתם ולא ממון להורות
133. שטר שמום למשמרת יחקק
דבר נחבע ותבע (זכרו נתבע תובעו) יזקק[45])
134. ומי נחבע ותובעו ים להכיר
דבר עדים פסק דיך להזכיר
135. ואם מדון פסק דיך יבקש (דינו יבקש)
כחל בו (חדל בו) מדבר מכשל ומוקש
136. כתוב לליו כמו נתבע בבקשו
כתוב לו להיות נחת לנפשו[46])

---

[44]) ס"ל בניס.

[45]) שמום, הסופרים הכותבים טעות בעל דינין ודברי העדים.

[46]) כתוב לו שם יבקש מלשון טעם דעתו כיתבין לו להיות נחת לנפשו.

137. בעת הודע דבר חדש בחיסור
ועד חין בו כך תלוי ומסור [47])
138. וכן תדע (ומיפרע) בממון חין ביזך
לדומו בחסר תדע לבדך [48])
139. חבל חוכל להסביע בחורם
בעד חחד מחויב בו גזרם
140. למי שודח דדייני לדומו
לרב מומחה חסר ירח לקומו
141. ביום חחד זמן לסמי (לסתי) סטרות
להקדים חד לחחר יום (חין) להחזות
142. ותלמידים קרובים חו סכנים
מקדימים בסם חחד מכוונים
143. בזחת שודח דדייני למופלח
בחכמתו וירחתו מעולם
144. כתב בית דין עלי בית דין כניכר
בלח (בכל) מעשה ידי נעשה ומכר [49])
145. ומפטים בעת ירלו לדומם
חתם לבחור (לגדר) [50]] חסר יסר בעיזם
146. בקרוב חו בחיים פסול וכשר
ורחוק מעסקיסם (מעומקיסם) ליסר [בג"פ בית זה הוח
לפני בית קמ"ח]

---

47) כך תלוי להפריבו מן החיסור.

48) בממון לו לחתה דן יחידי.

49) כשב"ד מבירין כתב ידיהם יפסקו הדין מיד.

50) זה בורר וזה בורר.

147. יקובל אם בקיין קבלוסו
ואם לא מבירות יעלוסו[51])

148. ולא ידרם בפיו לדון עליסם
לבל יקל בעיני ידמסו סס[52])

149. ואף אלו בקיין דן וטעה
יסי חזר לטעותו בדעה[53])

150. ומוליא את אחר לקח בעודו
בחייס את אחר נתן בידו

151. אבל אם את אחר לקח ואחז
מקובל זה בקייסו ואחל (בקיין לא יוזל)

152. ואם התגה עמות חפלו ולכרות
במקפנו או בבלתו אין לסוגיות (בכלות אין לסתירות)

153. ומומחה מטעות שלם וחזרה
בתוספתא במקום גם גמרא

154. ואם בעני המורחים חלוקים
ולא פרסו דבר מי יש להקים (ולא פורעו דברו מלסקים)

155. ואין (ואם) יכול בלא עון להעלם
אבל ממון בהעלום לא יעלם [בית זה נמלא לפני בית
קל"ד בכי"פ וכן נרחה נכון]

156. ופסק (ופסק) הוא כחד (בחד) מהם לסמכה
והסוניא בעני (בעוני) ההלכה

157. בזאת יגמר אחר ידין ויגזר
ופעור מעקור (מעדור) דינו ולחזור

---

[51]) אם קנו מידם נאמנין ואם לא קנו יכולין לחזור.
[52]) אין לפסוק הדין עד שיבקשו ממנו הבעלי דינין פסק דינם.
[53]) קניין בטעות תוכ.

158. זמן נקבע להביא חיים רחיים
והביא אחרי כן היא הלויים

159. ["לדין נפסק יכי נסתר וחוזר
בעת הביא רחיתו לגזר" היא כ"פ וכ"י שלי חיבו]

160. ואמר אין רחיים לי לקבל[54])
פסק דיק [דיבו] יכי פוסק (נפסק) בחלב

161. ואם מחמת ירובם בא ומלא
לאחר כן יכי נמבע וגרלה

162. זמן נקבע בקניין לא מחילה (למחלה)
יביאה אחרי כן היא בטלה

163. ודין בן (ודיין) מת פסק דיבו בפגעו (בנגעו)
בידך (ליבך) אל תבי מביר (מוחס) לקחתו[55])

164. ואם חובה (שכר) יכי לך (בו) יש להסביב (או לחשב)
בלבך אל יכי חובה לחשב

165. ודין מבכר שביר בחופיו
בלי לעמוד לבד גרלה בעיניו

166. ואין להקור בדין עבד (חשב עבר) וחפש
לבד הקדם ודין יתוס לחפש[56])

167. קבע שני חמבי עוד ושני
בהתרחה לנתבע בל להמית

168. ואין לריך לחים חבר להתרות[57])
כחים מיד בעת נקרא להמרת

---

[54]) אחר שנסתחמו בעיותיו אמר אין לי רחיים.

[55]) יעוקב במלי דמעה לא ידע.

[56]) אין להקור בדין חפש הוא עביר כ"א בעבור יתוס או שקדם.

[57]) חבר אין לריך התרחה.

169. ולא אמר בהתראה בפועה
ויהיה כל עת בתוך בית מלוחה[58])

170. ולבקר עדי ערב בעמדה
בלא אגם פתיחה לו במרדה (פתוח אין בעמידה)

171. בהלא ספר מתא ומקרא (ומקרא)[59]
ובעבוא יהי הדין כמתרה (וכל אחד דין במותרה)

172. וכל הפסד דלא הדר בהממד
תדיעהו כדין מתרה ועמד

173. בממון דין להתראה לחרד
ובנפשות ודין אמר במרד[60])

174. זכור אלה ועוד יותר להקיש
והזהר במפטיש והקיש

175. בחל מחל אחר מבין פתחים
להסכילך בתורתו פלחים

176. ושלום רב בלי מוקש ומכשל
וירחם אל אחי תבון ותמצל.

בפסקי דיני נזקות ואילו שערי שבועות
(ג"פ: סליקו שערי דיני ממונות וחזו שערי שבועה)

1. דעה חכמה בחקי השבועות
אחר בית דין יחייבו על חביעות

2. ממון נתבע בהסכימו וממלט
ותבע אחר נשבע וחלט (ומלט)

---

[58]) ולהסה בעקר הזממה לערב כתבין לה פתוחה.
[59]) בהלא, טעם . . .
[60]) אמר התורה מתמעט.

3. וכן שלם בקול שלם לאחר[61])
בקול אחור ודיוקם אחרר
4. גזרם מדרבן בפסח
ויפסק הוא שבועה זו לפסח
5. ועשר ים להשביעו בתורה
ביד נתבע ורב פחד ומורא (ועול חפץ בפחד ובמורא)
6. לחד מודה פרועה לו וכפר (או בכופר)
שתי כסף לזאת נתבע בספר
7. כמין טענה בטענה והודה
במשקל או במניין או במדה
8. ולא טענת מעיהה גם ודרם (בא ודורם)
ולא טענת אחרים גם ליורם[62])
9. לבד כי אם לטעמו הוא טענו
בטענת מאשר (בטענתו אשר) ביום לביתו
10. ושמני בעד אחד מעידו
לכך (כמו) נתבע ומספר בידו
11. שלישי אם שני עדים במקלת
גזרם על שאר נתבע וגלת
12. רביעי אם מעידים לא (על) פרטו
והוא מודה במחלוקתו לרעו
13. גזרם על חלי עדיו להכחים
ויפרע את חלי הודם ויחים

---

[61]) שלם שבועת שבועה התורויתא שבועה כעין התורויתא והיא שבועה דרבנן ושבועת היסת.

[62]) המועד מעיהה לא יתבע מפני תקון העולם. מיה להבא ביתך. ואין נשבעין על דבר שבמקבל ושבמדה. מיה להניך והשלישו פרס.

14. חמיבי לון בטעמ סטעמו
לבד בחסד[63]) [בחסר] להסביע לומו [בג"פ מעלה בית זה לפני בית י"ג].

15. ואמר בחלי טילך חמסים
גזרה על חמסים חין להסים (להחסים)

16. ומותפין ואפטרופין מרישן
וכן בית[64]) ואסר מוכסים (בוכסים)

17. חמסתן (חמסתם) ים להסביטן בתורה
בסחסדו בלא טעמ ברורה

18. ומסותף אסר נוטן[65]) [נוטן] לחדם
להסביע גזרה חין לחדם

20. ואם נתחדסה ביום תביעה (שבועה)
מגלגל כל בדרכו השבועה (בעת חילום שפועה)

21. ומסמי בחומר חין יכלתו
לשלם את אסר עליו לתתו [בג"פ מעלה בית זה לפני בית כ']

22. והשומרים ואין טמם בעלים[66])
לעשר או בתרבעתם להשלים

23. ומסביע לשום אסתו לשלה
בעיניו, לון עלי נעלם ונפלא[67])

24. ויורשים אם ימנוע (אסר ימנע) לביתם
בזה חם להסביע יכלתם[68])

---

[63]) בחסד בסיא על הגחבע בסיא בבועה לשוריתא ו"ל בסיא בעין לשוריתא.
[64]) וכן בית בוכסים ומולין . . . .
[65]) אסר נועז לחדם, מלחר בעפרה.
[66]) תרבעה בומרים.
[67]) השומיב לבתו הטועית או לפיטרופ' לו ובביטה כ"ל בטעת בהיא.
[68]) אבל יורשים מסביטין לוחה בבריה ובמי.

25. ובכתובה כשבאה ותבעה
ליורשי אב מחייבת שבועה

26. והעבדים וקרקעות שטרות
והקדש אין להשביע בתורת[69])

27. אבל בכלל שבועה על מעולטל
בגלגול יעלה הדין ומועל (דין ויטל)

28. ולפתוח לסקל ים בשכיר[70])
ואין עליו בדין גלגול להזכיר[71])

29. ואין חיוב נטול ספר ולשחת
לבד משבע גזרה לא בהסת (לו להסת)

30. ודין הסת עלי משבע בתעלום[72])
ולא הודה אזי חייב (יכי משבע) בתעלום

31. וכל מודה ומפטר מפריעה
בכפרו אין להזקיקו שבועה (בכפרן אין להזקיקן שבועה)

32. ולא ב"ד ולא חד מתלתן[73]) [בחד מתלתן]
כאים ערב בלא קניין ומתן

33. ולא הודה ערבותו (ערבותו) לרעו
באין אחת בלא חיוב לפרעו

---

69) עבדים וקרקעות והקדש אין משבעי' על כפיר' אך יכול לגלגל.

70) לכל מגלגלין חוץ מן השכיר.

71) ס"ת להשכיר.

72) בתעלום, אומי יודע משבע.

73) ולא ב"ד, ר"ל אם כפר בב"ד אוב אין יכול לומר פרעתי. מתלתן, ר"ל משלש שבועות כמו ערב בלא קנין גם לא הודה בב"ד גם לא משלש ומתן אחר רמז דכוותה בפר ואחר כן הודה אין להשביעו.

34. כמו כן לא לאבר כפר בכחת
שבועה אין להחזיקו לשבוע

35. ובדרכי דממונא ברודף[74])
יחייב אים בנפשו על כפירה

36. ודין דידי שקלי גם במעשה
ומתרומם בנפשו יש לבעל[75])

37. וכל נתבע בלא קנין ועדות
בנפשו יש להשביעו להודות

38. ומודה במקצר עליו לרעהו
בנפשו אם טענו כי פרעו

39. ואמר כי פרעתיו את (פרעתיך) ממוני
פני עדים (בעדים הן) ולא ביך וביני

40. ועתה יטענו פרעתיך בהמני
בחזקת שוא דבר שקר ובדמי[76])

41. לכל יחריש ביפתק[77]) [בפסק] מספקו
פרע לו את ממונו שבחזקו (ויפרע גם ממנו ולא בחזקו)

42. ומודה בחלי מנה בהעלם
חלי לאחר בספק לו ישלם [בג"פ ממלא בית זה לפני תבית מ"ל]

43. ומלבו ספקו לך יפתח
בהחזיקו למול רעו ביפתק[78]) [בפתיק]

44. ואמר כי בלא ידע מחומה
יכי נשבע בנפשו על עלומה

---

[74]) כשטענו טענת ברי מנה לי ביד.

[75]) ואומר דידי שקלי הוי משמע מיני בך הוי הוי לי לפרוע משביעו הפת.

[76]) הוי גמון לומר פרעתיך ביד לבעלי בשום שטר.

[77]) ביפתק, שטועת הפת בלשון ערב.

[78]) ביפתק, ל"ל שטועת הפת.

45. חבל לנתח ידי קונו לרלה
יפלט בטעמוכו (בטעתוכו) ויצא
46. גזרה ודרבון (גזרות מדרבון) חלוקות
חו מזו בתרבע כן רחוקות
47. בתורה יעמיד ספר בידו
בכסא יעמידוכו כנגדו
48. בתורייתא מחוייב בו בשבועה
דרבון מספיקין[79])
49. בתורה מחתן מלוה לגבסיה[80])
בכסא אין יכולת לו לעשה
50. והשוד על בשבועה אם בתורה
יהי חייב מספיקין לשורה (למורה)
51. ובסא אין לכפך לך ביפתק (בפתק)
לוועה למכחם ים לריתק[81])
52. ואם נתבע יהי רלה ובטל
בשבועה לו יהי נשבע ומוטל
53. ואמר דור בחיי רחמך לסקל
חזר בו אין יכולת לו וסקל
54. ומתחייב בשבועה הגזרה
וקשה (וקלה) ים לדיעו בתמורה[82])
55. ואם עדים בחים נתבע להכחים (נשבע להכחים)
יפלט את אשר כפר ויחים

---

79) בד"ל בשאול חשוד אבל חשוד גם בדאורייתא מספיקין.
80) בדאורייתא מוכיחין מלוה לגבסי ליה.
81) לנגבל עליו בחלה.
82) המחוייב בשבועת התורה ובשבועת הסת משביעין בשבועת התורה.

56. ואמר אין רוצים לי ואחר
ובוש ידע וכוש נמנר (נמנע) למחר
57. ואם עדיו רחוקים הם ובמו
ישידון לו מאבר ידעו ובמו
58. ואם נקבע זמן בואם יעובר (זמן חלוי ועבר)
בקנין אין להסניח לדבר[83])
59. ויורדים בין גדולים בין קטנים (קטנים)
רחוות יחפנו אחר זמנם (זמנים)
60. ואם התנו היות לזמן מחילות
בקנין כל רחוותם בטלות
61. ויש לכתב זכות ישתל וידרש
למסרו (לאחר) עת גמר דינו ולפרש[84])
62. ונסבע חיש לנותפין ואולם
שבועתו לאד מהם כללם[85])
63. ותובע אחר נסבע ונטל
וכל דינו (דוע) יהי טבר ובטל[86])
64. כמו שכיר בלא עדים ובזמן
עבודתו יהי נסבע ומאמן (את שכירתו בשוער . . .)
65. ועל שכיר רוצים כי שכרו (משכרו)
ונטל קל שכירות שבשירו
66. וגם אחר זמן נסבע . . . .

---

[83]) אם הקנה אדם לחבירו דבר לזמן פלוני ועבר הזמן אין אחר קנין כלום.

[84]) מלוה בעם דחתוי.

[85]) נסבע לאחד מן הנותפין נסבע לכלם.

[86]) ותובע עקמו כ"ל השבועה מכ"ה.

בתבעו את סכירותו במועד [בג"פ לח ממלא בית זה חמגס
עי' בית ס"ד תמלא סופו]

67. ואם ריבס (חכם) בסיעור הקלולה
בהסת ים עלי מסכיר ויולח [בג"פ ממלא בית זה לפני בית ס"ס]

68. ונגזל בא לבית הסיים למסבן
ויש עדים גזרם ים בתוכן [87])

69. וכלים נחבאו תחת בגדיו
ומען כי לקוחים הם בידיו

70. וחם למכור וחם כלים להטמין
בלי דרכם לגזול אין להאמין [88])

71. ואין אמר (ואם אמיד) ולא דרך חגסים
היות חגלם כמו הם אך כחסים

72. ואם ספק בבית הם המלא
יכי נאמן להסביעו למחלה [89])

73. ומאחד בידו הן חביבו
בדין כזה יכי אומר לגמרו [90]) [בג"פ ממלא בית זה לפני
בית ע"ח]

74. ואם (בגרם) בגדים יכי דינו לתבעו
להסביע למחלה ולפרעו

75. זמן מכר (ומאוכר) לגוי קרקע יקבל
לסבן כל אשר יסחית וחבל

---

[87]) בתוכן זה חיו עבדי למכר כלי וחיו רגיל להלוות על משכונות.
[88]) נמוע ואין דרכו.
[89]) המוטל בספק הולקון.
[90]) ויש עדים שאמר ואתן ליד בישלם ואם אין עדים בנון שהלוה
ביתו והיו הם כלים של ב"ה יבבע ב"ה ויטול מחלה מתקנת הגאונים.

76. ואם אין עד כשהחזק (כשהוחק) לברע
יכי נשבע עלי מחלה וגפרע (ויפרע)

77. ושומר נאמן גם הוא ואשתו
להשביעו לגנזל שלקחתו (להשביע לגורל את לקחתו)

78. ובא תחת ידי ויעו בשלוש
ויעל נחבל חבול לשלוש (ושלוש)

79. ואם תפס בדיעו יש להחלט
ומידו בלי יכול למלט

80. וחשוד על שבועה שלמולו
יכי נשבע גזרה על אשר לו (על נטולו)

81. ואם חייב בשבת אין לחלף
שבועה על אשר נגדו לשלף[91])

82. חשודים בין שיטים אין שבועה
ויחלקו למחלה כתביעה [בל"פ אשר בית זה]

83. ושפועל וחנוני בשפרו
אשר טען פרעתיהו שכרו

84. שבועתם כמו ושיש בתביעה
שיטים נאמנים גם (שם) לפרעה[92])

85. ואם מול זה שבועתם שיטים
להתבועם ויכספו פיטים[93])

86. וטען על שטר חוב כי פרעו
בלי נאמן וישבע לתובעו

---

[91]) אבל שבועה שבת אין מהפכין.

[92]) השפועל והחנוני שיטים בשבועה וטעלי' מכ"ה.

[93]) ויתביעו זה מה ויובו.

87. ואם התגר פרעני בעדים
חם טען פרעתיך יחידים
88. בלי נאמן ויפרע את האבר לו
ויסמע לו בחמחתם [למותת? כ"ל למוותת] למולו[94])
89. ואם טוען בעדים הם רחוקים [ורחוקים]
ושעתו בלי יוכל להקיש
90. יכי נשבע בהסת על דבורו
ובשבועה יכי נאמן לפרעו [לפטרו]
91. ומאמין את חברו תוך שטרו
להפרע יכי נאמן דברו
92. ומאמנות לשלם היא פרוסה[95])
סתם שנים מעידים או שלשה[96])
93. ואם בסתם יכי נאמן לשמטו
עדי העיד שנים כי פרעו[97])
94. שנים אם מעידים שם דברו
ואף אלו במאה אין לסתרו
95. ובשלשה בהאמינו ויותר
שנים זה יכול מוסיף ומותר (ס"ת וחתר)

---

94) בחחמחתם לשון אלה וחרם התובע יקבל אלה שזה לו פרעו.

95) ג' דבריס נאמנים בשמטות.

96) ס"ת סתם או שנים או שלשה.

97) ואם בסתם, אם כתב הגי מאמיך נאמן עד שיבוא הלוה ב' עדים כי פרעו, ואם כתב לו הגי מאמיך כשני עדים אפי' הביא הלוה ק' עדים חיבו נאמן דכ' כך ואוקי ב' לגבי ב' ושטר בחזקתו ואם האמין כג' אם היו עדי הלוה ד' סותר השטר ואם לא הוסיף כ"ח אחד על הפרעון בעל השטר נשבע ונוטל.

96. וחד מוסיף בלי כח לבטל
חבל בעל שטר נשבע ונטל

97. ותבע שטר כלו, ורבו
מפיבו כי כבר כלו פרעו

98. וחזר זה ומודה לו לטענתו
ואמר כי במקלתו פגמו

99. גזרה על שחר נשבע והכן[98])
ופגמת כתובתה כמו כן

100. ונשבע (ופרע) על מטענדים [ממטוענדים בשבועה[99])
יכי נשבע בשעלם בחובו

101. ואין לערוף מטענדים למלוה
בשמלא בני חורין לעזוב

102. ואם אין לו ללקח לפרוע
בדיעו יחזור לערף בחסף[100]) [בג"פ חסר זה הבית]

103. ואיש בריא אשר הקדיש וקדש
לסוף סודם לחוב עליו להדש[101])

104. גזרה יכיח נשבע ונטל
והקדש יכי נפדה ובטל

105. ואם הקדיש בעת חליו בשכבו
בלי נשבע אשר סודם בחובו

---

[98]) שחר נשבע, מודה במקלת ישבע.

[99]) בשובו בלה, מלה לב"ח בני חבי לה יפרע ממטענדי חלה בשבועה.

[100]) לערוף בחסף, יטרוף ממטענדי.

[101]) ואם הקדיש, אחר שהקדיש סודם שהיה חייב לאחר ישבע שתובע ויטול והקדש יבטל.

106. וגובה מן יתומים את שטרו
זמנו אם במות החב עבדו[102])
107. יכי משבע ואם קודם זמן מת
יכי גובה בדין לדק ואמת
108. ואם טענו יתומים חב (לף) בחמרו
בלי (גלע) לוה לזה החמין לפטרו[103])
109. ואם לוה ממונות תת וטענים
לסוף אמר פרעתיו אין נכונים (אמונים)
110. ואם הודה ולא לוה לאתו
ומוענים כן יכי משבע לקחתו[104])
111. וממנע מפרוע עד אשר מת
בממחים אשר חויב לשלמת
112. משבעה אין עלי מלוה לדומו
ויטול מן יתומים את ממונו
113. וקרקע אום אשר יחד לאשתו
במעדנים (במגרנים) בכל אלה לקחתו[105])
114. וכליס גם תמורתם בעיניס
יהו נטלים בלא שבועה (אלה) וקונס
115. יתומים מן יתומים את גבותם
גבייתם לפי מתת (מידת) אבותם

---

102) במות החב, אם עבר זמן הפרעון קודם מות החב התובע משבע ונוטל אבל אם אמרו פרעם קודם הזמן גובה בלא שבועה חזקה אין אדם פורע קודם זמן.

103) לזה החמין לפטרו כלו' גובה בלא שבועה.

104) ואם הודה בחלוי ובוד אמרו היתומים אמר לנו אבינו פרעתי' ישבע ויטול.

105) אין לאום חזקה בנכסי אשתו ולא לאשה בנכסי בעלה כ"ל בחייהן.

116. גמת מלוה בעת לוה בחיים
להסביע ולפרוע רחויס

117. סעדי זה בלא פקדס (סעד זה כי כלים קורין) לחבימס
סעד גבוי ולא בלא לחיכס (סעד לגבות סבועס לחיכס)

118. ולא כי מלדו לחכיו סבועה
בלי מלאו סעדותיו פרועה

119. ולא עדים במלות פי לחבימס
סעד לגבות סבועס לן עליכס

120. לאבל לוה בעת מלוה במותו
וכוח לחכיו ויש לו (סעד יש לו) למלותו

121. ודון (ודיין) דין זה לסגבת (לסחבות) כל מסויס (מלויים)
ולאחר דין להסביע כל מקויס

122. בכפרו כל ובלא עדיס ומודה[106])
וטען כי כבר פרע ובודה

123. וטען כי כבר סבע וכפר
בבלא עדיס בכחבו בום וחפר

124. כחייבוהו סבועס עוד וכפרו
עליה בל יכי נאמן דברו

125. ומוח כפרן (כפרו) לאותו סבועס
חס סבע וגבל סתביעה

126. ואתו בסעד (ואותו סך סעד) עליו לרעו[107])
חס טען בחוב לאחר פרעו

---

[106]) בכפרו, לא כפר הכל ובלא עדיס . . . הוחזק כפרן ובדלי ולא היה חייב סבועה כבר ואמר . . . בסבעתי ובלא עדיס בלא בסבע סתובע בסבע וטעל, ובודה ר"ל מכחב.

[107]) בסעד עליו לריעו במלא זאת ר"ל ובלא פרעתיך ר"ל הגהו סערלי ניעהו אמר לא נאמן לוחבע בערלא וה"מ דפרעי בסהדי.

127. יכי נסבע וחף חלו (וחפילו) שטרו
בנחמנות כתבו על חברו

128. והנפרע ובעל חוב בלי שם (יכי שם)
יכי נסבע ומשתלם בגרסם

129. שנים לוחזין טלית וכל חד
ושוע טען מלחתיה מיוחד

130. יכי נסבע בשתופס[108]) ויקח (בשתופס ויקח)
ושוע הדין במכר גם במקח

131. והמוכר יכי נחמן בחמרו
לזה מכר ולזה לף מכרו[109])

132. ושוטרים זה בכלו חם במחלה
יכי נוטל רביע זו בקלה[110])

133. והמיב (ויומיב) לו שלשת החלקים
וכל חלה שבועה הם זקוקים

134. וחפץ זה בפקדון לקחתו
וחם כוונן במשכון לי נתתו

135. בלי נחמן בקום עדים בחפץ
חם נסבע בפקדונו וקופץ[111])

136. ושם חין יכי נסבע כמובע (נחמן במובע)?
ונטל עד כדי דמיו ונסבע

137. ושם לחבד יחסב לו בחובו
וכיוחר עלי חובו יסיבו

---

[108]) במה שתופס.

[109]) לזה מכרתי ולזה לף מכרתי בשמקחו בידו.

[110]) זה חומר כלה וחם חומר מחלה זה נוטל ג' חלקים וחם רביע.

[111]) ושם יש עדים שמסר לו החפץ חין נחמן חומר במשכון ושם חין עדים נסבע עד כדי דמיו.

138. ואם יחסר ממנו למלוה
ואם נתנם למנוי על יעוד[112])

139. והמוען ביותר על עמיתו
גזרם על חבר הודם קלתו[113])

140. ואם כפר בכל מותר בהסת
בחבדו כן שבועה בית כנסת[114])

141. ואם טען גמובה לו בפשעו
יכי לוה מחויב לו לפרעו (מחוייב בל יכי לוה לפרעו)

142. וגם משבע בשלם לה נגעו
ולה חללו ולה חבד בפשעו[115])

143. ואיש הוליה בשל חשתו יליחות
ואכל בין מעט בין רב תבוחות

144. חשר הוליה כבר יעה בחללו
חשר חכל ולה יוכל לנטלו

145. ואם הוליה יכי נשבע וגבה
יליחותיו מעט חנה בסרבה (יכי מועט ומרבה)

146. ואם חכל בקנן לה תבוחה
יכי נשבע וגובה כל חביטה (יליחה)

147 ואם כיתה יתירה על שבחו
כמו כן יכיה נטל בבחו

---

[112]) הלוהו על המשכון הוי בומר שבר ואם נחבד המשכון שבותיר מחוב מגרע בנגד החוב והחוספת משלם הלוה למלוה ואם בלשטיה מזויין השומר והמלוה שבורין.

[113]) ביתר, שלא הלויתיך ובקל היה שוה יבשע שבועת הסת לפי שהו' ובשל שבר.

[114]) מכריזין בב"ה על התביעה.

[115]) שלא שבועות מטבישין חותו שמא עיניו נתן בה.

148. וכמכיר ביד לחר ספריו
וכליו מגבו מן דבריו
149. בלחת לזה גויבה עם בעירו
יכי נסבע כמו נתן חבירו[116])
150. ויפרע לו לחבר פרע לגנב
ומגנב (ומגרה) בסוף דבר יגוב
151. ולם גנב מפרסם הוא וקנס
לחבר גנב (יקנה) ישיבמו בחנם[117])
152. ומגנב לחבר לקח (גנב) בחובו
והקיפו בלי דמים ישיבו[118])
153. והמחבד ממון רעו בידו
יכי נסבע ועל שבגדו
154. ולם גרם ויש עדים בכמה
פריעתו עליהם לו ותמה[119])
155. ולם יבדי גרם לך לא (יש לו) בשיעור
שבועה לחלי נסחר כמו טור[120])
156. ומפחידו עבות חפלו בחויב
ולין רולה, בדבור לין לחויב[121])
157. ולף על פי לחבר ממלא כמו כן
בהפסדו לחבר הפסיד בהכן

---

116) והמושן שקנאו ולהיו יודע ממי יהיה הלוקח נסבע בכמה קנאם ויטול.
117) ולם מגנב מפורסם הניח משותיו על קנן הגבי.
118) גנב ופרע בחובו לא עמו בו תקנת השוק וייחידים בחנם.
119) הגורס כגון דאחוי לחווי בלא הכרחה ויש עדים ישלם כל ההפסד.
120) לם יש לו עדי גרם לך לומם יודעים כמה הפסידו ישבע בגנדם ויטול מהנה בתקנת הגאונים; עור פי' מוז(?).
121) לחויב, דעביד לומם דגזים ולא עבד.

158. ומעון אין יכולת לו לעמוד
יכי נעבע בלי ים לו בסעלם

159. יכי נחפש ולחדשים שלשה[122])
יכי נעבע שבועה זו חדשה

160. שלשים יום תחלה אין להחריד (להתיך)
ובכסיס למלוא אין להוסיף (להתריך)

161. ונאמר כי בלי שקט ורבץ
לבל יערה ממון רעו לקבץ (דיו לקנן)

162. ובשים לאמר (לאמור) יגע במלוא (למלוא)
ולא מלא מכר קרקע יקוב (מקור קרקע יאוב)

163. ובשליטים לשר קנה בעורה
קבץ ממון לשום גבור בחרה

164. והשופטו יקח כל בביתו (עבותו)
לבד ביטח ואפן גם מלאכתו

165. ומניח שמי כלים למחיה
למין ומין בחומטות עשויה

166. ויכול את שחר ממלא בשלו
ואף אלו (ואפילו) ספריו גם תפלו

167. ולשם שות במחתים ואלף
ורב אלף כשות נקל יחלף (ומחלף כשות בקל לחלף)

168. ולא שות בן ובל לשם ושל בת
ושות של יום (שם חול) יכי נלקח בשבת

169. ושם אין לו יסדר לו לתתו
לפי ידו לשר תשיג מלאכתו

---

[122]) נותנין לו ג' יום.

170. לאחר תת מזונותיו לביתו
לעפעו גם לבניו גם לאשתו
171. ותובע דמי פירות כמו סך
וזה טוען נתחיים לך בכיסך[128])
172. יכי נתבע כבר נתן כדברו
כמו תורם ונפטר מחברו [בג"פ חסר בית זה]
173. ותבע לחנוני לתתו[124])
תגיד פירות בדיוק שלקחתו [גם בית זה חסר בג"פ]
174. וזה לומר נתתים לך בקחתך
ומולכתם ביד לביתך
175. שבועה כי נתגש לו ואזל
וחנוני בלי כחש נגזל
176. שבועה ים בתורה על שניהם
ויפטרו בדין ישמעה עליהם[125])
177. וכותל בין שניהם השכנים
לשמר נפל ונעל חד לחבים
178. שניהם אל מקומם אל יכי זה
כמוציא מחבירו מבלי זה
179. וכמביא ראיה יהיו לו
ואם אין יחרם זה למולו
180. ובעל חוב בשבח היתומים
בשטן לו לחביהם חוב בתומים[126]) [בשטן ותביהם חוב בתומם]

---

123) חנוני התובע דמי פירותיו.

124) ב"ה התובע לחנוני פירות בעד מה שנתן לו.

125) על החנוני שנתן הפירות אם יתבעו הבעל הבית או על הב"ה אם יתבעו החנוני.

126) יתומים נומרים הנכסים השבחו אחר מות אביהו וב"ח תומר לביהם השביחם.

181. רחים ים עליהם כי שבחם (שבחם)
ואם לא זה יכי טוטל ורוחם (וחתם)

182. ואומן אין חזקה לו בחפץ
ולא נשבע לקחתיהו וקפץ

183. ואם ים לו רחים יחזיק בו
ואם לא יחריש מאז ימיבו[127]) [אן להלתר זה ימיבו]

184. והרואה להשביע בדעו
בשני בחמיטי אין למנעו

185. ואשה אין להשביע בעדה[128])
לעיני כל כמו סוטה שדודה

186. ואשת איש והעבד לפגעה
פגיעתן מאד קשה ורעה

187. והייבין לעת משלם בנפשם
לשלם כל אשר נכתב ונרשם

188. הוי זהיר בכל הלא ומהיר
לכל שגה וכל פתי ומהיר

189. להזהיר משבועת שוא ושקר
לבל יהיה לכלת עם (לכלות גם) לעקר

190. ויסכילך ויוכך חי לגלוס
אמת משפט לך בשפט ושלוס.

סליקו השערים.

[וזה נמלא בסוף כ"י פתרמח: „סליקו שערי רס"ג יפה (הולי ל"ל „ישלחלי") בדיני ממונות נפשות (כ' ל"ל ושבועות) בחרש ושמשקל, ובחי יקל, ווורגש ווסקל, והגור אשר בשלם הריש שבח לו ישקל, ויעלמו מאורח

---

127) אם אין לו חזקה יחריש ישביע השה.
128) כ"א לפני ב"ה.

מעקל — וידע המעיין כי המופת היה מועיל, ע"כ לא יתבעני כתועה. וזהו הפירוש. בלימוד וכו' בס' ילמדם עבר ספירות בלומר כד"ת תורה תהן על בלומה. אשר קרא פי' במחמדות עברת הטולם וכתוב דבר ויקרא תהן. הקורח למי היס. בפלס בתחמר ומקל בפלס הריס ונבעות במחזיס ובמדרס פלס ומחזי מבפע ליי' ומעשהו כל' תהני היס פלס זס המקרח ומחזי מבפע תלו הדיינין ומעשהו כל וכו' זס התלמוד, כלו' תס לא בריתי יומס. ביוק כתתן על ג' הבריס העולם עומד על הלדקה. וכל תבונד ידוע כי התדם נברח מד' יסודות תס ומיס רוח ועפר ותס תחד רבה על תבירו תי מתגבר בו כל תולי וזהו בעת ארבם בצדק אך וכו'. וכל ארש על מקומו בא וישלם כדתמרי' פ"ק דסנהדרין דמני דינא בקיל בלומא ליזהר וכו' וכל תוס על מקומו וגו' בית הסדיר. תגר תניס לפניהם מתרגמין דתסדל. ולא עשה כדכתיב תקיו ומצפביו ויצריהל לא עשה לכל גוי. ולא הכשיר כדתמרינן בהמגרם לפניכם ולא לפני גויס. ולד דבר פי' תפילו תס דמו הגויס דין הית תתס לתתי לדון בפניהם כדתמרי בהמגרם היס ל' מרפון תומר כל מקום בתתס מולת תגוזיות תל גויס שדיניהם כדין ובהל תי תתס רבתי להיזקק לתם בתתי' לפניהם ולא לפני גויס מי שמזקק לתוגר דת בתוסר פי' תין לדון ב"ה בפני תותם בתגמו תתורה עליהם ותם תסוריס ותדוקים דם ולא לפני גויס דכתיב רתס ויתר גויס ודכם בפ"ק דע"ז רתס שבע מלות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד ותתורס. ל"ת ראיש מקק לאגדריאות בארסר הוא לבון התמור בהמגרם כל מקום שתתס מולת הגדיותת בתוסר פי' כל כמוש שלהם בתיסור ובעברה הוא. פי' תחר ותום מקק לדין שקבל עליו תורם מהית תיסור שעשה שהחייב בדיני נפשות. אשר אסף לישער פירוש י' דברות היס בין דיני ממונות לדיני נפשות ומצותיס שפ' תחד דיני ממונות לריך שיהא תותו דיין גבר בן תורין ויהיה למשוני תבם ועבד וגר דכשיון מיותם כדתמרי' בפ' ח' דיני ממונות תין הכל כשרים לדון דיני נפשות תלא כהנים ולויים וישרחלים המיוחסין לכהונה בגמ' נפקא ליה מתתך בהומין לך. וכי' ויחסין תמרי' תין בודקין מן הסנהדרין ולמעלה. ושבד ותבא מתחר בתוסם במלות והוקים תוק בתויון לדון כעין בתמור . . . ותורה למשוני גר כדתמרי' כי' ויחסין שוס תניס עליך מלך כל מצוות בתתס מניס לא יהיו תלא מקבל תחיך. לבר קרוב, כי קרובין פסול לעדות ולדין כדכתיב לא יומתו תבות על בניס וכו' ושוד מפקינן ליה מדכתיב ובתת תל הבהן ותל הבופט וגו' תלא זה בניס

וכו' ומתרתק. ומכרים פי' עדים או דיוטי איכורים פסוקים (כ' מחסר כתן פ"ק) כדתנן בפ' עד כמה בבכורות האומל מכר לגוי דין בעלים. לבד פי' זר כאר להעד ולגוי. ולא יגיל כדאמרי' בפ"ק דסנהדרין דב כי הוה חזיל לדיומ אמר ברעות נפשי וכו' אבר אחר אסף לעבר פי' לעבר אלו המבוזרים יקובל. ואם אחר מלכיות דיין יטבל (יטובל) . . . לא מצאתי פי' מה המקום . . . בהם". — ע"כ מכ"י פארמא].

שאלות ותשובות.

[המשך [1])].

כו.

שפיר עזאזל.

שאלה. נפשי יודעת מאד כי עין שליחת הסעיר לעזאזל ביום הכפורים הוא הוא מבלי החקים כמשחז"ל (יומא ס"ז ע"ב) ובכל זאת לא נעלה הדעת בפיעו לדרוש ולקבל שכר על המעשים והמסורים אשר בפיעורו המוגבל מוכל להבין כי גם אחוק העמוק פרש אדומה [2]) כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל ק"ו בחוק זה יהיו לא דבריו על מנוח זו כי כלה מקצה ולריכין אנו למודעי ולדרשה.

תשובה. הרלב"ג ז"ל בפרושו לחורה כתב כי טעם הלווי הזה הוא ליתב בלב בני ישראל שיתכפרו עוונותיהם ביום הכפורים בתשובתם הרמתה וכאלו יהא הסעיר עליו את כל

---

[1]) עין „ישרון" שלי שנה ד' וס' „גנזי נסתרות" קובץ ח' וכ' בהקדמה. — ק.

[2]) לשיל בסימן ד' ולקמן בסימן כ"ז הביא המחבר ז"ל הקירות בעין פרה אדומה ג"כ, ע"ש. — ק.

עומת המומס ומתברן[3]) ומתחרו נקיים קדושים וטהורים מכל חטא ועון, ודבר זה מורגל מאד בגבילים לעשות מעשים פרטיים לעיני העם ללמדם מוסר השכל וליעץ בלבם לחיו ידיעה וחכמה פרטית הכרחית לכלם. — הטעם השני כתב הרי"ץ ומהרי"ץ ע"ה, כי רלה הקב"ה לעשות חות ומופת ביום הסליחה מהחסד המופלא שעשה עם ישראל במה שהבדילנו מכל העמים בהתיית תורתו האר בם ולא בזולתם וזהו עם בחולי נחטא רחוי לנו לשוב חלילו ע"י התעוכב הרבה פרטית לישראל וכה יתן לחם לחדש תחתיהו הם ישחו את עוותנו[4]) וכמתחנ"ל (בהתחלת רבה פ' ס"ה) ומשה הטעיר זה עשו שהקרה לחם שעיר את כל עוותם עוות תם ויעקב לחם תם וסוף מלכות הרשעה לכיות משולחת לעזאזל הממדרה וכ"ז נרמז במלות זו כדבר הרבנים המהרים ז"ל, ישוייו דבריהם במקומותם בתרוכה. — הטעם השלישי הביאו הרי"ק ז"ל וזהו ללמדנו לסגור פי השונא שמקטרג לבל יפלה פיהו בקטרוג לוה לבחדו ולא שיעטרך זה בהכרח לעשה מהבטת ה' את עם בחירו שהיו חפץ שיעלה מי שיקטרג עליהם וכל מי שקטרג עליהם נעשה וכו'. וכמשל המלך שלוה להחבו לעשות לו סעודה וזהו ג"כ שיהן פרוסה להחד מעבדיו למען ידברו עליו הכל טובה ויברכוה כל שער[5]) עמו. — הטעם הרביעי כתב בעל עולת תמיד ז"ל[6]) וזהו לכורות כי כל אחד ואחד מישראל חמין החזקו יש בו בחירה גמורה לבחור בטוב ולעזוב ברע לעשם יש מי שברוע בחירתו מגביר

---

3) וחולי מלת "ומתברן" מיותרת, אבל לא רציתי למחקה מחמת שהיא כנגד העין להוסיף לותה ג"כ, וד"ל. — ק.

4) וכ"ה: "שוחה" ולכאי תקנתי כפי העין. — ק.

5) וחולי ז"ל "שחר". — ק.

6) חולי הוא הרב מהר"י צמח ז"ל המובא בספר "שם הגדולים" להגאון חיד"א ז"ל. — ק.

את חומרו של זוהתו שהיה הנפש המכלית וסוף הכוכבל בזה להשתלח לעזאזל המדבר ולהיות נכרת מצ' עולמות ויש מפלים כוונת תכלית יצירתו ובזה בה' כדהע"ה שאמר (תהלים ע"ז ס') „ה' מת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" וזה עולה כלול לה' לחזות בנועם ולבקר בהיכלו וע"כ צריך להזכר מליל בעלת הרעיס ולבלתי שבת בחברתם כי אוי לרשע ולשכנו זכו כוונת הרב המאכר בקולור וגם בדברי שאר המפרשים ז"ל קלרנו לעת עתה להיות היום קלר בפרק המלאכה המרובה מלאכת שמיס שאני מרוד בה תל"י. — הטעם החמישי ללע"ד בהקדים תחלה שבין הלפוני סודות הרמזים בעמקי תהום רבה בעין הקבלות ובפרט של יום הסליחה הוא בעבודות יום הכיפורים דימי שנה ככלל הסגולות שהיה מלין מיכאל השר הגדול כסיגור של ישראל בקבלת חז"ל [7]) ומזה בדבר המזוות שהיה הכהן הגדול של מעה מזה על הכפורת ולפני הכפורת ז' פעמים היה הכ"ג של מעלה מלין לפניו יתי' רחם בזוך אשר הם לקדושת שמך יתי' כלון לטבח יובל כובלים כמה מיתות בשבילך ובעין שליחת השעיר לעזאזל היה שם מלין ומזמר הבע"ט הלוי כלהו ליתיהיו בית גלות מכפרת עון רחם בזוך במדבר העמים מגורשים דחופים ודחויים כל היום מדחי אל דחי כולכים הלוך וגעה סובלים ארת העייפות והרעב הרבה בשם ובטובה אשר לו שמתם כף רגלה הגע על הארץ ועתה בדיוטא התחתונה שבעזיות עולים ויורדים על הקולים ועל הבריקים בזין כסות בקרב ערום וערים רחויים הם שתמחול כל עוותיהם בשבלם כל זה על קדושת שמך וע"י זה שומע הסגולות הטובה הזאת וסולח כל

---

[7]) עיין ביומא ע"ז ע"ח: „ר"ל הקב"ה למיכאל מיכאל שרתה חומתך." והנה בודאי ל"ל „סניגוריא" במקום „סיניגוריא" המזכר כאן ג' פעמים, ובדוק המלה הוא „מליץ טובה". — ק.

טומת עם בחירו. — הטעם הסמי במשחז"ל (יומא פ"ו ט"ב) „גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות" שנאמר (תהלים מ"ה, ט') „מוב ותהלות קליטות כל בגדותיך" וגו' אל תקרי בגדותיך אלא בגידותיך [8]) ובהיות דרך העכו"ם לזבוח את זבחיהם לשעירים כעודע הוא בענין השעיר המשתלח לעזאזל ולא הסי"ת להבין ולהורות לרבני ישראל כי גדול כחן של לדיקים שמכפרין מדת הדין למדת הרחמים שנאמר (דברים כ"ו, ט"ו) „השקיפה ממעון קדשך מן השמים" וגו' ומה שהיו מתהלה עושים לשדים הוא עכשו שזה עומו היו מתכפרין ומשו השעיר עליו את כל עוות תם אל תהן גזרה ומלה לכל עדת ישראל בעשותם המצוה זו לעמו יש' שהוא המצוה לעשות כן חולת זה לא היתו עושים. — הטעם השביעי לבזות השדים שהיו למודים ישראל להקריב להם ועתה להפך יהיו שולחים השעיר לעזאזל ועליו כל עוותם וכדי בזיון וקלקל ובזוי לע"ז. — הטעם השמיני הוא כי יש ג' כתות בחומה הכת הע' המכילים אל דל ולוקחים ממלהם תרומה לה' כמכת ידם כמשפט ויש כת ג' מפזר ממונם בהבל האבן לא יועיל בחיי בעה"ב ואת העיקר יסליכו אחרי גיום שהוא הכן להם לידה לדרך כל הארץ והיה הכת הע' רחוק בשעיר הנקרב לה' ועינן הזאת דמו לפני הכפורת כי כן יולך לפניהם לדקה כבוד ה' יאספם. והכת הב' רחוק בשעיר של עזאזל כי פה אל הגלילים שוא נתעב גלו ימיהם ומזותיהם וכל ממונם בריק האבן לא יועיל ולא יזיל וע"כ יוליכם ה' את פועלי און לאהל ליה ולגלות ושם יפלו חברים חברים כשעיר המשתלח לעזאזל בחופן בשב' השעירים הלזה רחוק מדת כחות הטובים והרעים וכל העם יחמעו וירחו בין עובד אלהים לאשר לא

[8]) „אל תקרי" זה לא מדע כעת מקומו, כי שם בתלמוד בבלי ליתא; ואולי מלאו המעתיק בחיזה מדרש או בס' „הזוהר" או גם היא הוספה מהמחבר עלמו. — ק.

עבדו זה מעותד לנעשה ה' הגלחי וה לחרפות ולדראון עולם
יהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננהו עשה עבדיו הנעשים
את רצונו לעבוד לבו כל הימים אכי"ר.

כז.

דרוש בפ' חקת או לשבת פרה.

שאלה. פליאה היא בעיני המתכילים חומר הטומאה
שהטילה התורה על טמא נפש אדם כי בהיותו מישראל מטמא
באהל ומטמא טומאת ז' ולטהרתו לא די שיטבול כל גופו כי גם
ביום השלישי והשביעי מאפר הפרה בנודע וכל זה לא ילמוד
בטומאת שרץ ונבלה כי הוא טמא טומאת ערב בלבד ואינו
מטמא באהל וכן הגוים הינם מטמאין באהל רק במגע ובמשא
ודבר זה קבלה הוא יהי רצון מלפני הדר גאונו להודיענו
הטעמים הסבר בעמק חכמתו רחב ומלא על זה.

תשובה. ה) המפרשים ז"ל הסכימו בדרך הפשט כי להיות
ממין האנושי שהם המוג מכל שאר הב"ח נמצך ממם היות
הפשדו בפירוד חלקיו יותר מפשד בעיפוטו והריח רע היוצא
ממנו מזיק ומביאים יותר מזולתו כשאר רוחניו בחום הגשין
והמשל על זה מבשר מחנים הדקה שבוקלין בה הזבב והמרגליות
שדבר קל בחוט הפעיה יספיק להכריע הלד האחד וע"כ נותנה
התורה לבלתי תלין את המת ולקברו ביום המות (דברים כ"ח,
כ"ג) ליקרא דמבבי וליקרא דחיי שלא לעכב גוף המת המוסרח
ומופסד מן הנבלה כי זה נגד כבוד החיים והמתים ולטעם
זה עלמו טומאתו כ"כ חמורה. — ב) הרמבנים ז"ל ממרו
שגזרת הטומאה בעת אדם היא כדי שלא יעשה מעשות הקרוב
הנפטר תרוד [6]) וכוס לעתות בו כמו שהיו עושים הע"ם

[6]) עיין חולין דף קכ"ו ע"ב וגם בליש פרק ע"ו מסנה י"ב. — ק.

לזכר תהבת קרובינם וחלו לח מזהיר הכתוב על קבורת המת בלי חיחור חין ספק שרבים יקיימו חיזה עשם חן מהקרובים וחן מהחשים המחוכמים יחידי סגולה חשר הסם לעשם בהמור וע"כ להרחיק ר' חת עמו מכל תועבות הגויים משם מה עם סיות עין הטומחה זר וגפלח בעיני הסכלים והמון הסם וכמ"ש הלדוקים (ידים פ"ד מ"ו) „קובלנו עליכם פרושים שחתם חומרים עלמות חמור חין מטמחין ועלמות כ"ג יוחן מטמחין". למנע למוכיחים המכבילים יגעם שהם בחמת שיטעים בשר הדבר טעמו ועיקרו כי טוב ויפר ר' וכל מעשהו בחמונה. — ג) חז"ל גזרו טומחה על כתבי הקדש לרוב חבתם כדחיתח בגמרח [שבת י"ג ע"ב[10]] וכן גזר הכי"ת על המת שיטמח טומחה חמורה כנ' דברים המכרים הן לחביבותו והן להרחיק חברת החיים מחת המתים לדרום לשם וכמ"ש ודורם חל המתים כי כן ע"י העלמות היו מקטמין כמ"ש הרמב"ם ז"ל וע"י כל סהרחקה הזחת לח יבחו לדרום ולשחול בשם כמנהג הקדמונים ברוך שהבדילנו מכל דרכיהם. — ד) עוד נחמר על דרך הרמז מה שנל"ע בזה בהקדים תחלה חשר שמעתי מפי הרבל הגדול הרב ה' שנ"ל חמי זצ"ל[11]) כי כוונת הכי"ת לעקור כל מין ע"ז מישרחל בפרט והגה בטומחת הסרן והגבלה נרמזו מיני ע"ז שהיו הקדמונים טועים בהם והגה חלה במעט חזון ובקלות עודע שקרותם כי

---

[10]) ועיין עוד ידים פ"ג משנה ה'. — ק.

[11]) „הנל"ם" הוח ר"ח הל שמואל לוי מורטיירח (Mortera) חשר היה חב"ד וב"מ דק"ק ספרדים בעיר חמשטרדם, לחשר הוכחתי בהרחיב בהוספה בהקדמתי לס' „גמי נפתרות" קובז ח' וב' בהערה ג'; ולחשר כתב לי ידי"נ החכם ש.ז.ח."ה. נ"י הנה החכם Grätz מסכים עמי בזה ומוסיף עוד כי מהבר הספר הזה הוח הרב ר' יחזיהו פרדו (Josiahu Pardo) חשר היה רחב"ד בק"ק Rotterdam וכנ"ל הוח. — ק.

הבל כמה מעשה תעתועים. חולם חלמים מקרוב בתו ילכים
לא ידעום ולא שערום הרשעועים ולא יחמן כי יסופר חם לא
עיניו רואות על כתפטע בעולם בזה נתעב קלגת ילכים תלוי
הנעבד בכל בני לדום היא המלכות הרשעה הרביעית אשר
אנו גולים בידיהם לבשתנו ולבשת עוות לאבותינו אשר חטאו
ואינה זאת ט"ו היותר מתועב מכל תועבות וגלולי הרשעועים
ולא כתיך בזה לע"ע כי למפורסמות אין צריך רמיזה[12]). —
ה) ומה שכתב ט"ו זאת תהיה ע"י הקמה הגדולה אשר
יעשה אל נקמות ה' בחומת לדום כדבר כל נביאי ה' ובפרט
עובדיה ודניאל וחם כעתן נרמז בשרשם פרם לדומה בחורבת
עמה על המלכות הר' שהיא פרס ורבה יום יום תגדל עד
למעלה ועליה נאמר (ירמיה מ"ט, ט"ז; עובדיה א', ד') „אם
תגביה כנשר" וגו' והיא לדומה לדום לבושיהם לדומים בתפקיד
והגמונים כלם מלובשים תולעת שני כנודע כי כן הם זרע
לדום שדם לדום תבשילו לדום וגו' ובב' עניים פערו פיהם
לבלי חוק. ביחוד דברו על ה' ויחודו הפשוטה והאמיתו בו הג',
ובזו את יום הנשבת המקודש ובמקומו חמרו היותו יום רחצון
מהשבוע לזכר הפרד שהלכו אחריו ויהבלו. וכנגד ב' אלה אמר
דניאל (ז', כ"ה) „ויסבר להשניה זמנין ודת" וגו' ואפרם הענין
היטב ט"ב בחר ה' לאחזת אפר הפרים על הטמא נפש אדם
ר"ל הסתלקות ועקירת טומאה תמורה זו ביום הג' וביום ז'
להורות על סילוק ב' כפירות הנ' הנ' שהמינים בג' ולא
בחדות הפשוטה ומאותו פסוק אשר כיון הש"ת להבין ולהורות
לבני ישראל ולפרסם בעולם עיקר האחדות שמע ישראל ה'

[12]) להתודע ולהגלות כי אין אחריות דברי המחבר עליו וכל דבריו הבאתו
פה בלי הוספות ומגרעת ודעתנו היא (כמ"ש חז"ל), כי אתהו אין לנו
להבטח כל על חביו שבשמים כי הוא מעשר תותנו בתורתו הקדושה
ובמצותיו הטובות, ובאהבתו ותמלתו יחיינו ויקיימנו עד עולם, ודו"ל. — ק.

חלוטין ר' אחד מהם עמו פקדו הלו המינים ומפני דברי הלהים חייס למיות ללמוד ממנו הג' וכמ"ש ס"ת ב"ק ז"ל בהגדת התחיים בתחלתה. הב' ביום השבת ומיוחים במקומו יום אחד בשבת וכוח יום אחד על בני אדום וגיך לשרש ולקעקע טומאתם זו הם יכיה כשתשרך ותאבד ותכלה הפרה האדומה מלכות ר' הזאת. — ובזה יובן מאמר הקדם (במדבר רבה פ' חקת, קהלת רבה על הפסוק „מי כהחכם") „אמר ר' יי דשלמה על כל דבר ודבר שהיה חושב הקב"ה למרע"ה הודיע לו טהרתו וטומאתו כשהגיע לטמא טמא ואם אמר לו מהם אם טמוא זה במה תהא כפרתו (ר"ל טהרתו) מטומאתו לא השיבו בחוכו שעה שתברכנו פיו של משה כשהגיע אצל פרה וכו' ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת[13]). וכיוצא בקולר היא מ"ש לעיל כי ע"י של הדום ומלכותם זה חלף ות"ר שם[14]) שהיה מתפחרת בעולם, ולרמוז על השמחה הגדול שהיה לו כשיבו השי"ת למרע"ה מיד כי עתרת טומאתה החמורה זו וסילוק הטומאה הכחה ונפשדת הזאת תתעבד ותמשך לאורך ימים ברוך שומן חרך תפיס לעוברי רצונו כשהגיע לשוביו אחרית החלד בדבר השקמה הגדולה והשרשים הגפלאה אשר יעשה במלכות הד' כמ"ש דניאל (ז', י"ח) „ושובוד גשמה ויושבת ליקידת האש" ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף היא ומלכיה ואיפרכיה וכגמוניה כמשנ"ל (עיין לקוט דניאל רמז תתרס"ו) וכהלולים כלול יחלוף הנה לו נטהרו

---

13) במדרש ים סוף שיטי בלשון לכל הטוטה אחת היא ולכן הגחתי דברי המחבר כמו שהם ומי שילה יעיין במדרש עצמו. — ק.

14) דהיינו חלף ותר"ע למש"נ; ועיין בהקדמתי לס' „גמי נסתרות" קובי ל' וב' עמוד ב'. — ק.

15) כבר כתבנו ובפרט לעיל הערה 12 כי אין לנו ערבות לדברי המחבר, ודו"ל. — ק.

כל הנמצאים בסודע בכל העולם כי ה' אחד ושמו אחד ומומחה אחכל להודיע כי הבחיש לבית תפלתם מיד הם עומדים נגד סברת המעשים בזה מבני עמנו ועלם הכל כמין חומר בפתוח ופרח. (המשך במחברות הבאות חו"ם.)

מ ז כ ר ת י ו ס ף

הודעות מתוך כ"י

מאת

יוסף יצחק קאבאק.

א) בתחלת קובץ כ"י של המו"ס Fischel, אשר משם העתקתי פרס"י לי"ג מדות[1], נמצא מאמר קטן (כולל שני דפים) המדבר מסדר עולם ומסדר הקבלה. — שם המחבר לא נודע לי; ומה שכתוב בתחלת הדף „משם יהודה" הוא לדעתי שם הכותב, כי נראה כתב המאמר הזה היה דומה ממש לכתב שאר המאמרים המובאים בקובץ הזה. והנה דברי המאמר רובם ככלם נמצאים בפרק י"ח מן מאמר רביעי של ספר „יסוד עולם" לרבנו יצחק בן יוסף הישראלי ז"ל; ולכן אזכיר רק אחת מהנה. קודם המאמר עצמו נמצא: „בס"ד סדר הקבלה ואיכות האבורים והפירושים שלכתבו עד היום". המאמר מתחיל: „אמרו חז"ל כי ז' קפלו את העולם אחד" וכו' הכל כמו שהוא בספר „יסוד עולם" לך בשנוי לשון קלת[2]) עד „ואחריו ר' שמעון

---

[1]) עיין „יסרון" כתך שם וס' „נגזי נסתרות" חלק ב' עמוד ל"ח.

[2]) ויש להעיר על זאת דבריו; בכ"י שלפנינו כתוב בהזקנים שהאריכו ימים תחלי יהושע פרנסו את ישראל י"ז שנה (ולא ט"ז כמ"ש שם ס' י"ע, ועיין שם „ויחסין" בענין הזה בד"ה „והזקנים"); גם כתוב לעכון ותולע (בן פואה) כ"ג שנה (ושם י"ע: פ"ב שנה); גם כתוב לעכון יאיר (הגלעדי) כ"ב שנה, ושם י"ע חסר שם המופע הזה; ועשות הוא שכתוב בכ' (ושם שם י"ע) עבדון י' לילון י', כי עבדון שפע תחת לילון רק ח' שנים. ובודאי ט"ס הוא מ"ש בכ"י תחזיק שעה תחת ו"ל שנה. ויש לי שד לדבר בענין הזה, אבל אין כאן המקום להאריך.

בשם אביו של ר' יהודה הנשיא הקדוש"; ותח"כ מתחיל "ובימי הלז אחר הדברים עמד אדם אחד ושמו כוזיבא ואמר שהוא משיח בן דוד" וכו' כמו שהוא בסדר הקבלה להרחב"ד ז"ל עד "ונתקיים בהם מה שכתוב בדניאל ומשכילי וגו' יומים רבים"; ותח"כ מתחיל: וזה רבינו הקדוש שהוא ר' יהודה בשם של הקב"ג היה לראש ישיבה בהותו זמן" וכו' כמו שהוא בסדר הקבלה להרחב"ד ובספר "יסוד עולם"; ותח"כ: "וימיות משם רבינו ע"ה עד רבינו הקדוש לא נכתב ספר בתורה שבעל פה" וכו' כמו שהוא בספר "יסוד עולם" עד "כמו שהתורה שבכתב"; ותח"כ מוסיף (מה שמצאתי בסוף פרק הנ"ל בספר י"ע) "ומשמעו דברי חכמי המשנה ז"ל . . . תק"ל שם"; ותח"כ מביא סדר שמיות הלל הזקן ורבו שחבירו הכל כמו שהוא בספר "יסוד עולם". ותח"כ מוצא: "בספר יסוד עולם שחבר הרב רבינו יצחק בן ישראל ז"ל מצאתי כתוב פרק אחד שזכר בו סדר ימות עולם מאדם הראשון וכל הדורות שעברו עד שהגיע לרבינו ברוך וממנו שלשלת לו עם רבינו יצחק אלפסי ז"ל עוד כתב ואחרי כן היו בספרד" וכו' הכל כמו שהוא בחמת בס' "יסוד עולם"[3]) עד "ובשנה כ"ד שפירש", ותח"כ מוסיף (הם הוא בסוף המאמר): "ומעתה שהרמב"ם ז"ל עולה בקבוצה בי"ד בניסן שנת התת"ק ליצירה שהיא התמ"ו לשטרות ביום שבת מחודש מרסו ור' יהודה חריזי ז"ל כתב זמן פטירת ר' יוסף בר' שמעון נ"ע בשנת התקס"ה ליצירה והרמב"ם ז"ל נפטר קודם לכן זמן מועט. והיה היו ימיו ע' שנה. תנצב"ה וית' ויח' על חי העולמים כי שמותיו לא יתמו". —

[3]) וכך שנוי אחד מצאתי שם, והוא כי בכ"י שלפנינו כתוב שהרמ"י היה מעיר "לירמד" וכו' י"ע כתוב מעיר טרוייש (Troyes) ו"ל.

הערות והארות

על י"ג מדות דר' ישמעאל ועל הפירוש המיוחס לרש"י ז"ל

ממני דוד אפפענהיים, רב בעיר גרוס קאנישא.

הרב החכם מוה"ל הביא לנו (ישרון שנה שמיני וס' גמי נספחות" קובץ ו' וב' עמוד ל"ח) „פירוש על מדרש ר' ישמעאל בי"ג שהתורה נדרשת בהן לפ"ר רש"י ז"ל" (אגב העתיק מכ"י אחד) עם חיבת הערות. ומנה שמתי עיני על הפירוש הזה להוות לחם בחמת מעשה ידי רש"י הוא ולחותי שגם הרהשוניס השתמשו בפירושו של רש"י על בריית דר"י. והשמטות הוא רבינו בחיי בשלחו על התורה, בפ' בהעלתך ע"פ ואביה ירק ירק בפניה מביא ר"י מדות לר"י ודבריו מסכימים עם פירוש רש"י שלפנינו (לק שלח הזכיר את שמו) כן בלעם וכן בענין מגין והשבון ר"י מדות; ואין מן הטורך להעתיק כאן כל דבריו אשר דומים לדברי רש"י; גם ר' דוד ניטו בספרו „מעשה נסים" ור"י למפרושי בעל „פחד יצחק" הלכו בעיטם אחרי ר' בחיי בכ"ל ומעתיקו דבריו. ואולם בספר „הבודרשם" מריחיב המחבר (ר' דוד בר' יוסף הבודרשם) הדבור על בריית דר"י וכל הדרשות והרחיות שמביא גם הוא עולות בקנה אחד עם לשון רבינו בחיי ורש"י; לק לפעמים מביא על ענין אחד ג' דרשות, כמו בשדא ר' („פרט וכלל") כתב ח"ל: „וכמו שאמר לו תחמד אשת רעך ועבדו וגו' פרט שמשמע אלו אין לך לחמוד בלבד אבל דבר אחר כן ואחר כך וכל אשר לרעך חזר וכלל ועשה הכלל מוסף על הפרט לק בכל מקום שמצא בתורה פרט וכלל לק אחר הכלל", וכן בשדא ר"י

הביא דבשם ג' מן „כל חלב וכל דם לא תאכלו" ע"ש. והדבשם מזהת ליתת בבחור רבינו בחיי ובפירוש רש"י ג"כ ע"ש.

חס ימים ושמש כתבתי לידידי החכם הש"ח Halberstamm נ"י, כי לדעתי היתה לפני רבינו בחיי ולפני המעבדרבם מדרש אחר או בריימתא אחרת מי"ג מדות, כי כל הדרשות (חוץ מק"ו) המובאות בבריימתא דת"כ חין לא אצל רבינו בחיי ולא אצל המעבדרבם, ולהדרשות אשר בבחור רבינו בחיי והמעבדרבם אין שום רמז בבריימתא דת"כ; ולכן דעתי נוטה לאמר, כי הדרשות אשר הביא רבינו בחיי והמעבדרבם לקוחות מן „מדרש הנעלם" אשר זכרהו המעבדרבם (במ"ש „ומדרש הנעלם גורס"). ובהיות גם רש"י כתב בסגנון אחד עם רבינו בחיי והמעבדרבם אין ספק כלל, שהיה לפניהם מדרש אחר די"ג מדות ומשם (ולא מן הבריימתא דת"כ) הועתקו דבריהם ופירושם. ומה שכתוב על כי על פירוש רש"י „פירוש על י"ג מדות לר' אלעזר יצחקי ז"ל" יש לבאר (אם לא נחשב לומר שטעות הסופרים הוא); כי רש"י עשה החשבון והמנין כמו שהביאם גם לחפוקי מדעת רבינו סעדיה גאון, שמנה (כמו שהביא המעבדרבם בעלמו ושם מוסיף שגם הרמ"ם הסכים להם") מכלל ופרט מפרט וכלל מה לחת, אבל הדרשות והרמיות בחמת מן „מדרש הנעלם" הן לקוחות. —

והנה בעניו החשבון ומנין המדות שבוכו רבים. עיין בפירוש הרמב"ד לת"כ שכתב: „שמרי מו חכמים י"ג מדות בכלל וכשבאו לפרט נתנו ע"ו מדות"; גם גם ש"ר התריך בזה והקשה (חלק תשב"כ); „הוא אמר י"ג מדות לא וספור והמלאם שהם ע"ז". ומזה נטעם יש לומר שרמ"י ור"ש גאון הכניסו עלמם בדוחקים כדי למנות אבר דבר בעניו החשבון והמנין על נכון; לא וחשוב כי לדעת רש"י „בין אב מכתוב אחד ובין אב מבני כתובים" היא מדה אחת, וכן „דבר הלמד מעניו

ודבר הלמד מסופו" היא מדה לחת לבל „כלל ופרט" „פרט וכלל" כן אתיס, ולדעת רס"ג כלל ופרט ופרט וכלל" מדה לחת לבל „דבר הלמד מעניגו ודבר הלמד מסופו" אתי מדות. עיין ס"ס שהאריך בדבר זה עד מאד ואחר ובעל דעת רס"י ורס"ג; ורחב"ד הסכים לסברת רס"י וכתב ח"ל: „כלל זה יהיה בידך אבל מדה אחת דיה מפתח מחברתה נחשבת עמה מדה לחת והרי לך חשבוש ע"פ הקודות"[1]). — ולע"ד יש להכיח לדעת רס"ג כי „כלל ופרט ופרט וכלל" מדה לחת היא, לפי שאמרו בת"כ[2]) „הלל חזקן דרש אבע מדות לפני זקני בתירה: ק"ו, ג"ש, בנין לב, ומני כתובים, וכלל ופרט, כיוצא בו, ודבר הלמד מעניגו"; לבל בחבות דר' נתן פ' ל"ז כך היא סגירסא: „ז' מדות דרש הלל לפני זקני בתירה: ק"ו, ג"ש, בנין לב מכתוב אחד, ובנין לב ומני כתובים, מכלל ופרט ומפרט וכלל, כיוצא בו במקום אחר, דבר הלמד מעניגו"; ובתוספתא סנהדרין סוף פ"ז יש עוד גירסא אחרת: „ז' מדות וכו': ק"ו, ג"ש, ובנין לב וכתוב אחד, ובנין לב ומני כתובים, וכלל ופרט וכלל, וכיוצא בו ממקום אחר, דבר הלמד מעניגו".

---

[1]) לך המעתיק או הכותב הכ"י לרחב"ד לא עשה הקודות היטב ולא הפריד בין הדבקים כמו שהעיר על זה גם המו"ל בעל „מסורת התלמוד", לולם בס"ל מביא דברי ס"רחב"ד כמו שהעתיקם בעל „הליכות עולם" וז"ל: והרי לך סדר חשבוש ע"פ התוחיות: ח' ק"ו. ב' ג"ש. ג' בנין לב וכתוב אחד בנין לב ומני כתובים. ד' כלל ופרט. ה' פרט וכלל. ו' כלל ופרט וכלל. ז' כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל. ח' דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל. ט' דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שהוא כעניגו. י' יצא לטעון טעם אחר אלא כעניגו. י"א יצא לידון בדבר החדש. י"ב דבר הלמד מעניגו ודבר הלמד מסופו. י"ג שני כתובים המכחישים זה את זה.

[2]) ובת"כ דפוס ווינא (Wien) חסר בדבר הלל בנין לב ובפרטן אחה מוצא שם; אבל גם „בהיותו" ורחב"ד הוא כמו שהעתקתי.

סרי לפניו שלש עוסחות שונות בלשון הלל, ואי אפשר לברר איזהו הלשון הנכון והאמיתי. — ולדעתי מאי הלל „בין אב מכתוב אחד ובין אב מתי כתובים" למדש אחת, ולכן צריך להגיד בתוספתא ובאדר"נ: „בין אב מכתוב אחד ובין אב מג' כתובים, ואמי כתובים" (דהיינו ג' כתובים המכתובים זה את זה) וכו'[3]. — ובעל ספר „כריתות" בחר לו דרך לעצמו במין וחשבון כי"ג מדות, כי הוא מעמ כלל ופרט ופרט וכלל לב' מדות ובין אב מכתוב אחד ומג' כתובים למדש אחת וכן דבר הלמד מענינו ומסופו לאחת, וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחר שלא כענינו יצא לקבל ולהחמיר ודבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר אחדש אי אתה יכול להחזירו לכללו וכו' ג"כ לאחת. ובזה סרם קושית הרמב"ד שהקשה: „ומ"ש מה בין מדש זו למדש רשעות שהזכרנו שאי אין דנין בשניהן אלא מה שנתפרש שם בשם אלא ג"ש החזקן לבדן" (עיין שם ד"ה שהריך בפירוש מדש זאת בעוד טעש ודעת) ולדעת בעל ס „כריתות" הן מדש אחת. — ומש שכתב בשל"ה: „ואלו שלשה החלוקים לא שם מדות אינש בגדר המדות שהתורה נדרשת בהן כמו י"ג המקובלות למשה מסיני לפי שם מפורשות" קשה, שהרי רואינו שגש הלל דרש ומשה דבר שלמד, ואמי כתובים, ובין אב מג' מדות? — ומש שהביא בשל"ה רואש מלשון „וכן אמי כתובים" נעלם ממנו דברי „תשב"ץ" בסי' ר"ך שצריך לקרות וְבֵן ופירושו כמו וכאן דהיינו בפסוק רואשן של ספר ויקרא. ועיין בשלמי (מודע לציבור) ר' וואלף היידענסיים ז"ל לפי מה שלו פסוק ובעל מה לא הבל מעד אחר בחר שם דברי „תשב"ץ" אלו היטב, ע"ש שסוסיף:

---

[3]) והמעתיקים והמדפיסים שנו כראה ודמו בטעש שבין אב מכתוב אחד וג"ש מג' כתובים הם שתי מדות והגיהו ומחקו „ואמי כתובים", ו"ל.

גם בתלמוד מצאנו כמה פעמים „וכן" במקום „וכאן" כמו בב"ב פ"ג דכלאים ובמ"ס פ"ב דקינין ובתלמוד ירושלמי בריש המקומות חסר לנו כאן בתיבון. ודפח"ח. —

באורי כתבי קדש

(המשך).

בידך יתחי (תהלים ל"ח, ט"ז) כמו „ויהי עתם לעולם" (תהלים פ"ג, ט"ז) ובדח"ל „תעלה בעידנים סגיד ליה" והכוונה בעת הצלחתו; ולפי כאן פירוש המלה לפי הענין הוא הצלחה וטוב, וי"ת „זמני פורקני" והכל אחד.

מרכבי איש (שם שם כ"ח), מרכבי ולולאות הרמאים אשר הרכב (כמו הרכבים) לו סלולה היא רק בדרך עקלקלות יצלו; והרמב"ן הביא ג"כ בפרושו שם „והלכים לבקעה" (יחזקאל מ', ד'), ולדעתי הכל אחד עם „וירכבו את האתן" (שמות כ"ח, כ"ח ול"ע כ"ח) שפרושו ויקשרו.

היצר יחר לבם (שם ל"ג, ט"ו), טעמו מוכיח כפירוש חז"ל (במס' ר"ה דף י"ח ע"ה) שמלת „כילה" מוסב על „שמניח", ע"ש. ועיין בתרגום יב"ע שם שתרגם „מכון כחדא לבהון".

הביטו אליו והאירו (שם ל"ד, ו') כמו „הביטו תרחות תמה" (חיוב ו', י"ט) שפירושו שם יצאו ויסעו מכאן למרחוק, לפ"ז פה „הביטו" בתורו „הלכו" והוא נרדף עם „ונהרו" אשר פירושו ג"כ יסעו כמו נסר (במדבר); והכוונה הקולטים והוסעים אל ה', פניהם לא יחפרו.

וסגור (שם ל"ה, ב'), לולי הוא שם כלי זין ויתחיל ביעב עם חנית.

יודע ה' ימי תמימים (שם ל"ז, י"ח); שכומ יסר כ' לותם [כמו "ויודע בהם את תגבי סכות" (שופטים ח', ט"ז) וכמו "וידוע תלי" (ישעיה י"ג, ג')] ותעפ"כ "ונחלתם לעולם תהיה" כי "לא יבשו בעת רעה" וגו'; ומלת "ימי" כמו "וכימיך דבאך" (דברים ל"ג, כ"ה).

כיקר כרים (שם שם, כ'), כיקר מלשון "כוקר רגלך" (משלי כ"ה, י"ז) וכרים כמו "כר נרחב" (ישעיה ל' כ"ג), "חלב כרים" (דברים ל"ב, י"ד), "לבשו כרים הלאן" (תלים ס"ה, י"ד), לשון שדי תבואות; ועיין רשב"ם פרשת בחוקתי על פסוק "חלב כרים" הנ"ל; וגם רש"י פרש כאן כרים כמו כר נרחב (מיכור).

מה חדל אני (שם ל"ט, ה') תולי חדל כמו "חלד" על מבקל זקן; ועיין ברחב"ע שם. — תח"כ מלתי כי ככה מבתר הרב הגדול מו"ה מתיר ליבום מלבים כי בבתובו "תהלות דוד".

הפכת בחליו (שם מ"א, ד') לשון טרחת והתעסקות, ובדח"ל "עני תמכפך בחרדם".

עלי יתלחשו (שם שם ח'), כמו תלי דמיינו בעודם בביתי טרם לתתם בחוגם, וכן "עליכם טוף תממים יסכון" (תהלים ק"ד י"ב).

ברצה בעצמותי (שם מ"ב, י"א) במה שהוא רלה בעלמותי, וה תמרם תלי כל היום תיה תלסיך; וכמעט דומה לזה בתור הרחב"ע שם.

והשלחם (שם מ"ד, ג'), לדעתי הוא מלשון טלך וסטיף ויתחים היטב עם "ותטעם", ודו"ל.

קדש בשכני עליון (שם מ"ו, ה'), תולי הוא כמו "מסכני קדום עליון", וכשומ תולי על כ"ג [כמו "קדם היכלך" (ס"ה,

ס'), „לחרן קדם ס'" (ק"ו, ט"ז)] כי הוא בחמת קדום הוא לאלהים; ודברי הר"ם ן מלך שם שמלת „קדם" מוסבה על „עיר" חוסם עוזים יפה, כי „עיר" לשון נקבה וע"ל „קדמתה".

קראו בשמותם (שם מ"ט, י"ב), כמו „וקרא שם בנית לשם" (רות ד', י"ז), והוא עניין פרסום והכרזה והוא פעל יוצא רק עומד.

בדברך (שם נ"ח, ו'), נכונים דברי הר"י שפירש „במעגלך" ובתרגום יע"ש „במלוותך".

זבח ואחנה (שם נ"ח, י"ח), חולי הוא מלשון „לתגה שמה לוי" (עזרא ב', י"ד), ורק מחמת התחנת הענינה מלשול. — ובת"י: „ונשמת קודשה וְאַתְּוֹן". —

הלא דוד מסתתר עמנו (שם נ"ג, ב') כמו תלונו, וכן בדח"ל „עם השיכה" דהיינו קירוב המקום או הזמן וכן „תחת הלוה תאכר עם שכם" (בראשית ל"ד, ד').

ויענם (שם נ"ה, כ'), הנכון בעיני כדברי הרחב"ע שם „וידלדלם" או „ויכניעם"; אבל „חליפות" לדעתי כמו חליפות שמלות, והכוונה שהקב"ה ישפילם עד אשר לא יהיה להם בגד להחליף.

פי (שם נ"ו, ג') פירושו „רק", ולדעת הרחב"ע מלת „לי" בחורו בשבילי כמו „ה' ילחם לכם" (שמות י"ד, י"ד); ואגב אעיר שברוב הדפוסים טעות נפל בדברי הרחב"ע בפסוק ה' ילחם לכם, שכתוב (וכה הוא דבר שהי אשבר לבאהרו): „כשפט כל היושבים" וכה בודאי טעות הדפוס ונ"ל: „כשפט כל השוכים", וכוונתו על (הכלל הידוע בדקדוק לה"ק) מושך עצמו ואחר עמו, וד"ל.

שחר (שם נ"ז, ט'), חולי הוא כלי שיר (חילת השחר), ודמת חז"ל ידועה.

אלם (שם כ"ח, ג'), לדעתי הוא מלשון חלומה ל"ל קבוץ הדיינים ותנודתם לשפוט; אבל אין מן המורך לומר (כמו שכתוב בבאור „תהלות דוד" הנ"ל) תתגדו שני ספיכים, כי „התמנם" היא כאן מלת השלמה.

מן (שם ס"ח, ח') הוא לשון ע"מ קח, גע, שלא, נס; והכוון בפורים"י שהוא לשון הזמנה.

אמרי (שם ס"ו, ג'), שבחו; וכן „אמרו לדיק כי טוב" (ישעיה ג' י').

יכחשו (שם שם), הולי הוא כמו „ויכחשו אויבך לך" (דברים ל"ג כ"ט) לפי תרגום ירושלמי „יתבדרון".

השם נפשנו בחיים (שם שם, ע') במחנות או קהלות (עיין ברא"ש תלים ע"ד, י"ח), ועין חלת „חיים" הוא גם לשון שעבוד ועבדות (עיין ברחשית רבה סוף פ' י"ד שפירש שם הפסוק „ויהי המלך לנפש חיה" בל"ז: „שעשו עבד מכורן"), ולף כאן בחור הכתוב: כי הביא אותנו בין מחנות או בין קהלות, או גם בשעבוד אויבינו ושעפ"כ לא נתן למוט רגלנו; וכן מלינו „ויאספו פלשתים לחיה" (ש"ב כ"ג, י"ח), „וחית פלשתים חגה" (שם שם י"ג); גער חית קנה" (תלים ס"ח, לא) וכן „אל תתן לחית נפש תורך" (שם ע"ד, י"ט). (המשך במחברות הבאות אי"ה.)

יוסף יצחק קאבאק.

עין יוסף

שימת עין ואיזה השגות למחברות ישרון.

א) בדבר זמנו של ר' יעקב מוויליחה (עיין שמוד ח' הערה ח') העיר ידי"נ המכתם ס.ז.ח.י.ה, שלדעתו פויל חבר תליו כתב ר' יעקב המגדת הוא הוא חבר היו לו וכוח עם

הרמב"ן ז"ל ור' יעקב זה הוא האבר העתיק בוויניציאה ס' „תיסיר" על חגן זוהר (הנכתב בלשון ערבי ונעתק ללה"ק מחים לח מדע שמו) ללשון רומי (Latein) בשנת 1280 למס"ל ושמו יעקב הערבי הרופא; ועיין בס' Biblioth. hebr. לחה' Wolf ח"ג עמוד י"ז סימן ל"ח וגם ס' Cat. Lugd. Cod. h. להחכם ר' מס"ס עמוד סי"ב וג מאמר „דוגולו" (Donnolo) Archiv f. path. להה' הל"ל בס"ע Anat. להחכם Virchow כתך ל"ע עמוד ס"ח בהערה. ולפי הכתוב בה' ס.ז.ח." ס ר' יעקב זה הוא המחבר ס' כתב יעקב בספרי הרמים והוא האבר העתיק הס' המרפא ברפיות ספרי כ"י האבר בפריז בסימן 1132[3]; עיין במאמר „דוגולו" הל"ל בס"ע הל"ל בתך מ' עמוד ל"ע ומפס נראה כי מתחיל „מאמר יעקב הקטן" כמו שמתחיל בס' Antidotarium המובא מהחכם ר' מס"ס במאמר הל"ל בס"ע הל"ל בתך מ"ב עמוד ק"ל. והנה החכם Lasinio משער שם כי מעתיק הס' הוא ר' יעקב בן מכיר ועז"ה הביא ר' מס"ס, כי לא מלינו שחבר ר' יעקב בן מכיר ספרים ברפואה; לאמת לפי הכתוב ס.ז.ח." כי הוא ר' יעקב מוויניציאה הדבר נכון, כי ידעו הרמים רופא. והנה בהיות שלין בידי הרמים הגדולה שלו חוקר הספרים האבר בעיר Oxford להחכם ר' מס"ס, לא אוכל להכריע כעת בדבר המעתיק שלו ס' „תיסיר" הל"ל אם הוא ר' יעקב מוויניציאה או לא.

ב) לפי דעת הרב החכם ר' נחמיה בריללי ים לתקן החרח הב' שלו הקושי (עמוד ל"ו) בכתב: „וכפי הדבות יחלו — עיי, כי נפלו — ולעבח הובלו — אבי לבחות ישראל". גם בחרח הג' (שם) ל"ל לפ"ד הל"ל להשחית במקום להחבות ובמקום לור (בחרח ה' שם) ל"ל לה; ובחרח הז' במקום „כי לע . . . ולה" ל"ל אולי „כליון לעקובה", ובחרח הט' במקום „שמעה" ל"ל

שְׁשׁוֹנָה [1]). וכמה מהם מגדול הר"ר קורוניל בירושלים עה"ק תובב"א העירני כי בספיט הב' (מהבה) נדפס במחזור ספרדים בקיומו שומרים בת"ב [2]) ושלח לי התיקונים ההלה. — בחרט ב' ל"ל „לֹא אֶבְיֶה לְהוֹכִיחֲתִי", בחרט ד' ל"ל „בּוֹעֲלֵיךְ עוֹשֵׂךְ וּבוֹגְדוֹ בָּךְ בּוֹגְדִיךְ יוֹצְרִי מֵעֵיךְ", בחרט ס' „אֹמְרִים לֵיזֶן לְמִי תַּהֲבֶה תְּחִלָּה, אִם לְעַמּוּת קַדְמִי הוֹ לְגַלּוֹת הַפְּלָאָה, אִם לְךָ אוֹר קְדוּמִי אַתָּה עֹשִׂית כֻּלָּה", בחרט ו' „וְיֵשׁ כִּי עֵטִית תַּחַת חֵיקֶךָ" [3]). ואחר החרט הזה ים להוסיף ב' חרוזים ושלו סתם: „אֹמְרִים לֵיזֶן, מַה תַּעֲנֶה וּמַה תֹּאמַר, כִּי בְּרֹב עֲוֹנִי, גִּלֵּי לְאַבֵּל סוֹמֵר, וְעַל שְׁמוּמוֹת מְכוֹנִי, לְעֻמַּק בְּלֵב חֲמַרְמֵר, הַגַּם לְסַלּוֹס מַר לִי מַר. וְיֹאמַר ס', מִבְּעַתְךָ נִכְחַד, כִּי לָךְ [4]) וְיָדֶךָ מוֹסְדוּ יָחַד, גָּלִיתִי חֹזֶק בְּמוּרַת וּפַחַד, דִּבְרֵי הַגְּבִיהוֹת פִּם לְחַד". בחרט סחרון „הִתְנַחֲמִי לָ"ל בְּגָלוּתֵךְ", ומס בחטאתך, סחבתי נותך"; ולבסוף חזו חסר כלום, לא כמו שחשב סחכם חיר"ג בסערים ח'. גם בזולת (עמוד נ"ח) הגיה הח' Brüll סל"ל בְּזֹדִי במקום „מרי" (שורה ד') וגם וְלֹא חֲמָלָה במקום „עלי חרדה" (שורה ח') וגם „לטולס" במקום „ל . . . ס", ולפי דעתי ל"ל „לכרים" או „לשודדים" וכדומה.

ג) לעיין מה שכתב הרב הגאון מו"ה שי"ר ז"ל (עמוד 69), כי לפי המובא בספר גמ"י ר' מאיר התנא לחוד ור' מאיר

---

[1]) ולפ"ד „שעה" ג"כ נכון.

[2]) וג"כ בסדר „שומרים לבקר" בקינה ליום הכיפורי, כאשר העירני הרב המגיה רבי"ס בעיר פרמצ יע"ו והוא גם הוא שלח התיקונים והטופסות המובאים פה.

[3]) וכמ' „שומרים לבקר" חסר ג"כ „ישן". — ומה שכתב הרב החכם Brüll להגיה „ובעתה" במקום „ובעתם" אין מן הנמוך כי כך נכון הוא, ובפרט כי כן הוא גם בנוסח הספרדים וכמ' „שומרים לבקר".

[4]) וכמ' „שומרים לבקר" הגירסא „עורך" וג"כ נכון.

בעל העס לחוד, העירני הרב החכם ר' נחמיה ברילי הל"ל לעיין מה שכתוב בהגדת „ויהוסף הצדיקים והנביאים" הנכתבת בשנת ר' שכ"ד (עיין Bibl. hebr. להח' Wolf ה"ח עמוד קל"ג סימן ר"ו) ומאבר הדפיסה בספרו Hottinger Cippi Hebraici, כי שם (Cippi עמוד ט") נמצא: „גום חלב שם קבוריס שמעיה ואבטליון ע"ה תחת הכפר ועליהם שני עמודים של שיש וקרוב לשם חדרמלך ושרחאל בני סנחריב גרי לדק ז"ל וקרוב לשם ר' מאיר בעל הנס" עכ"ל. גם הוא מודיע (שם עמוד כ"ז): „ואלל חמי טבריה ר' מאיר"; ומזה נראה כי כבר בשנת הל"ו הבדילו בין הגוף ובין בעל הנס[5]).

ד) להעירני בעמוד ל' שכתבתי להוכיח מה שלמדתי בש"ס חו"ח עלי בסימן תר"ס כי בלמת חמחו לא נדע מה נעשה עם תוכן הטעמים של סימני הש"ס וסעיפיהם שם הוא מהמחבר עלמו או מאת תלמידיו, ולדעתי המחבר לא כתב על רוח הסימים מהומה כי בכמה מקומות ים חסרון או שמו קלת בתוכן הסימן ממה שים בסימן עלמו. וכמה לחר כתבי זאת העירני הרב החכם ר' נחמיה ברילי לעיין בשו"ת „שמש לדקה" סימן כ"ג ח"ל שם: „ואסהדנא עלי שמים וחרן כי בימי

---

[5]) הרב המעיר הוסיף פה עוד הגב חורחא חלה הדברים: ובחמת הספר הזה (Cippi) כולל כמה עניים הרחוייס לחודע כי גם על כמה חכמים שהלכו לגח' מודיע היה מקום קבורתם; בעמוד ס"ה: „חיפח שם קבור ר' משה בר נחמן ז"ל ור' יחיאל בעל התוספת"; בעמוד ל"ז: „במערות רבינו משה בן מימוני ואבינו ור' דוד נכדו"; בעמוד ע"ג: „כבול שם קבור ר' אברהם בן עזרח ור' יהודה הלוי ור' שלמה הקטן זצ"ל" והוא ר' שלמה בן יהודה הבבלי (עיין עליו גם Literaturg. d. syn. Poësie להחכם Zunz עמוד ק' והלאה) ולא מלחתי במקום אחר כי הלך לגח'. ובעמוד ל"ט: ועוד קבור בעבריה ר' עדפון ור' שמואל

חורפי בסיותי מתחבק בעפר רגל גמון ימרחל במהר"ם חבוסב זלה"ה ממעתי ממנו שהדברים הרשומים בש"ע או"ח קודם סימן תר"ה ממנג כפרות בעיה"כ מנהג של שעות הוא קבלה היא בידו שחיוס דברי מהריק"ח חלה דברי מסדרי הסיומים והמפתחות" עכ"ל.

ה) מן ס' „שיח עבדי חבות" ומן מחברו (עמוד ל"ב) נדבר חי"ה בשנה הבע"ל. — מלת לבי בעמוד קל"ח (בערה ה') הוא לפ"ד החכם ש.ז.ח."ס ר"ת מן „לדיק בחמונתו יחיה", וכמן הוא[6]). — בעמוד קל"ב בערה ו' ים לי להוסיף, כי הח' ש.ז.ח."ס בעירני שבעל „עולת תמיד" הוא בכתן כרב ר' משה חלבילדה, ודבריו חמתיס. — לבערה י"ח בעמוד קל"ו ים לי להוסיף, כי בהסכמתו (שנת תכ"ח לפ"ק) לספר „לחלת שבעה" חתם שמו „יהושע" (ולא „יחסיהו") ולכן ים לתקן דברי הח' Grätz בקורות היהודים ח"י עמוד י"ל.

בן תבון", ובחמת הדבר רחוי לחקור עליו כי לא מצינו שהלך ר"מ חבן חבון לא"י.

[6]) עיין בס' Zur Geschichte u. s. w. להחכם Zunz עמוד שס"ג סימן ח'; ושם עמוד תע"ד יעיר שהפייטן ר' משה נתן הוא חולי גם מחבר ס' „תולחות חיים" הנדפס בש' „שתי ידות" לר"מ די לונזאנו. והנה הח' ש.ז.ח."ס הודיעני כי ס' „תולחות חיים" נמלא חלטו בכ"י ויש בו שמויים גם הוספות חשר חיסר בנדפס ואי"ה חדפיסם בחחברות הבאות.